

ASISTENȚA SOCIALĂ ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII***Maria BULGARU****Catedra Asistență Socială*

Some aspects of the impact of globalization processes on the development of social work were analyzed in this article. The author mentions that fundamental changes and social problems, intensified or generated by the globalization, submit new requirements for the training of social workers. Based on the local realities, of their own country, they should be able to activate in an interdependent world, that generate the necessity of the revising of social work knowledge and practices through the international events and perspectives. This condition revived in the recent decades the interest in international social work, a complex and multidimensional concept. A significant role in the formation of the required skills, needed to face global challenges as well as the development of social work at the international dimensions, belongs to higher education, it being under the sign of establishing of a common European area in accordance with the objectives of the Bologna process. In this context, the author elucidates the role of "Global Standards for the Education and Training of the Social profession" (Adelaide 2004) in the promotion of social work as a profession with an international dimension. The author also highlights the special potential of international projects (Tempus, etc.) in the development and internationalization of social work, referring to the beneficial impact of these projects on the development of the Social Work specialty at the Moldova State University.

De-a lungul istoriei, asistența socială a cunoscut o dezvoltare anevoioasă: de la activitățile simpliste de acordare a ajutorului bazat pe compasiune la activitățile specializate de intervenție, dezvoltate de profesioniști pregătiți în instituțiile de învățământ superior, în scopul înlăturării disfuncționalităților apărute în relația individ-mediul social. În literatura de specialitate există o întreagă varietate de definiții ale asistenței sociale, dar misiunea ei a rămas să fie cea de a contribui la incluziunea socială a grupurilor, comunităților aflate în dificultate sau situație de risc, la restabilirea capacității de adaptare la condițiile de viață, de funcționare socială normală a acestora, având ca finalitate crearea bunăstării lor prin mobilizarea resurselor umane, materiale și instituționale existente în societatea respectivă.

Ca profesie, asistența socială totdeauna a fost axată pe practicile locale în domeniu, a fost apropiată de ceea ce noi numim postmodernism, sau, mai bine spus, prin cuvintele lui Zygmunt Bauman, o presimțire a postmodernismului, prin faptul că ea totdeauna a recunoscut necesitatea luării în considerare a particularităților individuale ale beneficiarilor și comunităților în care aceștia se află. Instruirea asistenților sociali, prin spiritul său, a fost de asemenea postmodernistă. Astfel, ei au avut o atitudine sceptică, într-o anumită măsură, față de teoriile generale, acordând o atenție deosebită componentelor emoționale și considerând informația drept fundament al activității profesionale. Expresiile de tipul „analiza discursului” erau cunoscute asistenților sociali cu mult înainte de a intra în modă în cercurile academice, ei permanent având de a face cu interpretarea părerilor, spuselor clienților, de asemenea și a textelor diferitelor documente oficiale și neoficiale [1].

Focusarea asistenței sociale pe relațiile dintre indivizi, familii, grupuri sau comunități și mediul lor subliniază natura locală a intervenției și importanța dezvoltării serviciilor și practicilor care corespund unui anumit context social, politic, economic și cultural. În alți termeni, nevoile locale par a cere răspunsuri locale, încadrate în legislația națională, de la oameni care împărtășesc cultura indigenă sau a grupurilor minoritare dintr-o anumită societate. Fără a contesta acest adevăr, este totuși necesar să menționăm că, pe parcursul evoluției sale, asistența socială totdeauna a fost influențată, pe lângă factorii interni, și de o serie de factori externi, tinzând să se adapteze la noile schimbări, la noile realități sociale. Sistemele de asistență socială din întreaga lume funcționează la etapa actuală în condițiile desfășurării intense a proceselor de globalizare, caracterizate de schimbări fundamentale în producție, economie, diviziunea pieței de muncă, tehnologiile informaționale de comunicație, sistemele de transport, de răspândirea și creșterea rolului în luarea deciziilor al corporațiilor transnaționale, care nu intră sub incidența controlului statelor naționale sau al organismelor internaționale, de liberalizarea sistemelor internaționale de finanțare etc. și, totodată, de creșterea semnificativă a interdependenței popoarelor, oriunde acestea ar fi localizate. După cum susține **Karen Lyons** [2], globalizarea este o realitate ce influențează toate societățile și domeniile din cadrul acestora, inclusiv sistemele de bunăstare și practicile asistenților sociali. În aceste condiții, asistenții sociali se cer a fi pregătiți reieșind din cerințele

locale, ale comunității, țării proprii, pentru a putea activa într-o lume interdependentă, care, incontestabil, generează necesitatea ca ei să-și revadă cunoștințele și practicile prin prisma evenimentelor și perspectivelor internaționale. Interdependența globală actuală a creat deopotrivă noi arii de responsabilitate și oportunități internaționale pentru asistența socială [3].

Relevanța proceselor de globalizare pentru asistența socială se conturează sub mai multe aspecte, printre care pot fi numite: schimbările produse în sistemele de bunăstare colectivă și individuală; modul în care schimbările în politică afectează asistența socială; schimbările în sistemul educațional de pregătire a asistenților sociali pentru a activa în noile condiții etc.

Referindu-ne la primul aspect, menționăm că globalizarea este un proces contradictoriu, cu multiple implicații pentru prosperarea economică a țărilor, creșterea posibilităților de angajare la nivel local, pentru bunăstarea indivizilor și familiilor etc., dar în același timp ea este și un generator de multiple riscuri prin adâncirea inegalității, polarizării societăților și indivizilor din interiorul acestora etc. Or, globalizarea are un impact diferit pentru viețile oamenilor de pe întreg globul, iar efectele ei negative împing la periferia societății, în grupuri marginalizate și excluse, mase mari de indivizi, care devin în primul rând beneficiari ai asistenței sociale, ai sistemelor de protecție socială.

În literatura de specialitate există mai multe investigații privind legăturile dintre efectele globalizării și întreținerea sau dezvoltarea sistemelor de protecție socială, fără de care crearea bunăstării colective este de neînchipuit. **G.Teep**, de exemplu, referindu-se la efectele negative ale globalizării, a văzut în acestea un factor de declin al „proiectelor de bunăstare” [4]. Triumful ideologiei liberale și al economiei de piață a fost apreciat de mai mulți economiști, politicieni etc. ca fiind în detrimentul sistemelor de protecție socială. Astfel, **R.Mishra** a sugerat ideea că în țări precum Australia, Canada, Noua Zeelandă și Marea Britanie „globalizarea și tendințele puternice liberale în elaborarea politicilor s-au unit să erodeze cetățenia socială... un angajament făcut mai devreme la un minim de drept social” [5]. În opinia autorilor **I.Harris** și **Y.C.Chou**, „economia mondială și în viitor va continua să acționeze ca o constrângere majoră a dezvoltării bunăstării sociale” [6].

Riscurile generate de globalizare (polarizarea socială, degradarea ecologică, accidentele nucleare, încălzirea globală etc.) i-a făcut pe unii autori să pună în discuție conceptul de „Societate a riscului” (Beck U. *Risk Society*, Sage Londra, 1992), caracterizată de o multiplicare și diversificare, în societatea contemporană, a nevoilor ce pot avea o dimensiune universală/mondială și care cer un răspuns instituțional din partea statelor la nivel global, prin reformarea politicilor sociale. După cum consideră **Z.Irving** și **M.Payne**, îngrijorarea ce ține de globalizare, în special datorită accentuării inegalităților între țări, stă la baza dezbaterilor publice privind răspunsurile politice la globalizare și răspunsurile profesionale la consecințele acestora pentru sistemele de protecție socială [7].

Cercetând modul în care schimbările din politică afectează asistența socială, putem spune că procesele de globalizare scot în evidență faptul că asistența socială, chiar dacă nu este parte la vreo platformă politică, totuși este dependentă mai mult sau mai puțin de conținutul/orientările acestora. Deja în sec. al XIX-lea dezvoltarea teoriei și practicii ajutorului social a fost puternic influențată de doctrina liberală, prin care se promova concepția „dreptului natural”, cu care este înzestrată fiecare persoană de la naștere, inclusiv cu dreptul la ajutor din partea societății în caz de boală, nevoie etc. Această doctrină a servit drept fundament al extinderii activităților filantropice în perioada când suportul celor nevoiași nu devenise încă o funcție a statului. Mai târziu, doctrina liberală și-a adus contribuția la apariția ideologiei „statului bunăstării”, care a constituit un imbold semnificativ în dezvoltarea instituției asistenței sociale. Criza economică ce a început în anii '70 prin creșterea bruscă a prețului la petrol pe piața mondială, dar având ca factori generatori și productivitatea scăzută, cererile salariale „excesive”, „supraîncărcarea fiscală”, șomajul în creștere, a încheiat perioada „de aur” a statului bunăstării. Ea a fost urmată de o perioadă a „crizei” statului bunăstării (1975-1980), care a generat critici vehemente însoțite de schimbări în opinia față de principiile politicilor sociale ale bunăstării și de lansarea programelor de ieșire din criză (1980-1990). Alegerile din Marea Britanie și din SUA de la începutul anilor '80 au adus la putere două personalități de dreapta – R.Reagan și M.Thatcher – care și-au legat numele de *politicile sociale rezidualiste*, axate pe o platformă neoconservatoare a statului minimal al bunăstării, aceasta însemnând de fapt restrângerea „statului bunăstării”. Or, prin programul neoconservator, sau cel al „noii drepte”, se propunea o reducere esențială a beneficiilor sociale universale până la înlocuirea lor totală cu asistența socială pentru cei mai săraci pe baza testării mijloacelor, și aceasta la un nivel care să-i stimuleze să facă eforturi proprii, evitându-se generarea unei situații de dependență și de demotivare. Statul

urmează a avea o implicare focalizată în ceea ce privește serviciile sociale: sprijinirea doar a segmentului de populație care nu poate singur să-și asigure un nivel suficient de bunăstare (copiii orfani, bătrânii, handicapații etc.). Statul se retrage tot mai mult din funcția de furnizor al serviciilor sociale, această funcție urmând să fie preluată de către organizații economice de tip profit, de organizații non-guvernamentale (non-profit) voluntare, de organizații de caritate și, în mod special, de către *familie și comunitate*.

Cele relatate conduc la ideea că resursele de care dispun asistenții sociali depind nu doar de situația economică generală, dar, de asemenea, și de principiile ideologice și politice de distribuire a mijloacelor pe care le deține societatea. Din această perspectivă, situația din ultimele decenii a devenit destul de nefavorabilă: are loc o reducere semnificativă a defalcărilor pentru programele sociale, inclusiv pentru asistența socială. Totodată, menționăm că, în pofida faptului că și la etapa actuală, influențată puternic de ideologia „noii drepte”, se aduc critici la adresa serviciilor de asistență socială, acestea fiind considerate ineficiente și împovărătoare pentru economia de piață. Nici unul din statele civilizate, din politicienii oficiali – atât din Vest, cât și din Est – nu se pronunță pentru desființarea instituției asistenței sociale. Asistența socială rămâne a fi o trăsătură definitorie a societăților contemporane, marcate de apariția, pe fonul proceselor de globalizare, a multiplelor probleme sociale noi, de regulă, din ce în ce mai complicate, asistentul social fiind implicat actualmente în soluționarea problemelor din diferite domenii și la diferite niveluri: local, regional și internațional.

Concomitent cu mutațiile colosale și în contextul problemelor sociale, intensificate sau generate de procesele de globalizare, în ultimele decenii s-a renăscut interesul față de **asistența socială internațională**, un concept complex și multidimensional, ce cuprinde, după spusele lui **Lynne Healy**, *probleme sociale globale, analize comparative, practici internaționale, asistență internațională publică și privată, relații interguvernamentale de specialitate, standarde și viziuni globale* etc.

Printre **problemele globale cele mai relevante pentru dezvoltarea perspectivelor internaționale în asistența socială** se înscriu: sărăcia, inegalitatea socială și economică, diferențierile extrem de mari între cei bogați și cei săraci, atât în interiorul țărilor, cât și între ele, dezastrele naturale și cele „cauzate de om”, procesele migratorii, discriminările de sex, rasă, etnie, clasă și religie etc., „îmbătrânirea populației”, creșterea numărului de ființe umane traficate, proporțiile în creștere a pornografiei infantile și a exploatării muncii copilului, exploatării sexual-comerciale a copilului, creșterea traficului de droguri și a numărului de persoane dependente, extinderea bolilor cu dimensiuni globale (HIV/ SIDA), care au condus la multiplicarea grupurilor de indivizi marginalizați, aducând în arealul asistenței sociale noi victime, noi categorii de beneficiari. Problemele enumerate *supra*, pot fi completate, desigur, și cu altele, toate intensificând necesitatea colaborării, integrării specialiștilor din domeniul asistenței sociale sub cele mai diverse aspecte și contribuind în felul acesta la dezvoltarea unei viziuni globale/internaționale asupra asistenței sociale.

Schimbările generate de procesele de globalizare impun, în același timp, necesitatea creșterii cunoștințelor asistenților sociali despre impactul acestor schimbări asupra vieții oamenilor, despre practicile asistențiale internaționale, despre strategiile inovatoare de soluționare a problemelor sociale existente și de prevenire a apariției altora noi etc., precum și a capacității de a le utiliza în condiții socioculturale concrete.

Un rol semnificativ în formarea competențelor necesare pentru a face față provocărilor globale, precum și în dezvoltarea dimensiunilor internaționale ale asistenței sociale aparține învățământului/educației de asistență socială. Există diferite programe de asistență socială orientate spre pregătirea studenților pentru a activa în noile condiții ale globalizării. **L.Healy**, de exemplu, a identificat în SUA patru modele de curricula la asistența socială internațională, acestea variind de la abordarea „conceptelor minime esențiale”, prin care toți studenții sunt inițiați cu aspectele internaționale în cadrul unuia sau câtorva module, până la alegerea de către un grup de studenți a unui curs opțional de o „abordare comprehensivă”, prin care se urmărește internaționalizarea curriculei în întregime cu intenția de a concentra grupul respectiv pe dimensiunea internațională a asistenței sociale [8].

R.J. Estes, la rândul său, propune trei variante ale concepției programei de învățământ după gradul ei de internaționalizare sau, mai exact, după obiectivele de utilizare a contextelor internaționale și multiculturale. Este vorba despre: 1) *abordarea selectivă*, care prevede focusarea pe contextul unei țări, luând în considerare particularitățile multiculturale ale populației ei; 2) *abordarea specializată*, care presupune studierea mai aprofundată a contextelor internaționale ale inegalității, politicii sociale comparate și dezvoltării sociale internaționale în cadrul unei posibile specializări și practici de teren în alte țări; 3) *abordarea integrată*, care semnifică în realitate o concentrare totală pe însușirea asistenței sociale internaționale, în cadrul căreia studenții

sunt orientați din start spre desfășurarea activității profesionale în agenții internaționale din țară sau de peste hotare [9].

Este cert că doar o parte mică din studenții care vor studia asistența socială după asemenea programe pot avea șansa de a realiza stagiul de practică peste hotarele țării de baștină sau să lucreze în alte țări. Iată de ce pentru majoritatea studenților (în special, din țările în curs de dezvoltare, inclusiv din Republica Moldova), cele mai reale rămân a fi primele două tipuri de programe de studiere a dimensiunilor internaționale ale asistenței sociale. Oricum, actualmente se simte nevoia ca toți asistenții sociali să posede cunoștințe despre dialectica local-global a proceselor de globalizare, despre politicile de asigurare a bunăstării și relațiile interculturale. Cu atât mai mult că asistența socială, chiar dacă este o activitate locală, nu este totuși lipsită de tendințele crescânde ale mobilității profesionale: fie că asistenții sociali sunt invitați la lucru în diferite organizații, fie că din propria dorință pleacă peste hotare unde condițiile de angajare (salariul etc.) sunt mai atractive sau fie că merg în țara gazdă pentru că au rude, iar ulterior se încadrează în câmpul muncii etc. Toate acestea cer, desigur, o pregătire similară, în corespundere cu anumite standarde comune, care ar permite recunoașterea calificărilor de la o țară la alta [10].

În alți termeni, numărul tot mai mare de asistenți sociali locali care pot fi atrași în activități ce depășesc cadrul național accentuează o dată în plus necesitatea revizuirii programelor curriculare de formare a profesioniștilor în asistența socială. Ținând cont de schimbările sociale din ultimele decenii ce au generat noi probleme sociale, curricula universitară se cere a fi completată cu un șir de discipline de specialitate noi, cum ar fi: asistența socială internațională (care ar oferi cunoștințe suficiente despre diferențele culturale ale grupurilor etnice, despre potențialii beneficiari ai asistenței sociale și specificul lucrului în condițiile globalizării sub cele mai diverse aspecte), responsabilitatea socială corporatistă, asistența socială rurală, trafic de ființe umane, gerontologie socială, managementul de caz, inteligența emoțională în asistența socială etc. Pregătirea asistenților sociali trebuie să fie axată, de asemenea, și pe formarea capacităților de cercetare socială, de prognozare a evoluției proceselor economice, politice și sociale, ceea ce va permite să fie elaborate măsuri de prevenire a multor fenomene negative, urmate și de apariția unor noi categorii de beneficiari ai sistemului de asistență socială. Modernizarea învățământului universitar va permite absolvenților de asistență socială să se adapteze eficient transformărilor locale și globale, contextelor profesionale solicitate de beneficiarii sistemelor de asistență socială [11].

În contextul cerințelor de modernizare a învățământului, în ultimele două decenii se vorbește tot mai mult despre construirea unui Spațiu European comun în Învățământul Superior (SEIS), având la bază obiectivele Procesului de la Bologna. Inima constituirii SEIS este asigurarea calității pregătirii specialiștilor. Aceasta presupune o reformă esențială a curriculei universitare din perspectiva reorientării finalităților educaționale, care trebuie să vină în întâmpinarea complexelor și multiplelor transformări social-economice. În alți termeni, pregătirea studentului trebuie proiectată printr-un demers didactic orientat preponderent spre dobândirea de competențe funcționale, de capacități și atitudini care sporesc posibilitățile de implicare și participare a tinerilor la soluționarea problemelor cu care se confruntă astăzi societatea. Învățământul universitar de calitate înseamnă integrarea a trei componente fundamentale – cercetare, educație, inovație – prin care să se contribuie la consolidarea unei societăți europene competitive, bazată pe cunoaștere.

Asigurarea calității prevede, desigur, un set comun de standarde și norme orientative europene față de competențele profesionale ale viitorilor specialiști, dezvoltarea unui cadru național de calificări acordat cu cel european etc. Standardizarea nu înseamnă însă lichidarea/limitarea autonomiei universităților în elaborarea planurilor și a programelor de învățământ. Standardizarea presupune o echilibrare și, în consecință, obținerea unui rezultat adecvat cerințelor actuale și tendințelor dezvoltării social-economice a mediului intern, precum și condițiilor integrării viitorilor specialiști pe plan extern.

Europenizarea se impune pe larg și în asistență socială. Dezvoltarea asistenței sociale în cadrul formării spațiului educațional european/global presupune armonizarea standardelor și abordărilor științifice în activitatea didactică, elaborarea cerințelor comune față de specializările asistenților sociali, conținutul și volumul practicii de specialitate, introducerea în procesul de instruire a tehnologiilor înaintate, dezvoltarea învățământului continuu, la distanță etc. O etapă importantă în promovarea asistenței sociale ca profesie cu dimensiuni internaționale, capabilă să răspundă provocărilor globalizării, ține de elaborarea „**Standardelor globale pentru educația și formarea profesiei de asistent social**” (Global Standards for the Education and Training of the Social Work Profession), adoptate la Congresul comun al IFSW și IASSW din 2004 (octombrie, Adelaide).

Ideea urmărită de „*Standardele globale...*” a fost să creeze un document care ar reflecta anumite universalii/generalități privind problemele-cheie, inclusiv rolul și scopul asistenței sociale, și să-l propună în calitate de îndrumar în elaborarea standardelor educaționale naționale de pregătire a asistenților sociali. Printre obiectivele de bază ale activităților preconizate în vederea dezvoltării dimensiunilor internaționale ale asistenței sociale au fost evidențiate următoarele:

- să atenționeze asupra faptului în ce mod globalizarea influențează domeniul educației și practicii asistenței sociale;
- să apere „consumatorii”, „clienții” sau „utilizatorii” de servicii ale slujbelor sociale;
- să contribuie la stabilirea contactelor între universități la nivel global;
- să contribuie la mobilitatea lucrătorilor sociali dintr-o țară în alta;
- să identifice deosebiri dintre lucrătorii sociali și lucrătorii nesociali;
- să compare (contrapună) standardele naționale și cele internaționale;
- să contribuie la introducerea parteneriatelor și programelor de schimb internațional al studenților și profesorilor etc. [12].

Desigur, nu toate obiectivele desemnate sunt clare și posibil de realizat. Un șir de întrebări apar, de exemplu, cu referire la termenii „lucrători sociali” și „lucrători nesociali”, „asistent social” și „lucrător social”; tot mai vădită se face tendința de a lărgi sensul conceptului de asistență socială, prin care, desigur, se pierde identitatea acestei profesii. Astfel, unii autori propun să fie folosit termenul „profesii sociale” în loc de „asistență socială”, sau „servicii sociale” în loc de „servicii de asistență socială”, considerând că primii termeni („profesii sociale”, „servicii sociale”) permit o înțelegere mai largă a ceea ce constituie „asistență socială” și sunt mai potriviți atunci când se discută asistența socială în context comparativ sau internațional. De asemenea, ei menționează că asistenții sociali implicați în rețelele europene au devenit conștienți de lărgirea sferei de răspândire a genurilor de ocupații cu diferite titluri și calificări din diferite țări, care întreprind activități asemănătoare în spațiul social [13].

Chiar dacă conținutul asistenței sociale se completează cu noi activități, ținând cont de apariția noilor probleme sociale, noilor categorii de beneficiari, noi nu putem, totuși, înlocui termenii „asistență socială”, „servicii de asistență socială” cu cei de „profesii sociale”, „servicii sociale”. Ultimii termeni într-adevăr au un conținut mult mai amplu și pot include și profesiile, serviciile din sfera de deservire socială, care au, desigur, alte misiuni decât cea a asistenței sociale. Dacă ținem cont de esența conceptului „social”, atunci putem atribui la categoria serviciilor sociale orice serviciu dezvoltat în folosul membrilor societății (învățământul, cultura, sănătatea etc.). Or, serviciile sociale pot fi abordate în sens larg și în sens restrâns. În sens larg, acestea cuprind, pe lângă serviciile din domeniul educațional, cultural, juridic, al sănătății etc., și sistemul serviciilor de asistență socială. În sens restrâns, serviciile sociale sunt abordate ca formă a asistenței sociale, adică ca o totalitate de activități desfășurate de instituțiile statale și de ONG-uri în scopul prevenirii, minimalizării sau înlăturării consecințelor negative ale riscurilor sociale, care afectează o parte din membrii societății. Drept urmare, dacă în cazul serviciilor sociale înțelese în sens larg beneficiar poate fi orice persoană, apoi în cazul serviciilor de asistență socială beneficiar poate fi doar persoana sau grupul aflate în dificultate. Pentru a omite posibilele erori conceptuale ce vor constitui obstacole în dezvoltarea identității asistenței sociale ca profesie, activitate profesională, este necesar ca termenii „asistență socială”, „servicii de asistență socială” să fie utilizați cu strictețe în această formulare.

Scopul principal al „*Standardelor globale...*” este de a reflecta idealurile, spre care ar trebui să tindă școlile de asistență socială, pentru a asigura un nivel intelectual înalt al învățământului în acest domeniu, de a spori instruirea și practica asistenților sociali la nivel global, prin intermediul dezvoltării practicilor internaționale și interregionale. Gradul de aplicabilitate al „*Standardelor globale...*” de către instituțiile de învățământ va depinde de necesitățile de dezvoltare a țărilor concrete, de asemenea, și de statutul profesiei în țara dată, care este determinat de condițiile istorice, politice, economice și de contextul sociocultural unic. Această idee trece ca un fir roșu prin întreg documentul [14,15]. Este nevoie deci de o îmbinare dialectică a universalului/generalului și particularului/singularului/localului, de recunoașterea principiului abordării concrete în asistența socială. Numai pe o asemenea cale va deveni posibil un schimb benefic de experiență, stabilirea acțiunilor comune în soluționarea problemelor sociale globale, care își păstrează în fiecare țară specificul local.

În calitate de punct de pornire în formularea standardelor este considerată **definiția internațională a asistenței sociale ca profesie**, care relatează următoarele: „*Asistența socială ca profesie promovează schimbarea*

socială, soluționarea problemelor din cadrul relațiilor umane; sprijină activizarea capacităților oamenilor către funcționarea de sine stătătoare în societate în scopul sporirii nivelului lor de bunăstare. Utilizând teoriile despre comportamentul uman și sistemele sociale, asistența socială contribuie la interacțiunea oamenilor cu mediul lor. Principiile drepturilor omului și justiției / echității sociale reprezintă fundamentul asistenței sociale” [16]. Această definiție a generat multe critici din partea reprezentanților comunităților profesionale naționale, care considerau că este foarte generală și nu reflectă contextele naționale. Totodată, este cazul să menționăm că anume deschiderea acestei definiții permite ca ea să fie adaptată la contexte locale diferite. Definiția internațională a asistenței sociale se face în cadrul principiilor etice general umane, acceptate de orice ideologie.

Învățământul și instruirea sunt abordate în „Standardele globale...” prin prisma promovării drepturilor omului, echității sociale, necesității de organizare a ajutorului oferit indivizilor, grupurilor, comunităților pentru ca să-și activeze resursele. Ținta „Standardelor globale...” o constituie formarea *competențelor profesionale*, care i-ar permite viitorului specialist să lucreze eficient, să se implice activ în soluționarea problemelor beneficiarilor. Din această perspectivă, un rol deosebit este atribuit *stagiilor de practică*, a căror calitate depinde în mare măsură de stabilirea relațiilor de parteneriat între instituțiile de învățământ și agențiile-baze de practică, de asemenea, și între utilizatorii serviciilor sociale, care vor aprecia activitățile studenților la finisarea stagiilor de practică.

„Standardele globale...” reprezintă un pas nou în perfecționarea învățământului de asistență socială și afirmarea asistenței sociale ca profesie globală, de asemenea, un răspuns specific la provocările societății contemporane, caracterizate de creșterea interdependenței țărilor și complexității problemelor cu care ele se confruntă la etapa actuală de desfășurare a proceselor de globalizare.

Internaționalizarea asistenței sociale se realizează prin diverse canale: organizații internaționale, seminare, conferințe internaționale, publicarea lucrărilor științifice și didactice în parteneriat, crearea rețelelor informaționale și de comunicație în învățământul de asistență socială, invitarea specialiștilor din țările cu experiență bogată în domeniu, stagii de formare în instituțiile de profil din Occident, export de modele etc.

Un potențial deosebit în dezvoltarea și internaționalizarea învățământului de asistență socială îl au proiectele internaționale, orientate spre colaborarea universităților în domeniul pregătirii specialiștilor. Impactul benefic al acestor proiecte a fost resimțit și în dezvoltarea specialității Asistență Socială din cadrul Facultății de Asistență Socială (FSAS) a Universității de Stat din Moldova. Resursele acumulate de Catedra Asistență Socială pe parcursul celor 14 ani de la deschiderea specialității (1998) au fost formate cu contribuția semnificativă a proiectelor finanțate de UNICEF, TEMPUS, AUF, HESP și de alte organizații, instituții internaționale, prin intermediul cărora a fost acumulat un bogat fond de literatură de specialitate: manuale, suporturi de curs, lucrări metodice, monografii, procurate sau elaborate de autorii autohtoni; în cadrul facultății au fost deschise câteva centre (Centrul Republican de Resurse în Asistență Socială, Centrul de excelență, Centrul de învățare și predare), dotate cu mijloace tehnice performante, care au creat posibilitatea conectării rapide la schimbul informațional internațional etc. Proiectele internaționale constituie, până în prezent, o sursă importantă de susținere a mobilității internaționale a profesorilor și studenților.

Cel mai important lucru, realizat la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială prin implementarea proiectelor, ține de *renovarea programelor de învățământ în conformitate cu recomandările Procesului de la Bologna și cu cerințele pieței muncii*, iar drept urmare – crearea posibilității de formare a asistenților sociali, capabili să se adapteze la noile cerințe pe plan național și internațional. Un rol semnificativ în modernizarea curriculei l-au avut proiectele TEMPUS: „Dezvoltarea instruirii în drepturile copilului – Moldova și Serbia” (CD_JEP-52008-2006) (2006-2008), „Profesionalizarea învățământului în asistență socială” (ETF-JP-00471-2008) (2009-2011), „Programe de masterat în sănătatea publică și servicii sociale” (511303-TEMPUS-1-2010-1-UK-TEMPUS-JPCR) (2010-2013).

Prin intermediul acestor proiecte au fost deschise două specializări/opțiuni noi la nivel de licență – „Asistență socială a familiei și copilului în situație de risc”, „Asistență socială a persoanelor vârstnice” – și trei programe de masterat: „Studii ale copilăriei și drepturile copilului”, „Managementul serviciilor sociale”, „Politici sociale centrate pe familie”. Aceasta este o primă experiență în Republica Moldova, când se trece de la o abordare generală a pregătirii asistenților sociali la pregătirea specializată pe domenii. Deschiderea acestor specializări a fost făcută în baza unei analize minuțioase a necesităților Republicii Moldova, a cerințelor pieței muncii, a consecințelor globalizării.

În conformitate cu noile specializări au fost renovate esențial planurile de studii, ele fiind completate cu noi cursuri, printre care: Politici sociale din perspectivă comparată, Migrația și consecințele ei sociale, Evoluții ale proceselor demografice, Gerontologie socială, Negocierea conflictelor sociale și interetnice, Comunicare interculturală, Incluziunea socială a grupurilor minoritare, Managementul de caz, Diagnoza și soluționarea problemelor sociale, Dezvoltarea umană, Dezvoltarea comunitară, Managementul proiectelor, resurselor umane, serviciilor sociale, Protecția familiei în context național și european, Asistența socială a persoanelor vârstnice, a persoanelor discriminate, traficate, infectate HIV/SIDA, dependente de droguri etc.

Există, desigur, încă multe rezerve privind completarea curriculei cu discipline noi, precum și privind înnoirea conținuturilor disciplinelor „vechi”, care să fie orientate spre înțelegerea modului în care consecințele globalizării influențează funcționarea ființei umane și a mediului social, dezvoltarea politicilor de protecție socială și a rolului asistenților sociali în planificarea și implementarea strategiilor de schimbare socială.

Până în prezent, instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova nu dispun de un Departament de instruire continuă, instruire la distanță în asistența socială, care ar reprezenta și niște canale semnificative de conectare la realizările internaționale etc. De asemenea, nu există o asociație profesională care ar prezenta interesele asistenților sociali la nivel național și internațional.

Internaționalizarea învățământului, inclusiv a celui de asistență socială, este un proces destul de complicat, care se află sub influența culturii organizaționale a catedrei sau facultății, a politicii promovate în cadrul instituției de învățământ superior, precum și a ideologiei naționale în întregime. Oricum, este cert că un potențial mult mai mare pentru viitor îl posedă sistemele de învățământ care îmbină experiența locală cu cea mondială. Mai mult, internaționalizarea necesită în orice domeniu o abordare dialectică prin care să se stabilească un echilibru viabil între componentele naționale și cele internaționale.

Referințe:

1. Шанин Т. Социальная работа как культурный феномен современности // Русский журнал, 26.09.1997 (www.old.russ.ru/journal/inie/97-09-26/shanin.html)
2. Lyons K. Globalization and Social work: International and Local Implications // British Journal of Social Work, 2006, no.2.36, p.366.
3. Revista de Asistență Socială, 2011, nr.1, p.3.
4. Teeple G. Globalization and the Decline of Social Reform: Info The 21st Century, 2nd ed. Aurora. - Ontario: Garamond Press, 2000.
5. Mishra R. Globalization and the welfare State. - Cheltenham: Edward Elgar, 1999, p.51.
6. Harris I. and Chou Y.C. Globalization or globalisation? Community care în Taiwan and UK // European Journal of Social Work, 2001, nr.4 (2), p.161.
7. Irving Z. and Payne M. Globalization: Implications for learning and teaching // Burgess H. and Taylor I. (eds). Effective Learning and Teaching in Social Policy and Social Work. - Abingdon: Routledge Falmer, 2005, p.155.
8. Healy L. International Social Work: Professional Action in an Interdependent World. - New York and Oxford: Oxford University Press, 2001, p.154.
9. Estes R.J. Internationalizing Social Work Education // PRAXIS. Resources Social and Economic Development, 1999. <http://www.sp2.upenn.edu/~restes/praxis.html>
10. Lyons K. Globalization and Social work: International and Local Implications // British Journal of Social Work, 2006, no.2.36, p.371, 372-375.
11. Buzducea D. Sisteme moderne de asistență socială. Tendințe globale și practici locale. - Iași: Polirom, 2009, p.22-23.
12. http://cdn.ifsw.org/assets/ifsw_65044-3.pdf (accesat la 05.05.2012)
13. Lyons K., Manion K., Carlsen M. International Perspectives of Social Work. Global Conditions and Local Practice. - New York: Palgrave McMillan, 2006, p.4.
14. Наместникова И.В. Глобальные образовательные стандарты – новый шаг в продвижении социального образования и утверждении социальной работы как международной профессии // Вестник Московского Государственного Областного Университета. Серия „Психологические науки” (Москва), 2009, №3, с.28.
15. Global standards for the education and training of the social work profession (Vishanthie Sewpaul (IASSW Chair) and David Jones (IFSW Co-Chair)). <http://crin.org/docs/global%20standards%20for%20the%20edu.%20and%20training%20of%20social%20work%20profession.pdf>
16. www.ifsv.org/resources/definitions-of-social-work/ (accesat la 10.04.2012)

Prezentat la 18.06.2012

NATURA JURIDICĂ A DREPTULUI LA PROTECȚIA DATELOR CU CARACTER PERSONAL

Veronica MOCANU

Teoria și Istoria Dreptului

Protection of personal data is a new phenomenon for legislative space of Republic of Moldova, so at the moment this field is presented like unexplored one by scientists. So, by the content presented, this article aims to fill this gap by establishing content of data protection law, identify the regulatory objective of data protection law in objective and subjective sense, identify the scope of data protection law and subjects whom they refer indicating their rights and obligations.

În abordarea teoretică a problemelor dreptului o însemnătate primordială revine cunoașterii esenței, conținutului și formelor lui ca fenomen social. Fără cunoașterea acestora e imposibil a înțelege la justa valoare problematica dreptului [1].

Ținând cont de instituționalizarea recentă a protecției datelor cu caracter personal, acest domeniu se prezintă ca unul neexplorat din punct de vedere științific și teoretic. Prin prezentul studiu ne propunem să determinăm esența, natura și conținutul dreptului la protecția datelor cu caracter personal. Acesta este un drept al persoanei, fiind în același timp și un drept fundamental, necesitând o protecție deosebită, sau este o simplă prerogativă a individului derivată din condițiile vitale cotidiene. Stabilind deja că cadrul european se impune ca unul dintre cele mai complexe modele de reglementare, luând în calcul aspirația de integrare europeană a Republicii Moldova, vom aborda conținutul dreptului la protecția datelor cu caracter personal din perspectiva europeană ca o manifestare a unei reglementări supranaționale necesare de urmat.

În realizarea sarcinii propuse, pornind de la conținutul reglementărilor naționale și internaționale, stabilim că, prin esența sa, protecția datelor cu caracter personal reprezintă un set de reglementări normative, tehnice, care au ca scop asigurarea dreptului la viață privată în ceea ce privește colectarea, stocarea, utilizarea și divulgarea datelor cu caracter personal. Dreptul la protecția datelor în sens obiectiv reprezintă manifestarea normativă a principiilor, acțiunilor și măsurilor necesare de urmat în vederea asigurării dreptului la viață privată în contextul prelucrării de date. Chiar din prima definiție enunțată, stabilim că protecția datelor cu caracter personal este o instituție juridică separată și că conținutul acesteia este foarte complex, ceea ce se explică prin faptul că viața privată are un conținut destul de multiaspectual și poate fi regăsită în orice domeniu al vieții. În ordinea celor indicate, ținem să accentuăm că instituția protecției datelor cu caracter personal trebuie privită separat de cea a vieții private. Ea desemnează un șir de raporturi juridice diferite, care prin esența lor se manifestă ca instrumente de realizare a vieții private. Mai mult decât atât, această abordare are nu doar teme teoretic științific, dar și legal, manifestându-se prin consemnarea în Carta drepturilor fundamentale a UE în articole diferite a dreptului la viață privată și a dreptului la protecția datelor cu caracter personal, ambele fiind percepute ca drepturi fundamentale.

Complexitatea instituției protecția datelor cu caracter personal se manifestă și prin faptul că aceasta capătă limite nu doar în spațiul juridic, dar și în cel tehnic; mai mult ca atât, între aceste două domenii se creează o interdependență care nu ar putea fi înlăturată. Ideile enunțate ne impun să atribuim domeniului protecției datelor cu caracter personal o natură interdisciplinară. În prezentul studiu ne propunem să abordăm domeniul protecției datelor cu caracter personal doar din perspectivă juridică. Astfel, sub aspect juridic, prin protecția datelor cu caracter personal înțelegem totalitatea normelor juridice ce reglementează relațiile sociale legate de prelucrarea datelor cu caracter personal și asigurarea protecției acestora.

În vederea concretizării noțiunii sus-enunțate, vom încerca să clarificăm principalii termeni ce o desemnează. Astfel, stabilim că cuvintele-cheie sunt: norme juridice, prelucrare, date cu caracter personal, protecție.

În continuarea celor menționate și în contextul celor expuse vom reitera că normele juridice reprezintă manifestarea formală a dreptului. Vor fi privite ca norme juridice ce reglementează domeniul protecției datelor cu caracter personal oricare norme, care prin esența lor au tangență cu acest domeniu și care au ca scop asigurarea protecției sau preîntâmpinarea acțiunilor de prejudiciere a datelor cu caracter personal. Vor fi

abordate ca norme de reglementare a dreptului la protecția datelor cu caracter personal oricare norme, indiferent de subiecții de elaborare. Pe lângă normele legale, vor fi luate în calcul ca izvoare ale dreptului la protecția datelor normele volitive și cele tehnice; sub aspect teritorial, acest domeniu cade sub incidența atât a normelor naționale, cât și a celor regionale.

Prin date cu caracter personal vom percepe orice informație referitoare la o persoană identificată sau identificabilă. Nu se impun careva rigori termenului „informație” sau formelor de manifestare a acesteia. Informația se poate manifesta prin: date biografice (data nașterii sau altui eveniment, nume, prenume, profesie, e-mail, nr. de telefon, vârstă, naționalitate, cetățenie, limbă, sex, orientare sexuală, apartenență religioasă, opinii politice, apartenența la careva organizații), date biometrice sau genetice (amprente digitale, modelele retinei, structura feței, vocile, precum și geometria mâinii, modelele sangvine sau chiar unele aptitudini înrădăcinate sau alte trăsături comportamentale, precum semnătura de mână, felul de a se mișca, în special felul de a merge sau de a vorbi etc.), imagini (fotografii sau portrete, imagini video, scanări medicale), acte personale (pașaport, buletin, certificate medicale, date din contul bancar, caziere) [2]. Lista indicată nu este una exhaustivă, principiul ce se impune la determinarea faptului dacă o informație cade sau nu sub incidența domeniului protecției datelor cu caracter personal este evaluarea posibilității de a identifica în baza acestei informații o persoană anume.

Prin prelucrare de date înțelegem orice operațiune exercitată asupra datelor, în rezultatul utilizării căreia vor fi modificate particularitățile datelor cu caracter personal. Drept astfel de procedee pot fi considerate, dar nu exhaustiv, următoarele: colectarea, stocarea, utilizarea, divulgarea, difuzarea, transmiterea, radierea, denaturarea etc. Din perspectiva celor indicate, vom considera că în domeniul dreptului la protecția datelor cu caracter personal orice relație este legată de prelucrarea datelor cu caracter personal.

Analizând domeniile pentru care este absolut necesară stocarea și colectarea datelor cu caracter personal, sesizăm că acestea, într-adevăr, reprezintă o importanță deosebită pentru societatea contemporană, dar este foarte important să se *stabilească limitele de exploatare a informației colectate*, iar respectivele limite să fie legal stabilite.

Astfel, făcând referire la colectarea datelor cu caracter personal în scopul apărării securității Statului, siguranței publice, în interese monetare ale sistemului statal, represiunii infracțiunilor penale sau protecției drepturilor și libertăților, este obligatorie notificarea. Respectiv, anterior oricărei prelucrări, în condiție legii, autoritățile naționale de supraveghere trebuie să fie notificate în acest sens.

Colectarea datelor cu caracter personal fără consimțământul persoanei vizate se face numai dacă această măsură este necesară pentru prevenirea unui pericol iminent cel puțin asupra vieții, integrității corporale sau sănătății unei persoane ori a proprietății acesteia, precum și pentru combaterea unei anumite infracțiuni.

Colectarea de date privind persoana fizică, exclusiv datorită faptului ca aceasta are o anumită origine rasială, anumite convingeri religioase ori politice, un anumit comportament sexual sau datorită apartenenței acesteia la anumite mișcări ori organizații care nu contravin legii, este interzisă.

Sintagma „asigurarea protecției”, în sensul analizat, va fi înțeleasă ca orice operațiune îndreptată în vederea menținerii calităților datelor cu caracter personal, și anume: menținerea integrității, confidențialității și disponibilității. Abordând problematica asigurării protecției, considerăm important a menționa că prin măsuri de asigurare a protecției putem lua în calcul atât măsurile de asigurare continuă, cât și cele de contracarare.

Ca orice fenomen, dreptul este unitatea unor laturi calitative și cantitative. Determinarea conceptului de drept prin prisma categoriilor filosofice de esență, conținut și formă implică efortul de subliniere a trăsăturilor și determinărilor calitative fundamentale ale dreptului, precum și efortul de sesizare a modalităților specifice de organizare internă și externă a conținutului.

În general, esența unui fenomen reflectă unitatea laturilor, trăsăturilor și raporturilor interne necesare, relativ stabilite, care constituie natura lăuntrică a fenomenului și o fixează într-o clasă de fenomene înrudite. Conținutul dreptului îl constituie ansamblul elementelor, laturilor și conexiunilor care formează conturul voinței și intereselor sociale. Vorbind despre conținut, ne raportăm la două planuri, și anume: conținutul normativ și conținutul social, ca două laturi, elemente, conexiuni diverse ale conținutului dreptului [3].

Conținutul social al dreptului este legat de conștientizarea și perceperea anumitor fenomene și de multe ori anume conținutul social determină conținutul normativ. Cazul evoluției dreptului protecției datelor cu caracter personal nu se abate de la regula enunțată.

Importanța protecției datelor cu caracter personal sporește odată cu dezvoltarea tehnologică, dezvoltare ce permite exploatarea în anonim sau falsificarea diferitelor date cu caracter personal, afectând identitatea per-

soanei și însăși viața acesteia. Anume aceste circumstanțe au servit drept premise pentru configurarea cadrului normativ aplicabil datelor cu caracter personal în așa măsură, încât esența lor să se reducă la asigurarea protecției necesare datelor cu caracter personal. Actualmente, necesitatea de a asigura securitatea datelor cu caracter personal este o realitate obiectivă. Informația întotdeauna a avut o valoare deosebită, dar în condițiile vieții contemporane aceasta este inclusă în lista celor mai valoroase produse. Informația mânăuită de un criminal devine obiect al infracțiunii; informația deținută de un salariat concediat poate fi un mijloc de răzbunare. De aceea, asupra datelor cu caracter personal, indiferent dacă acestea vizează o persoană fizică sau juridică, necesită a fi instituit un sistem înalt de protecție.

Conținutul social caută să explice care este motivul că într-un stat, în anumite condiții, sunt prevăzute anumite reglementări. La elaborarea cadrului normativ al protecției datelor cu caracter personal, organismele internaționale inițial au explicat temeiul și necesitatea acestor norme. Spre exemplu, Consiliul Europei expres indică în primele 72 de puncte ale Directivei 95/46 necesitatea și logica acestei reglementări, explicând că instituirea și funcționarea unei piețe comune între statele membre ale comunității europene necesită nu doar libera circulație a datelor cu caracter personal de la un stat membru la altul, ci și garantarea drepturilor fundamentale ale persoanei. Totodată, legiuitorul european își argumentează logica reglementărilor și prin faptul că din ce în ce mai frecvent se recurge la prelucrarea datelor cu caracter personal în diferite sfere ale activității economice și sociale, iar aceste operațiuni sunt modalități de perturbare a vieții private. Protecția datelor cu caracter personal ar servi ca o modalitate de stopare a acestor riscuri.

Conținutul normativ relevă însăși conduita sau comportamentul prescris de normele juridice, adică ce drepturi și obligații concrete au oamenii în anumite împrejurări. Conținutul normativ este dat de reglementările existente la acest capitol. Astfel, prin reglementări ce asigură protecția datelor vom înțelege orice reglementări care au ca scop preîntâmpinarea denaturării, configurării, transmiterii, radierii sau modificării conținutului datelor cu caracter personal fără acordul persoanei vizate sau al autorității de supraveghere a protecției datelor.

Totodată, conținutul normativ al dreptului este determinat de obiectul de reglementare. Potrivit literaturii de specialitate, obiectul reglementării juridice reprezintă un ansamblu, o totalitate de relații sociale calitativ omogene, care sunt reglementate de normele juridice ce se referă la o ramură de drept sau instituție juridică [4]. În linii generale, obiectul de reglementare a dreptului la protecția datelor cu caracter personal este dat de relațiile care pot apărea în această sferă de subiecții implicați, de drepturile și obligațiile, răspunderea acestora. Datorită caracterului său specific, instituția protecției datelor cu caracter personal este determinată de existența unui șir de principii care contribuie la prelucrarea datelor. În afară de reglementarea formelor, modalităților și tehnicilor de reglementare, instituția protecției datelor cu caracter personal impune și un șir de reguli necesare de urmat în vederea asigurării protecției datelor cu caracter personal, manifestate sub formă de instrucțiuni, coduri deontologice.

Accentuăm, că sub incidența reglementărilor protecției datelor cu caracter personal nu poate fi indicată orice relație care implică prelucrarea de date cu caracter personal. Din conținutul actelor de normare a protecției datelor cu caracter personal stabilim că domeniul de aplicare a reglementării protecției datelor cu caracter personal se referă la următoarele:

✓ sub aspect procedural, se referă la orice tip de prelucrare a datelor cu caracter personal, aceasta putând fi realizată atât prin mijloace automate și/sau alte mijloace decât cele automate, materializându-se prin colectare, înregistrare, organizare, stocare, adaptare sau modificare, extragere, consultare, utilizare, dezvoltare prin transmitere, desemnare sau în orice alt mod, alăturare ori combinare, blocare, ștergere sau distrugere etc. și care prin efectul său prejudiciază interesele sau drepturile și libertățile fundamentale ale unei persoane vizate;

✓ din perspectiva subiecților implicați, reglementările date se referă atât la persoanele fizice, cât și juridice, indiferent de forma de organizare, doar că acestea se deosebesc în dependență de conținutul drepturilor și obligațiilor pe care le posedă. Din perspectiva determinării subiecților asupra cărora se răsfrânge domeniul protecției datelor, se va evalua în primul rând calitatea acestora: sunt aceștia subiecți pasivi sau activi, sunt aceștia posesori de date, subiecți implicați în prelucrare sau subiecți împuterniciți cu funcția de control și supraveghere. Totodată, trebuie verificat comportamentul acestora, este el unul legal sau ilegal, căci sub paravana drepturilor acordate de lege sau statut aceștia pot întreprinde și acțiuni neautorizate. Verificarea comportamentului subiecților se va realiza prin suprapunerea circumstanțelor de fapt și a celor de drept. Atribuirea calificativului de legal unui anumit comportament obligatoriu trebuie precedată de verificarea autorizării;

✓ sub aspect teritorial, domeniul protecției datelor cu caracter personal se referă atât la activitatea persoanelor juridice și/sau fizice aflate pe teritoriul statului respectiv, cât și asupra persoanelor juridice și/sau fizice aflate în afara teritoriului acestui stat, cu condiția că operatorul se află pe teritoriul statului dat și/sau mijloacele utilizate în prelucrare se află pe teritoriul respectivului stat. Sub aspect teritorial, apar probleme, în special, vizavi de identificarea dreptului aplicabil. Determinarea dreptului aplicabil capătă conotații problematice atunci când apar diferite divergențe sau neconcordanțe între dreptul diferitelor state sau dreptul internațional și dreptul național. În tot cazul, reglementările internaționale ratificate au prioritate față de cele naționale, cu excepția existenței unor rezerve. În contextul reglementărilor comunității europene și spațiului economic european, spre exemplu, Directiva 95/46 expres prevede, la art.4, că fiecare stat membru aplică dispozițiile naționale pe care le adoptă în temeiul prezentei Directive pentru prelucrarea datelor cu caracter personal atunci când: (a) prelucrarea este efectuată în cadrul activităților operatorului cu sediul pe teritoriul statului membru; dacă același operator este stabilit pe teritoriul mai multor state membre, acesta trebuie să ia măsurile necesare pentru a se asigura că fiecare din sedii respectă obligațiile prevăzute în dreptul intern aplicabil; (b) operatorul nu este stabilit pe teritoriul statului membru, ci într-un loc în care se aplică dreptul intern al acestuia, în temeiul dreptului internațional public; (c) operatorul nu este stabilit pe teritoriul Comunității, dar în scopul prelucrării datelor cu caracter personal recurge la mijloace automate sau neautomate, situate pe teritoriul statului membru respectiv, cu excepția cazului în care aceste mijloace sunt folosite numai în vederea tranzitului pe teritoriul Comunității. În general, însă, determinarea dreptului aplicabil protecției datelor cu caracter personal este determinată de sediul operatorului, localizarea activităților de prelucrare și/sau a mijloacelor de prelucrare.

Totodată, este de menționat că nu se referă la domeniului protecției datelor cu caracter personal acțiunile legate de:

- prelucrarea datelor cu caracter personal, efectuate de persoane fizice exclusiv pentru uzul lor personal, dacă datele în cauză nu sunt destinate a fi dezvăluite;
- prelucrarea și transferul de date cu caracter personal, efectuate în cadrul activităților în domeniul apărării și siguranței naționale, desfășurate în limitele și cu restricțiile stabilite de lege;
- prelucrarea datelor cu caracter personal atribuite, în modul stabilit, la informații ce constituie secret de stat.

În limitele actelor internaționale, statele pot adopta alte temeiuri indicate expres care nu cad sub incidența dreptului la protecția datelor cu caracter personal.

Datorită caracterului său absolut și inalienabil, luându-se în considerare rolul său asupra celorlalte drepturi, dreptul la protecția datelor cu caracter personal este perceput și consacrat ca un nou drept fundamental. Prin esența sa, dreptul la protecția datelor cu caracter personal se consideră a fi identificat ca prerogativă extrapatrimonială intim atașată persoanei, care exprimă chintesența ființei umane. Există păreri, în special în literatura americană, care abordează dreptul la protecția datelor cu caracter personal ca formă de manifestare a dreptului de proprietate, explicând acest fapt prin dreptul de a dispune de informație.

Relația dintre dreptul obiectiv și dreptul subiectiv a dat naștere la diverse discuții. Astfel, în lucrarea sa, autorul B.Negru realizează o generalizare a concepțiilor și menționează că germanul Jellinec și francezul Leon Duguit afirmă că principalul este dreptul obiectiv și nu cel subiectiv și că nu poți avea un drept dacă nu există o normă. În viziunea altor autori din prima jumătate a secolului XIX, în relația „drept obiectiv” – „drept subiectiv” primordial este dreptul subiectiv. Se lămurește acest lucru prin faptul că fără un drept al cuiva față de altcineva nu poate fi înțeleasă existența normei. Norma nu face decât să constate drepturile părților; prin urmare, normele dreptului obiectiv rezultă din dreptul subiectiv [5].

Urmând cea de-a doua logică citată, vom indica că instituția juridică „protecția datelor cu caracter personal” este determinată de existența dreptului la protecția datelor în sens subiectiv. De fapt, această instituție este una nouă și apariția ei este determinată de consacrarea dreptului la protecția datelor cu caracter personal ca un drept distinct în cadrul prevederilor Cartei Drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, ulterior acestea fiind confirmate prin includerea reglementărilor cu privire la datele personale în cadrul Tratatului de instituire a Constituției Europene. Stabilim că, în sens subiectiv, dreptul la protecția datelor cu caracter personal reprezintă o prerogativă a posesorului de date de a i se asigura securitatea datelor personale și de a-și exercita dreptul de dispoziție asupra acestora. În determinarea dimensiunii juridice a dreptului subiectiv un rol important îl are identificarea subiectului titular de drept. Având în vedere faptul că definiția datelor cu caracter

personal dată de Directiva 95/46 se referă la persoane fizice ca persoane identificate sau identificabile, stabilim că, de fapt, titular al dreptului la protecția datelor cu caracter personal apare în special persoana fizică. Pornind de la ideea că persoana juridică este o manifestare a acțiunilor unei persoane fizice sau a unui grup de persoane fizice, Curtea Europeană de Justiție a clarificat că nimic nu poate împiedica statele membre să extindă domeniul de aplicare a legislației naționale privind punerea în aplicare a dispozițiilor Directivei la domenii care nu intră în domeniul de aplicare a acesteia, cu condiția că nici o altă dispoziție a dreptului comunitar să nu împiedice acest lucru [6]. Ca urmare, state membre precum Italia, Austria, Luxemburgul au extins aplicarea anumitor dispoziții ale legislației naționale în conformitate cu Directiva (cum ar fi dispozițiile privind măsurile de securitate) în ceea ce privește prelucrarea datelor referitoare la persoanele juridice [7].

Abordând conținutul dreptului la protecția datelor cu caracter personal, stabilim că acesta privește, pe de o parte, dreptul persoanei fizice de a-i fi apărate identitatea și atributele acesteia și, pe de altă parte, obligația corelativă a statului de a adopta măsuri adecvate pentru a asigura o protecție eficientă a acesteia și obligația subiecților implicați în prelucrare de a respecta comportamentul prescris.

Prin prezenta lucrare ne-am propus drept scop cercetarea nu doar a naturii, conținutului și dreptului subiectiv, dar și a dreptului obiectiv și a instituției juridice în general. Chiar înainte de a începe analiza propriuzisă a particularităților acestei instituții, este clar că aceasta prin esența sa determină un domeniu specific în evoluția dreptului contemporan și necesită a fi cercetat. În argumentarea ideii enunțate vom recurge la cercetarea condițiilor care determină apariția unei instituții juridice. Potrivit literaturii de specialitate, apariția unei noi instituții juridice este confirmată de apariția unor noi relații sociale, apariția simultană a unor reglementări aplicabile noilor relații și existența conexiunilor între acestea, de imposibilitatea aplicării unor reglementări anterioare. Verificând aplicabilitatea condițiilor enumerate domeniului protecției datelor cu caracter personal, constatăm că, într-adevăr, putem vorbi despre o nouă instituție juridică ce evoluează cu pași îndrăzneți. Mai mult decât atât, datorită importanței și specificului său, instituția abordată are perspectivele de a se transforma într-o ramură de drept distinctă. Din perspectivă teoretică, instituția juridică reprezintă totalitatea normelor juridice care reglementează o anumită categorie de relații sociale, generând o categorie aparte de raporturi juridice [8]. Raportând definiția enunțată domeniului protecției datelor cu caracter personal, stabilim că instituția protecției datelor cu caracter personal reprezintă totalitatea normelor juridice ce reglementează o anumită categorie de relații sociale, și anume: relații legate de prelucrarea și asigurarea protecției în acest sens a datelor cu caracter personal. Pornind de la ideea că datele cu caracter personal caracterizează individul din diferite perspective și că aceste particularități țin de diferite domenii ale vieții, determinăm conținutul complex al instituției protecției datelor cu caracter personal. La moment, totuși este prematur a se vorbi despre protecția datelor cu caracter personal ca o ramură de sine stătătoare.

Referitor la încadrarea juridică a acestei ramuri există mai multe păreri. Unii susțin că această instituție ține de domeniul constituțional, deoarece dreptul la protecția datelor cu caracter personal ar fi o modalitate, un instrument de protecție a dreptului la viață privată. Tot în susținerea acestei idei sunt și argumentele precum că acestui drept i s-a recunoscut caracterul fundamental, realizând demersuri în vederea modificării constituționale și recunoașterii lui ca drept constituțional și în actele naționale.

Alte teorii abordează dreptul la protecția datelor cu caracter personal ca expresie a dreptului civil, și anume: a dreptului proprietății. Susținătorii acestei idei abordează acest drept din perspectiva drepturilor patrimoniale, informația fiind percepută ca un bun asupra căruia se poate institui dreptul de proprietate. Această teorie este aplicabilă Statelor Unite ale Americii și își găsește expresia patrimonială chiar și în normele penale prin reglementarea infracțiunii de furt al identității (identity theft). Promotorii acestei idei susțin că odată ce datele cu caracter personal au devenit un produs, și dacă, oricum, sunt folosite de persoană pentru a-și atinge careva scopuri, atunci ei, pe lângă dreptul de a-și manifesta consimțământul, trebuie să i se asigure dreptul la compensarea folosirii datelor cu caracter personal [9]. Mai mult decât atât, respectiva teorie impune ideea că prin atribuirea unui caracter patrimonial limitat dreptului la protecția datelor cu caracter personal se va contribui la eficientizarea mecanismului de protecție a datelor, căci în cadrul acestui sistem va fi inclus direct posesorul de date (persoana vizată) care, datorită conștientizării posibilității de valorificare a datelor personale, va fi cointeresat în asigurarea protecției datelor sale.

Reieșind din conținutul obiectului de reglementare și luând în considerare metodele aplicabile, majoritatea teoreticienilor situează totuși domeniul protecției datelor cu caracter personal în sfera dreptului informațional. Respectiva teorie inițial a fost promovată de francezi prin adoptarea Legii cu privire la date, fișiere și

libertăți [10] și prin abordarea protecției datelor cu caracter personal în contextul dreptului TIC ca parte componentă a dreptului informațional. Ulterior această teorie a fost perfecționată de doctrinarii ruși, care abordează dreptul la protecția datelor cu caracter personal ca instituție a dreptului informațional [11]. Ne vom alinia la ordinea de idei enunțată și vom atribui instituția protecției datelor cu caracter personal la ramura dreptului informațional, menționând că dreptul informațional reglementează relațiile sociale legate de producerea și prelucrarea informației. Nu suntem de acord cu opinia, potrivit căreia instituția protecției datelor cu caracter personal urmează a fi atribuită dreptului TIC, deoarece prelucrarea de date poate fi realizată și manual. Normele de drept informațional se referă la un domeniu mult mai larg și reglementează drepturile, obligațiile și răspunderea subiecților de drept informațional în contextul producerii și prelucrării informației în diferite sisteme – atât automatizate, cât și manuale.

Atribuirea unei instituții la o anumită ramură de drept se realizează în dependență de obiectul de reglementare și de metoda reglementării juridice.

Reieșind din cele sus-indicate, constatăm că, din perspectiva obiectului reglementat, domeniul protecției datelor cu caracter personal se încadrează perfect în limitele dreptului informațional formând o instituție separată, specificul căreia se manifestă prin faptul că aceasta se referă doar la relațiile de prelucrare a datelor cu caracter personal și abordează datele cu caracter personal ca informație cu regim restrâns, regim restricționat prin consimțământul persoanei. Mai mult decât atât, instituția protecției datelor cu caracter personal se manifestă ca una complexă, căci conținutul său se referă nu doar la identificarea anumitor raporturi juridice distincte, dar și la identificarea subiecților acestor relații, a drepturilor și obligațiilor acestora, a răspunderii lor. Caracterul complex al instituției protecției datelor cu caracter personal se manifestă prin însăși esența sa, dat fiind ca ea este percepută ca un set de reglementări care au ca scop asigurarea dreptului la viață privată în ceea ce privește colectarea, stocarea, utilizarea și divulgarea datelor cu caracter personal. Viața privată are o materializare destul de largă; prin viață privată înțelegem intimitatea, inviolabilitatea domiciliului, corespondenței, vieții familiale.

Prin esența sa, dreptul la protecția datelor cu caracter personal trebuie să răspundă necesităților sociale și trebuie să asigure un nivel adecvat de protecție și securitate datelor personale, în așa fel încât viața privată a individului să nu sufere în nici un fel de pe urma unor prelucrări. Se impune drept deziderat ideea precum că, indiferent de tipul de reglementare, metoda utilizată sau instrumentele aplicate, datele cu caracter personal trebuie să fie protejate. Pornind de la această idee stabilim că, de fapt, atingerea scopului indicat devine realizabil doar în condițiile existenței unui mecanism de protecție eficient care impune clar obligații operatorilor și asigură siguranța indivizilor.

Referințe:

1. Negru B., Negru A. Teoria generală a dreptului și statului. - Chișinău: Bons Offices, 2006.
2. IOM Data protection manual. International Organization for migration, 2010, p.13.
http://publications.iom.int/bookstore/free/IOMdataprotection_web.pdf (vizitat 05.07.2012).
3. Baltag D., Guțu A., Ursan I. Teoria generală a dreptului. - Chișinău: Academia de Poliție „Ștefan cel Mare”, 2002.
4. Avornic Gh. Teoria generală a dreptului. - Chișinău: Cartier juridic, 2004.
5. Negru B., Negru A. Teoria generală a dreptului și statului. - Chișinău: Bons Offices, 2006.
6. Hotărârea Curții Europene de Justiție, nr. C-101/2001 din 06.11.2003. Lindqvist § 98.
7. Avizul 4/2007 privind conceptul de date cu caracter personal, Direcția C (Justiție civilă, drepturi și cetățenie) a Comisiei Europene, Direcția Generală Justiție, Libertate și Securitate, B-1049 Bruxelles, Belgia. Nr. birou LX-46 01/43, 2007, p. 28 - 31. http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/docs/wpdocs/2007/wp136_ro.pdf (vizitat 01.10.2011)
8. Avornic Gh. Teoria generală a dreptului. - Chișinău: Cartier juridic, 2004.
9. Kenneth C. Laudon Markets and Privacy Association for Computing Machinery. Communications of the ACM. Sep 1996, 39, 9; ABI/INFORM Global, vol. 39, no. 9/1996, p.92.
<http://www.eecs.harvard.edu/cs199r/readings/laudon.pdf> (vizitat 05.04.2012).
10. Loi relative à l'informatique, aux fichiers et aux libertés. № 78-17 du 13 janvier 1978.
11. Бачило И.Л., Лопатин В.Н., Федотов М.А. Информационное право, 2001. <http://www.alleng.ru/d/jur/jur532.htm> (vizitat 08.03.2012).

Prezentat la 05.10.2012

ANALIZA JURIDICĂ A CONTRACTULUI DE EXPEDIȚIE

Iurie MIHALACHE

Catedra Drept al Antreprenoriatului

Dans le droit national il n'y a pas de concept bien défini du contrat d'expédition. L'expédition est régie par le Code civil de la République de Moldova et le Règlement des services de transport et d'expédition. Comme d'autres contrats civils, le contrat d'expédition a une structure: les parties, l'objet, les prix, la durée, les droits, les obligations et la responsabilité des parties contractantes. Le contrat d'expédition ne doit pas être confondu avec le contrat de transport.

Considerații prealabile

Activitatea de transport presupune nu doar deplasarea mărfurilor, ci și o serie de activități conexe, precum încărcarea, descărcarea, asigurarea, depozitarea, perfectarea documentelor etc. Fără îndoială, rolul principal și centrul acestor operațiuni îi revine transportului de mărfuri, dar, tocmai în scopul de a ajuta la efectuarea acestuia, a luat naștere *expediția* de mărfuri.

Scopul expediției este de „a ușura” sarcinile transportatorului în legătură cu procesul de transport, prin îndeplinirea lucrărilor de ambalare, încărcare, descărcare, depozitare, curățare etc. [1] Dar, înainte de a transporta marfa, clientul este în drept să aleagă cum să o facă. **Prima soluție** ar fi ca el să se adreseze unui transportator (companie de transport) cu care să încheie contract de transport de mărfuri. Transportatorul se va angaja la deplasarea mărfurilor, în timp ce toate operațiunile de expediție (încărcare, descărcare ș.a.) vor fi pe seama clientului. În unele cazuri, serviciile respective sunt îndeplinite nemijlocit de persoanele care înfăptuiesc transportarea, de exemplu, de *șoferi*. Pentru operațiunile de expediție aceștia au dreptul la o *plată suplimentară la salariu* [2]. **Cea de-a doua soluție** constă în încheierea a două contracte separate: un contract de expediție, cu un expeditor specializat (companie de expediție a mărfurilor) și un contract de transport, cu un transportator (companie de transport). Modalitatea respectivă este mai puțin eficientă, deoarece presupune timp și cheltuieli suplimentare. În fine, **cea de-a treia soluție**, și cea mai eficientă, constă în încheierea unui singur contract, numit *contract de prestare a serviciilor de transport și expediție*, pentru ca expeditorul să efectueze, în schimbul unei taxe, toate acțiunile ce țin de ambalarea, încărcarea mărfurilor, întocmirea documentelor, precum și transportarea propriu-zisă a mărfurilor de la punctul de pornire până la cel de destinație.

Reglementarea. La etapa actuală, contractul de expediție este reglementat în *Codul civil al Republicii Moldova* [3] (Capitolul VI „Expediția”, art.1075-1085) și în *Regulamentul prestării serviciilor de transport și expediție din 09.12.1999* [4]. În legislația R.S.S. Moldovenești de până la 1964 contractul de expediție nu a avut reglementare proprie, el fiind studiat ca parte componentă a contractului de transport de mărfuri și doar în privința transportului auto [5]. Contractul de expediție dobândește reglementare odată cu adoptarea Codului civil din 1964 [6], fiind reflectat în Capitolul 32, intitulat „Expediția”, art.398-401.

1. Noțiunea și caracterele juridice ale contractului de expediție

Definiția legală a contractului de expediție este dată la art.1075 alin.(1) din Codul civil, potrivit căruia prin *contractul de expediție* o parte (expeditor) se obligă, pe contul și în numele celeilalte părți (client) sau în nume propriu, să încheie un contract de transport și să efectueze actele necesare în vederea efectuării transportării, iar clientul se obligă să achite remunerația convenită (comision).

Caracterele juridice. Ca și în cazul altor contracte juridico-civile, contractul de expediție este *consensual, sinalagmatic, cu titlu oneros, comutativ, cu executare succesivă, public, intuitu personae*.

Caracterul **consensual** al contractului se exprimă prin faptul că expeditorul *se obligă* să efectueze actele necesare pentru pregătirea transportării, iar clientul *se obligă* să achite o remunerație pentru aceasta. Cuvântul „*se obligă*” indică la faptul că contractul este consensual, indiferent de tipul contractului. Nu are importanță în ce mod expeditorul se obligă să ofere clientului serviciile de expediție (cu propriile puteri ori numai să intermedieze prestarea lor); drepturile și obligațiile pentru expeditor iau naștere din momentul *semnării contractului de expediție*.

Până a semna contractul de expediție, părțile trebuie să convină asupra clauzelor lui esențiale. Acestea sunt două: *obiectul și mărimea remunerației*. Există și altă părere, potrivit căreia esențiale pentru contractul de expediție sunt condițiile ce țin de obiectul contractului și condițiile prevăzute în contract asupra cărora părțile au ajuns la un acord de voință [7]. Asupra faptului că mărimea remunerației reprezintă o clauză esențială indică modalitatea în care legiuitorul a formulat noțiunea contractului – „să achite remunerația **convenită**” (art.1075).

În literatura de specialitate autohtonă, profesorul *Oleg Efrim* susține că predarea/preluarea bunurilor a căror transportare urmează a fi organizată nu reprezintă o condiție necesară pentru încheierea contractului de expediție, acestea reprezentând executarea obligațiilor contractuale [8]. În așa mod, se accentuează ideea că în legislația națională contractul de expediție nu poate fi real, ci numai consensual. Dar poate fi întâlnită și opinia contrară, expusă de profesorul rus *N.Ostromov*, potrivit căruia dacă transportatorul își asumă în același timp și obligațiile de expeditor, contractul de expediție este un *contract real* [9].

Bineînțeles, nu suntem de acord cu opinia profesorului *N.Ostromov*, deoarece în Codul civil al Republicii Moldova practic toate contractele poartă caracter consensual, spre deosebire de legislația rusă, în care mai multe contracte sunt reale. În ce privește opinia profesorului *Oleg Efrim* că mărimea remunerației ar constitui condiție esențială pentru încheierea contractului de expediție, considerăm că este una discutabilă. Or, nu *mărimea* remunerației interesează cel mai mult, ci faptul existenței acesteia, fiindcă un contract de expediție cu titlu gratuit nu mai este contract de expediție, ci devine automat contract nenumit. Mărimea remunerației convenite de părți în contract nu influențează asupra valabilității contractului. Ea vizează interesul de afacere (profit) al expeditorului și clientului. Prin urmare, condiție esențială la încheierea contractului de expediție nu este mărimea remunerației, ci *prezența remunerației*. Deși legiuitorul nostru merge pe ideea potrivit căreia expeditorul efectuează el însuși transportul atâta timp cât în contract nu s-a prevăzut altfel (art.1082), Codul civil nu conține nici o normă care ar sugera că contractul de expediție este real.

Caracterul **sinalagmatic** presupune că drepturile și obligațiile părților din contractul de expediție sunt correlative, și anume: expeditorul se obligă, în schimbul remunerației pe care o primește de la client, să execute sau să organizeze executarea obligațiilor contractuale, iar clientul are dreptul să ceară serviciile respective, grație sumelor de bani pe care le achită.

Caracterul **oneros** al contractului de expediție rezultă chiar din definiția acestuia dată la art.1075 alin.(1) din Codul civil: „*expeditorul se obligă să încheie (...) și să efectueze (...)*”, iar „*clientul se obligă să achite remunerația convenită (comisionul)*”. Cu alte cuvinte, ambele părți la contract doresc să obțină un folos patrimonial din acțiunile pe care le realizează [10], și anume: *expeditorul* – să obțină banii (remunerația), iar *clientul* – să-i fie prestate în mod calitativ serviciile de expediție.

La fel, contractul de expediție este comutativ și cu executare succesivă. Caracterul **comutativ** al contractului se exprimă prin faptul că volumul de drepturi și obligații ale părților sunt cunoscute de la momentul încheierii contractului. Atât clientul, cât și expeditorul își cunosc cu exactitate ce au de făcut și care vor fi rezultatele acțiunilor prestate de ei. Contractul de expediție are o **executare succesivă**, adică cel puțin una din părți desfășoară acțiunile sale prin mai multe prestații succesive. Astfel, acțiunile expeditorului nu pot fi realizate imediat, ele durează în timp, fiind alcătuite din numeroase acte materiale și/sau juridice (căutarea unui transportator, încheierea unui contract de transport pe numele clientului, ambalarea, încărcarea, fixarea mărfurilor etc.). Deși achitarea remunerației de către client se face dintr-o singură dată, acest lucru nu schimbă însă caracterul succesiv al obligației din contractul de expediție.

În doctrină se duc discuții în privința caracterului **public** al contractului de expediție. În general, prin *contracte publice* înțelegem acele contracte în care persoana ce face oferta publică de a presta anumite servicii este obligată să încheie contract cu oricine își manifestă acceptul de a beneficia de aceste servicii. Potrivit opiniei profesorului *S.Stepanov*, contractul de expediție este un contract public în virtutea poziției de profesionist pe care o deține expeditorul, dar și a legăturii strânse pe care contractul de expediție o are cu contractul de transport (n.n. – *contractul de transport întotdeauna poartă caracter public*) [11]. Alți autori, dimpotrivă, sunt de părere că caracterul public nu are nimic în comun cu contractul de expediție.

În ce ne privește, considerăm că din legislația națională nu putem desprinde caracterul public al contractului de expediție. Atâta timp cât expediția nu va fi o activitate pur profesională, prestată în bază de licență, contractul de expediție nu va putea deveni contract public. Or, cum poate fi explicată în prezent situația în care oricine este în drept să desfășoare o activitate de expediție? Singura excepție o vedem în cazul *companiilor*

de transport și expediție, care desfășoară această activitate pe principii profesionale. În virtutea art.981 din Codul civil, ele sunt obligate să încheie contracte cu oricine manifestă interes în acest scop: „*persoana care face publică oferta de transport de persoane și bunuri (n.n. - oferta publică de expediție) este obligată să încheie un contract de transport (n.n. - contract de expediție), cu excepția cazurilor în care există un motiv serios de a refuza*”.

În principiu, contractul de expediție de mărfuri are caracter **intuitu personae**, deoarece expediționarul se bucură, de regulă, de încrederea clientului său [12]. Legea însă nu stipulează obligativitatea expeditorului de a presta personal serviciile, astfel încât expeditorul poate antrena în activitatea sa și terțe persoane, conservând răspunderea pentru acțiunile lor [13].

2. Părțile contractului de expediție

Părțile contractului de expediție sunt *expeditorul* și *clientul*. Din nefericire, în Codul civil lipsesc normele juridice ce ar stabili careva cerințe față de părțile contractului de expediție. În consecință, acest lucru și l-au asumat autorii în manualele juridice de specialitate, fiecare având punctul său de vedere.

Expeditorul. Expeditor este *întreprinzătorul* autorizat pentru o astfel de activitate. El își desfășoară activitatea sub formă de „întreprindere” (firmă specializată în expediție), în nume propriu și cu scopul obținerii de profit. Expeditor poate fi și *transportatorul*, dacă acesta, pe lângă activitatea de transport, se ocupă și cu cea de expediție. Faptul că transportatorul poate dobândi calitatea de expeditor se explică prin semnificația largă atribuită de legiuitor contractului de expediție [14]. În *sens larg*, operațiunea de expediție îmbină contractul de transport cu cel de expediție, pe când, în *sens restrâns*, expediția se limitează la acțiuni accesorii (încărcare, descărcare, ambalare, cântărire, supraveghere), fără efectuarea transportului.

La etapa actuală, majoritatea transportatorilor de mărfuri din Republica Moldova sunt în același timp și expeditori. De aceea, companiile naționale ce prestează servicii în domeniul transportului sunt în același timp și companii de expediție, fiind denumite „companii de transport și expediție”. Însă, în practica internațională se conturează o altă tendință, potrivit căreia *expeditorul nu trebuie să fie transportator*. Expeditorul trebuie să apere interesele clientului în raport cu transportatorul. Dacă expeditorul este în același timp și transportator sau, invers, dacă transportatorul este și expeditor, atunci interesele clientului nu mai pot fi protejate pe deplin.

În literatura autohtonă de specialitate se subliniază (*Oleg Efrim*) că „în calitate de expeditor pot figura persoanele care desfășoară activitate comercială (societățile comerciale, întreprinzătorii individuali și organizațiile necomerciale), ținând cont de capacitatea specială” [15]. Privim critic opinia respectivă și ne întrebăm: *cum pot figura în calitate de expeditori organizațiile necomerciale?*

Bineînțeles, din prevederile Codului civil rezultă că organizațiile necomerciale (fundațiile, instituțiile, asociațiile etc.) pot practica activitatea de întreprinzător, doar că într-o modalitate restrânsă, și anume: *organizația necomercială este în drept să desfășoare activitatea economică ce rezultă nemijlocit din scopul prevăzut în contract. Pentru practicarea activității economice care nu rezultă nemijlocit din scopul prevăzut în statut, organizațiile necomerciale pot fonda societăți comerciale și cooperative* (art.188 alin.(1) și (2)). Spre exemplu, o fundație își construiește sediul, motiv din care are nevoie de materiale de construcție. În acest scop, fundația este în drept să-și fondeze o societate comercială (un SRL, de exemplu), care s-ar ocupa cu producerea materialelor de construcție și cu transportarea lor la locul de construcție, pentru propriile necesități. Însă, activitatea de expediție, prin esență, presupune altceva, și anume: prestarea lucrărilor ajutătoare procesului de transport, care sunt efectuate în folosul altcuiva în schimbul unei contraprestații, numite *comision*.

Clientul. Client poate fi persoana fizică sau persoana juridică care deține în proprietate, în locațiune sau în baza unui alt titlu mărfuri, dorește să efectueze transportarea lor și plătește prețul în schimbul serviciilor care i se prestează. Nu este necesar ca clientul să fie în același timp și întreprinzător [16].

În calitate de client poate fi un *întreprinzător* (întreprinzător individual (întreprindere individuală), societate comercială, întreprindere de stat și municipală, cooperativă) care dorește să își transporte mărfurile și are nevoie de ajutor în acest scop. Client poate fi și o *persoană ce nu are calitatea de întreprinzător* (consumatorii persoane fizice, societățile necomerciale – partide politice, organizații religioase, fundații etc.), care la fel doresc să transporte anumite mărfuri pentru necesități ce nu sunt legate de activitatea de întreprinzător. Dacă în calitate de clienți participă *consumatorii* persoane fizice, atunci raporturilor dintre expeditori și consumatori se vor aplica și dispozițiile *Legii nr.105-XV din 13.03.2003 privind protecția consumatorilor* [17].

Numărul clienților din contractul de expediție nu este atât de mare, deoarece nu este suficient ca persoana fizică ori persoana juridică să dispună de anumite bunuri pe care să dorească a le transporta; mai este necesar ca clientul să fie *cel care trimite* spre transportare bunurile ori *destinatar* al lor. Se are în vedere că dacă ar lipsi contractul de expediție, clientul oricum ar recurge la transportarea mărfurilor, în baza unui contract de transport, pe care l-ar încheia cu transportatorul [18]. În Comentariul Codului civil al Republicii Moldova, profesorul *Dorin Cimil* ajunge la o concluzie diferită de cea a autorilor ruși, și anume: consideră că „în calitate de *client* în contractul de expediție, pe lângă *destinatar* și persoana ce trimite spre transportare bunurile, poate figura însuși proprietarul mărfurilor, căraușul sau alte persoane interesele cărora sunt legate de transportare ca urmare a raporturilor contractuale cu primii” [19]. Cu alte cuvinte, autorul susține că în privința cercului de clienți nu sunt careva limite, oricine poate deveni client în contractul de expediție, *numai ca interesele lui să fie legate de transportare*.

Într-adevăr, am putea aduce contraargumente la cele expuse, numai că ele sunt ineficiente atâta timp cât Codul civil al Republicii Moldova nu stabilește cu exactitate cine poate deveni client și expeditor în contractul de expediție. Până atunci însă, vom continua să avem puncte de vedere diferite.

3. Obiectul contractului de expediție

Obiectul este cel care deosebește contractul de expediție de alte contracte. Toate serviciile pe care expeditorul le prestează clientului au la bază un singur scop – *efectuarea transportului de mărfuri* [20]. Obiectul contractului îl constituie *prestarea serviciilor de expediție*. Acestea sunt alcătuite din *servicii juridice* și *servicii materiale (faptice)*. Expeditorul poate acorda următoarele *servicii juridice*: a) încheierea din numele clientului sau din nume propriu a contractului (sau contractelor) de transport de mărfuri; b) primirea documentelor necesare pentru import sau export; c) îndeplinirea formalităților vamale; d) achitarea taxei de stat, impozitelor și altor cheltuieli care sunt pe seama clientului etc. Din categoria *serviciilor materiale (faptice)* fac parte: a) livrarea și recepționarea mărfurilor; b) verificarea cantității și calității mărfurilor; c) lucrările de încărcare-descărcare; d) depozitarea mărfurilor; e) informarea destinatarului despre sosirea la adresa sa a mărfurilor ș.a. [21].

În literatura juridică din Federația Rusă, profesorul *S.Morozov* menționează că orice serviciu prevăzut în contractul de expediție și legat de transportarea mărfurilor poate forma obiectul contractului de expediție. Expediția este inseparabilă de procesul de transport [22]. Același păreră o are alt autor rus, *I.Danilina*, susținând că obiectul contractului de expediție este alcătuit din ansamblul serviciilor prestate de către expeditor în legătură cu organizarea transportării mărfurilor [23]. În doctrina națională, profesorii *A.Bloșenco* și *O.Efrim* opinează că obiectul contractului de expediție reprezintă totalitatea actelor juridice și materiale pe care se obligă să le încheie/întreprindă expeditorul pentru a asigura efectuarea transportării mărfii [24]. În așa mod, după exemplul preluat de la profesorii ruși, la formularea obiectului contractului de expediție profesorii din Republica Moldova pun la bază două elemente: faptele juridice și faptele materiale.

4. Forma contractului de expediție

Contractul de expediție se încheie în scris. Codul civil nu stabilește ce clauze trebuie să conțină un contract de expediție. În schimb, acest lucru este reglementat prin *Regulamentul prestării serviciilor de transport și expediție din 09.12.1999*. Contractul trebuie să conțină clauze privind: denumirea și adresa părților, obiectul contractului, drepturile și obligațiile expeditorului, drepturile și obligațiile beneficiarului, plata pentru transport, răspunderea părților (art.14). Lista respectivă nu este una exhaustivă, pe motiv că în contract, la înțelegerea părților, pot fi incluse și alte condiții.

Regulamentul sus-menționat ridică mai multe semne de întrebare, deoarece prevederile acestuia vin în contradicție cu dispozițiile din Codul civil. Cu toate acestea, în practică, dispozițiile Regulamentului continuă să fie aplicate, dar numai la încheierea *contractelor de transport și expediție*, adică în situația în care transportatorul este în același timp și expeditor sau, invers, când expeditorul preia asupra sa și obligațiile de transportator. Modelul contractului de transport și expediție de la Anexa nr.1 a Regulamentului poartă caracter *recomandativ*, adică părțile pot alcătui și alte modele, la libera alegere.

În măsura în care este necesar pentru executarea obligațiilor contractuale, clientul va trebui să elibereze expeditorului și o *procură* (art.1075 alin.(2) din Codul civil). Faptul că legea cere și eliberarea unei procuri explică construcția juridică diferită pe care o poate lua contractul de expediție. În cazul dat, este vorba despre *contractul de mandat* care se încorporează în contractul de expediție. Primind procura, expeditorul dobân-

dește în același timp și rolul de mandatar al clientului său, fiind nevoit să acționeze în numele și pe contul clientului. Cu alte cuvinte, expeditorul se angajează la o subordonare totală față de clientul său.

Contractul de expediție urmează a fi încheiat în scris și atunci când obligațiile expeditorului sunt preluate de către transportator, în temeiul art.1075 alin.(4) din Codul civil. În situația dată, contractul de transport va încorpora contractul de expediție, iar transportatorul va fi în același timp și expeditor. Nerespectarea formei scrise a contractului de expediție nu atrage nulitatea contractului, doar că părțile vor trebui să prezinte alte mijloace de probă, cum ar fi certificate, bonuri de plată, alte documente, pentru a dovedi încheierea contractului în formă verbală. Singura excepție în acest sens o constituie *proba cu martori*, care nu se admite (art.211 alin.(1) din Codul civil). O dovadă poate servi însuși faptul executării contractului de către expeditor, în întregime sau parțial.

5. Prețul în contractul de expediție

Contractul de expediție este un contract **strict oneros**. Caracterul gratuit al contractului de expediție devine inacceptabil, deoarece expediția cu titlu gratuit nu mai este contract de expediție, ci devine un altfel de contract, nereglementat de Codul civil (*contract nenumit*). Codul civil denumește prețul din contractul de transport - **comision** (art.1075). Sub acest aspect, ar putea apărea o confuzie în legătură cu comisionul achitat de către comitent comisionarului în baza contractului de comision (art.1062 alin.(1) din Codul civil). Însă, confuzia dată, chiar dacă există, este una justificată. Or, contractul de expediție are cele mai multe asemănări cu contractul de comision, de aceea multe trăsături din reglementarea contractului de expediție au fost preluate anume de la contractul de comision.

Prețul contractului de expediție constituie, așadar, remunerația sau plata care i se cuvine expeditorului. Ea se stabilește prin acordul părților. La stabilirea quantumului remunerației, unii expeditori utilizează sistemul de plată bazat pe tarife, însă acest lucru se întâmplă mai rar, deoarece legea nu obligă expeditorii să aplice sistemul respectiv. Remunerația care se achită expeditorului trebuie deosebită de compensarea cheltuielilor suportate de acesta în legătură cu executarea obligațiilor de expediție, și anume: de achitarea taxelor de stat, a plăților pentru încărcarea și descărcarea mărfurilor, a taxelor pentru depozitare ș.a. [25]. Aceste cheltuieli se restituie expeditorului separat de remunerația care i se cuvine. Confirmarea cheltuielilor se va face prin bonuri de plată, contracte, facturi de plată, rapoarte de expertiză, acte de evaluare a costului prejudiciilor sau prin alte documente de acest fel.

Codul civil stabilește că *remunerația, conform contractului de expediție, este exigibilă în momentul în care expeditorul a predat transportatorului bunul* (art.1085). Această normă confirmă că obligația expeditorului este o obligație de rezultat [26]. Deși legea nu prevede, considerăm că dacă expeditorul nu-și onorează obligațiile sale pe deplin, respectiv și clientul este în drept să refuze de a achita suma deplină a remunerației stabilite în contract. Însă, norma nu trebuie înțeleasă greșit, precum că dacă expeditorul nu a predat transportatorului bunul, lui i se poate refuza plata întregii remunerații. O asemenea interpretare este eronată. Înțelesul corect al normei este că dreptul expeditorului de a cere remunerația începe după ce obligația contractuală a fost executată, adică din momentul predării bunului către transportator, iar dacă predarea nu a avut loc, din diferite motive [27], atunci expeditorului i se va plăti remunerația proporțional lucrului efectuat de el, chiar dacă scopul final al contractului a rămas nerealizat (*adică, transportul bunului nu a avut loc*).

6. Încheierea contractului de expediție

Codul civil al Republicii Moldova (Capitolul XVI *Expediția*) nu conține careva prevederi speciale în legătură cu încheierea contractului de expediție. Singura normă cu referire la încheierea contractului o găsim la art.1075 alin.(2) din Codul civil, potrivit căreia contractul de expediție se încheie în scris, iar clientul urmează să elibereze expeditorului procură dacă aceasta este necesară pentru executarea obligațiilor contractuale.

În lipsa normelor speciale care ar fi consacrate încheierii contractului de expediție, procedura încheierii acestuia se face conform dispozițiilor generale din Codul civil cu privire la încheierea contractului (Titlul II Capitolul II). Potrivit art.679 din Codul civil, contractul se consideră încheiat dacă părțile au ajuns la un acord privind toate clauzele lui esențiale. Clauzele esențiale stabilite de lege pentru contractul de expediție sunt cele cu privire la *obiect și remunerație* (art.1075 alin.(1) din Codul civil). În afară de acestea, expeditorul și clientul pot stabili în contract și alte clauze, care la fel vor fi obligatorii, deoarece, potrivit art.679 alin.(2) din Codul civil, *sunt esențiale și clauzele asupra cărora, la cererea uneia dintre părți, trebuie realizat un acord*.

Fără a veni în contradicție cu cele menționate deja în legătură cu remunerația, ca condiție esențială a contractului de expediție, subliniem că contractul va fi valabil încheiat chiar și atunci când în el *nu este prezentă remunerația*. Vom încerca să dovedim acest lucru. Astfel, cele mai multe asemănări contractul de expediție le are cu contractele de mandat și de comision. Reieșind din aceasta, la art.1075 alin.(3) din Codul civil legiuitorul a prevăzut că *raporturilor din contractul de expediție li se aplică în modul corespunzător dispozițiile referitoare la mandat*.

La capitolul din Codul civil consacrat mandatului (Capitolul XIII) se menționează că, în cazul mandatului oneros, mandantul este obligat să plătească mandatarului remunerația stabilită prin contract, în baza legii, *prin uzanțe sau în dependență de valoarea serviciilor acordate* (art.1033 alin.(3)). Prevederi similare găsim și la contractul de comision (Capitolul XV): comitentul este obligat să acorde comisionarului remunerația stabilită de contract sau *de uzanțe* (art.1063 alin.(1) din Codul civil).

Observăm că ori de câte ori în contract nu este stabilită remunerația mandatarului și a comisionarului, aceasta oricum va fi prezentă și se va plăti potrivit **uzanțelor**, adică practicii deja cunoscute în domeniul prestării actelor de felul dat (*obișnuințelor*). Această regulă se raportează și la contractul de expediție. Dacă în contractul de expediție nu a fost stipulată clauza cu privire la remunerație, atunci se va apela la regula susmenționată, preluată de la mandat și comision, iar expeditorului i se va achita o remunerație egală cu cea care se plătește și altor expeditori, în condiții similare, pentru prestarea unor servicii de expediție asemănătoare.

La încheierea contractului de expediție, în contract părțile trebuie să prevadă cu precizie ce fel de contract încheie și care este volumul imputernicirilor pe care clientul i le acordă expeditorului. Or, după executarea contractului, sunt frecvente cazurile când clientul refuză achitarea integrală a prețului, motivând că în realitate nu a avut în vedere un contract de transport, ci un contract de expediție, sau invers. Cu alte cuvinte, la momentul încheierii contractului se creează o **eroare** (*sau chiar dol, când una din părți încearcă să tragă anumite foloase din aceasta*) asupra obiectului contractului. Ca exemplu, aducem o decizie de speță din practica Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova.

Practica judiciară a Curții Supreme de Justiție. Astfel, între „CC” și „MM” a fost încheiat contractul de transport și expediție pentru un termen de un an. Potrivit contractului, „CC” s-a obligat să transporte din Germania (or.Hamburg) în Republica Moldova (mun.Chișinău) marfă primită în baza comenzilor. Transportatorul putea efectua transportarea cu vehicule proprii sau cu vehicule atrase din altă parte. La rândul său, „CC” a încheiat un contract de transport unitar al mărfii cu transportatorul SRL „Exim-Trans”, prin care ultimul s-a obligat să transporte marfa, primindu-o din Germania (14 tone de electrocasnice). În acest scop, ambele părți au semnat și au ștampilat contractul-comandă de transport nr.0213, pe ruta or.Hamburg - mun.Chișinău.

La locul încărcării mărfii, în or.Hamburg, au fost perfectate actele necesare (CMR-ul, Carnet-Tirul, eliberat Invois-ul). Șoferul a semnat primirea mărfii spre transportare, fapt confirmat documental, și a plecat cu marfa. Peste câteva zile s-a constatat că încărcătura așa și nu a ajuns în țară. Vehiculul a fost descoperit de organele de poliție în or.Berlin din Germania, dar fără marfă și șofer, acesta fiind dispărut.

Fiind răspunzător față de firma „MM”, reclamantul a fost nevoit să o despăgubească pentru încărcătura pierdută, transferând în contul acesteia 75.298 dolari SUA, sumă pe care în instanța de judecată o cere, pe calea acțiunii de regres, de la pârât. Pârâtul însă susține că contractul-comandă de transport pe ruta or.Hamburg - mun.Chișinău a fost încheiat în baza unei erori considerabile cu privire la natura actului juridic, el neavând intenția de a transporta încărcătura indicată în această comandă de transport. Atunci când a încheiat contractul, el a avut în vedere contractul de expediție, prin care s-a angajat să găsească un transportator cu care să încheie, pe contul clientului, un contract de transport al mărfurilor (electrocasnice) pe ruta or.Hamburg - mun.Chișinău. În opinia pârâtului, relațiile dintre el și „CC” sunt reglementate de Capitolul XVI din Codul civil, intitulat „Expediția”, art.1075-1085, el angajându-se să presteze servicii de expediție, dar nu de transport.

Curtea Supremă de Justiție susține că sunt declarative afirmațiile pârâtului precum că s-a obligat doar să găsească un transportator pentru „CC” și să încheie contract de transport cu acesta, pe contul „CC”. Probe pertinente în acest sens nu au fost prezentate. Este greșită și concluzia instanțelor judecătorești inferioare, precum că între „CC” și „Exim-Trans” existau raporturi juridice de expediție. Or, faptul că „Exim-Trans” și-a asumat obligația de transportare a mărfii (electrocasnice) pe ruta or.Hamburg - mun.Chișinău rezultă atât din contractul-comandă de transport semnat și ștampilat de ambele părți, cât și din alte probe anexate la dosar.

În concluzie, *Curtea Supremă de Justiție* se pronunță că instanțele de fond și de apel au calificat greșit statutul pârâtului și în mod ilegal l-au eliberat de răspundere, atribuindu-i eronat calitatea de expeditor, în locul celei de transportator. Or, actele cauzei atestă că SRL „Exim-Trans” și-a manifestat atitudinea neglijentă la executarea obligațiilor sale contractuale, pe risc propriu a încredințat executarea comenzii reclamantului unei alte companii de transport, necunoscute, la care în mod unilateral a transferat dreptul de a îndeplini funcțiile sale. *Colegiul economic* conchide că, în temeiul art.1025 din Codul civil, SRL „Exim-Trans” îl va despăgubi pe reclamant la suma de 75.298 dolari SUA, în lei moldovenești, conform cursului valutar stabilit de BNM la data executării hotărârii judecătorești. De la pârât s-a încasat și taxa de stat în mărime de 54.273 lei [28].

7. Conținutul contractului de expediție

Prin conținutul contractului de expediție se înțelege drepturile și obligațiile părților, acestea fiind reglementate în Capitolul XVI *Expediția* din Codul civil al Republicii Moldova. În contractul de expediție pot fi stabilite și alte obligații, care nu reies din normele Codului civil, dar asupra cărora expeditorul și clientul au ajuns la un acord de voință (*clauze esențiale*).

Obligația clientului de a oferi expeditorului informațiile cu privire la mărfuri. În sens larg, se are în vedere obligația clientului de a prezenta expeditorului *tot necesarul* pentru executarea obligațiilor [29]. Informațiile trebuie aduse la cunoștința expeditorului nu verbal, ci însoțite de documente, care atestă exactitatea informațiilor. Pentru expeditor, aceste informații sunt necesare îndeplinirii formalităților legate de transport, cum sunt: expertiza de calitate, controlul sanitar, controlul veterinar, procedura vamală și altele [30]. Dacă mărfurile transportate sunt *periculoase*, clientul trebuie să atragă atenția expeditorului la acest lucru și, mai mult decât atât, să vină cu măsuri de precauție. Pentru mărfurile care necesită *ambalaj*, clientul este obligat să le ambaleze în așa fel, încât să corespundă cerințelor transportului. La fel și pentru mărfurile *ușor alterabile*, care necesită condiții speciale de transportare. În privința mărfurilor care trebuie *numărate, cântărite, măsurate*, aceste acțiuni urmează să fie efectuate cât mai reușit. Dacă mărfurile necesită a fi *marcate prin semne* sau cu *etichete*, ele trebuie aplicate în așa mod, încât să fie lizibile pe tot parcursul transportului și până la predarea lor destinatarului.

Dacă clientul nu și-a onorat obligația sa de informare a expeditorului asupra mărfurilor periculoase, atunci expeditorul, imediat ce află despre aceasta, potrivit art.1077 alin.(3) din Codul civil, este în drept să descarce mărfurile, să le distrugă ori să le facă inofensive oricând, oriunde și fără plata vreunei despăgubiri față de client.

Obligația clientului de a achita expeditorului remunerație pentru serviciile prestate. Contractul de expediție este cu *titlu oneros*. Expeditorul va presta serviciile de expediție, iar clientul va trebui să plătească expeditorului o remunerație, în mărimea convenită prin contract, dar și să-i restituie cheltuielile suportate în legătură cu expediția. *Remunerația se achită expeditorului numai după ce acesta a predat bunul către transportator* (art.1085 din Codul civil). În cazul în care transportarea mărfurilor este efectuată de expeditor cu forțele proprii, plata remunerației pentru serviciile de expediție urmează a fi făcută în momentul când marfa e gata de transportare” [31]. Expeditorul va avea drepturi și obligații de căraș (art.1082 alin.(2) din Codul civil) și acestor raporturi li se vor aplica dispozițiile cu privire la transport din Codul civil (Capitolul XII *Transportul*, Secțiunea 1), printre care și norma potrivit căreia taxa de transport se plătește *până la transportarea încărcăturii*, dacă legea sau contractul nu prevede altfel (art.985 alin.(2)).

Clientul este obligat să elibereze o procură, dacă aceasta este necesară pentru îndeplinirea obligațiilor contractuale (art.1075 din Codul civil) [32]. *Procura* este un înscris prin care se atestă împuternicirile conferite de către reprezentat unuia sau mai multor reprezentanți (art.252 alin.(1)). Ea se întocmește în formă scrisă. În mod obligatoriu, în procură trebuie indicată data întocmirii, altfel procura se declară nulă (art.254 alin.(2)).

O trăsătură specifică procurii este că persoana care a eliberat procura o poate anula în orice moment, iar persoana căreia îi este eliberată procura la fel poate renunța la ea în orice moment. Orice clauză contrară este nulă (art.255 alin.(2)). Procura se eliberează pe un termen de cel mult 3 ani (art.254 alin.(1)) și este întotdeauna un act juridic unilateral. *Unilateral* înseamnă actul juridic care reprezintă manifestarea voinței unei singure părți (art.196 alin.(1)) [33], cum ar fi eliberarea procurii, testamentul, acceptarea moștenirii, renunțarea la moștenire, promisiunea publică de recompensă etc. Așadar, actul juridic unilateral cuprinde o singură voință, voința celui care emite actul (*celui ce eliberează procura*), spre deosebire de contracte, care sunt acte juridice bilaterale, fiindcă pentru încheierea lor este necesar *acordul de voință a două părți*. Fără acordul de voință dintre două părți nu poate lua naștere un contract.

Deseori, în mod greșit se spune că procura este un contract de mandat. Confuzia dată nu trebuie să existe; or, procura este act juridic unilateral, pe când contractul de mandat este un act juridic bilateral, chiar și atunci când contractul de mandat este cu titlu gratuit. Mai corect: atât procura, cât și contractul de mandat sunt forme ale reprezentării juridice. Cu toate acestea, între procură și mandat tangențe există, în primul rând prin faptul că reprezentantul încheie actele juridice *din numele și pe contul* celui care l-a împuternicit. Potrivit art.1075 alin.(3) din Codul civil, *raporturilor din contractul de expediție se aplică în modul corespunzător dispozițiile referitoare la mandat, dacă prevederile legii nu dispun altfel.*

Obligația expeditorului de asigurare a mărfurilor. De fapt, am putea vorbi despre obligația clientului de a asigura mărfurile, deoarece din art.1079 din Codul civil se deduce regula generală că *expeditorul nu este obligat să asigure mărfurile* [34]. Ca excepție, el o poate face, dar numai atunci când a primit o indicație specială în acest sens de la client. În ce privește compania de asigurări la care urmează a se face asigurarea, expeditorul o va alege singur, după reguli obișnuite.

Obligația de diligență a expeditorului (art.1076 din Codul civil). Expeditorul trebuie să depună toate cunoștințele pe care le posedă și întreaga pricepere ce o are, pentru ca activitatea de expediție să deruleze cu bine. Prin *diligența* expeditorului se înțelege *abilitatea, iscusința și profesionalismul* din partea sa.

Chiar și în acest caz, expediția rămâne o *obligație de rezultat*, dar nu una de prudență și diligență. Expeditorului i se achită remunerația pentru rezultatele muncii efectuate, spre exemplu: mărfurile au fost încărcate în vehicul; a fost găsit un transportator cu care s-a încheiat contract de transport în numele clientului, a fost pregătit setul de documente pentru transport etc. Toate aceste *obligații-rezultate*, pentru care expeditorului i se achită remunerație, sunt prevăzute în contract.

Dreptul expeditorului de a efectua transportul cu forțele proprii (art.1082 Cod civil). Regula generală constă în faptul că expeditorul este autorizat să execute el însuși transportul. Ca excepție, dacă în contract a fost prevăzut astfel, atribuțiile expeditorului se pot limita doar la expediție, fără a cuprinde transportul. În măsura în care expeditorul întrunește și calitatea de transportator, atunci raportul nou-creat va fi unul de **expediție-transport**, fiindu-i aplicabile atât prevederile din Codul civil cu privire la expediție (Capitolul XVI *Expediția*), cât și cele cu privire la transport (Capitolul XII *Transportul*). Concluzia respectivă o desprindem de la art.1082 alin.(2) din Codul civil, potrivit căruia atunci când expeditorul efectuează transportul cu forțele proprii, *el va avea în același timp drepturi și obligații de căraș*. În afară de drepturile și obligațiile menționate, clientul și expeditorul au și altele, care, deși nu reies nemijlocit din Capitolul XVI al Codului civil, sunt preluate de la contractele de transport (Capitolul XII *Transportul*), de mandat (Capitolul XIII *Mandatul*) și de comision (Capitolul XV *Comisionul*), cu care contractul de expediție are cele mai strânse legături.

8. Răspunderea în contractul de expediție

Neexecutarea sau executarea necorespunzătoare de către părți a obligațiilor asumate prin contractul de expediție atrage după sine *răspunderea juridică civilă*. Atât pentru expeditor, cât și pentru client, răspunderea pentru nerespectarea obligațiilor contractuale se face în mărimea deplină a prejudiciului rezultat. Deoarece în Capitolul XVI *Expediția* din Codul civil se conțin puține reglementări cu referire la răspunderea părților din contractul de expediție, *în mod subsidiar* se vor aplica, după caz, normele de la contractul de mandat (Capitolul XIII), contractul de comision (Capitolul XV) și contractul de transport (Capitolul XII).

Răspunderea poate fi angajată dacă sunt întrunite cele patru condiții general recunoscute: *prejudiciul*, alcătuit din prejudiciul real suportat, iar uneori și venitul ratat; *fapta ilicită*, exprimată prin neexecutarea, executarea necorespunzătoare sau cu întârziere a obligațiilor contractuale; *legătura de cauzalitate* dintre prejudiciul și fapta ilicită; *vinovăția* celui care a provocat prejudiciul. Regula stabilită de Codul civil este că expeditorul răspunde pentru nerespectarea obligațiilor ce decurg din contractul de expediție doar în cazul vinovăției proprii sau a ajutoarelor sale. Dacă prejudiciul a fost cauzat de expeditor intenționat sau din culpă gravă, Codul civil stabilește că el nu poate invoca regulile ce exclud răspunderea sa, o restrâng sau care inversează sarcina probațiunii (art.1083 alin.(1)). În doctrină poate fi întâlnită și opinia contrară, potrivit căreia la baza angajării răspunderii pentru nerespectarea obligațiilor din contractul de expediție se află nu vinovăția, ci riscul de întreprinzător (*riscul de afacere*). Or, expeditorul poate și să nu fie vinovat de deteriorarea mărfurilor în timpul expediției, dar, în virtutea activității profesionale pe care o desfășoară, va fi obligat să achite despăgubiri clientului.

În funcție de felul obligației rămase nerespectate, răspunderea în baza contractului de expediție se poate face prin plata unei *penalități* sau prin *repararea prejudiciilor*. De exemplu, având scopul de a evita pe viitor

întârzierea în achitarea remunerației față de expeditor, în contractul de expediție poate fi inserată clauza privind răspunderea clientului, luând forma unei penalități pentru fiecare zi de întârziere. Însă, dacă în timpul încărcării mărfii expeditorul provoacă deteriorarea acesteia, el va fi ținut să restituie clientului prețul cu care marfa s-a depreciat sau, dacă ea nu mai poate fi întrebuințată potrivit scopului inițial, va întoarce costul întregului lot de mărfuri.

Este posibilă și situația ca expeditorul să se pună garant față de un terț, garantând faptul că cărașul își va onora obligațiile asumate prin contractul de transport. Astfel, după *A.Bloșenco*, „în cazurile în care, potrivit contractului, expeditorul garantează executarea obligațiilor de către căraș, el va răspunde și pentru prejudiciul cauzat prin fapta acestuia” [35]. De fapt, ideea respectivă a fost preluată din doctrina rusă, deoarece Codul civil al Republicii Moldova, în Capitolul XVI *Expediția*, nu face referire la situația când expeditorul ar garanta cumva executarea obligațiilor pentru căraș [36].

În literatura de specialitate această garanție este numită *del credere*. Ea se reduce la o simplă prevedere din contractul de comision, în temeiul căreia comisionarul preia asupra sa acel risc, care în mod normal ar trebui să revină comitentului [37]. Raportată la contractul de expediție, *del credere* reprezintă un serviciu suplimentar prestat de către expeditor, prin care el garantează pe terț, în schimbul unei remunerații speciale, numite *provizion*, că clientul său va executa normal obligațiile din transport. Atât clauza *del credere*, cât și *provizionul*, se stabilesc în contractul de expediție.

La rândul său, clientul răspunde pentru prejudiciile aduse expeditorului prin nerespectarea obligațiilor stabilite prin lege și contract. Astfel, cărașul este răspunzător dacă: nu transmite expeditorului documentele cu privire la marfă; nu l-a informat pe client despre natura periculoasă a mărfurilor și asupra necesității de a lua măsuri de precauție în timpul transportului; nu a ambalat corespunzător mărfurile (art.1077 alin.(1)-(4)); a provocat acțiuni de prejudiciere a mărfurilor prin alterare, evaporare, deteriorare, distrugere sau în alt mod.

În practică, se poate întâmpla că clientul este vinovat de unele lipsuri și defecte ale mărfurilor. Dacă expeditorul constată că mărfurile primite de la client pentru expediție prezintă careva defecte sau lipsuri, legea cere ca el să reacționeze imediat, înaintând obiecții în scris față de client în legătură cu calitatea mărfurilor pe care le-a primit. Dacă expeditorul nu formulează obiecțiile sale față de client, *clientul va fi liberat de răspundere* (art.1077 alin.(6) din Codul civil). Spre regret, Codul civil nu indică termenul în care aceste obiecții trebuie înaintate.

Concluzii

Generalizând cele expuse, ajungem la concluzia că normele cu privire la expediție din Codul civil (Capitolul XVI *Expediția*) poartă caracter general și sunt consacrate transportului auto, motiv din care multe relații sociale rămân fără acoperire legală. De exemplu, fără reglementare în legislația națională a rămas expediția din transportul feroviar, maritim și aerian de mărfuri.

Din nefericire, în legislația Republicii Moldova până în prezent nu a fost introdusă cerința cu privire la obligativitatea deținerii unei licențe pentru practicarea activității de expediție. În consecință, orice întreprinzător (persoană fizică ori persoană juridică) poate pretinde la desfășurarea activității de expediție, fără careva impedimente sub acest aspect. Se înțelege, că în așa mod are loc o scădere a calității serviciilor prestate de către acești expeditori.

Contractul de expediție cu greu poate fi delimitat de alte contracte de prestări de servicii din Codul civil. Motivul este că construcția juridică a contractului de expediție este una complexă, alcătuită dintr-un „amestec” de elemente preluate din diferite contracte, cum sunt: transportul, mandatul, comisionul, depozitul, prestările de servicii, antrepriza etc. La prima vedere, contractul de expediție poate fi ușor confundat cu contractul de transport. În realitate, între expediție și transport sunt prezente deosebiri esențiale. Deși ambele contracte sunt reglementate de Codul civil al Republicii Moldova, contractul de transport este prevăzut la Capitolul XII *Transportul*, art.980-1029, iar contractul de expediție – în Capitolul XVI *Expediția*, art.1075-1085. O altă distincție constă în faptul că contractul de expediție are ca obiect efectuarea lucrărilor ajutoare transportului, cum sunt încărcarea, descărcarea, paza mărfurilor ș.a., în timp ce obiectul contractului de transport constă în transportarea de fapt a mărfurilor. Dacă expeditorul își asumă, alături de obligația de expediție, și pe cea de transport, atunci obiectul contractului de expediție va fi unul mai larg. Așadar, între expediție și transport este prezentă o legătură strânsă. Expediția nu poate fi separată de transport. Dacă acest lucru s-ar întâmpla, contractul s-ar numi altfel și ar dobândi o altă calificare juridică.

Semne de întrebare apar cu referire la denumirea contractului. În Codul civil legiuitorul merge pe ideea că avem contract de expediție, indiferent de faptul dacă expeditorul își asumă obligația de transport sau dacă transportatorul își asumă obligația de expeditor. În schimb, alte prevederi cuprinde Regulamentul prestării serviciilor de transport și expediție din 09.12.1999, potrivit căruia în ambele situații se va încheia contract de prestare a serviciilor de transport și expediție. Deși Regulamentul are putere juridică inferioară Codului civil, totuși în practică preferință se acordă Regulamentului, pe motiv că reflectă mai bine simbioza dintre transport și expediție.

La fel, expediția nu trebuie confundată cu contractele de comision și de depozit. Deosebirea dintre expediție și *comision* se rezumă la obiect, și anume: în calitate de obiect pentru contractul de comision servesc actele juridice, care pot fi de orice natură, pe când obiect al contractului de expediție îl constituie actele juridice și actele materiale cu referire la transport. Delimitarea contractului de expediție față de *contractul de depozit* se face după scop, și anume: scopul contractului de depozit constă în păstrarea mărfurilor, pe când scopul contractului de expediție constă în pregătirea mărfurilor pentru transport. Păstrarea mărfurilor în contractul de expediție nu reprezintă un scop în sine, ci este element secundar, de rând cu alte acțiuni – încărcarea, descărcarea, însoțirea mărfurilor etc. Mai mult chiar, uneori se poate întâmpla ca în expediție păstrarea mărfurilor să nu fie necesară. Subliniem și faptul că încheierea contractului de expediție se face doar cu titlu oneros, în timp ce încheierea unui contract de depozit poate fi făcută atât cu titlu oneros, cât și gratuit.

Referințe:

1. Mihalache Iu. Delimitarea contractului de expediție de alte contracte juridico-civile // Revista Națională de Drept, 2012, nr.1, p.15.
2. Cimil D. Comentariul Codului civil al Republicii Moldova. Volumul II. - Chișinău: ARC, 2006, p.655-656. Dacă funcțiile de expediere le execută transportatorul, se vor aplica preponderent normele ce țin de contractul de transport din Codul civil.
3. Codul civil al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr.1107 din 06.06.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.82-86/661.
4. Regulamentul prestării serviciilor de transport și expediție, aprobat de Ministrul Transporturilor și Comunicațiilor al Republicii Moldova la 09.12.1999 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.57-58.
5. Степанов С.А. Гражданское право: Учебное пособие / Под общ. ред. чл.-корр. РАН С.С. Алексеева. - 2-е изд., перераб. и доп. - Москва: ООО „Проспект”, Институт частного права, 2009, с.290.
6. Codul civil al R.S.S. Moldovenești, aprobat de Sovietul Suprem al R.S.S.M. la 26 decembrie 1964 // Veștile Sovietului Suprem al R.S.S.M., 1964, nr.36 (abrogat, prin Legea nr.1107 din 06.06.2002, la data de 12.06.2003).
7. Кулешов В.В. Заключение договора транспортной экспедиции и экспедиторские документы // Транспортное право (Federația Rusă), 2009, №2, с.17.
8. Chibac Gh., Băieșu A., Rotari A., Efrim O. Drept civil. Contracte speciale. Volumul III. - Chișinău: Cartier, p.290.
9. Остроумов Н.Н. Гражданское право Российской Федерации: Учебник. Том II / Под ред. докт. юрид. наук, проф. О.Н. Садикова. - Москва: Контракт, 2006, с.268.
10. Conform art.197 alin.(2) din Codul civil, act juridic cu titlu oneros este actul prin care se procură unei părți un folos patrimonial pentru obținerea în schimb a unui alt folos patrimonial. Contractul de expediție poate fi doar cu titlu oneros.
11. Степанов С.А. Гражданское право: Учебное пособие / Под общ. ред. чл.-корр. РАН С.С.Алексеева. - 2-е изд., перераб. и доп. - Москва: ООО „Проспект”, Институт частного права, 2009, с.291.
12. Stanciu C. Aspecte juridice privind contractul de expediție de mărfuri // Revista de Științe Juridice (Craiova, România), 2005, nr.1-2, p.34.
13. Chibac Gh., Băieșu A., Rotari A., Efrim O. Op. cit., p.291.
14. Bloșenco A. Drept civil. Partea Specială: Note de curs. - Chișinău: Cartdidact, 2003, p.137.
15. Chibac Gh., Băieșu A., Rotari A., Efrim O. Op. cit., p.292.
16. Aceeași situație a existat, de fapt, și până la adoptarea Codului civil. În vechiul Cod civil se menționa că client în baza contractului de expediție poate fi organizația de stat, organizația cooperatistă, organizația obștească, precum și cetățenii. În schimb, expeditor nu putea fi oricine, deoarece se cerea o autorizare specială din partea statului (art.399).
17. Legea nr.105-XV din 13.03.2003 privind protecția consumatorilor // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.126-131.
18. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Op. cit., p.686. Această idee o găsim, de fapt, și la alți autori ruși. A se vedea: Егизаров В.А. Транспортное право: Учебник для вузов. - Москва: „Юстицинформ”, 2002, с.171; Степанов С.А.

- Гражданское право: Учебное пособие / Под общ. ред. чл.-корр. РАН С.С. Алексеева. - 2-е изд., перераб. и доп. - Москва: ООО „Проспект”, Институт частного права, 2009, с.291.
19. Cimil D. Comentariul Codului civil al Republicii Moldova. Volumul II. - Chișinău: ARC, 2006, p.656.
 20. Брагинский М.И., Витрянский В.В. *Op. cit.*, p.655.
 21. Ивакин В.Н. Гражданское право. Особенная часть: конспект лекций. - 3-е изд., испр. и доп. - Москва: Юрайт-Издат, 2009, с.68. În general, obiectul material al contractului de expediție se referă la bunurile mobile. Nu ne putem imagina ca serviciile de expediție să fie acordate în privința unui bun imobil, deoarece bunurile imobile nu pot constitui obiectul contractului de transport, contract cu care expediția are legătura cea mai strânsă. Scopul și finalitatea contractului de expediție este pregătirea mărfurilor pentru procesul de transport. Bunurile imobile, după cum cunoaștem, nu pot fi transportate.
 22. Морозов С.Ю. Договор транспортной экспедиции: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук: 12.00.03. Науч. рук. В.П. Воложанин. Ульяновский государственный университет. - Ульяновск, 2003, с.93, 99.
 23. Данилина И.Е. Предмет договора транспортной экспедиции: проблемы правоприменения // Транспортное право (Federația Rusă), 2005, №2, с.139.
 24. Bloșenco A. *Op. cit.*, p.138; Chibac Gh., Băieșu A., Rotari A., Efrim O. *Op. cit.*, p.292.
 25. Медведев Д.А., Смирнов В.Т. Гражданское право. Учебник в 3-х т. Том 2. - 4-е изд., перераб. и доп. / Отв. ред. А.П. Сергеев, Ю.К. Толстой. - Москва: ТК Велби, Изд-во „Проспект”, 2005, с.481-482.
 26. *Obligațiile de rezultat* presupun că debitorul trebuie să ajungă la un rezultat determinat în folosul creditorului. Așa sunt, spre exemplu, obligația vânzătorului de a transmite cumpărătorului bunul vândut, obligația antreprenorului de a preda clientului lucrarea contractată, obligația cărăușului de a efectua transportul la destinația convenită etc. (Baieș S., Volcinschi V., Băieșu A., Cebotari V., Crețu I. Drept civil. Drepturile reale. Teoria generală a obligațiilor. Volumul II. - Chișinău: Î.S.F.E.P. „Tipografia Centrală”, 2005, p.269). Așadar, obligațiile de rezultat sunt strict precizate. Debitorul se obligă să desfășoare o anumită activitate și să obțină un rezultat precis determinat. Neatingerea rezultatului atrage răspunderea debitorului.
 27. Bineînțeles, excludem situația când bunul nu a fost predat din motiv că a fost distrus, deteriorat sau a pierit în alt mod din culpa expeditorului. La fel, excludem și situația de pierire a mărfurilor ca urmare a evenimentului de forță majoră.
 28. Decizia Colegiului economic lărgit al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 11.05.2010, dosarul nr.2rae-19/10, publicată pe site-ul oficial al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, <http://csj.md/admin/public/uploads/Dosarul%20nr.%202rae-19-10%20SA%20Centru%20de%20Comert%20vs%20SRL%20Exim-Trans..pdf> (vizualizat 27.05.2012).
Printr-o opinie separată la dosar, președintele completului de judecată (judecătorul Natalia Moldovanu) și-a exprimat dezacordul în legătură cu decizia celorlalți 4 judecători din complet, aducând mai multe argumente că contractul este totuși unul de expediție, dar nu de transport, cum au decis membrii completului. Opinia separată a judecătorului este anexată în scris la Decizia Colegiului economic al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 11.03.2010, dosarul nr.2rae-19/10, și poate fi consultată pe site-ul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova.
 29. Cimil D. Comentariul Codului civil al Republicii Moldova. Volumul II. - Chișinău: ARC, 2006, p.657.
 30. Codul civil al Republicii Moldova nu enumeră care sunt informațiile și documentele pe care clientul trebuie să le ofere expeditorului. De aceea, în practică părțile decid reieșind din împrejurările care se creează.
 31. Chibac Gh., Băieșu A., Rotari A., Efrim O. *Op. cit.*, p.295.
 32. De procură este nevoie numai atunci când expeditorul se obligă să încheie acte juridice din numele și pe contul clientului, adică ori de câte ori apare o relație identică mandatului.
 33. Actele juridice unilaterale nu trebuie confundate cu contractele unilaterale, care presupun existența a două părți, însă dintre care numai una este obligată (spre exemplu, contractul de donație, contractul de mandat cu titlu gratuit etc.) (Baieș S., Roșca N. Drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică. Ediția a III-a. - Chișinău: Î.S.F.E.P. „Tipografia Centrală”, 2007, p.151). Potrivit art.666 alin.(1) și (2) din Codul civil, contract este acordul de voință realizat între două sau mai multe persoane prin care se stabilesc, se modifică sau se sting raporturi juridice. Contractului îi sunt aplicabile normele cu privire la actul juridic.
 34. Clientul este cel care decide dacă să efectueze el însuși asigurarea mărfurilor sau să delege competența respectivă expeditorului. Și într-un caz, și în celălalt, cheltuielile de asigurare vor fi pe seama clientului. Expeditorul este, așa cum s-a menționat, un comisionar al clientului său (sau mandatar, după caz), de aceea toate cheltuielile sunt pe contul clientului. Asigurarea de mărfuri este obligatorie în cazul transportului aerian, feroviar și maritim, pe când la transportul auto de mărfuri, care este și cel mai frecvent, asigurarea devine obligatorie numai pentru transporturile internaționale.
 35. Bloșenco A. *Op. cit.*, p.139.

36. În Codul civil al Republicii Moldova garantarea sub forma *del credere* o găsim numai la contractul de comision (Capitolul XV *Comisionul*), și anume: „comisionarul nu răspunde pentru neexecutarea obligațiilor de către terț, cu excepția cazului când a garantat în fața comitentului executarea obligațiilor de către terț. În schimbul garanției, comisionarul are dreptul la o remunerație specială, numită provizion” (art.1067 alin.(2)). Însă, așa cum normele contractului de comision sunt valabile și pentru contractul de expediție, înțelegem că regula privind *del credere* poate fi aplicată pe larg și în contractele de expediție.
37. Шершеневич Г.Ф. Курс торгового права. Том II. Серия „Классика российской цивилистики”. - Москва: Статут, 2003, с.184; Кротов М.В. Гражданское право. Учебник в 3-х т. Том 2. - 4-е изд., перераб. и доп. / Отв. ред. А.П. Сергеев, Ю.К. Толстой. - Москва: ТК Велби, Изд-во „Проспект”, 2005, с.667; Суханов Е.А. Гражданское право: В 4-х т. Том 4. Обязательственное право. - 3-е изд., перераб. и доп. / Отв. ред. Е.А. Суханов. - Москва: Волтерс Клувер, 2006, с.256-257.

Prezentat la 19.05.2012

**ASPECTE TEORETICE ȘI PRACTICE PRIVITOR LA
ÎMPUTERNICIRILE INSTANȚEI JUDECĂTOREȘTI
LA EXAMINAREA CERERII DE REVIZUIRE ÎN PROCESUL CIVIL**

Igor COBAN

Catedra Drept Procesual Civil

The civil procedural law is concerning special regulation on the stability of civil circuit and also of an enforced judicial act. For this reason the procedure of revising a judicial act has limits that allow putting into action a request of revising a judicial act for express reasons and conditions only. The present study is dedicated to the jurisdiction of a revising court. It presents interest in the idea of a finality of judicial act as an act of justice. There fore it is very important to study the procedure, contain and the limits of the judicial decision that can be performed by the revising court.

Procesul de înfăptuire a justiției întotdeauna va fi în centrul atenției societății, atât datorită impactului considerabil asupra reglementării relațiilor sociale prin soluționarea litigiilor de drept și oferirea apărării judiciare a drepturilor încălcate, cât și prin rolul unic în consolidarea legalității și a ordinii de drept, în prevenirea cazurilor de încălcare a legii în conformitate cu sarcinile procedurii civile prevăzute de art.4 CPC RM. Considerent din care mecanismul de reglementare a procesului de înfăptuire a justiției este permanent atât în atenția legiuitorului, cât și a tuturor subiecților de drept implicați în circuitul civil. O problemă actuală ce ține de acest subiect o constituie modalitatea de efectuare a controlului judiciar atât sub aspect cantitativ, cât și sub aspect calitativ. Astfel, în centrul atenției s-a aflat mereu problema privind numărul de căi de atac necesare într-un sistem de drept și, respectiv, conținutul acestora. În acest context, instituția revizuirii actelor judecătorești în procesul civil mereu a generat controverse atât din punct de vedere teoretic, cât și, cu precădere, din punct de vedere practic.

Astfel, importanța revizuirii hotărârilor judecătorești irevocabile este de netăgăduit în procesul de înfăptuire a justiției pe cauzele civile.

Obiectul de cercetare al prezentului studiu îl constituie împuternicirile instanței judecătorești la examinarea cererii de revizuire, deoarece aceasta reprezintă atât finalitatea actului de înfăptuire a justiției la această fază a procesului civil, cât și cel mai problematic aspect din punct de vedere practic și teoretic din perspectiva realizării formale a atribuțiilor de către autoritatea judecătorească competentă.

Această instituție de drept constituie un subiect de principiu pentru toți participanții la procesul de înfăptuire a justiției. Prin revizuirea hotărârii judecătorești se atentează la stabilitatea raporturilor juridice, din considerentul că deseori se face uz de acest instrument procesual anume pentru a periclita autoritatea lucrului judecat și a rediscuta soluția fundamentată în actul judecătoresc irevocabil.

În acest sens, instanțele de judecată au o sarcină fundamentală de a nu admite periclitarea puterii lucrului judecat prin folosirea incorectă a instituției revizuirii hotărârilor judecătorești.

Pe de altă parte, nu trebuie neglijate rolul și importanța revizuirii hotărârilor judecătorești ca mecanism eficient în corectarea erorilor judecătorești.

Potrivit prevederilor alin.(1) art.453 CPC RM, după ce examinează cererea de revizuire, instanța emite unul dintre următoarele acte de dispoziție:

- a) încheierea de respingere a cererii de revizuire ca fiind inadmisibilă;
- b) încheierea de admitere a cererii de revizuire și de casare a hotărârii sau deciziei supuse revizuirii.

Reieșind din prevederea legală sus-citată, actul judecătoresc de dispoziție, prin care se soluționează cererea de revizuire, este încheierea judecătorească.

Privitor la natura juridică a actului judecătoresc de dispoziție al instanței de judecată ce examinează cererea de revizuire, autorul rus T.T. Aliev [1] accentuează că, deși legea prevede expres că examinarea cererii de revizuire finalizează prin adoptarea unei încheieri judecătorești: fie de admitere, fie de respingere a cererii de revizuire, în practica judiciară s-au întâlnit cazuri când instanța de judecată a emis o hotărâre judecătorească.

Aceasta a avut ca premisă faptul că etapa revizuirii hotărârii judecătorești irevocabile a fost confundată cu etapa dezbaterilor judiciare. Eroarea în cauză își găsește explicarea în raționamentul că în aceeași ședință de judecată și în aceeași fază, adică a revizuirii hotărârilor judecătorești, instanța de judecată nu s-a limitat doar la cercetarea temeiului de revizuire declarat, dar pricina civilă a fost examinată și în fond.

În această ordine de idei, autorul V.Șerstiuc [2] opinează că instanța de judecată nu este în drept să examineze cauza în fond la faza revizuirii hotărârilor judecătorești irevocabile și, respectiv, să rezolve fondul cauzei, prin pronunțarea unei hotărâri judecătorești. Acest argument este rațional, deoarece scopul revizuirii hotărârii judecătorești nu este soluționarea fondului cauzei, ci verificarea admisibilității temeiului de revizuire declarat.

Astfel, potrivit reglementărilor de la alin.(3) art.14 CPC RM, în formă de încheiere se emite dispoziția primei instanțe prin care nu se soluționează fondul pricinii.

Respectiv, argumentul ce se impune reieșind din prevederile alin.(3) art.14 CPC RM duce la ideea că în revizuire nu se soluționează fondul pricinii.

În acest caz prezintă interes natura juridică a încheierii judecătorești în calitate de act jurisdicțional, prin care se soluționează cererea de revizuire și efectele acestuia în cazul admiterii cererii de revizuire, adică casarea prin intermediul acesteia a unui alt act judecătorec de dispoziție: hotărâre, încheiere, ordonanță, dispoziție judecătorească. Or, coraborând ideea enunțată cu prevederile alin.(3) art.14 CPC RM ajungem la concluzia că prin încheiere nu se soluționează fondul pricinii. În această ordine de idei, și autorul rus A.S. Kojemeako [3] opinează că încheierile judecătorești se emit în legătură cu problemele procesuale apărute în legătură cu examinarea cauzei și nu pot atinge probleme legate de fondul cauzei sau de aplicarea normelor de drept material. Astfel, în cazul examinării unei cereri de revizuire oricum se examinează fondul acesteia, care, în principiu, vizează și fondul limitat al pricinii în genere, dar limitat de temeiul de declarare a revizuirii în vederea verificării admisibilității acestuia.

În astfel de circumstanțe, prezintă interes și soluția legiuitorului cu privire la modificările operate la art.440 CPC RM [4], în urma cărora sintagma „încheiere nemotivată, nesusceptibilă de atac” a fost substituită prin „decizie motivată irevocabilă”, în calitate de act de dispoziție al instanței de recurs împotriva deciziilor instanței de apel la examinarea admisibilității acestuia.

În aceeași ordine de idei, menționăm că legea procesual civilă nu prevede în mod expres că decizia judecătorească ca act judecătorec de dispoziție se adoptă în mod exclusiv de către o instanță de judecată cu un grad de jurisdicție mai înalt. De altfel, prevederile alin.(5) art.14 CPC RM, reglementează doar faptul că prin aceasta se soluționează numai fondul apelului și recursului, fără a specifica că aceasta ar fi un act judecătorec de dispoziție al instanței de apel sau de recurs. Evident că întrebarea ridicată prezintă mai degrabă un interes teoretic, privitor la utilizarea corectă a conceptelor și nicidecum nu va afecta aspectul practic al procesului de înfăptuire a justiției. Însă, reieșind din argumentele menționate mai sus, considerăm că din punct de vedere conceptual ar fi corectă emiterea de către instanța care examinează cererea de revizuire a unei decizii, indiferent de gradul de jurisdicție al acesteia, motiv din care se pretează completarea prevederilor alin.(5) art.14 CPC RM cu includerea deciziei ca act judecătorec de dispoziție prin care se soluționează fondul revizuirii, după cum urmează: „*Dispoziția judecătorească prin care se soluționează fondul apelului, recursului și revizuirii se emite în formă de decizie, iar la soluționarea problemelor prin care nu se rezolvă fondul apelului, recursului și revizuirii dispoziția se emite în formă de încheiere.*”

Corespunzător propunerilor enunțate urmează a fi modificate prevederile art.453 CPC RM, prin substituirea noțiunii de „încheiere” cu cea de „dispoziție”.

Reieșind din împuternicirile instanței de revizuire reglementate la art.453 CPC RM, putem distinge următoarele acte de dispoziție ale acesteia:

1) de admitere a cererii de revizuire, în cazul respectiv actul judecătorec contestat urmează a fi casat, iar cauza rejudecată. În cazul în care la această etapă actul judecătorec contestat este executat, ulterior pot apărea dificultăți cu privire la procedura de întoarcere a executării silite [5]. Importanța luării în considerare a aspectelor legate de executarea actului judecătorec contestat în ordine de revizuire constă în faptul că în cazul admiterii cererii de revizuire și, ca rezultat, al rejudecării cauzei ar putea fi pronunțată o soluție contrară, prin care acțiunea înaintată ar putea fi respinsă total sau parțial. Iar în cazul respectiv ar putea apărea dificultăți cu privire la întoarcerea executării silite. Motiv din care și Plenul Curții Supreme de Justiție explică faptul că în situația când cererea de revizuire se admite, instanța va elibera, la solicitarea părților, în regim de urgență

dispozitivul încheierii privind admiterea revizuirii pentru a se decide asupra executării hotărârii [6]. În aceeași ordine de idei, în circumstanțe excepționale reexaminarea unei cauze sau redeschiderea procedurilor s-au dovedit a fi cele mai eficiente, uneori chiar unice, mijloace pentru realizarea *restitutio in integrum* [7];

2) de respingere a cererii de revizuire ca fiind inadmisibilă. În acest caz, motiv pentru declararea cererii de revizuire ca fiind inadmisibilă servește faptul:

- omiterii termenului de declarare prevăzut la art.450 CPC RM;
- ca fiind declarată în afara temeiurilor prevăzute la art.449 CPC RM sau abuziv, adică pentru aceleași temeiuri, potrivit alin.(4) art.451 CPC RM;
- ca fiind neîntemeiată, când temeiurile de declarare a cererii de revizuire invocate potrivit art.449 CPC RM nu se adevăresc;

3) de restituire a cererii de revizuire;

4) de încetare a procedurii de revizuire.

Potrivit prevederilor art.453 CPC RM, încheierea de admitere a cererii de revizuire se supune căilor de atac odată cu fondul, în condițiile legii.

Încheierea de respingere a cererii de revizuire poate fi atacată cu recurs în instanța ierarhic superioară, cu excepția cazurilor în care cererea de revizuire este examinată de Curtea Supremă de Justiție, conform prevederilor alin.(3) art.453 CPC RM.

În cazul în care o hotărâre sau o decizie neexaminată în recurs a fost supusă revizuirii, pricina se judecă, după casarea hotărârii sau deciziei, conform regulilor generale stabilite de Codul de procedură civilă al Republicii Moldova (alin.(4) art.453 CPC RM).

În cazul în care o hotărâre examinată în recurs, pentru care nu este prevăzută calea de atac apelul, a fost supusă revizuirii, pricina se trimite, după casarea hotărârii, la rejudecare în instanța care a emis hotărârea sau, după caz, în instanța de recurs, potrivit prevederilor alin.(5) art.453 CPC RM [8].

În cazul în care o hotărâre examinată anterior în apel și în recurs a fost supusă revizuirii, pricina se trimite, după admiterea cererii de revizuire, la rejudecare în apel sau în primă instanță, după caz, potrivit prevederilor alin.(6) art.453 CPC RM. Considerăm că motivația de a trimite cauza la rejudecare în instanța de apel rezidă în faptul că apelul este devolutiv și permite rejudecarea fondului cauzei. În acest caz suntem de părere că și din considerentele economiei de mijloace procesuale și în vederea soluționării cauzei într-un termen rezonabil s-ar justifica trimiterea cauzei la rejudecare în instanța de apel. Iar rejudecarea cauzei va fi argumentată de către prima instanță doar în cazul în care viciile depistate nu pot fi înlăturate de către instanța de apel. Prin analogie s-ar preta de a fi exemplificate situațiile descrise la lit.d) alin.(1) art.385 CPC RM, când, potrivit împuternicirilor instanței de apel, aceasta *este în drept să admită apelul și să caseze integral sau parțial hotărârea primei instanțe, restituind pricina spre rejudecare în primă instanță, dacă a constatat încălcarea sau aplicarea eronată a normelor de drept procedural specificate la art.388 CPC RM.*

Astfel, spre exemplu, în cazul în care în urma examinării cererii de revizuire s-a depistat că în proces nu a fost atrasă partea corespunzătoare, pricina se va trimite, după admiterea cererii de revizuire, la rejudecare în instanța de fond, ținându-se cont de faptul că în instanța de apel nu pot fi atrase noi părți.

Rezultat al admiterii cererii de revizuire servește rejudecarea cauzei. În cazul respectiv reclamantul nu are obligația de a depune din nou o cerere de chemare în judecată și nici obligația de a achita din nou taxa de stat pentru înaintarea acțiunii. Or, rejudecare constituie un efect *sine qua non* al admiterii cererii de revizuire prescris direct de lege, care trebuie să ducă la o nouă rejudecare a cauzei.

Căi de atac asupra actelor de dispoziție ale instanței de revizuire. Actul de dispoziție al instanței de revizuire – atât încheierea de admitere a cererii de revizuire, cât și cea de declarare a inadmisibilității – se pronunță în camera de deliberare.

În acest sens, art.453 CPC RM conține o inexactitate. Or, din alin.(2) și, respectiv, din alin.(3) art.453 CPC RM ar reieși că se adoptă în camera de deliberare doar încheierea de admitere a cererii de revizuire, nu și cea de respingere. Aceasta însă contravine prevederilor alin.(1) art.269 CPC RM, care reglementează că încheierile se adoptă în camera de deliberare, și doar cu titlu de excepție, potrivit alin.(2) art.269 CPC RM, acestea se adoptă fără ca instanța de judecată să se retragă în camera de deliberare, însă doar pentru soluționarea unor probleme simple.

În cazul respingerii cererii de revizuire potrivit alin.3 art.453 CPC RM, este inadmisibil de apreciat să se soluționeze niște incidente procesuale simple și, respectiv, nu este necesară adoptarea încheierii în camera de deliberare. *Per a contrario*, considerăm că în acest caz este obligatorie adoptarea încheierii în camera de deliberare, pentru ce se impune corectarea contradicției respective prin redactarea alin.(1) art.453 CPC RM cu mențiunea expresă a obligativității adoptării încheierii în camera de deliberare, după cum urmează: „După ce examinează cererea de revizuire, instanța emite în camera de deliberare unul din următoarele acte de dispoziție”. Iar din prevederile alin.(2) art.453 CPC RM urmează a fi exclusă mențiunea respectivă, acestea fiind expuse în următoarea redacție: „Încheierea de admitere a cererii de revizuire se supune căilor de atac odată cu fondul, în condițiile legi”.

Încheierea de respingere a cererii de revizuire poate fi atacată cu recurs în instanța ierarhic superioară, cu excepția cazurilor în care cererea de revizuire este examinată de Curtea Supremă de Justiție.

Menționăm că încheierea privind respingerea cererii de revizuire ca fiind inadmisibilă, pronunțată de Curtea Supremă de Justiție, este irevocabilă, părțile fiind lipsite de dreptul de a o ataca cu recurs.

În cazul dat, decizia pronunțată de instanța de recurs referitor la legalitatea respingerii cererii de revizuire este irevocabilă și nu poate fi contestată pe căile de atac prevăzute de Codul de procedură civilă la Curtea Supremă de Justiție. În acest caz, decizia pronunțată de instanța de recurs referitor la legalitatea respingerii cererii de revizuire este irevocabilă și formal s-ar încadra în obiectul revizuirii potrivit prevederilor art.446 CPC RM. Considerăm că acest raționament nu este admisibil din punct de vedere conceptual. Motivul ar fi respectarea *principiului unicității exercitării căii de atac*, care presupune că dreptul de a exercita o cale de atac este unic și se epuizează odată cu exercitarea lui; astfel se asigură securitatea raportului juridic. În această ordine de idei, pentru a exclude orice aplicare abuzivă a legii, se propune cu titlu *de lege ferenda* de a fi reglementat acest fapt în mod expres, prin alin.(2) art.446 CPC RM, după cum urmează: „Încheierile de admitere a cererii de revizuire și deciziile prin care s-a soluționat recursul împotriva încheierii de respingere a cererii de revizuire nu pot fi contestate în ordine de revizuire”. Un argument în plus ar fi și faptul că, deși ele sunt irevocabile, există riscul atribuirii lor la obiectul revizuirii în pofida principiilor și garanțiilor exercitării căilor de atac enunțate mai sus. Iar reglementarea expresă a acestui fapt ar exclude orice posibilitate de abuz; or, norma procesual civilă nu trebuie să țină loc pentru interpretări.

În urma rejudecării cauzei după admiterea cererii de revizuire, instanța de judecată adoptă o hotărâre, care poate fi supusă căilor de atac prevăzute de lege pentru hotărârea revizuită odată cu fondul cauzei.

Alin.(6) art.373 CPC RM și, respectiv, alin.(3) art.410 CPC RM instituie principiul *non reformatio in peius*: „Apelantului nu i se poate crea în propria cale de atac o situație mai dificilă decât aceea din hotărârea atacată cu apel, cu excepția cazurilor când consimte și când hotărârea este atacată și de alți participanți la proces” și, respectiv: „Recurentului nu i se poate crea în propria cale de atac o situație mai dificilă decât aceea din hotărârea atacată cu recurs, cu excepția cazurilor când consimte și când hotărârea este atacată și de alți participanți la proces.”

Este de remarcat că în literatura de specialitate [9] se discută despre aplicabilitatea principiului *non reformatio in peius* în cazul rejudecării fondului după casare. Principiul *non reformatio in peius* înlătură posibilitatea înrăutățirii situației în propria cale de atac, indiferent de împejurările noi ce pot să apară cu ocazia rejudecării fondului după casare. Pe de altă parte, acest principiu ar impune asupra părții care nu a declarat revizuire o putere relativă de lucru judecat față de hotărârea pronunțată de instanța de fond ce a constituit obiect al revizuirii, astfel încât soluția ce va fi pronunțată în urma rejudecării fondului cauzei după casare nu poate înrăutăți mai mult situația. În principiu, în cazul rejudecării fondului după casare, principiul *non reformatio in peius* ar trebui să fie aplicabil indiferent de faptul dacă este vorba despre casarea cu reținere sau cu trimitere la rejudecare.

Deși legiuitorul nu a reglementat acest principiu și pentru situațiile din revizuire, considerăm aceasta o omisiune, care abolește una dintre garanțiile tradiționale ale justițiabilului ce face uz de dreptul de a contesta un act judecătoresc.

Din considerentele enunțate mai sus propunem cu titlu *de lege ferenda* reglementarea principiului *non reformatio in peius* prin stipularea expresă în textul legii într-un alineat nou (alin.(4)) la art.452 CPC RM, după cum urmează: „Revizuientului nu i se poate crea în propria cale de atac o situație mai dificilă decât aceea

din hotărârea casată, ca rezultat al rejudecării, cu excepția cazurilor când consimte și când hotărârea este atacată și de alți participanți la proces.”

Referințe:

1. Алиев Т.Т. Пересмотр судебных постановлений по вновь открывшимся обстоятельствам. - Саратов: Издат. центр СГСЭУ, 2004, с.237.
2. Шерстюк В. Производство по пересмотру решений // Хозяйство и право, 1996, № 2, с.24.
3. Кожемяко А.С. Кассационное производство в арбитражном суде: теория и практика. - Москва: О.А.О. Издательский Дом „Городец”, 2004, с.128.
4. Legea Republicii Moldova nr. 244 din 21.07.2006 pentru modificarea și completarea Codului de procedură civilă al Republicii Moldova // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr.178-180, art.814.
5. art.157-160 din Codul de Executare al Republicii Moldova, nr.443 din 24.12.2004 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.214-220, art.704.
6. pct.13 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica aplicării legislației procesuale la examinarea cauzelor civile în ordine de revizuire, nr.14 din 03.10.2005 // Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2006, nr.1, p.4.
7. Recomandarea nr. R (2000) 2 a Comitetului de Miniștri statelor membre cu privire la reexaminarea sau redeschiderea unor cauze la nivel național în urma hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului (adoptată de Comitetul de Miniștri la 19 ianuarie 2000 în cadrul reuniunii a 694-a a Delegaților Miniștrilor) *traducere din varianta engleză a Recomandării și publicată* [www.lhr.md/docs/recom.cm\(2000\)2.doc](http://www.lhr.md/docs/recom.cm(2000)2.doc)
8. Decizia Colegiului Civil și de Contencios Administrativ al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.3rh – 10/2003 din 08.10.2003.
9. Bălan I. Motivele de recurs în procesul civil.- București: Walters Kluwer, 2007, p. 279-280.

Prezentat la 14.09.2012

PROCEDURA DE EXAMINARE A CERERII DE REVIZUIRE ÎN PROCESUL CIVIL: PROBLEME ȘI SOLUȚII

Igor COBAN

Catedra Drept Procesual Civil

The revising of a judicial act is a part of the process of justice. That is why civil procedural law has special regulation for this stage. The rules on examinations a revising request presents interest both from theoretical point of view and from practical aspect. There where always different points of view on the limits of the procedure of revising a judicial act. Also many courts often applies in different ways some aspects of the procedure of the revising a judicial act. For this reason the procedure of revising a judicial act has limits that allow putting into action a request of revising a judicial act. The present study is dedicated to the procedure in front of a revising court.

Potrivit prevederilor alin.(1) art.452 CPC RM, instanța de judecată examinează cererea de revizuire în ședință publică în conformitate cu normele de examinare a cererii de chemare în judecată.

Autoarea V.Nazarenkova [1] distinge două faze ale procedurii de examinare a cererii de revizuire: admisibilitatea cererii de revizuire și examinarea cererii de revizuire în fond. Ea accentuează existența autonomă a admisibilității ca fază separată a procedurii de examinare a cererii de revizuire a hotărârilor judecătorești. Dânsa menționează că obiect al admisibilității îl constituie: depunerea cererii de revizuire, conținutul cererii de revizuire, rechizitele cererii de revizuire, termenul de declarare a cererii de revizuire, subiecții în drept să depună cererea de revizuire.

La această etapă (admisibilitatea cererii de revizuire) instanța de judecată verifică dacă există temeiuri legale de intentare a procedurii de revizuire și dacă au fost respectate termenele pentru depunerea cererii de revizuire.

Respectiv, în cazul în care instanța de judecată constată că au fost respectate cerințele enunțate, aceasta va intenta procedura de revizuire fără însă a anula actul judecătoresc contestat.

Însă, după examinarea admisibilității cererii de revizuire și demarării (intentării) acestei etape, instanța de judecată va examina fondul revizuirii cu referire la fondul cauzei, limitat de temeiul de revizuire declarat. Motiv din care instanța de judecată continuă să examineze fondul cauzei, fără a anula hotărârea judecătorească, însă în limitele temeiului de revizuire declarat.

Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nu distinge expres etapele menționate de V.Nazarenkova. Deși, din punctul de vedere al raționalizării și eficientizării, examinarea cererii de declarare a revizuirii și-ar găsi compatibilitatea și în reglementările legislației noastre. Pe de altă parte, datorită caracterului abstract și vast al prevederilor alin.(1) art.452 CPC RM, aceste etape ar putea fi conturate de către instanțele de judecată la examinarea cererii de revizuire.

În acest sens, considerăm că legiuitorul nostru a reglementat inefficient și neclar procedura de examinare a cererii de revizuire. Prin simpla trimitere la regulile de examinare a cererii de chemare în judecată se lasă loc pentru interpretare extensivă; or, aceasta este reglementată începând cu art.166 CPC RM și finisând cu prevederile art.237 CPC RM. Iar din prevederile alin.(1) art.452 CPC RM s-ar concluziona asupra aplicabilității, în cazul examinării cererii de revizuire, a tuturor instituțiilor de la acest capitol, inclusiv: intentarea procesului civil, respectiv refuzul și restituirea cererii de chemare în judecată (corespunzător, a cererii de revizuire); cazurile când nu se va da curs cererii de chemare în judecată (corespunzător, cererii de revizuire); pregătirea pricinii civile pentru dezbaterile judiciare etc. Dat fiind faptul că revizuirea hotărârilor judecătorești produce drept efect rejudecarea fondului cauzei, chiar dacă ea este limitată de temeiul de declarare, în vederea soluționării corecte a pricinii civile în contextul prevederilor art.4 CPC RM, instituțiile sus-numite trebuie să-și găsească aplicabilitatea în cazul examinării cererii de revizuire. Astfel, în particular, dacă s-ar admite situația când cererea de revizuire nu ar fi semnată ori este semnată de o persoană neîmputernicită a o semna, atunci, în opinia noastră, instanța de judecată ar trebui să restituie cererea de revizuire în temeiul art.170 CPC RM.

În general, autorul rus T.T. Aliev propune de a reglementa în mod expres două etape ale procedurii de revizuire a hotărârilor judecătorești: intentarea procedurii de revizuire și pregătirea pricinii pentru dezbaterile judiciare ale cererii de revizuire [2].

În literatura de specialitate [3] un rol important i se atribuie instituției pregătirii pricinii pentru dezbaterile judiciare, urmărindu-se drept scop asigurarea soluționării corecte și în termen a cauzei, până la aprecierea acesteia ca o etapă ajutătoare, dar obligatorie, în vederea demarării dezbaterilor judiciare [4].

În acest context, instituția pregătirii pricinii pentru dezbaterile judiciare (Capitolul XIV CPC RM) și-ar găsi aplicabilitatea la examinarea cererii de revizuire prin actele procesuale de pregătire a pricinii pentru dezbaterile judiciare prevăzute la art.185 CPC RM în vederea pregătirii pricinii pentru examinarea cererii de revizuire. M.I. Ștefan de asemenea opinează că instanța de judecată urmează să îndeplinească actele de procedură prevăzute la art.185 CPC RM [5].

Considerăm că ar fi corect ca instanța de judecată, la aplicarea prevederilor art.185 CPC RM la examinarea cererii de revizuire, să facă mențiunea cu privire la aplicarea acestei norme prin prisma prevederilor alin.(1) art.452 CPC RM. Astfel, de exemplu, în situația în care persoana interesată ar depune o cerere de revizuire în baza prevederilor lit.c) art.449 CPC RM, în speță a unui testament în contextul unui litigiu cu privire la partajul averii succesoriale, iar intimatul ar formula în contextul art.227 CPC RM o cerere de declarare a probei ca fiind false și dispunerea efectuării expertizei în acest sens, instanța de judecată care examinează cererea de revizuirea, făcând uz de prevederile lit.h) art.185 CPC RM, ar putea dispune una din acțiunile prevăzute în cadrul pregătirii pricinii pentru dezbaterile judiciare: „la solicitarea părților sau în cazurile prevăzute de lege, dispune din oficiu efectuarea expertizei”.

Constatăm că norma juridică prevăzută la alin.(1) art.452 CPC RM este una de trimitere și, pentru a nu crea loc pentru interpretare extensivă, instanțele de judecată urmează să aplice prevederile regulilor de examinare a cererii de chemare în judecată în contextul revizuirii.

În acest sens ar fi benefică reglementarea separată a temeiurilor de restituire a cererii de revizuire; cazurile când nu se dă curs cererii de revizuire, pregătirea pricinii la examinarea cererii de revizuire pentru debateri judiciare, similar reglementărilor și prevederilor de la apel, și anume: art.368, 369, 370 CPC RM.

În literatura de specialitate [6] se vehiculează ideea cu privire la reglementarea separată a acestor instituții la capitolul revizuirea hotărârilor judecătorești.

Un rol foarte important în promovarea unei cereri de revizuire are și probațiunea, reieșind chiar din cerințele înaintate în alin.(1) art.451 CPC RM cu privire la obligativitatea anexării probelor ce confirmă temeiurile consemnate la art.449 CPC RM și invocate în cererea de revizuire. Astfel că scopul probațiunii constă în aflarea adevărului cu privire la faptele ce constituie obiect al probațiunii [7].

Considerăm că urmează să-și găsi aplicabilitatea și regulile prevăzute nu doar în Capitolul XV al Codului de procedură civilă al Republicii Moldova (dezbaterile judiciare), dar și în cele prevăzute de Capitolul X al acestui Cod (probele și probațiunea) privitor la probațiune. În acest sens, este de remarcat că și excepțiile de la regula generală în materia de probațiune de asemenea ar urma a fi aplicate în cazul examinării cererii de revizuire. Astfel, spre exemplu, în cazul inversării sarcinii probației la examinarea pricinilor civile în procedura contenciosului administrativ, potrivit alin.(3) art.24 din Legea Republicii Moldova privind contenciosul administrativ, nr.793 din 18.05.2000 [8], la examinarea cererii de revizuire sarcina probației ar urma să fie pusă nu pe revizuiant, dar pe intimat, ceea ce ar lipsi de logică interesul în promovarea unei cereri de revizuire. În acest sens, considerăm că ar fi binevenită specificarea de către legiuitor, la art.452 CPC RM, că revizuiantul are obligația să dovedească faptele invocate în cererea de revizuire potrivit temeiurilor consemnate la art.449 CPC RM.

Autorul român I.Leș [9] opinează cu privire la obligativitatea întâmpinării, adică a referinței, în contextul legislației Republicii Moldova, la faza revizuirii hotărârilor judecătorești. Astfel, reieșind din prevederile alin.(1) art. 452 CPC RM, aplicabilitatea prevederilor art.186 CPC RM este evidentă. Însă, este de netăgăduit și importanța referinței ca instrument eficient în apărarea drepturilor intimatului cu referire la cererea de revizuire declarată de revizuiant.

Dezbaterile judiciare în cadrul revizuirii sunt limitate la admisibilitatea revizuirii și la faptele pe care se întemeiază, potrivit prevederilor alin.(2) art.452 CPC RM, fără a se expune asupra fondului cauzei. Privitor la limitele de examinare a cererii de revizuire, instanța de revizuire este ținută de cele invocate în cerere. Astfel, instanța de judecată nefiind în drept să depășească limitele acesteia, contrar împuternicirilor instanței de apel, care: „nu este legată de motivele apelului privind legalitatea hotărârii primei instanțe, ci este obligată să verifice legalitatea hotărârii în întregul ei,” potrivit alin.(4) art.373 CPC RM. Precum și contrar

împuternicirilor instanței de recurs împotriva hotărârilor și încheierilor judecătorești pentru care nu este prevăzută calea apelului, care, potrivit alin.(2) art.410 CPC RM, „*instanța de recurs verifică legalitatea și temeinicia hotărârii primei instanțe în întregul ei și în ceea ce privește persoanele care nu au declarat recurs.*” În acest sens autorul rus M.A. Alieskerov justifică acest drept de a demara un control judiciar complet al actului judecătoresc de interesul legalității [10].

Astfel, revizuirea, ca și apelul și recursul împotriva hotărârilor și încheierilor judecătorești, pentru care nu este prevăzută calea apelului, este o cale de atac devolutivă. Însă, în pofida acestui fapt, împuternicirile instanței de revizuire sunt devolutive în limita temeiului de revizuire declarat, în acest caz instanța de revizuire fiind limitată de cele invocate în cererea de revizuire, deoarece, considerăm, în acest caz nu se examinează fondul cauzei, ci doar admisibilitatea cererii de revizuire. Respectiv, interesul legalității nu poate justifica intervenția instanței de judecată care examinează cererea de revizuire contrar limitelor cererii de revizuire, deoarece în acest caz conținutul revizuirii constituie: rezonabilitatea determinată de temeiurile de revizuire care ar justifica rejudecarea cauzei prin casarea actelor judecătorești irevocabile, care au puterea lucrului judecat. Iar declararea revizuirii nu produce efectul pierderii puterii lucrului judecat [11].

În acest caz, instanța de judecată își menține obligația de a explica drepturile și obligațiile participanților la proces prevăzute la art.202 CPC RM, la etapa pregătitoare a dezbaterilor judiciare prin prisma alin.(1) art.452 CPC RM. Evident, părțile nu pot beneficia de toate drepturile prevăzute în art.60 CPC RM. În acest sens, legiuitorul ar trebui să prevadă că în revizuire „*nu se poate schimba calitatea procedurală a părților, temeiul sau obiectul acțiunii și nici nu pot fi înaintate noi pretenții*”, analogic prevederilor alin.(3) art.372, alin.(2) art.413 CPC RM. Este propunerea noastră *de lege ferenda*.

În acest sens, autorul rus T.T. Aliev [12] menționează că la această etapă a procesului reclamantul nu este în drept să modifice temeiurile sau obiectul litigiului, să mărească sau să micșoreze cuantumul pretențiilor din acțiune, să renunțe la acțiune, iar pârâtul nu este în drept să recunoască acțiunea în tot sau în parte. Motivând aceasta prin faptul că drepturile respective pot fi exercitate doar în cazul examinării cauzei în fond. Respectiv, este greșită poziția judecătorilor care dispun exercitarea drepturilor menționate *supra* la această etapă, deoarece conținutul revizuirii îl constituie admisibilitatea revizuirii, nu însă fondul cauzei. În vederea susținerii punctului de vedere al autorului rus, ar fi oportun de a reglementa expres așa drepturi ale participanților la procedura de revizuire, precum: dreptul de a schimba sau completa temeiul de revizuire, dreptul de a renunța la cererea de revizuire, dreptul de a recunoaște existența temeiurilor de declarare a cererii de revizuire.

În literatura de specialitate s-a expus părerea că dreptul de a încheia tranzacția de împăcare poate fi realizat la orice fază a procesului [13]. Aceasta deoarece, după cum motivează M.Rojkova [14], cea mai principală modalitate de evoluție a relațiilor material juridice civile se realizează prin acordul de voință al părților materializat în tranzacția de împăcare.

Astfel, deși dreptul de a încheia tranzacția de împăcare se realizează prin prisma principiului disponibilității [15] și presupune aptitudinea părților de a decide asupra litigiului, care ca efect duce la încetarea procesului, potrivit lit.d) art.265 CPC RM, acesta până la urmă nu reprezintă un drept absolut. Fiindcă încetarea procesului operează doar în cazul aprobării acesteia de către instanța de judecată, iar alin.(2) art.27 CPC RM acordă instanței de judecată dreptul de a nu admite dispunerea de un drept sau folosirea modalității de apărare dacă aceste acte contravin legii ori încalcă drepturile sau interesele legitime ale persoanei. Iar interesul legal la faza revizuirii ia forma principiului securității raporturilor juridice.

Considerăm că, în pofida faptului că dreptul de a soluționa litigiul prin încheierea unei tranzacții de împăcare creează aparența unui drept absolut, acesta este totuși unul relativ. În opinia noastră, acest drept nu poate fi exercitat în cadrul revizuirii hotărârilor judecătorești irevocabile. La art.1336 CC RM se prevede expres: „*Tranzacția privind un proces început este nulă dacă părțile sau una din ele nu știe că litigiul a fost terminat printr-o hotărâre judecătorească definitivă*”. Astfel, părțile pot încheia tranzacție până la începerea procesului, iar dacă procesul este deja demarat, tranzacția poate produce efecte doar atunci când nu există o hotărâre definitivă asupra acestui caz. Hotărârea judecătorească poate fi atacată în apel sau recurs; prin urmare, în procesul de examinare a apelului sau recursului părțile de asemenea pot încheia tranzacția, care va servi drept temei pentru încetarea procesului de examinare a apelului sau recursului. Însă, în acest caz este de menționat că în procesul de judecare a apelului sau recursului părțile pot încheia tranzacție doar asupra acelor momente care servesc drept temei pentru apel sau recurs, astfel cum instanța de apel sau recurs se poate pro-

nunța asupra corectitudinii emiterii hotărârii supuse apelului sau recursului. Prin urmare, o tranzacție nu poate înlătura o hotărâre judecătorească deja pronunțată [16].

În acest sens, conchidem că tranzacția de împăcare nu poate avea loc în cadrul revizuirii, deoarece aceasta în principiu nu anulează, prin efectul declarării, hotărârea judecătorească irevocabilă investită cu puterea lucrului judecat. Mai mult ca atât, revizuirea nu presupune automat rejudecarea fondului cauzei, motiv din care părțile nu pot, în virtutea principiului disponibilității, să dispună liber, la această etapă, asupra dreptului material litigios.

Reieșind din alin.(1) art.452 CPC RM, conținutului drepturilor procedurale aplicabile la examinarea cererii de revizuire urmează a fi aplicate regulile de la dezbaterile judiciare.

Astfel, în cazul în care în proces participă interpretul, la examinarea cererii de revizuire instanța de judecată va aplică regulile de la dezbaterile judiciare potrivit art.199 CPC RM și va explica drepturile și obligațiile acestuia, îl va avertiza asupra răspunderii pe care acesta o poartă, în conformitate cu legislația penală, pentru traducere intenționat greșită.

Privitor la administrarea probei cu martori, instanța de revizuire, potrivit prevederilor art.200 CPC RM, va asigura ca martorii audiați să nu comunice cu cei neaudiați, iar martorii prezenți să fie îndepărtați din sala de ședințe.

De asemenea, cererea de revizuire urmează a fi examinată în ședință de judecată, astfel că incidentele procesuale apărute în legătură cu amânarea procesului urmează a fi soluționate potrivit art. 208 CPC RM. Iar pentru cazul neprezentării participanților la proces, a părților și reprezentanților lor, a martorului, expertului, specialistului și interpretului urmează a fi aplicate prevederile art.205-207 CPC RM.

Deși în literatura de specialitate s-a expus opinia, potrivit căreia participarea părților la examinarea cererii de revizuire este facultativă [17], nu putem fi de acord cu această abordare.

În pofida faptului că la alin.(3) art.452 CPC RM se prevede că participanților la proces li se comunică locul, data și ora ședinței, iar neprezentarea lor nu împiedică examinarea cererii de revizuire, considerăm că, prin neasigurarea obligativității existenței la dosar a dovezii citării legale participanților la proces li se încalcă dreptul la apărare. Deoarece obiect al revizuirii este fondul cauzei, fie el chiar și limitat de temeiul de declarare a revizuirii, ce are drept efect redeschiderea examinării cauzei în fond, prin necitarea legală a părții acesteia i s-ar încălca dreptul la un proces echitabil în contextul art.6 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Acest risc s-ar perima, cel puțin, prin ralierea la soluția propusă de art.379 și 414 CPC RM, și anume: ajustarea prevederilor art.452 CPC RM după cum urmează: „*Neprezentarea în ședință de judecată a participantului la proces sau a reprezentantului, **citați legal** despre locul, data și ora ședinței, nu împiedică judecarea cererii de revizuire.*

În cazul neprezentării în ședință de judecată a participantului la proces căruia nu i s-a comunicat în mod legal locul, data și ora ședinței sau căruia nu i s-a expediat copia de pe cererea de revizuire sau de pe noile înscrisuri, instanța este în drept să amâne ședința.”

În acest sens, considerăm că în toate cazurile la materialele cauzei trebuie să fie anexate datele care ar confirma faptul citării legale a participanților la proces.

În contextul prevederilor de la art.1 al Legii Republicii Moldova privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătorești, nr.87 din 21.04.2011 [18], considerăm că ar fi oportună instituirea unui termen de examinare a cererii de revizuire. Astfel, dat fiind faptul că prin intermediul revizuirii se atentează la circuitul civil prin tulburarea stabilității raportului juridic, prescrierea unui termen de examinare a cererii de revizuire ar constitui o garanție în plus atât a termenului rezonabil de examinare a cererii de revizuire, cât și privitor la interesul general de înfăptuire a justiției. Astfel, în contextul reglementărilor în sistem, spre exemplu, analogic situațiilor prevăzute la alin.(5) art.413 CPC RM, ar fi recomandabil de a promova o prevedere legală la art.452 CPC RM, prin care s-ar institui: „*Termenul maximal de examinare a cererii de revizuire constituie 60 de zile de la data înregistrării acesteia*”.

Considerăm că cererea de revizuire poate fi înaintată și în situația când acțiunea constă din mai multe pretenții (*capete de cerere*), invocându-se temeii de revizuire doar pe un *capăt de cerere*. În aceeași ordine de idei, Al.Munteanu susține că în cazul în care într-un singur proces au fost conexe mai multe pricini (de exemplu, cu privire la desfacerea căsătoriei, partajul averii și la încasarea pensiei de întreținere), obiect al revizuirii poate fi hotărârea, decizia sau încheierea judecătorească în parte numai cu privire la acele

pretenții în privința cărora există temeuri de revizuire [19]. Considerăm că în acest caz, în situația admiterii cererii de revizuire, rejudecarea cauzei va fi limitată doar la acele capete ale acțiunii asupra cărora s-a declarat cererea de revizuire, celelalte pretenții fiind acoperite de puterea lucrului judecat a hotărârii judecătorești irevocabile, adică în partea în care hotărârea nu a fost anulată (revizuită).

Potrivit autorului român I.Leș [20], în această cale de atac nu se mai pot formula cereri accesorii sau incidente, de natură a modifica cadrul procesual cu privire la obiectul sau subiectele acțiunii. Opinie cu care nu putem să nu fim de acord, întrucât la această etapă nu mai pot fi operate modificări sau completări asupra obiectului sau temeiului acțiunii prin acțiuni accesorii sau incidentale.

O altă ipoteză vizează admisibilitatea examinării cererii de revizuire de către același judecător sau complet de judecată. Astfel, în literatura de specialitate s-a expus ideea că, în caz de depunere a cererii de revizuire pentru temeiurile neimputabile judecătorului, normele art.49 și 50 CPC RM cu privire la incompatibilitatea și recuzarea judecătorului nu sunt aplicabile [21]. Prin urmare, judecătorul care a emis hotărârea va fi în drept să examineze cererea de revizuire a ei. Iar aceasta se explică prin faptul că judecătorul nu și-a expus opinia pe marginea unor noi fapte necunoscute lui la emiterea hotărârii. Într-o cauză, Curtea Europeană pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului a considerat că nu a avut loc încălcarea art.6 din Convenția europeană (dreptul la judecarea cauzei de către o instanță independentă și imparțială) în măsura în care se poate presupune în mod rezonabil că judecătorii, conștienți de faptul că au pronunțat decizia inițială în baza unor probe limitate, examinaseră cazul dintr-un alt punct de vedere, după o dezbatere contradictorie și în lumina unor informații mai complete [22].

Iar în situația în care cererea de revizuire este motivată prin temeiurile de la lit.g) și lit.h) art.449 CPC RM, fiind rezultatul unei erori a judecătorului, aceasta urmează a fi examinată de un alt complet de judecatori [23]. Deși soluția în cauză are un raționament teoretic, această idee, spre regret, nu poate fi susținută de nici un argument legal, motiv din care urmează a fi contemplată în vederea realizării unei propuneri *de lege ferenda*, prin care s-ar reglementa expres situația: „*Cererea de revizuire bazată pe temeiurile de la lit.g) și lit.h) art.449 CPC RM, dacă este rezultatul unei erori a judecătorului, urmează a fi examinată de un alt complet de judecatori.*”

În literatura de specialitate în general s-a expus ideea că nu este absolut obligatoriu să participe la revizuire aceiași judecatori care au pronunțat hotărârea atacată [24]. Nu putem să nu fim de acord cu această idee; or, caracterul de retractare nu presupune în mod necesar individualizarea magistratului, ci a instanței de judecată care a pronunțat actul judecătoresc contestat. Aceasta având drept scop îndreptarea erorii judiciare de către instanța de judecată care a pronunțat hotărârea, deoarece natura juridică a deficiențelor ce constituie obiect al revizuirii nu constituie materie ce interesează controlul judiciar în exercitarea altor căi de atac.

Referințe:

1. Назаренкова В. Возобновление производства по вновь открывшимся обстоятельствам по гражданско-процессуальному законодательству Польской Народной Республики (сравнительно-правовое исследование): Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Москва, 1981, с.10-11.
2. Алиев Т.Т. Производство по пересмотру судебных постановлений ввиду вновь открывшихся обстоятельств в гражданском судопроизводстве: теоретические и практические аспекты, перспективы развития: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Саратов, 2005, с.38.
3. Скуратовский М.Л. Подготовка дела к судебному разбирательству в арбитражном суде первой инстанции. - Москва. Волтерс Клувер, 2007, с.2.
4. Жилин Г. Цели гражданского судопроизводства и их реализация в суде первой инстанции. - Москва: Городец, с.191-192.
5. Штефан М.И. Пересмотр по вновь открывшимся обстоятельствам решений, определений и постановлений суда, вступивших в законную силу. În: Кожухарь А.Н., Райлян А.Н. Гражданский Процессуальный Кодекс Молдовы. Комментарий. - Кишинёв, Universitas: 1992, с.602.
6. Назаренкова В. Op.cit., p.10-11.
7. Амосов С. Метод судебного познания // Российская юстиция, 2004, №3, с.59.
8. Legea Republicii Moldova privind contenciosul administrativ, nr.793 din 10.02.2000 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.57-58, art.375.

9. Leș I. Codul de procedură civilă: comentariu pe articole. - București: C.H. Beck, 2007, p.914.
10. Алискеров М.А. Кассационное производство по гражданским делам: вопросы теории и практики. - Москва: Норма, 2005, с.119-120.
11. Pîrvu Liviu-Narcis. Apelul în proces civil. - București: Lumina LEX, 2004, p.196.
12. Алиев Т.Т. Пересмотр судебных постановлений по вновь открывшимся обстоятельствам. - Саратов Издат. центр СГСЭУ, 2004, с.215.
13. Палега В. Мировое соглашение // Закон и жизнь, 2004, №4, с.19-20.
14. Рожкова М. Мировое соглашение в арбитражном процессе // Вестник Высшего Арбитражного суда Российской Федерации, 2003, №3, с.112.
15. Жуйков В. Принцип диспозитивности в гражданском судопроизводстве // Российская юстиция, 2003, №7, с.17.
16. Tsavachidis vs. Greece, Application no. 28802/95, judgement from 21 january 1999, published on:
<http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/portal.asp?sessionId=86404887&skin=hudoc-en&action=request>
17. Elena Belei, Chifa F., Cojuhari F. [et. al.]; red. șt. Alexandru Cojuhari. Drept procesual civil: Partea Specială: Curs universitar. - Chișinău: Tipografia Centrală, p.298.
18. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2011, nr.107-109, art.282.
19. Belei E., Chifa F., Cojuhari Al. [et. al.]; red. șt. Alexandru Cojuhari. Op. cit., p.289.
20. Leș I. Op. cit., p.913-914.
21. Ibidem, p.289.
22. pct.34 din Hotărârea Curții Europene pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului din 10 iunie 1996 pe cauza *Thomann contra Elveției* (cererea nr.17602/91).
23. Belei B., Chifa F., Cojuhari Al. [et. al.]; red. șt. Alexandru Cojuhari. Op. cit., p.289.
24. Bîcu A. Revizuirea – cale de atac în procesul civil // Legea și Viața, 2007, nr.8, p.14.

Prezentat la 14.09.2012

DEFINIREA COMPETENȚELOR STATULUI ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL PUBLIC

Olga DORUL

Catedra Drept Internațional și Drept al Relațiilor Economice Externe

La souveraineté constitue la garantie ainsi que la condition de l'indépendance de l'Etat. En même temps l'indépendance est l'une des formes de manifestation de la souveraineté. A la notion de souveraineté est lié le concept des compétences de l'Etat. Or, celles-ci sont issues de l'idée de souveraineté. On connaît plusieurs types de compétences de l'Etat: interne, externe, matérielle, personnelle, territoriale, qui résultent de la souveraineté et constituent l'expression de l'égalité juridique de l'Etat dans les rapports de droit international.

Ideea conform căreia există domenii de drept în care dreptul internațional public nu poate interveni ne apare astăzi ca un anacronism. În același timp, existența unor domenii veritabil rezervate statului pot privi materii necesar fundamentale întru garantarea independenței și suveranității statului, de exemplu: adoptarea Constituției, alegerea imnului național etc. Aceste prerogative ale statului, în ansamblu cu altele, formează competențele interne ale unui stat. Suplimentar, dreptul internațional public contemporan consfințește conceptul competențelor internaționale ale statului, pe care tradițional le percepe sub două aspecte: teritorial și personal.

Competența internațională a statului poate fi definită în calitate de putere juridică conferită sau recunoscută de dreptul internațional unui stat de a cunoaște un fapt, de a lua o decizie, de a soluționa un diferend [1]. Prin urmare, competența este în primul rând *o putere juridică*, este puterea de a îndeplini anumite acte. În dreptul internațional competența este analizată în calitate de ansamblu de puteri juridice recunoscute unui stat, pentru a-i permite îndeplinirea într-un spațiu determinat a funcțiilor statale, sau unui alt subiect de drept internațional, pentru a îndeplini funcțiile și scopurile specifice pentru care el există sau a fost creat. Însă, spre deosebire de dreptul subiectiv, competența este de asemenea *o obligație juridică*. Competența este o noțiune funcțională, o putere cu care sunt învestite anumite organe nu pentru a o exercita după bunul lor plac, ci pentru a realiza anumite scopuri externe ce rezultă din interesul general. Această corelație dintre putere și obligație a fost degajată de către M. Huber în cazul *Palmas* (1928) prin următorii termeni: „*Suveranitatea teritorială implică dreptul exclusiv de a exercita activități statale. Acest drept are ca corolar o obligație: obligația de a proteja în interiorul teritoriului drepturile altor state*” [2].

Competența este, totodată, *o funcție de ordin social*. Prin aceasta ea presupune existența unei comunități juridice deținătoare de bunuri și valori comune. Abia la începutul secolului diferiți autori, ostili ideii de suveranitate, puterii absolute și incontrollable, au extins-o din dreptul public intern la raporturile internaționale. Reformele realizate au purtat asupra dreptului internațional după cum ar fi purtat și asupra dreptului intern, în care concepția privind puterea absolută și cea privind iresponsabilitatea puterilor publice au fost tratate drept dogme inadmisibile. Statul-persoană nu mai este considerat drept noțiune primordială în orice drept, el devine un conglomerat de relații umane privite sub aspectul funcțiilor de interes public pe care avea misiunea să le îndeplinească. Statul nu mai este considerat ca fiind investit cu putere absolută, însă ca fiind însărcinat cu o misiune socială pe care trebuie să o îndeplinească după regulile de drept. Paradigma se schimbă: *puterea* a cedat locul considerației *funcției*. Teoria competenței a făcut, de asemenea, din puterea publică externă o putere reglementată și supusă dreptului. Acesta este motivul pentru care s-a putut vorbi despre suveranitatea dreptului. Nucleul dreptului internațional nu mai era, deci, un simplu sistem de organizare a libertăților, ci un sistem de reglementare a competențelor pentru fiecare stat. Funcția primară și originară a dreptului internațional, spunea Kelsen, este de a determina diferitele domenii de validitate a ordinilor juridice statale într-un mod de garantare a coordonării în sistemul juridic universal [3].

În teritoriul său, statul se comportă în mod normal ca un suveran, iar ansamblul competențelor sale sunt tradițional desemnate prin formula „suveranitate teritorială” [4].

Doctrina juridică internațională definește suveranitatea prin raportarea conceptului la criteriile de exclusivitate, autonomie și plenitudine a competenței politice. **Exclusivitatea competențelor** semnifică faptul că

doar autoritatea națională stabilită în mod constituțional are dreptul să vorbească în numele poporului său și să angajeze semnătura statului său. De asemenea, autoritățile naționale sunt unicele autorizate să execute acte de constrângere asupra persoanelor și bunurilor aflate pe teritoriul lor. Orice acțiune de această natură, realizată de un alt stat, ar însemna nerespectarea suveranității și i-ar angaja răspunderea în fața instanțelor juridic-ționale internaționale. Unii autori afirmă că exclusivitatea competențelor statale își găsește expresia cea mai concretă în materia teritorială [5]. În practică, exclusivitatea competențelor statului se manifestă prin dreptul său de a închide frontiera de stat, prin interdicția survolurilor asupra teritoriului pentru anumite companii aeriene.

Autonomia presupune că actele constituționale și legale ale autorităților statelor suverane sunt prezumate conform regulilor aplicabile față de asemenea acte, deoarece nu poate fi contestată libertatea poporului de a-și alege regimul său politic, economic și social. Pentru aceleași motive, fiecare stat dispune de dreptul de a încheia relații pașnice cu alte state, de a contracta cu ele, de a se supune astfel în mod liber regulilor de drept comun. Un stat suveran nu poate fi limitat decât prin dreptul pe care l-a acceptat. El poate, prin urmare, să iasă în orice moment dintr-un tratat internațional dacă respectă modalitățile de denunțare prevăzute. De asemenea, un stat poate refuza să semneze un tratat internațional dacă simte că interesele sale sunt amenințate. Acesta este cazul Israelului, care, neaderând la Tratatul cu privire la neproliferarea armamentului nuclear, consideră că securitatea sa, într-o lume percepută ca ostilă, poate justifica recurgerea la mijloacele nucleare.

În final, ideea de **plenitudine** acordă fiecărui stat dreptul de a exploata în mod liber resursele sale naturale aflate în teritoriul său. Dreptul internațional îi garantează atât inviolabilitatea frontierelor sale, precum și aderarea la organismele internaționale în baza principiului nediscriminării și reciprocității avantajelor. Statele membre ale Organizației Națiunilor Unite (ONU) beneficiază în așa mod de egalitate suverană. Fiecare în parte, oricare ar fi dimensiunea și ponderea sa politică, dispune de același număr de voturi. Anume din acest motiv statele în curs de dezvoltare sunt apărătorii vigilenți ai principiului de suveranitate care le furnizează posibilitatea de negociere în cadrul ONU, ce este net superioară potențialului lor real [6].

Distinsă de suveranitatea internă, suveranitatea internațională a statului este relativă din moment ce se compune împreună cu alte suveranități echivalente, iar egalitatea suverană a statelor membre, vizată de art.2 paragraful 1 din Carta ONU ca o recunoaștere a dreptului pozitiv, fixează compatibilitatea ei cu dreptul internațional de care este intrinsec legată. Mai mult ca atât, a vorbi despre concurența suveranității egale în cadrul internațional înseamnă a remarca coexistența pluralității ordinilor juridice naționale și corolarul lor, ordinea juridică internațională, reflecție a caracteristicilor suveranității de stat de a fi internă și internațională, punând astfel problema identificării caracterului specific al ordinii juridice internaționale, precum și a fundamentului juridic al acestui drept [7].

În același timp, „*suveranitatea teritorială*” este o expresie mai degrabă comodă decât exactă: competențele statului decurg din suveranitatea asupra teritoriului; ele sunt manifestări sau consecințe, nu și conținut. Totodată, expresia are meritul de a accentua că asemenea competențe nu pot fi exercitate decât datorită exclusivității jurisdicției statului asupra propriului teritoriu și că, corelativ, aceste competențe sunt cele mai vaste, cele mai importante pe care dreptul internațional le recunoaște unui stat. În sentința sa din 16 noiembrie 1957, în *cazul Lac Lanoux*, Tribunalul arbitral a exprimat reușit această idee: „*Suveranitatea teritorială joacă rolul unei prezumpții. Ea trebuie să prevaleze asupra tuturor obligațiilor internaționale, indiferent de sursa lor*”. La fel, în anul 1949 Curtea Internațională de Justiție, în hotărârea sa din anul 1949, s-a exprimat pe marginea *cazului strâmtorii Corfu*: „*Între statele independente, respectarea suveranității teritoriale este o temelie esențială a raporturilor internaționale*”. Pentru a defini suveranitatea teritorială, nu este suficient doar a expune caracteristicile sale generale. Coexistența mai multor state obligă să-i fie precizat câmpul de aplicare geografică. În fond, modalitățile juridice de delimitare a sferelor respective de jurisdicție teritorială a statelor rezultă în mod necesar și direct din egalitatea suverană a statelor [8].

Dacă suveranitatea limitează câmpul de aplicare a dreptului internațional păstrând un domeniu propriu de competențe a statului, acesta trebuie, respectiv, să respecte anumite obligații. Recunoașterea internațională a suveranității unui stat implică faptul că acesta respectă scrupulos suveranitatea altor state. Nici o imixtiune unilaterală nu poate fi justificată. Recunoașterea permite, de asemenea, statelor suverane să accepte, în caz de conflict juridic, o anumită superioritate a dreptului internațional asupra dreptului intern, chiar dacă regula națională este anterioară. Franța și-a modificat, în anul 1992, Constituția înainte de ratificarea Tratatului de la Maastricht; a făcut-o pentru a evita orice conflict de interpretare. În numele aceluiași principiu, un stat

suveran care se angajează la semnarea unui tratat internațional trebuie apoi să-și respecte cuvântul dat și obligațiile prevăzute în tratat.

Dreptul internațional nu are ca unic rol limitarea unei libertăți originare și inalienabile a statelor; din contra, orice putere statală derivă dintr-o autorizație a dreptului internațional cu privire la, cel puțin, necesitățile comunității internaționale. Această alegere nu decurge din metodele empirice. Ea rezultă din dorința de a compila noțiunea de suveranitate cu cea de existență a ordinii juridice obiective. Funcțiile esențiale, dependente de ideea dreptului, nu pot depinde de voința statelor, însă trebuie să le fie superioare. De aici decurge necesitatea unui drept superior ordonat interesului general. Nu se exclude faptul că producerea unui drept pozitiv (subordonat) relevă voința suverană a statelor. Necesitatea în vârf, libertatea la bază – aceasta este deviza respectivei concepții. Putem aborda în diferite moduri problema, însă este unicul mijloc care permite dreptului internațional să fie o veritabilă ordine juridică. În acest fapt și este rațiunea alegerii. După cum vedem, interdicția abuzului de drept asigură un nivel de exercitare a numeroaselor prerogative concrete ale statului cu privire la minimul exigențelor interesului comun pe care ordinea juridică trebuie să-l protejeze dacă nu vrea să periclitizeze scopurile sale principale [9].

Cu referire la suveranitatea teritorială, fiind menționate mai sus trăsăturile sale principale, și anume – plenitudinea și exclusivitatea, constatăm că de practica statelor sunt afirmate și anumite limitări exprese la acest capitol. Astfel, competențele statului sunt limitate prin raporturile de vecinătate. Regulile dreptului intern trebuie să fie conciliate cu regulile pertinente de drept internațional (dreptul cutumiar). Dreptul internațional public creează, în așa mod, un gen de competențe interdependente.

Competența este, prin urmare, și o noțiune *finalistă*: ea este exercitată, bineînțeles, pentru interese particulare (naționale), însă, de asemenea, în beneficiul și cu privire la scopurile de interes general. Buna-credință a resimțit gravitația; ea se anexează aspirațiilor comunitare. Ea garantează că exercitarea puterii juridice nu va fi capabilă să deturneze finalitățile pentru care a fost concepută. În scopul protejării intereselor comune și superioare, a căror necunoaștere riscă să aducă atingere înțelegerii din cadrul societății, buna-credință poate interzice exercitarea unui drept sau a unei libertăți acolo unde unui interes limitat îi corespunde un prejudiciu disproportionat pentru un alt subiect sau pentru întreaga colectivitate. Acesta este nucleul interdicției abuzului de drept și al exercitării rezonabile a competențelor care se prezintă ca o concretizare a principiului bunei-credințe [10]. Iar principiul bunei-credințe, la rândul său, se află la baza ordinii juridice internaționale și se prezintă drept o condiție indispensabilă realizării conforme a competențelor statelor în viața internațională contemporană.

Referințe:

1. Nguyen Quoc Dinh, P. Daillier, Alain Pellet. Droit international public. 6-e édition. - Paris: L.G.D.J., 1999, p.458.
2. Kolb R. La bonne foi en droit international public. Contribution à l'étude des principes généraux de droit. - Paris: Presses Universitaires de France, 2000, p.395.
3. Ibidem.
4. Nguyen Quoc Dinh, P. Daillier, Alain Pellet. Droit international public. 6-e édition. - Paris: L.G.D.J., 1999, p.458.
5. Dupuy R. Le droit international. - Paris: Presses Universitaires de France, 1986, p.36.
6. Boniface P. Dictionnaire des relations internationales. - Paris: HATIER, 1996, p.299-300.
7. Pivniceru M. Drept internațional public. Ed. a 2-a. - București: Hamangiu, 2006, p.33.
8. Nguyen Quoc Dinh, P. Daillier, Alain Pellet. Droit international public. 6-e édition. - Paris: L.G.D.J., 1999, p.459-460.
9. Kolb R. La bonne foi en droit international public. Contribution à l'étude des principes généraux de droit. - Paris: Presses Universitaires de France, 2000, p.396-397.
10. Ibidem.

Prezentat la 21.06.2012

CONTRACTUL DE TRANSPORT RUTIER INTERNAȚIONAL DE MĂRFURI PRIN PRISMA CONVENȚIEI DE LA GENEVA DIN 19 MAI 1956

Lilia GRIBINCEA

Catedra Drept Internațional și Drept al Relațiilor Economice Externe

The contract of carriage shall be confirmed by the making out of a consignment note. The absence, irregularity or loss of the consignment note shall not affect the existence or the validity of the contract of carriage which shall remain subject to the provisions of the Convention on the Contract for the International Carriage of Goods by Road (CMR), Geneva, 19 May 1956.

The consignment note shall be made out in three original copies signed by the sender and by the carrier. These signatures may be printed or replaced by the stamps of the sender and the carrier if the law of the country in which the consignment note has been made out so permits. The first copy shall be handed to the sender, the second shall accompany the goods and the third shall be retained by the carrier.

Contractul de transport rutier internațional de mărfuri cunoaște o reglementare largă pe plan internațional. Reglementarea cadru în domeniu o constituie Convenția privind contractul de transport internațional de mărfuri pe șosele (CMR) [1], adoptată la Geneva la 19 mai 1956 (în continuare – Convenția de la Geneva) [2], modificată prin Protocolul din 5 iunie 1978. În conformitate cu prevederile art.43, Convenția a intrat în vigoare la 2 iulie 1961. În prezent sunt părți la Convenția de la Geneva 55 de state [3].

Cadrul juridic se completează cu:

- Convenția vamală referitoare la transportul internațional al mărfurilor sub acoperirea carnetelor T.I.R., adoptată la Geneva la 15 ianuarie 1959 și renegociată la 14 noiembrie 1975 [4];
- Convenția asupra circulației rutiere, încheiată la Viena la 8 decembrie 1968, completată prin Acordul European încheiat la Geneva la 1 mai 1971 [5];
- Convenția vamală relativă la carnetul A.T.A. pentru admiterea temporară a mărfurilor, încheiată la Bruxelles la 6 decembrie 1961;
- Convenția referitoare la admiterea temporară, adoptată la Istanbul la 26 iunie 1990.

Republica Moldova a semnat mai multe acorduri bilaterale în domeniul transportului rutier. Cu titlu de exemplu, menționăm: Acord între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul României în domeniul transporturilor rutiere din 28.10.92 [6]; Acord între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Regatului Danemarcei privind transportul internațional rutier de pasageri și mărfuri din 21.01.1994 [7]; Acord între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Germaniei privind transportul internațional rutier de pasageri și mărfuri din 11.10.1995 [8]; Acord între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Regatului Belgiei privind transportul rutier din 21.05.1996; Acord între Guvernul Republicii Moldova și Regatul Țărilor de Jos privind transportul internațional rutier din 29.10.1996 [9]; Acord între Guvernul Republicii Moldova și Consiliul Federal Elvețian privind transporturile rutiere internaționale de pasageri și mărfuri din 26.05.1996 [10] etc.

În Uniunea Europeană a fost elaborat Regulamentul CE nr.1072/2009 al Parlamentului European și al Consiliului din 21 octombrie 2009 privind normele comune pentru accesul la piața transportului rutier internațional de mărfuri [11] (în continuare - Regulamentul 1072/2009). Acest Regulament se aplică tuturor transporturilor internaționale pe teritoriul Uniunii Europene, în scopul de a garanta un cadru coerent pentru transportul rutier internațional de mărfuri. Transporturile efectuate dinspre statele membre către țări terțe continuă să fie reglementate în mare parte de acorduri bilaterale între statele membre și respectivele țări terțe. În consecință, Regulamentul nu se aplică secțiunii deplasării efectuate pe teritoriul statului membru de încărcare sau de descărcare, atâta timp cât nu au fost încheiate acordurile necesare dintre Uniunea Europeană și țările terțe respective. Cu toate acestea, Regulamentul se aplică pe teritoriul unui stat membru tranzitat.

Deoarece în prezentul articol analizăm contractul de transport rutier internațional de mărfuri și nu transportul rutier internațional, ne vom referi la prevederile Convenției de la Geneva.

Potrivit art.1, pct.1, al Convenției de la Geneva, aceasta se aplică oricărui contract de transport de mărfuri pe șosele cu vehicule, când locul primirii mărfii și locul prevăzut pentru eliberare, așa cum sunt indicate în

contract, sunt situate în două țări diferite, dintre care cel puțin una este țară contractantă, independent de domiciliul și de naționalitatea participanților la contract.

Convenția de la Geneva stabilește, în art.1, pct.5, că părțile contractante se obligă să nu aducă nici o modificare Convenției prin acorduri speciale încheiate între două sau mai multe dintre ele, putându-se, totuși, scoate de sub prevederile ei micul trafic de frontieră sau autorizarea folosirii scrisorii de trăsură reprezentative a mărfii în transporturile efectuate exclusiv pe teritoriile lor.

După cum rezultă din prevederile Convenției de la Geneva, aplicarea acesteia impune întrunirea următoarelor condiții [12]:

- *Să fie încheiat un contract de transport de mărfuri pe șosele cu vehicule*, așa cum acestea sunt definite în art.4 al Convenției asupra circulației rutiere din 19 septembrie 1949 [13], conform căruia prin vehicule se înțelege automobilele, vehiculele articulare, remorcile și semiremorcile.

- *Contractul trebuie să fie internațional și cu titlu oneros*. Pentru determinarea caracterului internațional al contractului este relevant ca locul primirii mărfii și locul prevăzut pentru eliberare să fie situate în două țări diferite. Este suficient ca numai una dintre cele două țări – țara de predare a mărfii sau țara în care se eliberează marfa – să fie semnatară a Convenției de la Geneva, pentru ca dispozițiile ei să fie aplicabile. Nu prezintă importanță domiciliul sau naționalitatea părților la contractul de transport, acesta păstrându-și caracterul internațional, chiar dacă părțile contractante au sediile pe teritoriul aceluiași stat.

Pentru deplasarea mărfurilor căraușul are dreptul să primească, iar expeditorul (sau destinatarul) este obligat să plătească un tarif de transport, stabilit în contractul de transport.

Potrivit art.41, este nulă și fără nici un efect orice stipulație care ar deroga, direct sau indirect, de la dispozițiile Convenției. Nulitatea unor astfel de stipulații nu atrage nulitatea celorlalte prevederi ale contractului. În special vor fi nule toate clauzele prin care s-ar ceda transportatorului beneficiul asigurării mărfii sau orice altă clauză similară, ca și orice clauză care schimbă sarcina probei.

Contractul de transport rutier internațional de mărfuri este acordul în baza căruia o persoană, numită cărauș, se obligă să transporte pe cale rutieră, cu titlu oneros și cu vehicule adecvate, în interiorul termenului stabilit, marfa preluată de la expeditor și să o livreze destinatarului indicat de expeditor, pe teritoriul altui stat decât cel unde a fost preluată marfa.

Contractului de transport rutier internațional de mărfuri îi sunt specifice caracterele juridice ale oricărui contract de transport. Sunt necesare unele precizări referitoare la *caracterul real* sau *consensual* al contractului. Articolul 6 al Convenției de la Geneva, care menționează datele necesare de a fi incluse în scrisoarea de trăsură, enumeră distinct data și locul întocmirii scrisorii de trăsură și data și locul primirii mărfii. Din aceste prevederi, dar și din ansamblul dispozițiilor Convenției de la Geneva nu rezultă necesitatea predării mărfii către transportator ca o condiție pentru încheierea contractului, fapt ce ne permite să concluzionăm, ca și alți autori [14], că contractul de transport rutier internațional de mărfuri are caracter consensual.

În privința încheierii contractului de transport rutier internațional de mărfuri, precizăm că, în conformitate cu art.4 al Convenției de la Geneva, proba contractului de transport se face prin scrisoare de trăsură. Absența, neregularitatea sau pierderea scrisorii de trăsură nu afectează nici existența, nici valabilitatea contractului de transport, care rămâne supus dispozițiilor Convenției. Din această reglementare rezultă că scrisoarea de trăsură este necesară *ad probationem*, iar nu *ad validitatem*.

Potrivit art.5, scrisoarea de trăsură se întocmește în trei exemplare originale, semnate de expeditor și de transportator, semnăturile putând fi imprimare sau înlocuite prin ștampilele expeditorului și transportatorului, dacă legislația țării în care este întocmită scrisoarea de trăsură o permite. Primul exemplar se trimite expeditorului, al doilea însoțește marfa, iar al treilea se reține de transportator. În cazul în care marfa trebuie să fie încărcată în vehicule diferite sau dacă este vorba de diferite feluri de marfă ori de loturi distincte, expeditorul sau transportatorul are dreptul să ceară întocmirea de scrisori de trăsură pentru fiecare vehicul folosit sau pentru fiecare fel de marfă ori lot de mărfuri.

Scrisoarea de trăsură este întocmită de expeditor, care, potrivit art.7, va răspunde pentru toate cheltuielile și daunele pricinuite transportatorului din cauza inexactității sau insuficienței mențiunilor înscrise.

Dacă, la cererea expeditorului, transportatorul înscrie în scrisoarea de trăsură mențiunile obligatorii, se consideră, până la proba contrarie, că acesta a acționat în contul expeditorului.

Dacă scrisoarea de trăsură nu conține mențiunea că transportul este supus regimului stabilit prin Convenția de la Geneva, transportatorul răspunde pentru toate cheltuielile și daunele pe care le-ar suporta persoana, care are dreptul să dispună asupra mărfii datorită acestei omisiuni.

Sub aspectul forței probante, art.9 stabilește că scrisoarea de trăsură face dovada, până la proba contrară, a condițiilor contractului și a primirii mărfii de către transportator. În absența înscrierii în scrisoarea de trăsură a rezervelor motivate ale transportatorului, există prezumția că marfa și ambalajul ei erau în stare aparent bună la momentul primirii de către transportator și că numărul de colete, marcajele și numerele lor erau conforme cu mențiunile din scrisoarea de trăsură.

După cum rezultă din art.6 al Convenției de la Geneva, scrisoarea de trăsură trebuie să conțină *mențiuni obligatorii, circumstanțiale și facultative*.

Din categoria *mențiunilor obligatorii* fac parte:

- a) locul și data întocmirii scrisorii de trăsură;
- b) numele și adresa expeditorului;
- c) numele și adresa transportatorului;
- d) locul și data primirii mărfii și locul prevăzut pentru eliberarea acesteia;
- e) numele și adresa destinatarului;
- f) denumirea curentă a naturii mărfii și felul ambalajului, iar pentru mărfurile periculoase – denumirea lor general recunoscută;
- g) numărul coletelor, marcajele speciale și numerele lor;
- h) greutatea brută sau cantitatea altfel exprimată a mărfii;
- i) cheltuielile aferente transportului (preț de transport, cheltuieli accesorii, taxe de vamă și alte cheltuieli survenite de la încheierea contractului și până la eliberare);
- j) instrucțiunile necesare pentru formalitățile de vamă și altele;
- k) indicația că transportul este supus regimului stabilit prin Convenția de la Geneva și nici unei alte clauze contrare.

După caz, scrisoarea de trăsură trebuie să conțină și următoarele *mențiuni circumstanțiale*:

- a) interzicerea transbordării;
- b) cheltuielile pe care expeditorul le ia asupra sa;
- c) totalul sumelor ramburs de perceput la eliberarea mărfii;
- d) valoarea declarată a mărfii și suma care reprezintă interesul special la eliberare;
- e) instrucțiunile expeditorului către transportator cu privire la asigurarea mărfii;
- f) termenul convenit în care transportul trebuie să fie efectuat;
- g) lista documentelor remise transportatorului.

Părțile pot insera în scrisoarea de trăsură orice alte indicații pe care le consideră utile și care vor fi considerate *mențiuni facultative*. Totuși, mențiunile inserate de părți nu pot deroga de la prevederile Convenției de la Geneva, deoarece, conform art.41, este nulă și fără nici un efect orice stipulație care ar deroga, direct sau indirect, de la dispozițiile Convenției. Dar, nulitatea unor astfel de stipulații nu atrage nulitatea celorlalte prevederi ale contractului.

Putem aduce cu titlu de exemplu următoarele mențiuni facultative:

- a) clauza care recunoaște destinatarului dreptul de a dispune de marfă din momentul întocmirii scrisorii de trăsură, dacă expeditorul face o mențiune în acest sens în conformitate cu art.12, pct.3;
- b) clauza privind competența unui tribunal arbitral, cu condiția ca această clauză să prevadă că tribunalul arbitral va aplica dispozițiile Convenției de la Geneva, așa cum prevede art.33;
- c) clauza prin care expeditorul semnalează transportatorului natura exactă a pericolului pe care mărfurile periculoase îl prezintă și îi indică eventualele precauții care trebuie luate, astfel cum este stabilit în art.22;
- d) clauza care prevede cui revine obligația de încărcare a mărfii.

În baza contractului de transport rutier internațional de mărfuri, **expeditorul are următoarele obligații:**

- **Obligația de ambalare a mărfii.** Deși această obligație nu este prevăzută expres de Convenția de la Geneva, ea rezultă din prevederile art.10, care stabilește răspunderea expeditorului față de transportator pentru daunele pricinuite persoanelor, materialului sau altor mărfuri, precum și pentru cheltuielile cauzate de defectuoșitatea ambalajului mărfii. Expeditorul este exonerat de răspundere în cazul în care defectuoșitatea fiind

aparentă sau cunoscută transportatorului în momentul primirii mărfii, acesta nu a făcut rezervele motivate în scrisoarea de trăsură.

- *Obligația de predare a mărfii.* Așa cum am menționat mai sus, locul și data primirii mărfii constituie una dintre mențiunile obligatorii inserate în scrisoarea de trăsură.

- *Obligația de a suporta cheltuielile de verificare a mărfii.* Această obligație apare în cazul în care expeditorul, conform prevederilor art.8, pct.3, solicită verificarea de către transportator a greutății brute a mărfii sau a cantității acesteia altfel exprimate. Expeditorul poate cere și verificarea conținutului coletelor. Transportatorul este în drept să solicite plata cheltuielilor de verificare. Rezultatul verificărilor se consemnează în scrisoarea de trăsură. S-a remarcat [15] că exercitarea dreptului de a cere verificarea mărfii are drept scop răsturnarea sarcinii probei de la expeditor la transportator sub aspectul greutății mărfii și al conținutului coletelor. În lipsa verificării, scrisoarea de trăsură face dovada (până la proba contrară) numai cu privire la starea aparentă a mărfii și a ambalajului, a numărului coletelor și a marcajelor acestora, nu și cu privire la greutatea mărfii și la conținutul coletelor. În măsura în care transportatorul face rezerve motivate, acceptate de expeditor, scrisoarea de trăsură nu mai face dovada nici măcar în legătură cu aspectele menționate.

- *Obligația de a-l informa pe transportator despre natura exactă a pericolului pe care mărfurile periculoase îl prezintă și să indice eventual precauțiile care trebuie luate.* Această obligație este prevăzută în art.22 al Convenției de la Geneva. Dacă transportul are ca obiect mărfuri periculoase, atunci, conform art.6, în scrisoarea de trăsură trebuie menționată denumirea lor general recunoscută. În situația în care semnalarea caracterului periculos al mărfii nu este menționată în scrisoarea de trăsură, expeditorul poate să facă dovada, prin orice mijloace, că transportatorul a cunoscut caracterul periculos al mărfurilor. Mărfurile periculoase care nu au fost cunoscute de către transportator pot fi, în orice moment și în orice loc, descărcate, distruse sau făcute inofensive de către transportator, fără nici o despăgubire. În plus, expeditorul este răspunzător pentru toate cheltuielile și daunele care rezultă din predarea la transport a acestor mărfuri sau pentru transportul lor.

- *Obligația de încărcare a mărfii.* Această obligație revine expeditorului, dacă părțile au convenit în acest sens. Convenția de la Geneva nu reglementează cui revine obligația de încărcare și descărcare a mărfii. În lipsa unei asemenea reglementări, părțile pot stabili, printr-o mențiune facultativă în scrisoarea de trăsură, căreia dintre ele îi revine această obligație.

- *Obligația de a furniza transportatorului documentele și informațiile necesare îndeplinirii formalităților vamale și altor formalități administrative.* Această obligație rezultă din art.11 al Convenției de la Geneva, potrivit căruia, în vederea îndeplinirii formalităților de vamă și a altora care trebuie făcute înainte de eliberarea mărfii, expeditorul trebuie să anexeze la scrisoarea de trăsură sau să pună la dispoziția transportatorului documentele necesare și să-i furnizeze toate informațiile solicitate. Transportatorul nu este obligat să examineze dacă aceste documente și informații sunt exacte sau suficiente. Expeditorul este răspunzător față de transportator pentru toate daunele care ar putea rezulta din lipsa, insuficiența sau din neregularitatea acestor documente și informații, în afară de cazul în care culpa este a transportatorului. Totuși, transportatorul poartă răspundere ca și un comisionar de consecințele pierderii sau utilizării inexacte a documentelor menționate în scrisoarea de trăsură și care o însoțesc sau care i s-au predat. Convenția limitează, însă, despăgubirea pusă în sarcina lui, menționând că aceasta nu va depăși despăgubirea care ar fi datorată în caz de pierdere a mărfii.

- *Obligația de plată a prețului de transport.* Convenția de la Geneva nu prevede expres cui revine obligația de plată a prețului de transport. Deoarece contractul de transport rutier internațional de mărfuri se încheie între expeditor și transportator, rezultă că această obligație aparține expeditorului. Dar, reieșind din specificul contractului de transport, și anume: că un terț față de contract poate obține drepturi și obligații, s-ar putea ca destinatarului să-i revină obligația de plată a prețului în totalitate sau în parte.

Potrivit prevederilor Convenției de la Geneva, **transportatorul are următoarele obligații:**

- *Obligația de a pune la dispoziția expeditorului vehiculul.* Cărașul trebuie să pună la dispoziția expeditorului vehiculul la data, ora și locul de încărcare, care au fost precizate fie în contract, fie în dispoziția de transport internațional.

- *Obligația de încărcare și descărcare a mărfii din vehicul.* Această obligație incumbă transportatorului doar în situația în care părțile au convenit în acest sens prin contract, deoarece, așa cum am menționat deja, Convenția de la Geneva nu prevede cui revine această obligație. Părțile, însă, pot stipula că obligația de încărcare aparține expeditorului, iar obligația de descărcare aparține destinatarului. În măsura în care părțile

nu au convenit asupra acestui aspect, s-a menționat [16] că se va avea în vedere legea locului încheierii contractului pentru obligația de încărcare, eventual și uzanțele existente la locul de încărcare și, respectiv, legea locului de destinație și uzanțele existente în acest loc pentru obligația de descărcare a mărfii.

- *Obligația de verificare a mărfii.* Potrivit art.8 al Convenției de la Geneva, la primirea mărfii, transportatorul este obligat să verifice exactitatea mențiunilor din scrisoarea de trăsură referitoare la numărul de colete, la marcajul și la numerele lor, precum și starea aparentă a mărfii și a ambalajului ei. Transportatorul nu este obligat să verifice conținutul coletelor. Totuși, la cererea expeditorului, cărașul poate verifica greutatea brută a mărfii sau a cantității acesteia altfel exprimate, precum și conținutul coletelor. În acest caz, cheltuielile de verificare vor fi suportate de expeditor. În situația în care, cu ocazia acestor verificări, s-au depistat unele neconcordanțe între mențiunile din scrisoarea de trăsură (de exemplu, degradarea mărfii sau deteriorarea ambalajului) și situația de fapt, cărașul va informa expeditorul despre aceste constatări. În cazul în care expeditorul va insista ca mărfurile să fie transportate, transportatorul va face o mențiune în scrisoarea de trăsură, în care va expune rezervele sale cu privire la starea aparentă a mărfurilor și ambalajului ei. Aceste rezerve vor angaja expeditorul doar în cazul în care le-a acceptat în mod expres prin semnătura sa pe scrisoarea de trăsură. Într-o atare situație, mărfurile vor fi transportate pe riscul expeditorului, el suportând orice pagubă cauzată de una din rezervele menționate de transportator în scrisoarea de trăsură.

- *Obligația de transportare a mărfii.* Obligația de transportare a mărfii este principala obligație pe care și-o asumă transportatorul. Această obligație presupune ca transportatorul să livreze marfa destinatarului, la locul de destinație convenit prin contract, în interiorul termenului stabilit de părți. Dacă părțile nu au stabilit termenul în care trebuie livrată marfa, cărașul trebuie să o transporte într-un termen rezonabil. Potrivit art.19 al Convenției de la Geneva, se consideră ca fiind rezonabil timpul care în mod rezonabil este acordat unui transportator diligent, ținându-se cont de circumstanțe și, *inter alia*, în cazul unei încărcări parțiale, de timpul necesar pentru asamblarea unei încărcături complete în condiții normale.

- *Obligația de îndeplinire a formalităților vamale și altor formalități administrative.* Conform art.11 al Convenției de la Geneva, îndeplinirea formalităților vamale și altor formalități, care trebuie făcute înainte de eliberarea mărfii, revine transportatorului. Transportatorul va executa această obligație în baza documentelor și informațiilor necesare furnizate de transportator.

- *Obligația de conservare a mărfii.* Transportatorul este obligat să livreze destinatarului marfa așa cum a fost preluată de la expeditor, adică să nu suporte modificări cantitative și calitative. Convenția de la Geneva nu reglementează expres obligația de conservare a mărfii, ea rezultând implicit din prevederile referitoare la răspunderea transportatorului. Potrivit art.17, pct.1, transportatorul este răspunzător pentru pierderea totală sau parțială, ori pentru avariere, produse între momentul primirii mărfii și cel al eliberării acesteia, cât și pentru întârzierea în eliberare.

- *Obligația de predare a mărfii și a scrisorii de trăsură destinatarului.* Obligația dată rezultă din prevederile art.13. După sosirea mărfii la locul prevăzut pentru eliberare, transportatorul trebuie să transmită destinatarului al doilea exemplar al scrisorii de trăsură și să elibereze marfa în schimbul unei dovezi de primire.

- *Obligația de a cere instrucțiuni în cazul unor impedimente la transport sau la livrare.* Conform art.14, dacă executarea contractului în condițiile prevăzute în scrisoarea de trăsură este sau devine imposibilă înainte de sosirea mărfii la locul prevăzut pentru eliberare, transportatorul este obligat să ceară instrucțiuni persoanei care are dreptul să dispună de marfă, adică expeditorului sau destinatarului. Totuși, dacă circumstanțele permit efectuarea transportului în condiții care diferă de cele prevăzute în scrisoarea de trăsură și dacă transportatorul nu a putut să obțină în timp util instrucțiunile de la persoana care are dreptul de a dispune de marfă, el este în drept să ia măsurile pe care le consideră ca fiind cele mai bune în interesul persoanei care are dreptul de a dispune de marfă. Potrivit art.15, în cazul în care după sosirea mărfii la locul de destinație apar impedimente la eliberare, transportatorul cere instrucțiuni de la expeditor. Dacă destinatarul refuză marfa, expeditorul are dreptul de a dispune de aceasta, fără a prezenta primul exemplar al scrisorii de trăsură. Chiar dacă a refuzat marfa, destinatarul poate oricând să ceară eliberarea ei atâta timp cât transportatorul nu a primit instrucțiuni contrarii de la expeditor.

În cazul unor impedimente la transport sau la livrare, transportatorul, conform art.16, poate să descarce imediat marfa în contul persoanei care are dreptul să dispună de marfă, iar după această descărcare transportul este considerat terminat. Transportatorul poartă răspundere pentru păstrarea mărfii, dar poate să încre-

dințeze marfa unui terț, situație în care poartă răspundere doar pentru alegerea judicioasă a acestui terț. Marfa rămâne grevată de creanțele care rezultă din scrisoarea de trăsură și de toate celelalte cheltuieli.

Când natura perisabilă a mărfii sau starea ei o justifică sau când cheltuielile pentru păstrare sunt disproporționale față de valoarea mărfii, transportatorul este în drept să vândă marfa, fără să aștepte instrucțiuni de la persoana care are dreptul să dispună de marfă. În celelalte cazuri el poate proceda la vânzarea mărfii, dacă, într-un termen rezonabil, el nu a primit din partea persoanei care are dreptul să dispună de marfă instrucțiuni contrarii, a căror executare nu poate fi cerută în mod echitabil.

Dacă transportatorul vinde marfa, suma obținută din vânzare trebuie pusă la dispoziția persoanei care are dreptul de a dispune de marfă, din această sumă fiind reținute cheltuielile care grevează marfa. Pentru situația în care aceste cheltuieli sunt mai mari decât suma obținută din vânzare, transportatorul are dreptul la diferență.

Referitor la drepturile și obligațiile destinatarului, precizăm că, deși nu este parte la contractul de transport rutier internațional de mărfuri, destinatarul are dreptul de a dispune de marfă, de a solicita transportatorului eliberarea mărfii sosite la destinație și remiterea scrisorii de trăsură, iar în caz de pierdere a mărfii sau de întârziere în livrare are dreptul de a angaja în nume propriu răspunderea căraușului în baza contractului de transport.

Destinatarul are și unele obligații, dacă acestea au fost menționate în scrisoarea de trăsură. Astfel, destinatarul poate avea obligația de descărcare a mărfii, obligația de plată a cheltuielilor de transport și obligația de plată a rambursului menționat în scrisoarea de trăsură.

Răspunderea transportatorului în contractul de transport rutier internațional de mărfuri este întemeiată pe culpă [17]. Conform art.18, în caz de pierdere sau avariere a mărfii, ori de întârziere în livrarea mărfii, transportatorul este prezumat în culpă. Sarcina probei existenței unei cauze exoneratoare de răspundere revine transportatorului. Transportatorul răspunde atât pentru faptele sale, cât și pentru faptele prepușilor sau ale altor persoane la care recurge pentru efectuarea transportului, dacă acestea acționează în exercițiul funcțiilor lor.

Din prevederile art.17, pct.1, al Convenției de la Geneva rezultă trei forme ale răspunderii transportatorului:

- **Răspunderea pentru pierderea totală sau parțială a mărfii, produsă între momentul primirii mărfii și cel al eliberării acesteia.** Potrivit art.20, pct.1, persoana îndreptățită poate să considere marfa pierdută, fără a prezenta alte dovezi, dacă aceasta nu a fost eliberată în termen de 30 de zile de la expirarea termenului convenit sau, în lipsa unui asemenea termen, dacă nu a fost livrată în termen de 60 de zile de la primirea mărfii de către transportator. În conformitate cu art.23, despăgubirea se calculează după valoarea mărfii pierdute, la care se adaugă taxele de transport, taxele vamale și alte cheltuieli apărute cu ocazia transportului, nefiind admise daunele-interese. Convenția de la Geneva limitează despăgubirea la valoarea prejudiciului suferit efectiv, fără a cuprinde și câștigul nerealizat.

Valoarea mărfii pierdute este determinată la momentul și locul primirii acesteia la transport. Determinarea se face pe baza cursului bursei, în lipsă – pe baza prețului curent al pieței, iar în lipsa ambelor – pe baza valorii uzuale a mărfurilor de aceeași cantitate și calitate. Totuși, despăgubirea este limitată la 8,33 unități de cont (D.S.T. – Drepturi Speciale de Tragere) pe kilogram de greutate brută lipsă. Taxele de transport și alte cheltuieli de transport se restituie în totalitate sau în parte, în dependență de faptul dacă pierderea a fost totală sau parțială.

Convenția de la Geneva permite agravarea răspunderii transportatorului. Potrivit art.24, expeditorul poate să declare în scrisoarea de trăsură, în schimbul plății unui supliment de preț convenit, o valoare a mărfii care depășește limita de 8,33 D.S.T., situație în care valoarea declarată devine plafonul despăgubirii în cazul pierderii mărfii. O altă modalitate de agravare a răspunderii căraușului o reprezintă declararea unui interes special la eliberare în conformitate cu art.26. Astfel, expeditorul poate fixa, făcând mențiunea respectivă în scrisoarea de trăsură și în schimbul plății unui supliment de preț convenit, suma care reprezintă un interes special la eliberare, pentru cazul unei pierderi sau avarii și pentru cazul depășirii termenului convenit. În cazul declarării unui interes special la eliberare, acesta poate acoperi și câștigul nerealizat.

Conform art.20, persoana în drept, care a primit despăgubirea pentru marfa pierdută, poate să ceară, în scris, să fie informată imediat, în cazul în care marfa ar fi găsită în cursul anului ce urmează plății despăgubirii. Confirmarea primirii unei astfel de cereri se comunică în scris. În termen de 30 de zile de la primirea unei asemenea notificări, persoana în drept poate cere ca marfa să-i fie predată în schimbul plății creanțelor, care rezultă din scrisoarea de trăsură și în schimbul restituirii despăgubirii primite, deducându-se eventual chel-

tuielile care ar fi fost cuprinse în această despăgubire și sub rezerva tuturor drepturilor la despăgubire pentru întârzierea la eliberare.

În lipsa cererii sau a instrucțiunilor date în termenul de 30 de zile de la notificare sau dacă marfa a fost găsită după un an de la plata despăgubirii, transportatorul poate dispune de marfă conform prevederilor legislației locului unde se găsește marfa.

Răspunderea pentru avarierea mărfii, produsă între momentul primirii mărfii și cel al eliberării acesteia. Avarierea mărfii presupune [18] o depreciere calitativă (alterare) a mărfii, după cum poate presupune și deteriorarea unei părți componente a unui bun transportat. În ipoteza avarierii nu au loc pierderi cantitative ale mărfii. În măsura în care o parte a mărfii a fost pierdută, iar altă parte avariata, se vor aplica în mod corespunzător răspunderea pentru pierderea parțială, respectiv pentru avarierea mărfii.

Potrivit art.25 al Convenției de la Geneva, quantumul despăgubirii se calculează ca și în cazul pierderii totale sau parțiale a mărfii, după cum și avarierea a fost totală sau parțială. Suplimentar, transportatorul va restitui taxa de transport, taxele vamale și alte cheltuieli apărute cu ocazia transportării mărfii, proporțional cu marfa avariata.

Convenția de la Geneva limitează quantumul despăgubirii, stabilind următoarele:

- a) dacă totalul expediției este depreciat prin avarie, se va achita suma care ar fi trebuit plătită în caz de pierdere totală;
- b) dacă numai o parte a expediției a fost depreciată prin avarie, se va achita suma care ar trebui plătită în caz de pierdere a părții depreciate.

S-a menționat [19] că în ipoteza în care numai o parte a încărcăturii este avariata, dar între aceasta și restul expediției există legături de condiționare, cum ar fi, de exemplu, avarierea unor subsansambluri esențiale ale unei instalații fără de care aceasta nu ar putea funcționa, trebuie considerată ca depreciată totalitatea expediției, atrăgând o răspundere a cărașului până la limita sumei pe care acesta ar trebui să o plătească în cazul pierderii totale a expediției.

Prevederile Convenției de la Geneva referitoare la declararea valorii mărfii și a interesului special la eliberare se aplică și în cazul răspunderii pentru avarierea mărfii.

• **Răspunderea pentru întârzierea în eliberare.** Transportatorul poartă răspundere dacă nu livrează marfa destinatarului în termenul menționat în scrisoarea de trăsură sau, în lipsă – într-un termen rezonabil. Dacă persoana în drept va dovedi că a suportat un prejudiciu, cărașul va plăti despăgubiri, fără ca acestea să depășească prețul transportului. Răspunderea transportatorului poate fi agravată prin inserarea în scrisoare de trăsură, conform art.26, a unui interes special la livrare. Deoarece răspunderea este plafonată de prețul transportului, modificarea convențională a limitei despăgubirii nu poate fi efectuată prin declararea valorii mărfii.

Convenția de la Geneva, prin prevederile art.29, lipsește transportatorul de dreptul de a se prevala de dispozițiile care exclud sau limitează răspunderea sau care răstoarnă sarcina probei, dacă paguba a fost provocată din dolul său sau dintr-o culpă care îi este imputabilă și care, în conformitate cu legea țării căreia îi aparține organul de jurisdicție sesizat, este considerată echivalentă cu un dol. Aceste dispoziții se aplică faptelor săvârșite cu dol sau culpă de către prepușii transportatorului sau de oricare alte persoane, la serviciile cărora el recurge pentru executarea transportului, dacă prepușii sau persoanele date se află în exercițiul funcțiunii lor.

Reclamațiile și acțiunile sunt reglementate în Capitolul V al Convenției de la Geneva. Articolul 30 reglementează două situații – atunci când destinatarul a primit marfa și nu a constatat starea ei în contradictoriu cu transportatorul și atunci când destinatarul a constatat starea mărfii în contradictoriu cu transportatorul.

Pentru prima situație, dacă destinatarul nu a făcut rezerve în formă scrisă transportatorului cel târziu în momentul eliberării mărfii – în caz de pierderi ori avarii aparente, sau în termen de 7 zile de la data eliberării, cu excepția duminicilor și sărbătorilor legale – în cazul pierderilor sau avariilor neaparente, indicând natura generală a pierderii sau avariei, se prezumă, până la proba contrarie, că a primit marfa în valoarea descrisă în scrisoarea de trăsură.

Referitor la a doua situație, și anume: dacă starea mărfii a fost constatată în mod contradictoriu de către destinatar și transportator, dovada contrarie rezultatului acestei constatări poate fi făcută doar referitor la pierderi sau avarii neaparente și cu condiția ca destinatarul să adreseze rezervele sale în scris transportatorului în termen de 7 zile, nefiind incluse în acest termen duminicile și sărbătorile legale, de la data acestei constatări.

Plata unei despăgubiri pentru depășirea termenului de eliberare se va efectua doar dacă a fost adresată o rezervă în scris, în termen de 21 de zile de la data punerii mărfii la dispoziția destinatarului.

Data eliberării sau, după caz, cea a constatării sau a punerii mărfii la dispoziție nu se include în termenele stabilite.

Articolul 31 stabilește instanța competentă să soluționeze eventualele litigii care ar decurge din transporturile supuse Convenției de la Geneva. Astfel, părțile pot desemna prin comun acord organele de jurisdicție ale țărilor contractante. Potrivit art.33, părțile pot stipula în contractul de transport o clauză de arbitraj, cu condiția ca această clauză să prevadă că tribunalul arbitral va aplica dispozițiile prezentei Convenții de la Geneva.

Dacă părțile nu au convenit asupra instanței competente să soluționeze litigiul, conform art.31, competența aparține în exclusivitate organelor jurisdicționale din statul pe teritoriul căruia:

a) se află reședința obișnuită a pârâtului, sediul său principal sau sucursala ori agenția prin intermediul căreia contractul de transport a fost încheiat;

b) este situat locul preluării mărfurilor sau cel prevăzut pentru eliberarea mărfurilor.

Prescripția dreptului la acțiune este reglementată de art.32. Durata termenului de prescripție este de un an, iar în caz de dol sau culpă, considerată de legea țării căreia îi aparține organul de jurisdicție sesizat ca schivă-lentă cu dolul, termenul de prescripție este de 3 ani.

Termenul de prescripție începe să curgă:

a) în caz de pierdere parțială, de avarie sau de întârziere – din ziua în care marfa a fost eliberată;

b) în caz de pierdere totală – începând de la a treizecea zi după expirarea termenului convenit sau, dacă nu a fost convenit nici un termen, începând de la a șaiszecea zi de la primirea mărfii de către transportator;

c) în toate celelalte cazuri – începând de la expirarea unui termen de 3 luni de la data încheierii contractului de transport.

Convenția de la Geneva menționează o singură cauză de suspendare a cursului prescripției, și anume: reclamația scrisă adresată transportatorului. Reclamația suspendă prescripția până în ziua în care transportatorul respinge reclamația în scris și restituie documentele care erau anexate. În caz de acceptare parțială a reclamației, prescripția nu-și reia cursul său decât pentru partea din reclamație care rămâne litigioasă. Dovada primirii reclamației sau a răspunsului și a restituirii documentelor cade în sarcina părții care invocă acest fapt. Reclamațiile ulterioare având același obiect nu suspendă prescripția. Sub rezerva acestor dispoziții, suspendarea prescripției este reglementată potrivit legii statului căruia îi aparține organul de jurisdicție sesizat.

O acțiune prescrisă nu mai poate fi valorificată printr-o acțiune în justiție și nici sub forma unei cereri reconvenționale sau a unei excepții.

În ceea ce privește exonerarea de răspundere, în doctrina juridică s-a observat [20] că în Convenția de la Geneva sunt reglementate *cauze generale* și *cauze specifice* exoneratoare de răspundere. Sarcina probei existentei cauzelor exoneratoare de răspundere revine transportatorului.

Din prevederile art.17, alin.2, rezultă următoarele *cauze generale exoneratoare de răspundere*:

- culpa persoanei în drept să dispună de marfă;
- un ordin al persoanei în drept să dispună de marfă, care nu rezultă dintr-o culpă a transportatorului;
- un viciu propriu al mărfii;
- circumstanțe pe care transportatorul nu putea să le evite și ale căror consecințe nu le putea preveni.

Conform alin.3 al aceluiași articol, transportatorul nu poate invoca, pentru a fi exonerat de răspundere, nici defecțiunea vehiculului pe care îl folosește pentru efectuarea transportului, nici culpa persoanei de la care a închiriat vehiculul sau a prepușilor acesteia.

Cauzele specifice exoneratoare de răspundere sunt prevăzute în art.17, alin.4, și se referă la riscurile inerente uneia sau mai multora dintre următoarele cauze:

a) folosirea de vehicule descoperite, fără prelate, dacă această folosire a fost convenită într-un mod expres și menționată în scrisoarea de trăsură;

b) lipsa sau defectuoșitatea ambalajului pentru mărfurile expuse prin felul lor la stricăciuni sau avariere, dacă aceste mărfuri nu sunt ambalate sau sunt rău ambalate;

c) manipularea, încărcarea, stivuirea sau descărcarea mărfii de către expeditor sau destinatar sau de către persoane care acționează în contul expeditorului sau destinatarului;

- d) natura unor mărfuri expuse, datorită însuși naturii lor, fie la pierdere totală sau parțială, fie la avarie, în special prin spargere, rugină, deteriorare internă și spontană, uscare, curgere, pierdere normală sau prin acțiunea insectelor sau a rozătoarelor;
- e) insuficiența sau imperfecțiunea marcajelor sau a numerelor coletelor;
- f) transportul de animale vii.

Totuși, în art.18, prezumția de nerăspundere cunoaște unele limitări și condiții suplimentare. Prezumția nu este aplicabilă în cazul prevăzut la lit.a), dacă intervine o pierdere anormală sau o pierdere de colete. Transportatorul nu poate invoca beneficiul prevederilor de la lit.d) atunci când transportul se efectuează cu ajutorul unui vehicul amenajat pentru protejarea mărfurilor împotriva influenței căldurii, frigului, a variațiilor de temperatură sau umidității aerului, dacă nu face dovada că au fost luate toate măsurile privind alegerea, întreținerea și folosirea amenajărilor vehiculului și că el s-a conformat instrucțiunilor speciale care i-au fost date. În situația stabilită la lit.f), transportatorul trebuie să facă dovada că au fost luate toate măsurile care îi incumbă în mod normal, ținând cont de circumstanțe, și că a respectat instrucțiunile speciale care i-au fost date.

Referințe:

1. Republica Moldova a aderat la Convenție prin Hotărârea Parlamentului nr.1318-XII din 02.03.1993, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1993, nr.3/62. Convenția a fost publicată în Ediția oficială „Tratate internaționale”, 1998, volumul 4, p.147.
2. Articolele menționate în prezenta secțiune, fără o altă precizare, se referă la Convenția de la Geneva.
3. http://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XI-B-11&chapter=11&lang=en (accesat la 27.06.2012).
4. Republica Moldova a aderat la Convenție prin Hotărârea Parlamentului nr.1318-XII din 02.03.1993, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.3/62 din 30.03.1993. Convenția a fost publicată în Ediția oficială „Tratate internaționale”, 1998, volumul 6, p.7.
5. Republica Moldova a aderat la Convenție prin Hotărârea Parlamentului nr.1318-XII din 02.03.1993, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.3/62 din 30.03.1993. Convenția a fost publicată în Ediția oficială „Tratate internaționale”, 1998, volumul 6, p.86.
6. Publicat în Ediția oficială Tratate internaționale, 1999, volumul 20, p.180.
7. Publicat în Ediția oficială Tratate internaționale, 1999, volumul 18, p.338.
8. Publicat în Ediția oficială Tratate internaționale, 1999, volumul 19, p.14.
9. Publicat în Ediția oficială Tratate internaționale, 1999, volumul 20, p.24.
10. Publicat în Ediția oficială Tratate internaționale, 1999, volumul 23, p.113.
11. Publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 300 din 14.11.2009, p.72.
12. *A se vedea* și Ciobanu I.T. Dreptul transporturilor. Transportul terestru și aerian. - București: Actami, 2000, p.341-342; Sitaru Dr.-Al., Stănescu Ș.-Al. Contractul de transport internațional de mărfuri. - București: Lumina LEX, 2007, p.387; Macovei I. Dreptul comerțului internațional. Vol.II. - București: C.H. Beck, 2009, p.99.
13. Convenția a fost abrogată la intrarea în vigoare a Convenția asupra circulației rutiere, încheiată la Viena la 8 decembrie 1968. Trimiterea la definițiile din art.4 rămân valabile, acestea fiind recepționate de Convenția de la Geneva.
14. Sitaru Dr.-Al., Buglea Cl.-P., Stănescu Ș.-Al. Dreptul comerțului internațional. Tratat. Partea Specială. - București: Universul Juridic, 2008, p.388; Căpățână O. Dreptul transporturilor. Transporturile rutiere interne și internaționale. - București: Lumina LEX, 1997, p.233; Manolache O. Dreptul transporturilor. - București: ALL Beck, 2007, p.157; Macovei I. Op. cit., p.100. *A se vedea* și: Ezer E. Contractul de transport internațional de mărfuri pe șosele. - București: Universul Juridic, 2010.
15. Sitaru Dr.-Al., Buglea Cl.-P., Stănescu Ș.-Al. Op.cit., p.392.
16. Ibidem, p.394.
17. *A se vedea* și: Macovei I. Op.cit., p.107; Căpățână O. Op.cit., 1997, p.263; Sitaru Dr.-Al., Buglea Cl.-P., Stănescu Ș.-Al. Op.cit., p.403.
18. Sitaru Dr.-Al., Buglea Cl.-P., Stănescu Ș.-Al. Op.cit., p.402.
19. Crauciuc O., Manolache O. Contractul de transport rutier internațional de mărfuri în lumina Convenției de la Geneva din 1956 (CMR) și a practicii judecătorești și arbitrale // Dreptul, 1990, nr.9-12, p.68., *apud*: Sitaru Dr.-Al., Buglea Cl.-P., Stănescu Ș.-Al. Op.cit., p.402.
20. Macovei I. Op.cit., 2009, p.109; Sitaru Dr.-Al., Buglea Cl.-P., Stănescu Ș.-Al. Op.cit., p.404.

Prezentat la 11.09.2012

CONTRACTUL DE TRANSPORT AERIAN INTERNAȚIONAL DE MĂRFURI PRIN PRISMA CONVENȚIEI DE LA MONTREAL DIN 28 MAI 1999

Lilia GRIBINCEA

Catedra Drept Internațional și Drept al Relațiilor Economice Externe

In accordance with the Convention for the Unification of Certain Rules for International Carriage by Air (Montreal, 28 May 1999), in respect of the carriage of cargo, an air waybill shall be delivered. Any other means which preserves a record of the carriage to be performed may be substituted for the delivery of an air waybill. If such other means are used, the carrier shall, if so requested by the consignor, deliver to the consignor a cargo receipt permitting identification of the consignment and access to the information contained in the record preserved by such other means.

The air waybill or the cargo receipt shall include:

- (a) an indication of the places of departure and destination;
- (b) if the places of departure and destination are within the territory of a single State Party, one or more agreed stopping places being within the territory of another State, an indication of at least one such stopping place; and
- (c) an indication of the weight of the consignment.

Contractul de transport aerian internațional timp de peste 70 de ani a fost guvernat de Convenția de la Varșovia din 1929 privind unificarea anumitor reguli referitoare la transportul aerian internațional. La 28 mai 1999 la Montreal a fost deschisă spre semnare Convenția pentru unificarea anumitor reguli referitoare la transportul aerian internațional [1] (în continuare – Convenția de la Montreal). Convenția a intrat în vigoare la 4.11.2003, în conformitate cu prevederile art.53 [2].

Conform art.1, Convenția de la Montreal se aplică transporturilor internaționale de persoane, bagaje sau mărfuri, efectuate cu o aeronavă, contra plată. Convenția se aplică, în mod egal, transporturilor gratuite efectuate cu o aeronavă de către o întreprindere de transport aerian, unui autori [3] precizând că este vorba de un comerciant. După cum observăm, Convenția de la Montreal se aplică atât transporturilor cu titlu oneros, cât și celor cu titlu gratuit.

În înțelesul art.2, alin.2, al Convenției de la Montreal, expresia „transport internațional” înseamnă orice transport în care, conform acordului dintre părți, punctul de plecare și punctul de destinație, indiferent dacă există sau nu o întrerupere a transportului sau o transbordare, sunt situate fie pe teritoriul a două state părți, fie pe teritoriul unui singur stat parte, în cazul în care există o escală stabilită pe teritoriul altui stat, chiar dacă acel stat nu este stat parte. Transportul fără o asemenea escală între două puncte situate pe teritoriul unui singur stat parte nu este considerat transport internațional în sensul Convenției. Din aceste dispoziții rezultă că pentru a fi aplicabile prevederile Convenției este necesar ca punctul de plecare și punctul de destinație să fie situate pe teritoriul a două state părți la Convenție sau pe teritoriul unui singur stat parte, dacă există o escală stabilită pe teritoriul altui stat, chiar dacă acel stat nu este stat parte la Convenția de la Montreal.

Convenția de la Montreal se aplică și transportului care se efectuează de către mai mulți transportatori succesivi, considerat de Convenție un transport unic, dacă părțile îl consideră ca o singură operațiune, indiferent dacă a fost convenit sub forma unui singur contract sau a unor serii de contracte, și acesta nu își pierde caracterul internațional chiar dacă unul dintre contracte sau o serie de contracte urmează să fie executate integral pe teritoriul aceluiași stat.

Conform art.38, în cazul transportului combinat efectuat parțial pe calea aerului și parțial prin orice alt mijloc de transport, dispozițiile Convenției se aplică doar transportului aerian, dacă acesta corespunde cerințelor prevăzute de art.1.

Potrivit art.2, Convenția se aplică transporturilor efectuate de către stat sau de către autorități publice legal înființate, cu condiția ca să fie întrunite cerințele prevăzute la art.1.

Convenția exclude aplicarea dispozițiilor sale transportului de trimiteri poștale, acestui transport fiindu-i totuși aplicabile prevederile art.2, alin.2, potrivit cărora transportatorul este răspunzător doar față de adminis-

trația poștală competentă, în conformitate cu normele aplicabile în raporturile dintre transportatori și administrațiile poștale.

Deoarece Convenția de la Montreal nu definește contractul de transport aerian internațional de mărfuri, vom defini acest contract prin prisma prevederilor Convenției. Astfel, contractul de transport aerian internațional de mărfuri este un contract în baza căruia transportatorul se obligă (de regulă, cu titlu oneros), să transporte cu o aeronavă mărfurile transmise de expeditor, să le conserve și să le livreze destinatarului menționat de expeditor, în interiorul unui termen determinat, punctul de plecare și punctul de destinație fiind situate pe teritoriile a două state părți la Convenția de la Montreal sau pe teritoriul unui singur stat parte, dacă s-a făcut o escală pe teritoriul altui stat, indiferent dacă acest stat este sau nu parte la Convenție.

Contractul de transport aerian internațional de mărfuri prezintă caracterul juridice specifice contractelor de transport internațional. Sunt necesare unele precizări privind caracterul real sau consensual. Contractul de transport aerian internațional de mărfuri este un contract consensual [4], fiind încheiat valabil prin simplul acord de voință al părților. Scrisoarea de transport, care constată încheierea contractului, nu conține mențiuni referitoare la predarea mărfii. De asemenea, conform art.11, pct.1, al Convenției de la Montreal, scrisoarea de transport sau chitanța de primire a mărfii constituie, până la proba contrară, dovada încheierii contractului, a acceptării mărfii și a îndeplinirii condițiilor de transport menționate în acestea.

În doctrina juridică [5] s-a observat că dispozițiile art.7, pct.2, conform cărora al treilea exemplar al scrisorii de transport, semnat de transportator, este înmănat de acesta expeditorului, după acceptarea mărfii, nu trebuie interpretate în sensul că predarea și, respectiv, acceptarea mărfii la transport sunt o condiție pentru încheierea contractului, deoarece însăși scrisoarea de transport poate fi întocmită la un moment ulterior celui al acordului de voință (nefiind cerută *ad validitatem*), după cum este posibil și să nu fie întocmită deloc. Iar așa cum prevede art.9, contractul este totuși valabil și supus Convenției de la Montreal. Faptul că expeditorul primește în general, în momentul acceptării de către transportator a mărfii, al treilea exemplar al scrisorii de transport sau, în lipsă, o chitanță de primire a mărfii explică prezumția relativă de predare a mărfii pe care existența acestor documente o instituie.

Unii autori [6] consideră contractul de transport aerian internațional de mărfuri ca având caracter real.

Potrivit prevederilor Convenției de la Montreal, scrisoarea de transport este necesară *ad probationem*, iar nu *ad validitatem*.

Conform art.5 al Convenției de la Montreal, scrisoarea de transport aerian sau chitanța de primire a mărfii va conține:

- a) indicarea punctelor de plecare și de destinație;
- b) dacă punctele de plecare și de destinație sunt situate pe teritoriul unui singur stat parte și dacă unul sau mai multe puncte de escală sunt situate pe teritoriul unui alt stat, indicarea a cel puțin unuia dintre aceste puncte de escală; și
- c) indicarea greutateii expediției.

Potrivit art.6, expeditorului i se poate solicita să prezinte un document prin care se indică natura mărfii, dacă acesta este necesar în vederea îndeplinirii formalităților cerute de autoritățile vamale, de poliție sau de alte autorități publice similare.

În conformitate cu art.7, scrisoarea de transport aerian este întocmită de expeditor în 3 exemplare originale.

Primul exemplar poartă mențiunea „pentru transportator” și este semnat de expeditor.

Al doilea exemplar poartă mențiunea „pentru destinatar” și este semnat de expeditor și transportator.

Al treilea exemplar este semnat de transportator și este înmănat de acesta expeditorului, după acceptarea mărfii.

Semnătura transportatorului și cea a expeditorului pot fi tipărite sau înlocuite de o ștampilă.

Dacă, la cererea expeditorului, transportatorul întocmește scrisoarea de transport aerian, se va considera, până la proba contrară, că transportatorul a acționat în numele expeditorului.

Răspunderea pentru informațiile conținute în documente este reglementată în art.10 al Convenției de la Montreal. Astfel, expeditorul răspunde de corectitudinea informațiilor și declarațiilor referitoare la mărfurile înscrise de el sau în numele său în scrisoarea de transport aerian, sau a celor furnizate de el sau în numele său transportatorului pentru a fi înscrise în chitanța de primire a mărfii. Aceste prevederi se aplică de asemenea în cazul în care persoana care acționează în numele expeditorului este și agent al transportatorului.

Expeditoarea își asumă responsabilitatea față de transportator pentru orice daună suferită de acesta sau de orice altă persoană față de care transportatorul este răspunzător, din cauza neregulilor, inexactității sau caracterului incomplet al informațiilor și declarațiilor furnizate de expeditor ori în numele acestuia.

Transportatorul își asumă răspunderea față de expeditor pentru orice daună suferită de acesta sau față de orice altă persoană față de care expeditorul este răspunzător, datorată neregulilor, inexactității sau caracterului incomplet al informațiilor și declarațiilor înscrise de transportator sau în numele acestuia în chitanța de primire a mărfii.

În baza contractului de transport aerian internațional de mărfuri, **expeditorul are următoarele obligații:**

- **Obligația de predare a mărfii.** Această obligație nu este reglementată expres de Convenția de la Montreal.

- **Obligația de furnizare a informațiilor și documentelor necesare îndeplinirii formalităților vamale și a altor formalități.** Această obligație este prevăzută în art.16, conform căreia expeditorul este obligat să furnizeze informațiile și documentele care sunt necesare pentru îndeplinirea formalităților cerute de autoritățile vamale, de poliție și de alte autorități publice, înainte ca marfa să fie livrată destinatarului. Expeditorul poartă răspundere față de transportator pentru toate daunele care pot surveni din cauza neregulilor, lipsei sau insuficienței de informații respective sau documente, cu excepția cazului în care dauna a survenit în urma unei greșeli a transportatorului, a prepușilor sau a mandatarilor acestuia.

- **Obligația de plată a prețului de transport.** Deși această obligație nu este prevăzută expres în Convenția de la Montreal, ea poate fi dedusă din unele dispoziții. Astfel, conform art.1, pct.1, Convenția se aplică transporturilor internaționale de persoane, bagaje sau mărfuri, efectuate cu o aeronavă, contra plată. Aceasta se aplică, în mod egal, transporturilor gratuite efectuate cu aeronave de către o întreprindere de transport aerian. Având în vedere faptul că contractele comerciale internaționale sunt prin excelență oneroase, considerăm că transportarea mărfurilor cu titlu gratuit constituie o excepție. Deoarece contractul de transport aerian internațional de mărfuri se încheie între expeditor și destinatar, obligația de plată a cheltuielilor de transport revine expeditorului. Totuși, din dispozițiile art.13, pct.1, reiese că destinatarul are dreptul să solicite transportatorului, la sosirea mărfii la locul de destinație, să îi livreze marfa după suportarea costurilor datorate și îndeplinirea condițiilor de transport.

În baza contractului de transport aerian internațional de mărfuri, **transportatorul are următoarele obligații:**

- **Obligația de transportare a mărfii în termenele stabilite în contract.** Transportatorul este obligat să transporte marfa în termenul stipulat în contract, în caz contrar va purta răspundere în conformitate cu art.19 pentru daunele survenite din cauza întârzierii.

- **Obligația de îndeplinire a formalităților vamale și a altor formalități până la livrarea mărfii către destinatar.** Această obligație rezultă indirect din prevederile art.16 al Convenției de la Montreal. Conform reglementării, expeditorul este obligat să furnizeze informațiile și documentele care sunt necesare pentru îndeplinirea formalităților cerute de autoritățile vamale, de poliție și de alte autorități publice, înainte ca marfa să fie livrată destinatarului. Expeditorul este răspunzător față de transportator pentru toate daunele care pot surveni din cauza neregulilor, lipsei sau insuficienței de informații respective sau documente, în afară de cazul în care dauna a survenit în urma unei greșeli a transportatorului, a prepușilor sau a mandatarilor acestuia. Transportatorul nu este obligat să verifice corectitudinea sau suficiența respectivelor informații sau documente.

După cum am menționat, în baza art.6, expeditorului i se poate solicita să prezinte un document prin care se indică natura mărfii, dacă acesta este necesar în vederea îndeplinirii formalităților cerute de autoritățile vamale, de poliție sau de alte autorități publice similare.

Din aceste reglementări rezultă că obligația de îndeplinire a formalităților vamale și a altor formalități până la livrarea mărfii către destinatar revine transportatorului.

- **Obligația de conservare a mărfii.** Convenția de la Montreal nu prevede această obligație în mod expres, totuși ea poate fi dedusă din reglementările art.18 privind răspunderea transportatorului pentru dauna survenită prin distrugere, pierdere sau deteriorare a mărfii.

- **Obligația de livrare a mărfii.** Această obligație este reglementată în art.13, pct.2, conform căreia, cu excepția cazului în care s-a convenit altfel, transportatorul are obligația de a-l informa pe destinatar imediat ce sosește marfa. Această obligație este corelativă și dreptului destinatarului, prevăzut în pct.1 al art.13, de a

solicita transportatorului, la sosirea mărfii la locul de destinație, să-i livreze marfa după suportarea costurilor datorate și îndeplinirea condițiilor de transport, cu condiția ca expeditorul să nu-și fi exercitat dreptul de a dispune de marfă.

Deși destinatarul nu este parte la contract, acesta poate avea, prin aderare la contract, anumite drepturi și obligații.

Destinatarul este obligat să plătească prețul transportului, dacă acesta nu a fost achitat de expeditor, și să plătească alte costuri aferente transportului.

Destinatarul are dreptul de a solicita transportatorului livrarea mărfii. Un alt drept rezultă din art.13, pct.3, conform căruia, dacă transportatorul recunoaște pierderea mărfii sau dacă marfa nu a sosit la expirarea unui termen de 7 zile de la data la care ar fi trebuit să sosească, destinatarul este îndreptățit să exercite împotriva transportatorului drepturile care decurg din contractul de transport, adică poate să angajeze răspunderea transportatorului.

Referitor la dreptul de a dispune de marfă, în conformitate cu art.12, acesta aparține numai expeditorului. În doctrină s-a concluzionat [7] că, potrivit art.15, pct.2, orice clauză care derogă de la prevederile articolelor 12-14 trebuie să fie înscrisă în scrisoarea de transport aerian sau în chitanța de primire a mărfii. O astfel de clauză ar putea privi, în opinia autorilor citați, și dreptul destinatarului de a dispune de marfă. O asemenea mențiune nu afectează valabilitatea contractului și nici ea însăși nu este lovită de nulitate, deoarece, conform art.26-27, sunt nule doar acele clauze contractuale care tind să-l exonereze de răspundere pe transportator sau să-i stabilească o limită a răspunderii mai scăzută decât cea prevăzută de Convenția de la Montreal.

Potrivit art.12, pct.1, dreptul de dispoziție asupra mărfii presupune că expeditorul poate retrage marfa de la aeroportul de plecare sau de destinație, poate reține marfa pe parcursul transportului la orice aterizare, poate solicita ca marfa să fie predată la destinație sau pe parcursul transportului unei persoane, alta decât destinatarul desemnat inițial, poate solicita ca marfa să fie returnată la aeroportul de plecare.

Așa cum rezultă din art.12 al Convenției de la Montreal, exercitarea dreptului de dispoziție asupra mărfii presupune îndeplinirea următoarelor cerințe [8]:

- exercitarea acestui drept să nu aducă prejudicii transportatorului sau altor expeditori;
- expeditorul să ramburseze orice cheltuieli care decurg din exercitarea acestui drept;
- executarea dispoziției expeditorului să fie posibilă, în caz contrar transportatorul fiind obligat să-l informeze imediat pe expeditor;
- expeditorul să prezinte al treilea exemplar al scrisorii de transport sau chitanța de primire a mărfii. Dacă transportatorul execută instrucțiunile expeditorului referitoare la dispunerea mărfii, fără a solicita întocmirea exemplarului din scrisoarea de transport aerian sau a chitanței de primire a mărfii care revine acestuia din urmă, transportatorul este răspunzător pentru orice pagubă care ar putea fi cauzată în acest mod oricărei persoane care este în mod legal în posesia acestui exemplar din scrisoarea de transport aerian sau a chitanței de primire a mărfii. Transportatorul are dreptul de regres împotriva expeditorului.

Dreptul expeditorului de dispoziție asupra mărfii se stinge în momentul în care destinatarul are dreptul de a solicita livrarea mărfii. În situația în care destinatarul refuză preluarea mărfii sau nu poate fi contactat, expeditorul își reia dreptul de dispoziție asupra mărfii.

În privința răspunderii transportatorului și limitelor compensării daunelor, precizăm că din prevederile art.18 și 19 ale Convenției de la Montreal rezultă că transportatorul răspunde pentru daunele survenite în caz de distrugere, pierdere sau deteriorare a mărfii, precum și pentru întârzierea în transportul mărfii.

Potrivit art.18, transportatorul este răspunzător pentru dauna survenită prin distrugere, pierdere sau deteriorare a mărfii, cu condiția ca evenimentul care a cauzat dauna să se fi produs în timpul transportului aerian. Transportul aerian include perioada în care marfa se află în grija transportatorului. Perioada transportului aerian nu se extinde asupra transportului terestru, maritim sau pe căi navigabile interioare, efectuat în afara unui aeroport. Totuși, dacă un astfel de transport se realizează în aplicarea unui contract de transport aerian, în scopul încărcării, expedierii sau transbordării, orice pagubă este considerată, până la proba contrară, ca fiind rezultatul unui eveniment care a avut loc în timpul transportului aerian.

Dacă transportatorul, fără consimțământul expeditorului, utilizează alt mod de transport pentru a efectua o parte sau întregul transport care, conform contractului încheiat între părți, urma să fie transport aerian, respectivul transport efectuat prin altă modalitate de transport este considerat ca fiind inclus în perioada transportului aerian.

Răspunderea transportatorului în caz de distrugere, pierdere, deteriorare sau întârziere este limitată la 17 D.S.T. (Drepturi Speciale de Tragere) per kilogram, cu excepția cazului în care expeditorul, în momentul când coletul a fost predat transportatorului, a făcut o declarație specială privind interesul în livrarea la destinație și a plătit o sumă suplimentară, dacă este necesar. În acest caz transportatorul va fi răspunzător pentru plata unei sume care nu o va depăși pe cea declarată, cu excepția cazului în care dovedește că această sumă este mai mare decât interesul expeditorului în livrarea la destinație.

În caz de distrugere, pierdere, deteriorare sau întârziere a unei părți din marfă sau a oricărui obiect conținut de aceasta, la determinarea sumei la care este limitată răspunderea transportatorului se va lua în considerare greutatea totală a coletului sau a coletelor în cauză. Totuși, atunci când distrugerea, pierderea, deteriorarea sau întârzierea unei părți din marfă sau a unui obiect conținut de aceasta afectează valoarea celorlalte colete acoperite de aceeași scrisoare de transport aerian sau de aceeași chitanță de primire a mărfii ori, în cazul în care astfel de documente nu au fost emise, de aceleași informații înregistrate în alte mijloace, va fi luată în considerare și greutatea totală a acestor colete la determinarea limitei de răspundere. Prevederile susmenționate nu se aplică, dacă se dovedește că dauna a survenit din cauza unei acțiuni sau omisiuni a transportatorului, a prepușilor sau mandatarilor acestuia, făcută cu intenția de a provoca o daună sau din imprudență, precum și în cunoștință de cauză că ar putea rezulta o daună, cu condiția ca în cazul unor asemenea acțiuni sau omisiuni ale prepușilor sau mandatarilor să se dovedească, de asemenea, că aceștia au acționat în cadrul atribuțiilor lor de serviciu.

Art.25 al Convenției de la Montreal oferă transportatorului opțiunea de a stipula în contractul de transport limite de răspundere mai mari decât cele prevăzute de Convenție sau să nu stipuleze nici o limită de răspundere, despăgubirile acoperind integral daunele survenite.

Cauzele exoneratoare de răspundere sunt reglementate de art.18, pct.2, și de art.20 ale Convenției de la Montreal. Astfel, potrivit art.18, pct.2, transportatorul nu este răspunzător dacă se dovedește (și în măsura în care dovedește) că distrugerea, pierderea sau deteriorarea mărfii este urmare a:

- a) unui defect al mărfii, calității sau viciului acesteia;
- b) ambalării necorespunzătoare a mărfii, efectuate de către o altă persoană decât transportatorul, prepușii sau mandatarii acestuia;
- c) unei stări de război sau conflict armat;
- d) unei acțiuni a autorității publice realizate în legătură cu intrarea, ieșirea sau tranzitul mărfii.

Conform art.20, în cazul în care transportatorul dovedește că dauna a fost provocată sau favorizată de neglijența sau de altă acțiune greșită sau omisiune a persoanei care reclamă despăgubirea ori a persoanei de la care derivă drepturile acesteia, transportatorul este exonerat integral sau parțial de răspundere față de reclamant, în măsura în care o astfel de neglijență sau orice altă acțiune greșită sau omisiune a provocat dauna sau a contribuit la provocarea acesteia.

Convenția de la Montreal reglementează transportul succesiv în art.36. În cazul transportului efectuat de transportatori succesivi diferiți, fiecare transportator este considerat a fi una din părțile la contractul de transport. În acest caz, persoana prejudiciată este în drept să acționeze împotriva primului transportator, a ultimului transportator sau a celui care a efectuat transportul în timpul căruia s-a produs distrugerea, pierderea, deteriorarea sau întârzierea. Transportatorii succesivi poartă răspundere solidară față de expeditor sau destinatar.

Transportul aerian efectuat de o persoană, alta decât transportatorul contractual, este reglementat în Capitolul V al Convenției de la Montreal. Prevederile acestui capitol se referă la cazul când transportatorul contractual autorizează transportatorul de fapt, care este un terț față de contractul încheiat cu expeditorul, să efectueze întregul transport sau o parte a acestuia.

Potrivit art.40, dacă un transportator de fapt efectuează în întregime sau parțial un transport, atât transportatorul contractual, cât și transportatorul de fapt se supun regulilor Convenției de la Montreal, primul – pentru întregul transport prevăzut în contract, cel de-a doilea – numai pentru transportul pe care îl efectuează.

Acțiunile și omisiunile transportatorului de fapt și ale prepușilor și mandatarilor săi, care acționează în cadrul atribuțiilor lor de serviciu, în legătură cu transportul efectuat de către transportatorul de fapt, vor fi considerate a fi și ale transportatorului contractual. Totuși, nici una dintre aceste acțiuni sau omisiuni nu vor putea supune transportatorul de fapt la o răspundere care să depășească limitele stabilite de Convenție. Conform art.41, transportatorul de fapt nu va fi afectat de obligațiile asumate de transportatorul contractual, care nu sunt prevăzute de Convenția de la Montreal, cum ar fi, de exemplu, un acord special prin care transpor-

tatorul contractual își asumă obligații pe care nu le impune Convenția de la Montreal, de o renunțare la drepturile și mijloacele de apărare prevăzute de Convenție sau o declarație specială de interes în livrarea la destinație, cu excepția cazului când transportatorul de fapt a agreat aceste obligații.

Orice reclamație sau instrucțiune poate fi adresată transportatorului contractual sau transportatorului de fapt, cu excepția instrucțiunilor referitoare la dreptul de dispoziție asupra mărfii, care trebuie adresate transportatorului contractual.

În conformitate cu prevederile art.44, cumulul sumelor care pot fi obținute de la transportatorul de fapt și de la transportatorul contractual nu poate depăși suma maximă care poate fi pretinsă transportatorului contractual sau transportatorului de fapt, în baza Convenției, cu rezerva că nici una dintre persoanele menționate nu poate fi responsabilă pentru o sumă mai mare decât limita aplicabilă respectivei persoane.

Potrivit art.47, orice clauză contractuală care tinde să exoneraze transportatorul contractual sau transportatorul de fapt de răspundere sau să stabilească o limită inferioară celei stabilite de Convenție este nulă și neavenită, dar nulitatea unei astfel de clauze nu implică nulitatea întregului contract, care rămâne supus prevederilor Convenției.

Articolul 29 al Convenției de la Montreal dispune că orice acțiune în responsabilitate, indiferent dacă se justifică prin Convenție, prin contract, printr-o acțiune ilicită sau prin alte cauze, poate fi introdusă numai în conformitate cu condițiile și limitele de răspundere stabilite în Convenție, fără a aduce atingere chestiunii referitoare la stabilirea persoanelor care au dreptul de a introduce acțiunea și a drepturilor acestora. În orice astfel de acțiune daunele punitive și orice alte daune necompensatorii nu se vor putea recupera.

Pentru a angaja răspunderea transportatorului, este necesară formularea unei reclamații scrise. Potrivit art.31, în caz de deteriorare a mărfii destinatarul va adresa transportatorului o reclamație imediat după descoperirea deteriorării sau cel târziu într-un interval de 14 zile din data primirii mărfii. În caz de întârziere, reclamația trebuie făcută cel mai târziu într-un termen de 21 de zile de la data la care mărfurile au fost puse la dispoziția destinatarului.

Dacă reclamația nu este adresată în termenele menționate, nici o acțiune nu va fi întreprinsă împotriva transportatorului, cu excepția cazului de fraudă din partea acestuia.

În ceea ce privește instanța competentă, Convenția prevede, în art.33, pct.1, că acțiunea în responsabilitate trebuie introdusă, la cererea reclamantului, pe teritoriul unuia dintre statele părți la Convenția de la Montreal, fie înaintea tribunalului de la domiciliul transportatorului sau de la sediul său principal de afaceri, sau de la sediul său de afaceri unde a fost încheiat contractul, fie înaintea tribunalului de la locul de destinație.

Potrivit art.34, părțile unui contract de transport de mărfuri pot deferi arbitrajului, în baza unei convenții de arbitraj întocmite în formă scrisă, soluționarea oricărui litigiu referitor la răspunderea transportatorului, cu respectarea următoarelor condiții:

- procedura de arbitraj se desfășoară, la alegerea reclamantului, pe teritoriul unuia dintre statele părți la Convenția de la Montreal, fie înaintea tribunalului arbitral de la domiciliul transportatorului sau de la sediul său principal de afaceri, sau de la sediul său de afaceri unde a fost încheiat contractul, fie înaintea tribunalului arbitral de la locul de destinație;
- tribunalul arbitral va aplica prevederile Convenției de la Montreal.

Condițiile menționate sunt considerate ca fiind parte integrantă a clauzelor de arbitraj sau a înțelegerilor, iar orice dispoziție a unei astfel de clauze sau înțelegeri, care contravine respectivelor prevederi, va fi nulă și neavenită.

Calitatea de subiect activ al acțiunii în răspundere aparține destinatarului și expeditorului. Destinatarul, deși nu este parte la contractul de transport, în baza art.13 este în drept, la sosirea mărfii la locul de destinație, să solicite transportatorului livrarea mărfii, excepție făcând cazul în care expeditorul și-a exercitat dreptul de dispoziție asupra mărfii. Dacă transportatorul recunoaște pierderea mărfii sau dacă marfa nu a sosit la expirarea unui termen de 7 zile de la data la care ar fi trebuit să sosească, destinatarul este îndreptățit să exercite împotriva transportatorului drepturile care decurg din contractul de transport.

Expeditorul are calitatea de subiect activ în situația în care și-a exercitat dreptul de dispoziție asupra mărfii.

Acțiunea în răspundere poate fi introdusă și împotriva unui mandatar sau prepus al transportatorului. În cazul transportatorilor succesivi, așa cum am menționat, acțiunea poate fi introdusă împotriva primului transportator, a ultimului transportator sau a celui care a efectuat transportul în timpul căruia s-a produs distrugere-

rea, pierderea, deteriorarea sau întârzierea. Transportatorii succesivi poartă răspundere solidară față de expeditor sau destinatar.

În transportul efectuat de un transportator de fapt, acțiunea în răspundere poate fi înaintată împotriva transportatorului de fapt sau transportatorului contractual, ori împotriva ambilor, împreună sau separat. Dacă acțiunea este înaintată numai împotriva unuia dintre transportatori, acesta poate solicita, conform art.45, participarea celuilalt transportator la dezbateri, procedura și efectele fiind reglementate de legislația aplicată de tribunalul sesizat asupra cazului.

Potrivit art.31, pct.4, dacă o reclamație nu este formulată în termenele menționate de Convenție, nici o acțiune nu va fi întreprinsă împotriva transportatorului, cu excepția cazului de fraudă din partea acestuia.

Perioada de introducere a acțiunii în responsabilitate este reglementată de art.35 al Convenției de la Montreal, conform căruia dreptul la despăgubire este anulat, dacă acțiunea în responsabilitate nu este introdusă în termen de 2 ani de la data sosirii la destinație sau de la data la care aeronava ar fi trebuit să sosească, sau de la data încetării transportului. Metoda de calcul al acestei perioade este determinată de legislația aplicată de tribunalul sesizat asupra cazului.

Referințe:

1. Republica Moldova a aderat la Convenție prin Legea nr.254-XVI din 5.12.2008 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.230-232/846.
2. Articolele menționate în prezentul articol, fără o altă precizare, se referă la Convenția de la Montreal.
3. Căpățână O., Stancu Gh. Dreptul transporturilor. Partea Specială. - București: Lumina LEX, 2002, p.522.
4. *A se vedea* și: Macovei I. Dreptul comerțului internațional. Vol.II. - București: C.H. Beck, 2009, p.158; Sitaru Dr.-Al., Buglea Cl.-P., Stănescu Ș.-Al. Dreptul comerțului internațional. Tratat. Partea Specială. - București: Universul Juridic, 2008, p.418.
5. Sitaru Dr.-Al., Buglea Cl.-P., Stănescu Ș.-Al. Op.cit., p.418.
6. Ciobanu I.T. Dreptul transporturilor. Transportul terestru și aerian. - București: Actami, 2000, p.378.
7. Sitaru Dr.-Al., Buglea Cl.-P., Stănescu Ș.-Al., Op.cit., p.424.
8. *A se vedea* și: Macovei I. Op.cit., p.162; Sitaru Dr.-Al., Buglea Cl.-P., Stănescu Ș.-Al. Op.cit., p.424.

Prezentat la 11.09.2012

LIBERTATEA CREAȚIEI ȘI DREPTUL LA INFORMAȚIE ÎN LUMINA PREVEDERILOR NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE PERTINENTE

Vitalie PÎRLOG

Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM

Through the creation an expression of a person of his ideas, thoughts and considerations takes place. Such an expression is made by the means of scientific, artistic and cultural works and objects, the thoughts this way being materialized in life. So the freedom of conscience and expression are put in life by creations made by people. There are multiple national legal instruments which in a detailed way regulate the specific domain of the freedom of creation in many aspects, such as the Constitution of the Republic of Moldova, the Law on the rights of the author and connected rights, the Law on trade marks and origin titles of goods, the Law on protection of industrial drawings and models etc. All national and several international legal instruments are directed to prescribe in the best manner the complex object and distinct characteristics of the freedom of expression in order to assure the highest level of its protection and guaranteeing. What about the right to information, the majority of people adopts a position that the century we live is a century of diverse and abundant information. In fact, the international recognition of the right to be informed was one the initial interests of the UN, which included this right in the text of fundamental acts devoted to the protection of human rights and basic freedoms. National legislator also recognized the major role of the right to information, developing a distinct legal field in order to regulate and protect it in a better way, with the prescription of certain restrictions necessary and allowable in a democratic society.

Libertatea creației

Prin intermediul creației are loc o exprimare a unui individ, o comunicare a lui către lumea exterioară, o părere exteriorizată cu referire la anumite lucruri, fapte, acțiuni. Această exprimare are loc prin intermediul obiectelor și lucrărilor științifice, artistice, culturale etc., adică gândurile încep să capete formă și culoare sau, mai concret, acestea capătă o materializare. Deci, libertatea conștiinței și cea a exprimării capătă o materializare datorită și prin intermediul creației umane. Libertatea creației își găsește consacrare în prevederile textului constituțional [2], printre drepturile și libertățile fundamentale, în cadrul art.33 intitulat „Libertatea creației”. Alte articole constituționale conțin și ele multe elemente ale libertății creației. În calitate de exemplu poate servi textul art.35 „Dreptul la învățătură”, care stabilește premisele instruirii multilaterale a omului.

Spre deosebire de Constituție, care reglementează libertatea creației într-o prevedere aparte, instrumentele internaționale referitoare la drepturile și libertățile fundamentale ale omului o reglementează într-o manieră diferită. Aceasta se consideră parte încorporată și componentă a libertății de exprimare atât în cadrul instrumentelor internaționale regionale, cât și în cadrul celor universale.

Prevederea constituțională cu privire la libertatea creației nu face o referire expresă la modalitățile prin care creația poate fi exprimată. Însă, în cadrul art.32, cu referire la libertatea de exprimare în public, sunt enumerate mijloacele prin care o persoană se poate exprima: fie aceasta prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil. Fiind considerată parte a libertății de exprimare în cadrul reglementărilor internaționale, considerăm că libertatea creației poate și trebuie să fie atribuită *exprimării prin orice alt mijloc posibil*. Într-adevăr, nu fiecare persoană are dorința sau chiar posibilitatea de a se exprima prin intermediul cuvintelor în formă scrisă sau verbală ori prin intermediul imaginilor, de aceea o persoană poate purcede la crearea unui anumit produs, a unei anumite lucrări pentru a exterioriza un anumit gând al său, o opinie cu privire la anumite evenimente, acțiuni, valori. Creația vine să ofere o alternativă exprimării tipice prin intermediul cuvântului, iar câteodată acest mod de exprimare spune mai mult decât pot să spună niște cuvinte.

Prima parte a primului alineat al art.33 prevede că *libertatea creației artistice și științifice este garantată*. Această garantare este un proces efectuat logic, odată ce legiuitorul nostru a ales să ofere consacrare într-o prevedere aparte acestei libertăți. Însă, după cum am evidențiat mai sus, în cadrul instrumentelor internaționale referitoare la drepturile și libertățile fundamentale ale omului, libertatea creației este încorporată în prevederile referitoare la libertatea exprimării, creația fiind considerată drept o formă a exprimării.

Totodată, reglementările internaționale interzic cenzura exprimării, iar Constituția preia aceste clauze în partea a doua a alineatului întâi al art.33, conform căruia *creația nu este supusă cenzurii*. Prin cenzura creației

trebuie să se înțeleagă obligativitatea persoanelor de a-și coordona și primi aprobare asupra comunicărilor, materialelor și lucrărilor științifice, artistice, operelor de artă, culturale etc. cu persoane oficiale, organe ale puterii de stat sau cu alte persoane. Prin același termen se înțelege și interdicția de a da publicității astfel de materiale, comunicări, lucrări științifice, artistice, operelor de artă, culturale etc. sau părți distincte ale acestora [4, p.228].

Cenzura este interzisă sub orice formă, indiferent dacă provine de la organe ale puterii de stat, de la autorități politico-administrative, de la asociații obștești, grupuri sociale etc.

Primul alineat al art.33 din Constituție face referire expresă la două forme de creație: artistică și științifică. Creația artistică fie că aparține artei sau este executată cu artă, în timp ce creația științifică aparține științei și e bazată pe principiile științei. Însă, la o analiză minuțioasă a prevederilor articolului constituțional se observă că nu doar aceste două forme ale creației sunt protejate de lege. Alineatul 2 dezvoltă ideea din primul alineat, legiuitorul menționând expres că libertatea creației se referă nu doar la aceste două forme, dar și la instituția proprietății intelectuale; prin urmare, și aceasta beneficiază de protecție juridică. Conform textului constituțional, *dreptul cetățenilor la proprietatea intelectuală, interesele lor materiale și morale ce apar în legătură cu diverse genuri de creație intelectuală sunt apărute de lege*. Însuși dreptul proprietății intelectuale este definit ca un ansamblu de norme juridice care reglementează relațiile sociale privind crearea și valorificarea rezultatelor activității intelectuale a oamenilor [23, p.3]. Prin sintagma „dreptul cetățenilor la proprietate intelectuală” se desemnează drepturile legate de activitatea intelectuală (care poate fi numită și creație intelectuală) și de rezultatele ei, sub diferite forme.

Dreptul la proprietate intelectuală, la rândul său, înglobează în sine dreptul de autor și dreptul la proprietatea industrială. Dreptul de autor, în sens obiectiv, presupune un ansamblu de norme juridice care reglementează relațiile ce apar în legătură cu crearea și exploatarea operelor de artă, literatură și știință. Dreptul de autor, în sens subiectiv, este un ansamblu de drepturi concrete ce apar odată cu crearea operei [23, p.28]. Iar de la acest drept subiectiv derivă o multitudine de alte drepturi subiective (de împuterniciri ale autorului oferite de legislația în vigoare), atât de natură personală nepatrimonială, cât și de natură patrimonială, care ar putea fi numite elemente ale conținutului dreptului subiectiv de autor. Paralel, dreptul la proprietatea industrială, în sens obiectiv, este un ansamblu de norme juridice care reglementează relațiile sociale privind crearea și valorificarea invențiilor, modelelor de utilitate, desenelor și modelelor industriale, utilizarea mărcilor și denumirilor de origine a produselor. În sens subiectiv, este vorba despre dreptul asupra brevetului de invenție, asupra certificatului de înregistrare, adică asupra titlurilor de protecție juridică a obiectelor concrete din cadrul proprietății industriale [23, p.10].

În cadrul legislativ al Republicii Moldova au fost adoptate un șir de acte normative cu privire la protecția drepturilor cetățenilor la proprietatea intelectuală și a intereselor materiale și morale ce pot apărea în acest sens, care operează ca niște garanții. În acest sens, enumerăm: Legea privind dreptul de autor și drepturile conexe [15], Legea privind brevetele de invenție [14], Legea privind protecția desenelor și modelelor industriale [17], Legea privind mărcile și denumirile de origine a produselor [16] etc.

Legea privind dreptul de autor stabilește în textul art.1 cadrul juridic, adică sfera relațiilor reglementate de ea, care apar în legătură cu crearea și valorificarea operelor literare, de artă și științifice (dreptul de autor), interpretărilor, fonogramelor, videogramelor și emisiunilor organizațiilor de difuziune (drepturi conexe). Articolul 7 alin.(2) din lege stabilește obiectele dreptului de autor: operele literare; programele pentru calculator care se protejează ca și operele literare; operele științifice; operele dramatice și dramatico-muzicale, scenariile și proiectele de scenarii, libretele, sinopsisul filmului; operele muzicale cu sau fără text; operele coregrafice și pantomimele; operele audiovizuale; operele de pictură, sculptură, grafică și alte opere de artă plastică; operele de arhitectură, urbanistică și de artă horticola; operele de artă aplicată; operele fotografice și operele obținute printr-un procedeu analog fotografiei; hărțile, planșele, schițele și lucrările tridimensionale din domeniul geografiei, topografiei, arhitecturii și din alte domenii ale științei; bazele de date; alte opere [15]. Paralel, art.8 stabilește care creații nu constituie obiecte ale dreptului de autor, și anume: documentele oficiale (legile, hotărârile judecătorești, alte documente), precum și traducerea lor oficială; simbolurile și semnele oficiale ale statului (drapelele, stemele, decorațiile, semnele bănești etc.); expresiile folclorice; noutățile zilei și faptele cu caracter de simplă informație.

Drepturile personale (morale) sunt stabilite în art.10, în care este prevăzut că autorul operei beneficiază de următoarele drepturi personale: la paternitate; la nume; la respectarea integrității operei; dreptul la divulgarea

operei și dreptul la retractarea operei. Însă, un autor, în afară de un șir de drepturi personale, mai dispune de o serie de drepturi patrimoniale (economice) de autor, stabilite în cadrul art.11 din lege, fiind numite drepturi patrimoniale exclusive. Acestea constau în deținerea dreptului exclusiv la valorificarea operei, adică dreptul de a permite sau de a interzice efectuarea următoarelor acțiuni: reproducerea operei; distribuirea originalului sau a exemplarelor operei; închirierea exemplarelor operei, cu excepția operelor de arhitectură și a operelor de artă aplicată; importul exemplarelor operei în vederea distribuirii, inclusiv al exemplarelor confecționate cu consimțământul autorului sau al altui titular al dreptului de autor; demonstrarea și interpretarea publică a operei, comunicarea publică a operei prin eter, inclusiv prin satelit (tele- radiodifuziune), sau prin cablu; retransmiterea simultană și fără modificări, prin eter sau prin cablu, a operei transmise prin eter sau prin cablu; punerea la dispoziție în regim interactiv a operei; traducerea ei, transformarea, adaptarea, aranjamentul sau alte modificări ale operei.

Cât privește încălcarea dreptului de autor, a drepturilor conexe și a altor drepturi, conform art.54 alin.(2), orice exemplar al obiectelor dreptului de autor, ale drepturilor conexe sau ale altor drepturi protejate de această lege, a cărui reproducere, import, distribuire, închiriere sau împrumut atrage încălcarea acestor drepturi, se consideră contrafăcut. Iar conform alin.(4) al aceluiași articol, încălcarea drepturilor recunoscute și garantate prin această lege atrage răspundere civilă, contravențională sau penală, după caz. În continuare, art.55 stabilește posibilitatea inițierii acțiunilor privind încălcarea drepturilor. Proceduri judiciare în privința încălcării dreptului de autor, a drepturilor conexe sau a altor drepturi protejate de această lege pot fi inițiate de: titularii de drepturi sau de autoritățile abilitate cu protecția drepturilor acestora; alte persoane care beneficiază de astfel de drepturi, în special de licențiați; organizațiile de gestiune colectivă a dreptului de autor și/sau a drepturilor conexe; organizațiile profesionale de apărare și de alți reprezentanți ai titularilor de drepturi și ai licențiaților.

Nu în ultimul rând, și nu mai puțin important, art.23 din lege stipulează termenele de protecție a dreptului de autor. Astfel, drepturile patrimoniale exclusive se protejează pe tot timpul vieții autorului și timp de 70 de ani după deces, spre deosebire de drepturile morale care nu pot face obiectul vreunei renunțări sau cesiuni și sunt imprescriptibile, chiar și în cazul în care autorul cedează drepturile sale patrimoniale.

Următorul act legislativ care conține elemente de protecție a creației intelectuale sau, mai exact, de protecție a proprietății industriale, este *Legea privind brevetele de invenție* [14], care reglementează raporturile patrimoniale și cele particulare nepatrimoniale ce țin de acestea, apărute în procesul creării, protecției juridice și exploatarei invențiilor. Articolul 2 stabilește că dreptul asupra invenției este recunoscut și apărut pe teritoriul Republicii Moldova prin această lege și este confirmat prin brevet de invenție.

Drepturile titularilor de brevet sunt stipulate în cadrul prevederilor art.22, în care este indicat că dreptul exclusiv asupra invenției protejate prin brevet constă în dreptul de a exploata invenția, dreptul de a dispune de brevet și dreptul de a interzice terților să fabrice, să folosească, să ofere spre vânzare, să vândă sau să importe în aceste scopuri produsul brevetat sau produsul obținut prin procedeul brevetat. Domeniul protecției invențiilor este unul foarte sensibil, iar încălcarea prevederilor legale necesită o răspundere proporțională. Respectiv, legea în acest sens prevede mai multe tipuri de răspundere. Articolul 34 prevede răspunderea pentru încălcarea drepturilor inventatorilor: pentru arogarea calității de autor, constrângerea la coautorat și divulgarea invenției persoana răspunde penal în fața legii. De asemenea, poate interveni răspunderea disciplinară și cea administrativă în cazurile când se divulgă esența invenției de către persoanele cu funcție de răspundere. Articolul 35 prevede răspunderea administrativă și patrimonială pentru încălcarea drepturilor titularului unui brevet de invenție, și anume: conform alin.(1), exploatarea de către orice persoană fizică sau juridică a invenției protejate prin brevet nerespectând această lege se consideră încălcarea drepturilor titularului.

Un alt act legislativ în domeniul creației intelectuale este *Legea privind mărcile și denumirile de origine a produselor* [16]. Aceasta reglementează raporturile ce țin de înregistrarea, protecția juridică și folosirea mărcilor și denumirilor de origine a produselor (indicațiilor geografice). Conform art.6 din această lege, care prevede dreptul exclusiv asupra mărcii, titularul unei mărci, pe întregul termen de valabilitate a mărcii, are dreptul exclusiv de a dispune de marcă, de a o folosi pe teritoriul Republicii Moldova și de a interzice altor persoane să folosească, fără consimțământul său, în operațiunile comerciale, semne identice ori similare pentru produse sau servicii identice ori similare celor pentru care marca a fost înregistrată în cazul în care o astfel de folosire ar genera risc de confuzie.

Folosirea propriu-zisă a mărcii și a denumirii de origine a produsului este reglementată în cadrul art.22 al legii. Alineatul 1 al acestui articol prevede că marca și denumirea de origine a produsului se consideră folosite în cazurile când sunt aplicate pe produsele pentru care a fost înregistrată marca sau denumirea de origine a produsului, pe ambalaj și/sau ca ambalaj de către titularul lor sau de către persoana care are acest drept în baza contractului de licență. Drept folosire poate fi considerată și aplicarea mărcilor sau a denumirii de origine a produsului în publicitate, în imprimate, pe blanchete oficiale, firme, pe exponatele expozițiilor și târgurilor organizate în Republica Moldova, precum și în cazul când marca este folosită de către o altă persoană sub controlul titularului mărcii în cauză. Marca ce identifică o întreprindere care fabrică produse sau prestează servicii poate fi folosită împreună cu marca ce distinge produsele sau serviciile respective ale acestei întreprinderi, dar fără a se stabili o legătură reciprocă între cele două.

În cazul când o persoană încearcă să folosească ilicit o marcă, art.25 din legea analizată prevede răspunderea pentru folosirea ilicită a mărcii sau a denumirii de origine a produsului. Deci, alineatul 1 stabilește că folosirea ilicită a mărcii sau a denumirii de origine a produsului protejate, precum și a semnelor similare pentru marcarea produselor sau serviciilor pentru care ele au obținut protecție, fie a produselor sau serviciilor de același fel, precum și fabricarea, folosirea, importarea, oferirea spre vânzare, vânzarea, orice alt mod de punere în circuitul economic sau stocarea în aceste scopuri a produselor marcate în asemenea mod, atrag răspundere civilă, administrativă sau penală.

Într-adevăr, aceste acte normative naționale de reglementare a proprietății intelectuale sunt doar câteva din șirul de legi și acte normative subordonate legii care vin să garanteze o protecție domeniului creației intelectuale. De menționat este faptul că dreptul la proprietatea intelectuală prezintă un interes tot mai mare în societatea noastră, în perspectiva dezvoltării economiei de piață, amplificării relațiilor economice internaționale, integrării Republicii Moldova în structurile europene.

Într-adevăr, tendințele Moldovei de a face parte din piața europeană unică aduc după sine un lanț de obiective care necesită a fi realizate, printre care și armonizarea cu legislația europeană, în cazul nostru – cu referire la domeniul proprietății intelectuale.

Pentru a asigura o continuitate a respectului libertății creației, prevederile art.33 alin.(3) din Constituție stabilesc că *statul contribuie la păstrarea, la dezvoltarea și la propagarea realizărilor culturii și științei, naționale și mondiale*. În general, dreptul la cultură și știință (în continuare – dreptul la cultură) este complex, cu elemente ce țin de dreptul de educație, de dreptul participării la viața culturală, de dreptul la informare și exprimare, de accesul la valorile spirituale, naționale și universale, precum și de unele drepturi economice și sociale, civile și politice.

Se observă că anii imediat următori după încheierea celui de-al doilea război mondial au fost rodnici pentru adoptarea unui șir de acte internaționale întru consacarea și promovarea drepturilor omului.

Un document deosebit de important, chiar dacă cu caracter declarativ, în sfera dreptului la cultură îl reprezintă Declarația principiilor cooperării culturale internaționale [5], adoptată la 4 noiembrie 1966 de către Conferința generală a ONU pentru Educație, Știință și Cultură – UNESCO. Aceasta și-a propus ca guvernele, autoritățile, organizațiile, asociațiile și instituțiile responsabile de activități culturale să se inspire în mod constant din principiile enunțate, pentru a se ajunge la cooperarea națiunilor lumii în domeniul educației, științei și culturii. O analiză îndeaproape a celor expuse mai sus scot în evidență faptul că în realitate o cooperare culturală are drept efect o dezvoltare a individului, o dezvoltare a relațiilor între oameni în cadrul unei comunități sau o dezvoltare a relațiilor între diferite comunități, state și chiar societăți. Putem deduce tot din analiză că dreptul de cultură presupune: accesul și participarea activă a fiecărei persoane la viața culturală a colectivității din care face parte; dreptul la un statut instituționalizat și garantat al creatorilor și al factorilor de formare și comunicare a culturii; identitatea fiecărei culturi naționale.

În contextul prevederilor art.33 alin.(3) din Constituție, Corneliu Gurin [4, p.232], a cărui opinie o împărtășim, evidențiază că statul nostru își poate aduce contribuția, prevăzută de textul constituțional, pe mai multe căi, cum ar fi:

a) Cooperarea culturală internațională (participarea la majoritatea actelor internaționale în domeniu și respectarea recomandărilor înscrise în ele);

b) Participarea la activitatea organizațiilor internaționale specializate în domeniul culturii (UNESCO; Conferința interguvernamentală asupra aspectelor instituționale, administrative și financiare ale politicilor culturale; Conferința mondială asupra politicilor culturale; Conferința europeană interguvernamentală asupra politicii culturale);

c) Participarea în cadrul organizațiilor internaționale neguvernamentale în domeniul culturii (asociații, fonduri, centre, comisii, consilii, federații, societăți etc.);

d) Susținerea culturii și științei pe plan intern prin asigurarea administrării ei eficiente (prin intermediul Academiei de Științe, al ministerelor de specialitate și al instituțiilor subordonate lor), acordarea de asistență materială, financiară, tehnică etc. În acest context, merită atenție și faptul că în ultimul timp alături de stat, care întreprinde tot mai multe măsuri de susținere a științei, societatea civilă acordă o atenție tot mai sporită acestei probleme. Astfel, din numărul total de organizații neguvernamentale circa 51,5% sunt specializate în domeniul educației, 27,5% în domeniul culturii și circa 20% în domeniul științei și tehnologiilor.

În concluzie, este important ca nu doar societatea civilă, dar fiecare stat în parte să aibă în agenda sa educația și cultura drept obiective prioritare. Pentru că în dependență de spiritul și valorile în care crește astăzi noua generație, așa va fi societatea de mâine. Iar un stat dezvoltat, un stat puternic dintotdeauna a investit resurse considerabile în educație. Pentru că aceasta e investiția în sine și în fiecare cetățean. Prin urmare, garantarea libertății creației de Constituție și de alte acte normative este necesară și importantă, însă mult mai importantă este susținerea și dezvoltarea în practică a acestei libertăți.

Dreptul la informație

Conform opiniei majoritare existente în societate, secolul care s-a încheiat poate fi considerat cel al informației. Acesta a fost provocat și creat de către o societate care, grație progresului tehnic, domină comunicarea, iar dreptul la informație ocupă în cadrul sistemelor juridice contemporane un loc din ce în ce mai dominant. Acest drept fundamental, născut din drepturile mai tradiționale (cum sunt libertatea de exprimare sau derivatul său – libertatea presei), cunoaște, în maniera tuturor libertăților publice, limite necesare, care însă sunt de o natură foarte variabilă.

Dacă în cadrul societății noastre contemporane termenul „informație” aparține limbajului nostru curent, în realitate el este un termen care acoperă accepțiuni foarte variate. Potrivit unei definiții generale a termenului, informația este analizată în calitate de actul prin care sunt făcute publice anumite fapte sau, și mai mult, anumite opinii [1, p.59].

Recunoașterea dreptului la informație pe plan internațional a fost una dintre primele preocupări ale ONU. Astfel, în prima sa sesiune, care a avut loc în 1946, Adunarea Generală a ONU a adoptat rezoluția [21], care prevedea că „libertatea informației este un drept fundamental al omului și piatra de temelie a tuturor libertăților a căror protecție Națiunile Unite se angajează a asigura”. Formularea utilizată aici este destul de vagă și imprecisă, în schimb ea este enunțată și își găsește un loc printre drepturile fundamentale odată cu adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului [6]. Articolul 19 al acestui text fundamental recunoaște fiecărui individ dreptul la libertatea opiniei și exprimării, care în mod necesar implică dreptul de a *căuta, primi și răspândi informații și idei prin orice mijloace și independent de frontierele de stat*. Prin proclamarea într-o manieră explicită a dreptului la informație, ONU deschide un nou câmp de manifestare a libertății de exprimare.

În continuare, în 1966, a fost adoptat un alt document cu forță juridică universală, și anume – Pactul internațional privind drepturile civile și politice [20], care prevede în textul alin.(2) din art.19 că *orice persoană are dreptul de a primi, de a căuta și răspândi informații și idei de orice fel, indiferent de frontiere, sub formă orală, scrisă, tipărită ori artistică sau prin orice alt mijloc, la alegerea sa*.

Doctrinarul Ion Creangă [4, p.96], evidențiază că în cadrul ONU au fost elaborate o serie de documente referitoare la problema dreptului la informație, cum ar fi:

a) Proiectul Convenției referitoare la libertatea de informare, conform căruia: orice stat contractant se angajează să respecte și să protejeze dreptul oricărei persoane de a avea la dispoziția sa diferite surse de informare; exercitarea libertății de informare comportă îndatoriri și responsabilități, cum ar fi, spre exemplu, interdicția de a introduce cenzura prealabilă la știri, comentarii sau opinii politice sau de a restrânge dreptul de a critica guvernul; dreptul la replică – corolar al libertății de informare;

b) Proiectul Declarației asupra libertății de exprimare, conform căreia legislațiile naționale și actele internaționale trebuie să promoveze: dreptul de a cunoaște și căuta în mod liber adevărul; dreptul tuturor indivizilor, asociați sau izolați, de a căuta și de a primi informații; o politică de stat în cadrul căreia libera circulație a informațiilor să fie asigurată; principiul conform căruia informația să fie în serviciul publicului, interzicându-se controlul și influența asupra organelor de informare în masă, indiferent de statutul acestora (publice sau private); principiul conform căruia oricine difuzează informații să fie obligat la vecherea asupra exactității faptelor relatate și la respectarea drepturilor și a demnității națiunii și a fiecărei persoane în parte etc.;

c) rezoluții adoptate în cadrul ONU referitor la: măsurile de facilitare a accesului la informație și transmiterii ei peste frontiere; măsurile de liberă publicare și liberă recepționare a informației; crearea unui organism permanent care să furnizeze libera circulație a informației etc.;

d) alte măsuri adoptate în sistemul ONU: Codul de onoare internațional pentru uzul personalului din domeniul informației (proiect); utilizarea de către state a sateliților artificiali ai pământului în scopul televiziunii directe; dezvoltarea mijloacelor de informare în țările în curs de dezvoltare; promovarea drepturilor omului în domeniul comunicațiilor etc.

În plan regional, Consiliul Europei, a cărui misiune esențială este garantarea și protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, recunoaște existența unui drept la informare, prin intermediul Convenției. Aceasta stipulează în prevederile sale că *orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare. Acest drept include libertatea de opinie și libertatea de a primi sau a comunica informații ori idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere* [3, art.10(1)]. Însă, impactul juridic al Convenției europene este, incontestabil, foarte mare, odată ce ea a instituit și un mecanism de sancționare a celor care nu respectă prevederile sale, mecanism ce operează prin intermediul Curții Europene. Curtea a examinat câteva cauze referitoare la libertatea de informare și a stabilit că art.10 din Convenție interzice în mod esențial unui guvern să împiedice pe cineva să primească informații pe care alții le urmăresc sau pot consimți să le primească. În anumite circumstanțe, însă, guvernul are dreptul de a refuza accesul la anumite informații despre situația persoanei care le solicită [7, p.98].

Dacă e să ne referim la protecția dreptului la informație de către legislația Republicii Moldova, vom sublinia că legiuitorul nostru a procedat la adoptarea unui cadru legislativ intern care să se conformeze la maximum cu actele internaționale din domeniu, iar forța juridică supremă printre acestea o deține, desigur, Constituția Republicii Moldova, care a rezervat în textul ei un capitol întreg dedicat drepturilor și libertăților fundamentale. În cadrul acestui capitol, în lumina unor prevederi constituționale aparte, este reglementat dreptul la informație. Articolul 34 din Constituție poartă chiar titlulatura *Dreptul la informație*, acesta cuprinzând principalele aspecte ale dreptului enunțat.

Constituția Republicii Moldova de asemenea conține o serie întreagă de articole tangențiale problemei dreptului la informație, cum ar fi: art.32 (Libertatea opiniei și exprimării); art.31 (Libertatea conștiinței); art.37 (Dreptul la un mediu înconjurător sănătos); art.39 (Dreptul la administrare); art.52 (Dreptul la petiționare). Reglementări importante referitoare la respectarea dreptului fiecăruia la informație se conțin și în: art.23 (Dreptul fiecăruia om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle), din ale cărui prevederi reiese că fiecare persoană poate fi recunoscută ca subiect de drept, adică fiecare om poate fi titular de drepturi și obligații. Drepturile și obligațiile persoanei sunt prevăzute de anumite acte juridice, pe care statul este obligat să le dea publicității, să le asigure respectarea și aplicarea; art.54 (Restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți), de aplicabilitate amplă, atinge în mod justificat realizarea unor drepturi și libertăți fundamentale, prevăzute de un șir de articole constituționale. Menirea principală a acestui din urmă articol constă în stabilirea limitelor, posibilelor restrângeri ale exercițiului unor drepturi [4, p.97].

Dreptul la informație este parte componentă a drepturilor fundamentale proclamate de Constituție și, după cum susține Ion Rusu [22, p.327], rațiunea care fundamentează statutul de drept fundamental constă în aceea că evoluția umană, mai ales cea spirituală, îndeosebi în acest secol al informației și informatizării, este de neconceput în absența recunoașterii și realizării practice a accesului la informație.

O analiză îndeaproape a dreptului la informație relevă câteva trăsături definitorii ale acestuia, și anume: este fundamental, fiind strâns legat de ființa umană; este un drept universal, pentru că este recunoscut tuturor persoanelor; și este un drept complex, pentru că presupune mai multe dimensiuni, care se află într-o conexiune permanentă. Complexitatea acestui drept este un rezultat direct al naturii și componenței acestuia, care înglobează dreptul unei persoane de a fi informată prompt, clar și corect cu privire la oarecare măsuri întreprinse de autoritățile publice, posibilitatea persoanei de a recepționa în mod direct și normal emisiunile de televiziune și radio, accesul liber la sursele de informație publică, precum și obligația autorităților publice de a crea condiții materiale și juridice pentru o difuzare amplă și liberă a informației de orice natură.

Evident, consacrarea dreptului la informație în Constituția Republicii Moldova a fost urmată de adoptarea unor legi speciale în acest domeniu. Principalul act legislativ național în domeniul dreptului la informație este *Legea privind accesul la informație* [13], care reglementează în prevederile sale: a) raporturile dintre furnizorul de informații și persoana fizică și/sau juridică în procesul de asigurare și realizare a dreptului constituțional de acces la informație; b) principiile, condițiile, căile și modul de realizare a accesului la

informațiile oficiale, aflate în posesia furnizorilor de informații; c) aspectele accesibilității informației cu caracter personal și protecției acesteia în cadrul soluționării problemei accesului; d) drepturile solicitanților de informație, inclusiv de informație cu caracter personal; e) obligațiile furnizorilor de informații în procesul asigurării accesului la informațiile oficiale; f) modalitatea apărării dreptului de acces la informație.

Conform alin.(1) art.6 din această lege, sunt considerate informații oficiale *toate informațiile aflate în posesia și la dispoziția furnizorilor de informații, care au fost elaborate, selectate, prelucrate, sistematizate și/sau adoptate de organe ori persoane oficiale sau puse la dispoziția lor în condițiile legii de către alți subiecți de drept*. Respectiv, putem deduce că informațiile oficiale sunt informații de interes public, iar accesul la ele nu trebuie îngădit sub nici o formă. Ulterior, la alin.(2) al aceluiași articol se prevede că *drept documente purtătoare de informații sunt considerate: orice hârtie sau alt material pe care există un înscris; o hartă, un plan, un desen, o fotografie; orice hârtie sau alt material pe care sunt marcaje, figuri, simboluri sau perforări care au sens pentru persoanele calificate să le interpreteze; orice obiect sau material din care pot fi reproduse sunete, imagini sau înscrisuri cu sau fără ajutorul unui alt articol sau mecanism; orice alt înregistrator de informație apărut ca rezultat al progresului tehnic*.

Evident, de la regula generală care prevede că accesul la informație de interes public nu poate fi îngădit există și excepții, care sunt stipulate în mod expres în Legea privind accesul la informație. Respectiv, în art.7 al acestei legi este prevăzut că accesul la informațiile oficiale nu poate fi îngădit, cu excepția informațiilor care:

- constituie secret de stat, reglementate prin lege organică și calificate ca informații protejate de stat în domeniul activității militare, economice, tehnico-științifice, de politică externă, de recunoaștere, de contrainformații și ca activități operative de investigații, ale căror răspândire, divulgare, pierdere, sustragere poate periclita securitatea statului;
- țin de activitatea operativă și de anchetă a organelor de resort, dar numai în cazurile în care divulgarea acestor informații ar putea prejudicia ancheta, interveni în desfășurarea unui proces de judecată, lipsi persoana de dreptul la o judecare corectă și imparțială a cazului său ori ar pune în pericol viața sau securitatea fizică a oricărei persoane – aspecte reglementate de legislație;
- reflectă rezultatele finale sau intermediare ale unor investigații științifice și tehnice și ale căror divulgare privează autorii investigațiilor de prioritatea de publicare sau influențează negativ exercitarea altor drepturi protejate prin lege.

De asemenea, în această categorie de excepții intră și informațiile:

- confidențiale din domeniul afacerilor, prezentate instituțiilor publice cu titlu de confidențialitate, reglementate de legislația privind secretul comercial, care țin de producție, tehnologie, administrare, finanțe, de altă activitate a vieții economice și a căror divulgare (transmitere, scurgere) poate atinge interesele întreprinzătorilor *sau*
- cu caracter personal, a căror divulgare este considerată drept o imixtiune în viața privată a persoanei, protejată de legislație.

La fel, art.7 prevede în continuare că nu se vor impune restricții libertății de informare, decât dacă furnizorul de informații poate demonstra că restricția este reglementată prin lege organică și este necesară într-o societate democratică pentru apărarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanei sau pentru securitatea națională și că prejudiciul adus acestor drepturi și interese ar fi mai mare decât interesul public în cunoașterea informației. De asemenea, nimeni nu poate fi pedepsit pentru că a făcut publice anumite informații cu accesibilitate limitată, dacă dezvăluirea informațiilor nu atinge și nu poate să atingă un interes legitim legat de securitatea națională sau dacă interesul public de a cunoaște informația depășește atingerea pe care ar putea să o aducă dezvăluirea informației.

Legea privind accesul la informație [13] stabilește obligația autorităților publice de a proteja viața privată, inclusiv: dreptul persoanei de a-și da consimțământul în cazul atingerii intereselor sale în procesul de divulgare a informației cu caracter personal; dreptul de a i se păstra anonimatul în cazul furnizării informației cu caracter personal, cu respectarea confidențialității; dreptul de a controla și a rectifica informațiile neadecvate, incorecte, incomplete, neactualizate, irelevante; dreptul de a nu fi identificată, în mod automat, în cadrul procedurii de luare a deciziilor asupra divulgării informației; dreptul de a se adresa în instanța de judecată. În sensul acestor dispoziții, informațiile cu caracter personal vor fi: obținute, colectate, prelucrate, păstrate și utilizate corect, în scopuri legitime strict determinate; veridice, adecvate, pertinente și neexcesive în raport cu

scopurile în care au fost obținute; conservate într-o formă care să permită identificarea persoanei la care se referă, pe un termen nu mai mic de cel necesar realizării scopurilor pentru care au fost obținute.

Legea cu privire la secretul de stat [10] definește, în art.2, noțiunea de secret de stat, iar în Capitolul II enumeră informațiile care pot fi atribuite categoriei de secret de stat. *Legea cu privire la secretul comercial* [9] stabilește bazele juridice ale apărării secretului comercial, inclusiv interdicția divulgării informației protejate către agenții economici concurenți, interdicția solicitării de la agenții economici a informațiilor ce constituie secret comercial. *Legea serviciului public* [18] instituie obligația funcționarului public de a păstra secretul de stat și alte secrete ocrotite de lege, precum și secretul informațiilor despre cetățeni, de care ia cunoștință în exercitarea atribuțiilor, dacă astfel este prevăzut în legislație.

Legea instituțiilor financiare [11] obligă administratorii, funcționarii și agenții băncii, actualii sau precedenți, să păstreze secretul comercial, să nu folosească în interes personal sau al unor terți informațiile obținute în exercițiul funcției și să nu permită accesul altor persoane la aceste informații. *Legea ocrotirii sănătății* [12] obligă personalul medical să păstreze secretul informațiilor referitoare la boală, la viața intimă și familială a pacientului, de care au luat cunoștință în exercițiul profesiei, cu anumite excepții stabilite expres.

Legea telecomunicațiilor [19] interzice salariaților din domeniul telecomunicațiilor să divulge conținutul comunicărilor efectuate prin mijloace de telecomunicații, precum și să divulge informații privind serviciile prestate altor persoane decât expeditorul, destinatarul ori persoana autorizată. *Legea cu privire la notariat* [8] obligă notarii să păstreze taina acțiunilor notariale atât în timpul activității de notar, cât și după încetarea acestei activități.

În concluzie, ținem să afirmăm că la nivel de lege supremă și de reglementări legislative accesul la informație este garantat și asigurat. Dar și mai important este ca aceste prevederi să fie respectate și realizate atât de stat, cât și de fiecare persoană în parte, membră a societății. Iar legislația Republicii Moldova privind dreptul la informație este, în linii generale, în concordanță cu instrumentele internaționale privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

Referințe:

1. Agostinelli X. Le Droit a l'information face a la protection civile de la vie privee. - Aix en Province: Librairie de l'Universite, 1994.
2. Constituția Republicii Moldova adoptată la 29 iulie 1994, în vigoare din 27 august 1994 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1.
3. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, Roma, 4 noiembrie 1950, publicată pe <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Basic+Texts/The+Convention+and+additional+protocols/The+European+Convention+on+Human+Rights/> (vizitat la 01.09.2012).
4. Creangă I., Gurin C. Drepturile și libertățile fundamentale: sistemul de garanții. - Chișinău: Tipografia Centrală, 2005.
5. Declarația principiilor cooperării culturale internaționale, adoptată de UNESCO la 4 noiembrie 1966, publicată pe http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13147&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (vizitat la 26.08.2012).
6. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată la 10 decembrie 1948 de Adunarea Generală a ONU, publicată pe <http://www.un.org/en/documents/udhr/> (vizitat la 10.09.2012).
7. Gomien D. Introducere în Convenția Europeană a Drepturilor Omului. - București: ALL, 1993.
8. Legea cu privire la notariat, nr.1453-XV din 8 noiembrie 2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 154-157.
9. Legea cu privire la secretul comercial nr.171-XIII din 6 iulie 1994 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.13/126.
10. Legea cu privire la secretul de stat, nr.245 din 27 noiembrie 1998 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.45-46/123.
11. Legea instituțiilor financiare, nr.550-XIII din 21 iulie 1995 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1996, nr.1/2.
12. Legea ocrotirii sănătății, nr.411-XIII din 28 martie 1995 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.34/373.
13. Legea privind accesul la informație, nr.982 din 11 mai 2000 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.88-90.
14. Legea privind brevetele de invenție, nr.461-XIII din 18 mai 1995 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.53-54.
15. Legea privind dreptul de autor și drepturile conexe, nr.139 din 2 iulie 2010 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.191-193/630.

16. Legea privind mărcile și denumirile de origine a produselor, nr.588-XIII din 22 septembrie 1995 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1996, nr.8-9/76, art.7.
17. Legea privind protecția desenelor și modelelor industriale, nr.161-XVI din 12 iulie 2007 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.136-140/577.
18. Legea serviciului public, nr.443-XIII din 4 mai 1995 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.61.
19. Legea telecomunicațiilor, nr.520-XIII din 7 iulie 1995 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.65-66/713.
20. Pactul internațional privind drepturile civile și politice, adoptat de către Adunarea Generală a ONU la 16 decembrie 1966, publicat pe <http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm>, (vizitat 15.09.2012).
21. Rezoluția 59(1) din 14 decembrie 1946 „Apel la conferință internațională cu privire la libertatea la informație”, publicată pe <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/033/10/IMG/NR003310.pdf?OpenElement> (vizitat la 05.09.2012).
22. Rusu I. Drept Constituțional și instituții politice. - București: Lumina LEX, 2001.
23. Volcinschi V., Chiroșca I. Dreptul proprietății intelectuale. - Chișinău: Museum, 2001.

Prezentat la 24.09.2012

CLAUZA *REBUS SIC STANTIBUS* ȘI APLICAREA EI DE CĂTRE JURISDICȚIILE INTERNAȚIONALE

Diana SÂRCU, Stanislav SPLAVNIC

Catedra Drept Internațional și Drept al Relațiilor Economice Externe

„Saeculi vitia, non hominis”.

Publius Vergilius Maro

Public international law generally and law of treaties particularly are not static phenomena. Because international treaties are the main sources of international law, the ignorance of the *rebus sic stantibus* doctrine would be dangerous for the legal order protected by legal rules of the former. In fact, each state, before becoming part to a treaty, states the premises for which he shall be bound by a treaty, the latter being always based on certain circumstances.

The fundamental change of circumstances, in relation with a specific treaty, inevitably will change the scopes, nature and onerousness of the obligations established by it. This effect may aggravate the welfare of its domestic subjects and of the state itself.

In the current law of treaties doctrine may be found few subjects more controversial than *rebus sic stantibus* doctrine. The main issues are based on:

- 1) the accurate establishment of conditions of doctrine's invocation;
- 2) the inadmissibility of treaties unilateral withdrawal;
- 3) cases when the doctrine may not be applied.

Through a thorny and controversial process of its development, we express our confidence that the doctrine of *rebus sic stantibus* serves in favor of global security and international relations, and not otherwise, as it was recently.

În prezent, în dreptul tratatelor există puține întrebări mai controversate decât modificarea esențială a circumstanțelor, ca temei pentru încetarea efectelor unui tratat.

La încheierea oricărui tratat, statele își manifestă voința de a-și asuma angajamente, guvernate de dreptul internațional public, fiind impulsionate de unele necesități, care sunt dictate de anumite circumstanțe. Orice stat evaluează eficacitatea și avantajele tratatelor anume prin prisma împrejurărilor în care acestea sunt încheiate. E și firesc ca tratatul să se încheie în siguranța ca împrejurările să rămână neschimbate, ceea ce înseamnă că un tratat poate înceta să producă efecte, dacă condițiile care existau la încheierea lui au suferit ulterior modificări de importanță esențială pentru relațiile dintre părți [1, p.1052].

Problema privind schimbarea circumstanțelor are importanță nu atât academică, cât practică, mulți doctrinari considerând-o a fi una dintre cele mai dificile în dreptul internațional public [2, p.203]. Importanța acesteia rezidă în faptul că securitatea raporturilor de drept internațional, reglementate prin norma ce reflectă doctrina clauzei *rebus sic stantibus*, este dependentă de soluțiile pe care le aprobă comunitatea internațională întru dezvoltarea acesteia. Clauza *rebus sic stantibus* în dreptul internațional este necesară pentru evitarea refuzului unilateral al statelor de a-și onora obligațiile prevăzute în tratate, reprezentând un factor de stabilitate important în viața comunității internaționale. Refuzul unilateral este generator de stări de conflict, reglementarea eficientă a raporturilor apărute în baza modificărilor circumstanțelor având un rol decisiv în sensul necesității de a facilita și a păstra ordinea și securitatea în raporturile convenționale dintre state.

Astfel, chestiunea ridică unele semne de întrebare: după ce criterii, de către cine și în ce condiții va fi posibilă constatarea acestui fapt?

I. Justificarea aplicării clauzei

Pentru a justifica aplicarea clauzei *rebus sic stantibus*, doctrinarii, în diverse perioade, au avut poziții diferite. Unii au propus aplicarea clauzei într-o ordine fictivă, prin integrarea implicită a acesteia în orice tratat. Pozițiștii și-au argumentat opinia pornind dintr-o altă extremă, prin negarea absolută a aplicabilității clauzei. Totuși, majoritatea juriștilor au pledat în favoarea aplicării acesteia, considerând-o a fi o necesitate obiectivă [1, p.1056], fundamentându-se pe diverse teorii:

• „Teoria-scop” [4, p.497] interpretează tratatul ca un mijloc pentru atingerea unor scopuri, deci este vorba despre *causa* încheierii tratatului. Atunci când scopul devine de neatins, tratatul cedează clauzei. Conform acestei teorii, scopul este principalul element al tratatului, clauza *rebus sic stantibus* regăsindu-se în mod tacit în fiecare tratat guvernat de normele dreptului internațional public. Reieșind dintr-o astfel de argumentare, putem concludiona că tratatele, și anume – eficacitatea acestora – depinde de însuși tratatul specific.

Am putea accepta teoria dată, cu anumete rezerve, doar în privința *law-making treaties*, dacă ne-am fi abstractizat de conținutul actual al acestora. Considerăm că nu tratatul e acea temelie care *a priori* determină eficacitatea acestuia, ci, *a posteriori*, ordinea juridică internațională. Iar ordinea juridică internațională, la rândul ei, este un fenomen dinamic, mai complex și mai esențial decât un tratat.

După părerea noastră, clauza *rebus sic stantibus* nu poate fi aplicată tratatelor de tip *law-making treaties*, ci doar celor de tip *contract treaties*, chiar dacă acest fapt nu este prevăzut în dreptul pozitiv. Întru susținerea acestei poziții, invocăm faptul că *law-making treaties*, în mod obligatoriu (în scopul popularizării), prevăd posibilitatea de retragere unilaterală a statelor. În astfel de cazuri aplicarea clauzei este lipsită de raționament. Cu atât mai mult că până în prezent nu există cazuri de aplicare a clauzei respective în privința tratatelor de tip *law-making treaties*. Mai mult, categoria respectivă de tratate are scopul nobil de a edifica temeliea ordinii juridice internaționale prin codificarea normelor dreptului internațional. Retragerea dintr-un tratat de tip *law-making treaty* în temeiul clauzei *rebus sic stantibus* ar periclita ordinea juridică actuală și ar împovăra atingerea scopului menționat.

• „Teoria independenței” [5, p.302] pleacă de la extrema precum că statele se lasă dependente prin încheierea tratatelor. Astfel, statele tind permanent spre o stare de independență, clauza *rebus sic stantibus* având rolul de *carte blanche* întru atingerea acesteia, oferind statelor posibilitatea de a se retrage din tratatele ce le fac „dependente”. Concepția dată pleacă de la o viziune negativă asupra stării de fapt în care se află comunitatea internațională, fără a fi luate în considerare mai multe aspecte ale dreptului internațional public. În sensul prezentei teorii, tratatul se consideră valabil și produce efecte juridice doar în cazul manifestării libere a *animus contrahendi* între părțile contractante. Statului îi pot fi impuse obligații guvernate de dreptul internațional doar în cazuri excepționale (spre exemplu, reparațiile). În cazul acestei teorii, însă, se produce o generalizare inadmisibilă.

În perioada actuală, majoritatea tratatelor sunt încheiate pentru o anumită perioadă, care dă posibilitate statelor să conștientizeze beneficiul pe care îl poate produce un tratat în viitor, teoria de mai sus fiind străină realității.

Statele participă în relațiile contractuale pe picior de egalitate, fără ca un stat să-și impună voința, deci, să facă „dependent” un alt stat. De altfel, „dependența negativă”, în toate cazurile, este completată de o „dependență pozitivă” [3, p.23]. Așadar, „prezumția” efectelor negative ale tratatului rămâne a fi nejustificată din punct de vedere juridic.

• „Teoria autoapărării” [3, p.26] relevă ideea punerii în pericol a statului prin continuarea legăturii create de tratat. Susținătorii acesteia (Kaufmann, Despagnet) invocă interesele statale, interesele publice de ordin intern. Deseori, Germania s-a retras în mod unilateral din tratatele la care lua parte sau din cele care i-au fost impuse, invocând clauza *rebus sic stantibus* și motivând prin aplicarea prezentei teorii (clauze care vor fi analizate mai jos). Bismarck s-a expus asupra clauzei în felul următor: „Nici un stat niciodată nu va permite aducerea la moarte a poporului său, rămânând legat de litera tratatului, semnat în alte circumstanțe”. Această poziție a fost susținută de mai mulți doctrinari germani, ultimii invocând expresia *Staatsräson*, adică a intereselor naționale.

Cu toate că ultima teorie emană rațiune, totuși suntem convinși că aplicarea acesteia generează, inevitabil, abuzuri. Ideea o rezumăm reieșind din faptul că concepția respectivă a fost aplicată încă din sec. XVII, în majoritatea cazurilor aceasta servind drept temei pentru abuz, iar în unele cazuri a avut urmări groaznice pentru comunitatea internațională (a se vedea mai jos: retragerea Germaniei de la Tratatul de la Versailles).

• Ultima teorie pe care am dori s-o elucidăm rezidă în perceperea clauzei *rebus sic stantibus* drept o realitate. Conform acesteia, clauza există datorită ordinii și forței juridice a dreptului internațional, deductiv fiind pasibilă de aplicare oricărui tratat. Pe cât de ușor este de a o percepe, pe atât de greu este de a argumenta pe o cale mai puțin metafizică reflectarea și aplicarea acestei teorii în dreptul pozitiv.

În opinia noastră, pentru ca tratatul sau o parte din el să poată înceta datorită clauzei *rebus sic stantibus*, ar trebui să fie cumulați doi factori: *obiectiv* și *subiectiv*. Doar prin echilibrul acestora va fi justificată aplicarea clauzei:

- *factorul obiectiv* este exterior voinței statelor și cert implică existența unor împrejurări real-obiective (de altfel, clauza nu poate fi invocată atunci când modificarea circumstanțelor se datorează părților contractante). Este obiectiv deoarece survine în mod abstract, independeț de existența tratatului.
- *factorul subiectiv* reprezintă *causa contrahendi* (cauza tratatului) și obiectul tratatului. Ambele elemente sunt de ordin *subiectiv*, deoarece sunt perfect dependente de *animus contrahendi* (voința de a contracta) a statelor. În fond, obiectul reprezintă însăși rațiunea de încheiere a tratatului, rezolvarea problemelor avute în vedere de părți, satisfacerea necesităților acestora constituind motivul angajării lor [6, p.372]. Cauza, la rândul său, reprezintă *scopul* urmărit de către state la încheierea tratatului.

Dialectic, doar schimbarea circumstanțelor în raport cu obiectul și cauza tratatului face posibilă aplicarea clauzei *rebus sic stantibus*. Încercările de a justifica aplicarea clauzei prin abstractizarea factorului subiectiv ne par insuficiente din punct de vedere logico-juridic. Întotdeauna este necesar de a lua în considerare voința părților. Circumstanțele n-ar trebui totuși să fie percepute ca un fetiș juridic.

Justificarea elucidată corespunde în mod absolut exigențelor prevăzute în art.62 din Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor din 1969 [7]. Mai mult, explicația dată justifică neaplicarea interdicției aplicării clauzei față de tratatele privind frontierele de stat și tratatele de pace.

II. Natura și evoluția clauzei

După cum am menționat, clauza *rebus sic stantibus* s-a dezvoltat în sfera dreptului civil, însă rădăcinile acesteia sunt presupuse a fi de origine greacă, latină sau canonică [1, p.1055]. Admitem posibilitatea apariției acesteia concomitent în mai multe surse. Care și ar fi originea acesteia, clauza a fost mai întâi revizuită și tratată de glosatori și postglosatori, în final implementându-se și în sistemul dreptului internațional. În dreptul privat clauza este și astăzi acceptată prin formula *hardship* [8, p.370].

În pofida faptului că doctrinarii deja în perioada glosatorilor aveau opinii diametral opuse asupra clauzei *rebus sic stantibus*, aceasta totuși și-a croit calea spre existență prin **cutumă**. În anul 1734 a fost publicat un articol al unui doctrinar rus în care acesta a formulat următoarea idee: „Pe lângă nici o alianță nu poate exista prevederea tuturor situațiilor posibile, însă toate alianțele, precum și tratatele, produc efecte juridice prin integrarea clauzei *rebus sic stantibus*; *Tratatele între state sunt încheiate în majoritate pe timp de pace, însă după începerea conflictelor armate principii nu sunt responsabili pentru violarea angajamentelor, drept motiv servind inserarea tăcită a clauzei rebus sic stantibus*” [2, p.204]. Așadar, purtarea războiului *de facto* oferea beligerantului un drept facultativ de nerespectare a unor angajamente guvernate de dreptul internațional. Desigur, deseori aplicarea clauzei era întemeiată pe abuz din partea statului ce o invoca. De aici au și început să apară controversile doctrinare în privința clauzei. Deși circumstanțele în care se încheiau tratatele în sec. al XVIII-lea diferă de circumstanțele actuale, totuși acțiunile militare rămân a fi principalele circumstanțe, motiv pentru care clauza *rebus sic stantibus* se regăsește în tratatele actuale.

Încă din sec. al XVIII-lea sunt cunoscute două precedente de aplicare expresă a clauzei [1, p.1056]:

√ *Tratatul de neutralitate de la Breslau din 1741;*

√ *Tratatul de la Aix la Chapelle din 1748.*

Asupra naturii cutumiare a clauzei *rebus sic stantibus* s-a pronunțat și Curtea Internațională de Justiție (în continuare – CIJ) în cauza *Competență în materie de pescuit* (Germania c. Islandei): „*Acest principiu, precum și condițiile și excepțiile acestuia, au fost încorporate în art.62 al Convenției de la Viena privind dreptul tratatelor, care poate fi considerată drept o codificare a normelor cutumiare existente în privința încetării relației convenționale în temeiul schimbării circumstanțelor*” [9]. Clauza a fost aplicată secole la rând fără a exista o normă convențională în acest sens.

Denumirea clauzei „*rebus sic stantibus*” nu poate fi găsită în nici un tratat internațional, juriștii în mod intenționat evitând s-o reflecte atât în acte normative, cât și în hotărârile curților internaționale, pentru a ocoli controversile ce urmăresc clauza în toată perioada contemporană de aplicare a acesteia.

Pentru prima dată clauza este reglementată în dreptul internațional pozitiv prin Convenția de la Havana din 1928 [10] (în continuare – Convenția de la Havana), codificarea având un teritoriu îngust de aplicare, fiind semnată prioritar de statele americane [2, p.220]. Prin art.15 al Convenției se reglementa aplicarea

acesteia doar în cazul tratatelor permanente și sub condiția dispariției „cauzei” pentru care a fost încheiat tratatul și permitea invocarea clauzei în mod unilateral.

În privința retragerii unilaterale s-a pronunțat Comisia de Drept Internațional (în continuare – CDI), indicând faptul că practicarea retragerii în mod arbitrar și unilateral ar cauza dificultăți în raporturile dintre state [11, p.61]. Această poziție este susținută și în doctrină [12, p.775]. E și firesc ca în dreptul tratatelor să nu fie admisă retragerea arbitrară a unui stat contractant fără acordul celeilalte (celorlalte) părți ale tratatului. Prin acest acord ar trebui să se prevadă în mod mutual schimbarea circumstanțelor, astfel încât nici un stat contractant să nu fie prejudiciat (sau prejudiciul să fi fost un rezultat al circumstanțelor apărute independent de voința statelor contractante). Un precedent demn de atenție în acest sens s-a produs în 1870, după ce Rusia a comunicat prin note diplomatice că nu mai consideră în vigoare prevederile Tratatului din 1856 privind neutralizarea Mării Negre și prohibiția fortificării țărmurilor sale. În notificare, abrogarea unor prevederi ale tratatului a fost motivată prin „schimbările care în decursul timpului s-au produs treptat în situația internațională” [1, p.1057]. Fără a avea careva îndoieli în privința efectelor clauzei asupra tratatelor în general, celelalte state semnătore totuși au protestat aplicarea clauzei în acel caz.

După cum menționează prof. Ion Anghel, partea care invocă clauza nu este autorizată să califice, în mod unilateral, schimbarea ca având un efect definitiv și obligatoriu, trebuind să i se dea posibilitatea și celeilalte (celorlalte) părți de a pune în discuție faptul că au avut loc schimbări de circumstanțe și că acestea sunt, într-adevăr, de natură a justifica încetarea, revizuirea sau suspendarea tratatului [1, p.1085].

Cu părere de rău, până la sfârșitul sec. XX au mai avut loc multiple cazuri de aplicare abuzivă a clauzei *rebus sic stantibus*, unul dintre cele mai „grave” fiind abrogarea unilaterală, parțială, din partea Germaniei, a Părții a V-a din Tratatul de la Versailles (prin care Germaniei i sa impus un regim special privind demilitarizarea acesteia), anunțând recrutarea generală și creșterea efectivului militar. Și aici a fost invocată schimbarea fundamentală de circumstanțe [13, p.500].

Luând în considerare problemele ce apăreau ca urmare a codificării din 1928, până la adoptarea Convenției de la Viena privind dreptul tratatelor, în doctrină se purtau discuții aprinse în jurul condițiilor de aplicabilitate a normei. Norma permisivă în privința retragerii unilaterale (elucidată în art.15 din Convenția de la Havana) a stârnit nedumeriri în rândul juriștilor, deși a fost prevăzut și un mecanism de contestare a declarațiilor unilaterale în acest sens. În Convenția de la Havana, specialiștii au limitat aplicarea clauzei doar la situația modificării ireversibile a „cauzelor” care au precedat încheierea tratatului. După părerea noastră, reglementarea în acest mod reprezintă o limitare vădită a doctrinei *rebus sic stantibus* la *causa contrahend* ce a stat la baza încheierii tratatului. O asemenea soluție pare cel puțin ambiguă, din simplul motiv că *causa contrahendi* diferă de la subiect la subiect, aceasta *a priori* nefiind pasibilă de o evaluare obiectivă.

Convenția de la Havana a prohibit aplicarea clauzei pentru tratatele încheiate pe o perioadă determinată. Ne aliniem la părerea autorilor [1, 1076] care nu sunt de acord cu o astfel de soluție, din următoarele considerente:

- perioada pentru care se încheie tratatul este un fenomen de ordin subiectiv, durata (sau absența acesteia) fiind determinată de statele contractante;
- circumstanțele reprezintă un fenomen de ordin obiectiv, care nu depinde (mai corect: trebuie să nu depindă) de voința statelor contractante;
- schimbarea circumstanțelor poate surveni, ipotetic, în orice moment. Chiar și în cazul unui tratat încheiat pentru o perioadă de 5 ani statele nu sunt asigurate de nesurvenirea unor schimbări în decursul a 2 ani după semnare, care ar modifica circumstanțele în care a fost încheiat tratatul.

Luând în considerare că majoritatea tratatelor sunt încheiate cu termen, s-a încercat de a limita la maximum sfera de aplicare a clauzei, ceea ce ne pare nejustificat.

O altă problemă care nu și-a găsit reglementare în Convenția de la Havana constă în absența stabilirii unor tipuri de tratate care n-ar fi pasibile de stingere în urma aplicării clauzei.

Din considerentele evocate mai sus, încercarea de a reglementa clauza prin art.15 al Convenției de la Havana poate fi considerată drept una puțin reușită, deși reprezintă un pas important pentru evoluția acesteia în dreptul pozitiv.

Cea mai dezvoltată reglementare a clauzei *rebus sic stantibus* se regăsește în art.62 al Convenției de la Viena privind dreptul tratatelor din 1969 (în continuare – Convenția). Pentru a evita abuzurile ce au provocat clauza în cadrul comunității internaționale, CDI a hotărât să formuleze norma într-un mod „negativ”, permi-

țând aplicarea ei doar în cazurile și condițiile expres prevăzute de Convenție. Așadar, aplicarea clauzei *rebus sic stantibus* după adoptarea Convenției a suferit o schimbare, și anume: aplicarea clauzei capătă un caracter excepțional.

Totodată, n-ar trebui să uităm despre concluziile CIJ din hotărârea pe cauza Fisheries Jurisdiction (privind caracterul cutumiar al clauzei): Convenția încă nu este ratificată de către toate statele lumii, inclusiv de către SUA. În prezent norma prevăzută în art.62 din Convenție este aplicată în paralel cu norma cutumiară, care continuă să se dezvolte în conformitate cu exigențele comunității internaționale.

III. Caracteristica clauzei

Mult timp, teoria conform căreia clauza *rebus sic stantibus* a fost asimilată unei clauze tăcite își găsea suport juridic în practica aplicării acesteia. Chiar și prin reglementarea clauzei în Convenția de la Havana ea capătă un caracter prezumtiv, adică la încheierea oricărui tratat se prezumă în mod tacit prezența acesteia. În art.62 din Convenția de la Viena operează prezumția „inversă”:

1. *O schimbare fundamentală a împrejurărilor, care a intervenit în raport cu cele existente în momentul încheierii unui tratat și care nu fusese prevăzută de părți, nu poate fi invocată ca motiv de a pune capăt tratatului sau de a se retrage din el, afară numai dacă...*

De aici reiese că clauza *rebus sic stantibus* este o clauză rezolutorie cu caracter excepțional, pentru a cărei aplicare este necesar cumulul următoarelor condiții:

1) condiții în privința circumstanțelor:

- schimbarea circumstanțelor trebuie să fie fundamentală;
- schimbarea circumstanțelor trebuie să intervină în raport cu cele existente în momentul încheierii unui tratat;
- circumstanțele ce se invocă să fi constituit o bază esențială a consimțământului de a se lega prin tratat;
- schimbarea circumstanțelor să nu fi fost prevăzută de părți în momentul încheierii tratatului;
- schimbarea circumstanțelor să fi avut ca efect transformarea radicală a naturii obligațiilor care rămân de executat în virtutea tratatului;

2) condiții speciale:

- tratatul asupra căruia se solicită aplicarea clauzei să nu stabilească o frontieră;
- schimbarea fundamentală a circumstanțelor să nu fi rezultat dintr-o violare a unei obligații din tratat sau a oricărei altei obligații internaționale față de oricare altă parte a tratatului, de către partea care o invocă.

Considerăm că unica condiție generatoare de erori ar fi ca „schimbarea circumstanțelor să fie fundamentală”. Toate diferendele doctrinare și interstatale se întemeiază anume pe interpretarea eronată a acesteia. Considerăm că această condiție trebuie analizată și interpretată sub două aspecte. În primul rând, întotdeauna este necesar de a o interpreta utilizând metoda sistemică, în cuplu cu celelalte condiții prevăzute de dreptul pozitiv, ele având un caracter supletiv față de condiția în cauză. Al doilea aspect reiese din condiția ca „schimbarea circumstanțelor să fi avut ca efect transformarea radicală a naturii obligațiilor care rămân de executat în virtutea tratatului”. Din momentul asumării unor angajamente internaționale între două sau mai multe state, se prezumă că prin aceste raporturi se creează un echilibru între interesele acestor state, avându-se în vedere atât interesele statelor ca subiecte de drept internațional, cât și ale subiectelor de drept intern ale acestora. Așadar, în momentul în care schimbarea circumstanțelor va avea ca efect periclitarea intereselor naționale ale unui stat sau ar pune în primejdie subiectele de drept intern ale acestuia (sau interesele lor), tratatul respectiv va fi posibil de retragere în temeiul clauzei *rebus sic stantibus*.

Pe lângă posibilitatea retragerii dintr-un tratat, Convenția a prevăzut și dreptul statului de a suspenda efectele juridice ale tratatului, în cazul întrunirii condițiilor de mai sus: „*Dacă o parte poate, potrivit paragrafelor precedente, să invoce o schimbare fundamentală a împrejurărilor ca motiv pentru a pune capăt unui tratat sau pentru a se retrage din el, ea poate, de asemenea, s-o invoce numai pentru suspendarea aplicării tratatului.*”

Considerăm că această opțiune este binevenită, luând în considerare caracterul limitativ al formulării clauzei în această Convenție. De asemenea, din paragraful 3 al art.62 deducem că nu este necesară o schimbare **permanentă** a circumstanțelor pentru a fi posibilă invocarea clauzei, aceasta fiind posibilă și în temeiul modificării temporare a circumstanțelor. Însă, în cazul modificării permanente, suspendarea tratatului în temeiul clauzei este lipsită de *raison d'être*.

Prin art.65 din Convenție este prevăzută și procedura retragerii unui stat dintr-un tratat prin invocarea clauzei *rebus sic stantibus*: *partea care dorește să invoce clauza, este obligată să notifice în scris celelalte state-contractante în privința retragerii sale din tratat*. Prin aceste prevederi a fost soluționată controversa în privința posibilității sau imposibilității retragerii unui stat în mod unilateral dintr-un tratat. Dacă, după trecerea unui termen (presupunem că prin „termen” (art.62) s-a avut în vedere un „termen rezonabil”), nici un stat contractant nu exprimă dezacordul în privința încetării/suspendării efectelor tratatului, atunci statul care invocă clauza procedează în condormitate cu art.67 din Convenție. Așadar, nu este posibilă retragerea unilaterală a statelor dintr-un tratat. În toate cazurile este necesar acordul, care se poate manifesta sau într-o formă scrisă, sau tacit, prin trecerea unui termen rezonabil.

Totodată, menționăm că aplicarea clauzei nu generează efecte în mod automat, ci doar în momentul în care sunt satisfăcute toate exigențele prevăzute de art.62, 65 și 67 din Convenție. Aceasta este regula generală. Însă, suntem de părere că, parțial, clauza totuși operează automat, ca excepție, în cazurile de suspendare a unor tratate pe timp de conflict armat.

În doctrină [14, p.340] s-a discutat posibilitatea revizuirii tratatului în baza clauzei *rebus sic stantibus*. În acest sens ne pare oportună doctrina clauzei *hardship* din dreptul privat, conform căreia, în cazul schimbării circumstanțelor în care a fost încheiat contractul, părțile urmează să-l revizuiască. În acest sens, revenind la clauza *rebus sic stantibus*, revizuirea tratatului pare a fi o opțiune mult mai avantajoasă decât lichidarea raportului juridic, mai ales pentru tratatele perpetue. Există precedente de aplicare în sec. XX a tratatelor încheiate în sec. XIV: în timpul celui de-al doilea război mondial Regatul Unit a invocat un asemenea tratat, încheiat cu Portugalia, pentru a permite SUA instalarea bazelor militare pe teritoriul Portugaliei [15]*. Conceptul perpetuității tratatelor pare, în acest sens, să pericliteze relațiile interstatale [16]. Reieșind din acest fapt, revizuirea tratatelor perpetue prin intermediul clauzei *rebus sic stantibus* ne pare deosebit de tentantă. Ideea revizuirii tratatelor a fost susținută și de CDI [16]. Alți doctrinari susțin că în baza clauzei *rebus sic stantibus* poate fi cerută, în egală măsură, atât revizuirea, cât și încetarea tratatului, sau, în aceeași măsură, încetarea și suspendarea, sau că aplicarea clauzei duce mai curând la revizuirea tratatului decât la încetarea lui ori că această clauză ar trebui să figureze nu în capitolul privind încetarea, ci în acel privind revizuirea [1, p.1084]. Nu putem fi de acord cu ultima afirmație, deoarece revizuirea și modificarea ulterioară a tratatului în temeiul clauzei *rebus sic stantibus* reprezintă, în fapt, o novație. Așadar, substituirea unor prevederi ale tratatului cu altele va avea drept rezultat încetarea primelor. Din punct de vedere logico-juridic și sistemic, considerăm că poziționarea clauzei este reușită. Există însă și autori care pledează pentru aplicarea cât mai limitată a revizuirii în baza clauzei *rebus sic stantibus* [17, p.311].

Convenția de la Viena păstrează tăcere în privința reglementării „readaptării convenționale”, însă ea rămâne neprohibită de dreptul obiectiv, ceea ce o face aplicabilă și în cazul revizuirii tratatelor pe calea invocării clauzei *rebus sic stantibus*.

În practica actuală, revizuirea tratatelor în baza clauzei pare a fi cea mai reușită opțiune din cauza importanței tratatelor ce conțin o asemenea clauză pentru securitatea internațională: drept exemplu servește complexul de tratate de lichidare a armelor strategice încheiate între SUA și Rusia [18] (a se vedea mai jos).

În privința tratatelor încheiate între state și organizații internaționale și între organizații internaționale, în Convenția de la Viena din 1986 [19] reglementarea clauzei *rebus sic stantibus* este analogică cu cea din Convenția de la Viena din 1969, unica diferență fiind de ordin de tehnică juridică. În momentul de față cazuri de încetare a tratatelor în baza clauzei cu participarea altor subiecți decât statele nu sunt. Explicăm aceasta prin următoarele:

- calitatea organizațiilor de subiecți derivați în raporturile de drept internațional public;
- apariția organizațiilor internaționale ca actori în relațiile internaționale datează de puțină vreme.

În privința corelației dintre principiul *pacta sunt servanda* și *clausula rebus sic stantibus*, considerăm că acestea nu intră în contradicție. Mai mult, clauza reprezintă o evoluție normală a principiului *pacta sunt servanda*. De altfel, tratatele ar genera mai multe diferende între state, din cauza obligațiilor excesiv de costisitoare.

* În cauza *Minquiers și Ecrehos*, CIJ a examinat diferendul între Regatul Unit și Franța în privința suveranității asupra unor insule. În susținerea poziției sale, Franța invocă tratate încheiate între ea și Regatul Unit în anii 1259, 1360 ș.a. Pentru detalii a se vedea hotărârea din 17 noiembrie 1953.

Aristotel afirma: „Întregul premerge partea”, principiul reprezentând întregul, iar clauza – partea. Partea, în sens filosofic, este mai complexă decât întregul. Clauza, ca parte, include în sine exigențele principiului, dar are un conținut juridic mai complex. Pe lângă faptul că clauza este absolut conformă principiului, aceasta facilitează respectarea lui prin reglementarea cazurilor în care prin modificarea fundamentală a circumstanțelor tratatul încetează să mai aibă forță juridică.

În privința raportului dintre clauza *rebus sic stantibus* și imposibilitatea de a executa tratatul menționăm că schimbarea împrejurărilor constituie *de facto* o imposibilitate morală, nu însă și una materială de a executa un tratat. Prin imposibilitate morală considerăm creșterea excesivă a costului executării unui tratat sau a unor prevederi din tratat, prin care s-ar pune în pericol interesele naționale ale unui stat, desigur, cu luarea în considerare a celorlalte criterii propuse de Convenția de la Viena; se întemeiază această imposibilitate pe schimbarea fundamentală a circumstanțelor în care fusese încheiat tratatul. Și, *per a contrario*, imposibilitatea de a executa tratatul reprezintă o imposibilitate materială ce rezultă din dispariția sau distrugerea definitivă a obiectului indispensabil pentru executarea acestui tratat.

Schimbarea fundamentală a circumstanțelor este un fapt [3, p.1] care urmează a fi constatat inevitabil pe calea interpretării clauzei *rebus sic stantibus* în raport cu fiecare tratat în parte. O astfel de interpretare presupune două faze: prima o vor efectua însăși statele, invocând clauza pentru a se retrage dintr-un tratat. În caz de divergențe, procesul de interpretare va intra în cea de-a doua fază, și anume – interpretarea de către o instanță competentă, în cazul în care unul (sau mai multe) state vor cere o clarificare din partea acesteia. Desigur, este posibilă și interpretarea doctrinară, însă doctrina, ca izvor de drept internațional, până în momentul de față are o influență redusă asupra aplicării inductive a clauzei.

IV. Jurisprudența

În urma bulversărilor secolului XX, în practica aplicării clauzei *rebus sic stantibus* se produce o schimbare a vectorului spre o aplicare tot mai des guvernată de dreptul obiectiv, deosebindu-se de toată perioada precedentă prin faptul că acordurile între state nu erau doar niște „acorduri morale” (care legau monarhiile, și nu statele). Apariția organelor jurisdicționale internaționale facilitase evoluarea clauzei și limitarea aplicării arbitrare a acesteia.

În perioada existenței Curții Permanente de Justiție Internațională, aceasta din urmă a examinat 3 spețe în care părțile au invocat clauza [1, p.1065]. Astfel, în 1927, CPJI a examinat cauza **Denunciation of the Treaty of 2 November 1865 between China and Belgium** [20]. (Denunțarea de la Tratatul din 2 noiembrie 1865 dintre China și Belgia). În speță, Belgia a contestat retragerea unilaterală a Chinei din tratatul respectiv. În apărarea poziției sale, China a invocat schimbarea fundamentală a circumstanțelor și a făcut referință la art.19 din Statutul Ligii Națiunilor. Belgia a replicat, susținând că nici art.19 din Tratat, nici clauza nu permit denunțarea unilaterală. După câteva ordonanțe emise de către CPJI, China a negociat încheierea unui nou acord, din care motiv Curtea nu s-a expus asupra fondului clauzei [21]. Din aceleași ordonanțe reiese însă că denunțarea unilaterală totuși nu este permisă. Și nu putem ignora faptul că e și contrarie principiului *pacta sunt servanda*.

O altă speță, în sensul invocării clauzei *rebus sic stantibus*, a fost examinată întru emiterea unui aviz consultativ în cauza **Nationality Decrees Issued in Tunis and Morocco** [22] (Decretele de naționalitate emise în Tunisia și Maroc) dintre Franța și Regatul Unit. A fost pusă în discuție aplicarea decretelor naționale emise de către Franța în perioada aflării Tunisiei și Marocului sub protectoratul francez, prin care unor cetățeni ai Tunisiei și Marocului li se oferea cetățenie franceză. Regatul Unit contesta forța juridică a decretelor respective pentru subiecții britanici, invocând tratatele de capitulațiuni încheiate între statele respective. Franța a schimbat unghiul sub care era privită clauza, invocând faptul că tratatele de capitulațiune invocate de către Regatul Unit, „semnate pe un termen nedeterminat, fiind perpetue, au ieșit din vigoare în virtutea principiului cunoscut ca *clausula rebus sic stantibus*, deoarece stabilirea unui regim juridic, în conformitate cu legislația franceză, a creat o situație nouă, care deprivează regimul de capitulațiune de *raison d'être*”.

În cazul dat, curtea nu s-a expus asupra aplicabilității clauzei din cauza chestiunii asupra căreia trebuia să fie emis avizul („*dacă disputa la care s-a referit Consiliul Ligii Națiunilor în Rezoluția din 4 octombrie 1923, este o problemă de drept intern*”), fiindu-i formulat un răspuns negativ.

În cauza **The Free Zones of Upper Savoy and the District of Gex** (Zonele libere din Savoia Superioară și Districtul Gex) [23] a fost discutată problema apartenenței teritoriilor Savoia Superioară și Districtul Gex.

Franța a invocat clauza *rebus sic stantibus* în privința încetării prevederilor Tratatului de la Paris din 1815, prin care a fost stabilit regimul juridic al teritoriilor respective.

Întru susținerea poziției sale, Franța a invocat art.435 din Tratatul de la Versailles, care, în virtutea circumstanțelor survenite după cel de-al doilea război mondial, a abrogat prevederile respective din tratatul precedent.

Elveția, la rândul ei, a contestat posibilitatea retragerii unilaterale din tratat și încetarea forței juridice a acestuia în baza modificării circumstanțelor. Întru susținerea poziției sale, Elveția a invocat neaplicabilitatea clauzei *rebus sic stantibus* în privința tratatelor al căror obiect constituie pretenții teritoriale și că condițiile în care a fost încheiat tratatul au fost supuse unor modificări fundamentale.

Datorită faptului că Elveția nu a fost parte la Tratatul de la Versailles, Curtea a respins acest argument, dar nici nu a negat posibilitatea invocării acestuia, expunându-se în felul următor: „*Deoarece argumentarea franceză a eșuat, Curții nu-i mai este necesar să se expună asupra chestiunilor ce apar în baza principiului bazat pe teoria încetării tratatelor în temeiul modificării circumstanțelor, măsura în care teoria poate constitui o normă a dreptului internațional, cazurile și metodele în care teoria poate avea efect juridic, dacă e recunoscută, și dacă ea va fi aplicată unor asemenea drepturi (n.n. – pretenții teritoriale) precum acele ce derivă din tratatele din 1815 și 1816.*”*

În toate trei hotărâri CPJI s-a expus precaut în privința clauzei *rebus sic stantibus*, însă nici nu a negat posibilitatea aplicării acesteia. Acest fapt e absolut explicabil prin absența unei norme de drept pozitiv, care ar putea ghida instanța în ambele cazuri examinate.

Abia în 1973, în jurisprudența internațională a apărut primul precedent care a stabilit în mod neechivoc admiterea aplicării clauzei. Mult mai clară o considerăm poziția luată de CIJ în cauzele **Fisheries Jurisdiction** (Competență în materie de pescuit). Faptul dat se datorează schimbării aduse prin reglementarea clauzei în Convenția de la Viena. Așadar, CIJ a examinat două cazuri în urma pretențiilor Islandei de a-și extinde zona maritimă exclusiv până la 50 mile maritime [24, 25]. Într-o hotărâre Curtea a evidențiat în mod neechivoc existența clauzei: „*Dreptul internațional admite ca, în caz de schimbare fundamentală a circumstanțelor, care au determinat statele să încheie tratatele, dacă aceste circumstanțe au necesitat amplificarea calitativă a obligațiilor lor, dânssele pot, în anumite circumstanțe, să facă trimitere la necesitatea încetării tratatului sau suspendării acestuia*” [26].

Cea mai recentă cauză examinată de o instanță internațională, în care părțile invocaseră clauza *rebus sic stantibus* este **Gabcikovo-Nagymaros Project** [27] (Proiectul Gabcikovo-Nagymaros). Prin Tratatul privind construirea și exploatarea Sistemului de Ecluze din 1977, Ungaria și Cehoslovacia s-au angajat să realizeze, prin investire comună, un proiect ce avea drept scop dezvoltarea resurselor acvatice, energetice, de transport etc. În 1989 Ungaria a suspendat în mod unilateral Tratatul din 1977 și abandonaseră lucrările asupra proiectului. Întru apărarea poziției sale, Ungaria a invocat art.62 al Convenției de la Viena, identificând o multitudine de elemente semnificative prezente la semnarea acestui tratat, printre care:

- „integrarea socialistă”, pentru care tratatul trebuia să servească drept un mijloc, care, prin urmare, dispăruse;
- „sistem de operare unic și indivizibil”;
- faptul că temeiul investiției comune planificate a fost lipsit de relevanță prin trecerea bruscă a ambelor state la economia de piață;
- atitudinea Cehoslovaciei, care a transformat „tratatul-cadru” într-un „tratat imuabil” și
- transformarea tratatului, în privința protecției mediului, într-o „prescripție de dezastru ecologic”.

În viziunea Curții, condițiile politice prevalente nu au fost într-atât de legate de obiectul și scopul tratatului pentru a constitui un temei esențial de acord al părților și pentru a schimba natura obligațiilor ce urmau a fi efectuate. În același fel s-a expus Curtea și în privința trecerii statelor la un alt sistem economic decât acel în vigoare la semnarea Tratatului din 1977. CIJ a considerat că noile exigențe în privința dreptului mediului și a științei au fost totalmente imprevizibile. Mai mult, Tratatul din 1977 a fost elaborat cu posibilitatea ajustării acestuia la noile împrejurări. În concluzie, Curtea a considerat că circumstanțele invocate de Ungaria

* În final, între Franța și Elveția a fost semnat un nou tratat, prin care teritoriile Savoia Superioară și Districtul Gex au fost cesionate Franței.

nu sunt de un astfel de caracter încât efectul acestora să transforme radical întinderea obligațiilor ce urmau să fie efectuate pentru realizarea proiectului.

În fapt, Ungaria, prin motivarea invocată în temeiul art.62 al Convenției de la Viena, nu a corespuns nici unuia dintre criteriile prevăzute de articolul respectiv, motiv pentru care pretenția a fost respinsă. Slovacia, ca succesor al Cehoslovaciei, a obținut câștig de cauză.

În mod suplimentar, Curtea a menționat că „formularea negativă și condiționată a art.62 al Convenției de la Viena privind dreptul tratatelor este un indiciu clar că stabilitatea relațiilor convenționale necesită ca invocarea schimbării fundamentale de circumstanțe să fie aplicată doar în cazuri excepționale”. Considerăm că prin această constatare CIJ a pus punct asupra polemicii, relevante în doctrină, în privința abuzurilor potențiale ce ar putea surveni în urma aplicării/invocării clauzei și a scopului formulării negative a art.62 din Convenție.

În principiu, constatarea dată explică și practica actuală redusă în sensul invocării clauzei. Puțini juriști contestă existența și necesitatea acesteia, însă și mai puțini consideră de prisos caracterul excepțional al clauzei.

Hotărârea CIJ în această cauză are o importanță decisivă în jurisprudență în raport cu clauza *rebus sic stantibus*. CIJ nu doar că a aplicat fără echivoc prevederile art.62 din Convenție, dar și a remarcat scopul și caracterul lor excepțional.

V. Aplicarea convențională

În prezent, inserarea clauzei *rebus sic stantibus* are loc, în majoritatea cazurilor, în tratate privind dezarmarea, lichidarea armelor nucleare, privind prohibirea amplasării armamentului în spațiul cosmic și în apele oceanului planetar [2, p.205]. Cele mai recente tratate în acest sens sunt: Tratatul privind reducerea armelor strategice ofensive din 24 mai 2002; Tratatul privind limitarea armelor strategice ofensive din 31 iulie 1991, din 3 ianuarie 1993 și din 8 aprilie 2010 încheiate între SUA și Rusia (doar ultimul este în vigoare). Fiecare din aceste tratate conține o prevedere, în conformitate cu care statul-contractant se poate retrage din tratat, prin informarea motivată a celuilalt stat-contractant, în cazul în care schimbarea fundamentală a circumstanțelor va cauza pericol grav intereselor naționale ale statului respectiv. Mai mult, este accentuat caracterul excepțional al dreptului de a se retrage: „Orice parte-contractantă, întru exercitarea suveranității de stat, are dreptul să se retragă din prezentul Tratat, dacă ea va decide că circumstanțele excepționale legate de prevederile prezentului Tratat pun în pericol interesele sale supreme. Ea comunică celeilalte părți-contractante despre decizia luată în acest sens. În această comunicare trebuie să se conțină declarația privind circumstanțele excepționale, pe care partea le percepe ca punând în pericol interesele sale supreme.”

Prin urmare, clauza este aplicată prioritar în raporturile convenționale ce au ca obiect securitatea statelor, deși pot fi și excepții, precum Acordul privind relațiile comerciale dintre URSS și SUA din 1 iunie 1990.

VI. Retragerea din tratate

Datorită fluctuațiilor sociale și umanitare din sec. XX, clauza *rebus sic stantibus* a fost deseori invocată de către state din cauza dinamicii împrejurărilor, bulversărilor istorice și tragediilor urmate de conflictele armate.

În urma schimbărilor radicale ce s-au produs în Rusia după 1917, aceasta a denunțat un șir de tratate politice și economice încheiate de guvernul imperial rus [1, p.1087], principalul motiv al denunțărilor fiind contradicția dintre aceste tratate și noua politică de stat promovată de ea.

În martie 1945 ministrul de Externe al URSS a transmis ambasadorului Turciei un act, în care se menționa că „în legătură cu schimbările radicale produse în perioada celui de-al doilea război mondial, Tratatul despre amicitie și neutralitate din 1925 mai mult nu corespunde noilor împrejurări și este necesară modificarea substanțială a acestuia”. În legătură cu noile circumstanțe, URSS a hotărât să denunțe tratatul respectiv și anexele acestuia. În acest caz, schimbarea fundamentală a circumstanțelor a fost utilizată nu pentru retragerea unilaterală, ci pentru denunțare. În același fel, în 1945 URSS a denunțat Tratatul de neutralitate încheiat în 1941 cu Japonia [2, p.218].

În fond, denunțarea și retragerea din tratat sunt două noțiuni complet diferite. Deși ambele sunt modalități de încetare a tratatelor, conținutul juridic al acestora deferă. Retragerea din tratat reprezintă un act juridic bilateral/multilateral, care, în cazul clauzei *rebus sic stantibus*, constituie unica modalitate de încetare pentru partea care o invocă. Pentru încetarea tratatului ca efect al retragerii din el este necesar, așadar, acordul celorlalte părți la tratat. Denunțarea, la rândul său, reprezintă un act juridic unilateral, prin care statul își manifestă intenția de a nu mai fi legat printr-un tratat. Nici dreptul obiectiv, nici doctrina nu prevedeau ca excepție pentru aplicarea nereglementată a dreptului la denunțare modificarea fundamentală a circumstanțelor. Suplimentar, în doctrină a fost expusă ideea de inadmisibilitate a dreptului de denunțare a tratatelor de pace [1, p.1012].

„Denunțarea” URSS din tratatul respectiv nu reprezintă decât o retragere ilegală din tratat, deoarece este contrară principiului fundamental *pacta sunt servanda*. De altfel, anume asemenea precedente stârnesc în rândul doctrinarilor discuții în privința abuzurilor apărute în temeiul invocării clauzei *rebus sic stantibus*.

Poziția URSS asupra clauzei a fost diferită de cea occidentală. Doctrina URSS deseori accentua importanța revoluțiilor asupra tratatelor și principiului autodeterminării popoarelor [2, p.216]. În principiu, este posibilă încetarea tratatului în temeiul clauzei, ca rezultat al revoluțiilor/schimbării guvernelor, însă în fiecare caz va fi necesar de a determina dacă circumstanțele modificate sunt relevante tratatului încheiat. Un indicator semnificativ în acest sens reprezintă decizia CIJ în cauza Gabcikovo-Nagymaros.

În legătură cu revoluțiile ce au avut loc după cel de-al doilea război mondial, clauza *rebus sic stantibus* fusese deseori aplicată pentru retragerea din tratele încheiate până la data în care statele respective deveniseră independente. De exemplu, în 1945 Egiptul a expediat o notă Regatului Unit, prin care a cerut revizuirea unui tratat, încheiat în 1936, invocând schimbarea circumstanțelor. În 1951 Egiptul s-a retras din același tratat, invocând aceeași clauză.

În 1964, Livia a hotărât să nu reînnoiască termenele tratatelor încheiate cu SUA și Regatul Unit în scopul lichidării bazelor militare străine pe teritoriul său. În același mod, un șir de state din America de Sud s-au retras din tratate ce aveau ca obiect instituirea bazelor militare străine.

După diminuarea tensiunii în relațiile internaționale, în 1966, generalul de Gaulle a declarat în privința participării Franței în NATO: „Un tratat nu poate rămâne în vigoare când obiectul acestuia s-a schimbat; uniunea nu poate activa în forma sa inițială, dacă s-au modificat circumstanțele în care aceasta a fost constituită”. După declarația dată, Franța a înaintat celorlalți membri ai organizației propuneri de modificare a organizației, ele nefiind acceptate. După dezacordul statelor-membre, Franța în mod unilateral a revizuit tratatul la capitolul participării acesteia în cadrul organizației [2, p.214].

Există și cazuri de invocare a clauzei întru suspendarea tratatului [1, p.1061]. Pe timpul celui de-al doilea război mondial, SUA a invocat schimbarea fundamentală a circumstanțelor pentru a suspenda aplicarea Convenției internaționale privind liniile de încărcare a vaselor comerciale pe mare din 1930. SUA a declarat că acest drept îl are în baza principiilor aprobate de dreptul internațional, din motiv că, la data suspendării, din 36 părți contractante 10 erau beligeranți, iar alte 16 state se aflau sub ocupație militară străină.

Avem dubii în privința calificării clauzei *rebus sic stantibus* ca principiu al dreptului internațional. De altfel, principiul este o normă fundamentală, universală și, de cele mai dese ori, imperativă a dreptului internațional, ce răspunde legităților de bază ale dezvoltării comunității internaționale [28, p.81]. Considerăm că clauza *rebus sic stantibus* este o normă a dreptului internațional cu aplicabilitate excepțională, însă deloc nu este principiu al dreptului internațional, pe motiv că nu satisface nici un criteriu din cele nominalizate *supra*.

Prezintă interes, din punctul de vedere al caracterului circumstanțelor invocate, cazul retragerii Olandei din tratatul încheiat cu Surinam. Olanda a invocat încălcări serioase ale drepturilor omului, care nu puteau fi prevăzute la încheierea tratatului.

Schimbările de acest ordin *de facto* nu afectează exercitarea normală a prevederilor unui tratat (excepție fiind instrumentele de protecție a drepturilor omului). De aceea, retragerea statului-contractant, în mod unilateral, datorită modificării oricăror condiții în celălalt stat-contractant, în măsura în care aceste condiții nu afectează acțiunea tratatului, ar trebui să fie considerată ilegală.

Prin urmare, raporturile dintre state, precum și sistemul de drept internațional public nu sunt fenomene statice, acestea modificându-se în conformitate cu exigențele, tendințele și ideile predominante într-o anumită perioadă de timp. Clauza a evoluat de la o stare cutumiară controversată la reglementarea sa în dreptul pozitiv în Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor în forma sa cea mai completă. Deși în aplicarea clauzei mai apar unele dificultăți, ea totuși a căpătat acel regim în care este aplicată doar în cazuri excepționale.

În prezent, clauza lucrează în favoarea securității mondiale, și nu invers, precum a fost până la reglementarea acesteia în Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor. Abuzurile controversate ale statelor în privința invocării clauzei sunt tot mai rare, ceea ce ne permite să admitem finalitatea pe care a căpătat-o, fapt confirmat și prin jurisprudența CIJ.

Reglementarea clauzei prin Convenția de la Viena a generat un raport dublu dintre jurisprudența CIJ și dreptul pozitiv. Pe de-o parte, jurisprudența a consolidat prevederile art.62 din Convenție, iar, pe de altă parte, același articol i-a permis Curții să se expună neechivoc asupra clauzei în actele de procedură.

Tratatele în care, în prezent, se inserează clauza ne vorbesc despre importanța acesteia nu doar în sistemul dreptului internațional în general, ci și pentru securitatea mondială. De altfel, ea își găsește deseori locul în

tratatele de limitare a înarmărilor militare. Schimbarea fundamentală a circumstanțelor în care a fost încheiat un tratat va afecta, inevitabil, scopurile, natura obligațiilor și costul executării acestora.

Doctrina clauzei *rebus sic stantibus* reunește în sine dinamica dezvoltării relațiilor interstatale în toată complexitatea sa. Indiferent de faptul cum o concepem, ca pe o premisă pentru dezvoltare sau ca o consecință a acesteia, clauza *rebus sic stantibus* are o influență directă și incontestabilă asupra tratatelor încheiate între state.

Schimbarea fundamentală a circumstanțelor s-a dovedit a fi un fapt juridic care nu poate fi ignorat și care necesită un comportament special din partea entităților edificatoare de drept internațional.

Referințe:

1. Anghel I.M. Dreptul Tratatelor. Vol. 2. - București, 2000.
2. Лукашук И. Современное право международных договоров. Том. 2: Действие международных договоров. - Москва: Рос. Акад. наук, Ин-т государства и права, 2006.
3. Байков А.Л. Правовое значение оговорки „Rebus sic stantibus” в междувластных отношениях. - Москва, 1916.
4. Cours de droit international public. Despagnet. - Paris, 1900.
5. Мартенс Ф. Современное международное право цивилизованных народов. Том I. - Москва: Зерцало, 2008.
6. Anghel I.M. Dreptul tratatelor. Vol.1. - București, 2000.
7. Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor din 23 mai 1969. [On-line]: http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf (vizitat la 05.08.2012).
8. Baieș S., Băieșu A. ș.a. Drept Civil. Drepturile reale. Teoria generală a obligațiilor. - Chișinău, 2005.
9. Cauza *Competență în materie de pescuit* (Germania c. Islandei), hotărârea din 25 iulie 1974. [On-line]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/56/6000.pdf> (vizitat la 29.08.2012).
10. Convenția de la Havana privind tratatele din 20 februarie 1928. [On-line]: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/2213102?uid=3738528&uid=2134&uid=4574630367&uid=2&uid=70&uid=3&uid=4574630357&uid=60&purchase-type=article&sid=21101137293257&showMyJstorPss=false&seq=3&showAccess=false> (vizitat la 02.08.2012).
11. Yearbook of the International Law Commission, 1957, vol.II.
12. Wehberg H. Pacta Sunt Servanda // The American Journal of International Law, 1959, vol. 53, no.4.
13. League of Nations // Official Journal, no.15.
14. Gould W.L. An Introduction to International Law. - New York, 1957.
15. Cauza *Minquiers și Ecrehos*, hotărârea CIJ din 17 noiembrie 1953. [On-line]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/17/2023.pdf> (vizitat la 29.08.2012).
16. Yearbook of the International Law Commission, 1963.
17. Visscher Ch. Theory and Reality in Public International Law. - Princeton, 1957.
18. Договор между Российской Федерацией и Соединенными Штатами Америки о мерах по дальнейшему сокращению и ограничению стратегических наступательных вооружений от 31 июля 1991 г.; 3 января 1993 г.; 8 апреля 2010 г. [On-line]: <http://www.armscontrol.ru/start/rus/docs/start-11a.htm> (vizitat la 15.09.2012); <http://www.armscontrol.ru/start/rus/docs/dogovor.htm> (vizitat la 15 septembrie 2012); http://stat.doc.mil.ru/documents/quick_search/more.htm?id=10947115@morfNPACchapter (vizitat la 15.09.2012).
19. Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations 1986 [On-line]: http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_2_1986.pdf (vizitat la 06.08.2012).
20. Cauza *Denunțarea de la Tratatul din 2 noiembrie 1865 dintre China și Belgia (Belgia c. Chinei)*, ordonanța din 15 februarie 1923 [On-line]: http://www.icj-cij.org/pcij/serie_A/A_08/25_Denonciation_du_traite_sino_belge_Requete_et_Ordonnance_19270108.pdf (vizitat la 06.08.2012).
21. Ibidem.
22. Cauza *Decretele de naționalitate emise în Tunisia și Maroc (Regatul Unit c. Franței)*, avizul conlusaliv din 7 februarie 1923. [On-line]: http://www.icj-cij.org/pcij/serie_B/B_04/Decreets_de_nationalite_promulgues_en_Tunisie_et_au_Maroc_Avis_consultatif_1.pdf (vizitat la 06.08.2012).
23. Cauza *Zonele libere din Savoia Superioară și Districtul Gex (Franța c. Elveției)*, hotărârea din 6 decembrie 1930. [On-line]: http://www.icj-cij.org/pcij/serie_A/A_24/78_Zones_franches_Haute_Savoie_et_Pays_de_Gex_2e_phase_Ordonnance_19301206.pdf (vizitat la 06.08.2012).
24. Cauza *Competență în materie de pescuit (Regatul Unit c. Islandei)*, hotărârea din 25 iulie 1974. [On-line]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/55/5977.pdf> (vizitat la 05.08.2012).
25. Ibidem.
26. ICJ Annual Report, 1973.

27. Cauza *Proiectul GABCIKOVO-NAGYMAROS (Ungaria c. Slovaciei)*, hotărârea din 25 septembrie 1997. [On-line]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/92/7375.pdf> (vizitat la 06.08.2012).
28. Беяшев К.А. Международное публичное право. - Москва, 2005.

Prezentat la 24.09.2012

**PROGRAME ȘI STRATEGII DE REABILITARE A COPIILOR
AFECTAȚI DE CONFLICTELE ARMATE.
PERSPECTIVE ȘI REALITĂȚI**

Virginia ZAHARIA

Catedra Drept Internațional și Drept al Relațiilor Economice Externe

The central thesis of this article is that child soldiers are protected under international human rights laws, international humanitarian laws, and international criminal law. The recruitment of children into armed conflicts is reprehensible and intolerable, which demonstrate a flagrant violation of international humanitarian norms. Despite the existing law on child soldiering, countries face obstacles in providing protection for their children and for this reason it is important to create an effective system of reintegration and rehabilitation and to ensure that former child soldiers are not simply re-recruited.

Forțele armate ale statelor recrutează copii din diferite motive; copiii pot suplini numărul insuficient al adulților încadrați în forțele armate, iar combatanții speriați și flămânzi sunt mult mai ascultători, nu discută ordinele și sunt mai ușor de manipulat decât soldații adulți. Mai mult ca atât, rolul copiilor în cadrul conflictelor armate s-a extins considerabil sub aspect calitativ – de la participarea indirectă a copiilor la participarea directă în ostilități. Acest fapt a modificat substanțial natura problemelor. Copiii participă direct la comiterea acelor atrocități, la care, anterior, predecesorii lor istorici doar erau martori. Comiterea violențelor subminează încrederea copiilor în principiile umanității, iar, ca efect, copiii dezvoltă incapacitatea de a evolua relații de încredere, de lungă durată, cu semenii, apropiații. Copiii care comit acte de violență pot suporta și mai serioase consecințe de lungă durată. De exemplu, sănătatea lor fizică poate fi compromisă de traume sau boli, cum este HIV sau SIDA, boli contactate, de regulă, în timpul serviciului lor în cadrul forțelor armate. La fel, copiii pot suporta traume psihologice serioase. Anumiți copii sunt recrutați în mod forțat, pe când alții se alătură benevol forțelor armate din cauza presiunilor economice sau sociale. Forțele armate pot promite anumite recompense sau beneficii sociale acestor copii. De exemplu, în Columbia, copiii se alătură Forțelor Armate Revoluționare din Columbia, deoarece le sunt promise recompense, fie având legături familiale cu forțele militare sau de gherilă. De regulă, acești copii nu sunt constrânși să lupte, ei provenind din medii extrem de sărace, lipsindu-le școlarizarea, care au văzut în acțiunile armate anumite oportunități economice sau sociale personale [1, p.19-20].

Copiii se înrolează benevol și din motive strategice. De exemplu, în războiul civil din Liberia din 2000-2003 copiii, care s-au alăturat în mod voluntar forțelor rebele, au făcut-o fie pentru a se răzbuna pentru omorârea membrilor de familie de către forțele guvernamentale, fie pentru a primi protecție pentru ei înșiși sau familiile lor de violențele comise împotriva comunităților lor de aceste forțe rebele. Implicarea copiilor combatanți poate avea efecte dramatice asupra comunităților din care aceștia fac parte. Copiii devin astfel stigmatizați și sunt incapabili să revină în casele sau localitățile lor. De exemplu, în anumite situații, copiii sunt forțați să comită ostilități contra familiilor sau vecinilor lor. Acești copii nu pot (sau cred că nu pot) să revină la locurile lor de baștină după comiterea a asemenea acte [1, p.20].

Acțiunile întreprinse de guvernele naționale, statele străine, organizațiile internaționale și de organizațiile neguvernamentale în materia prevenirii recrutării copiilor combatanți, precum și referitor la protecția copiilor-victime ale conflictelor armate sunt de bun augur, dar nu au oferit instrumentele necesare pentru soluționarea problemei privind implicarea copiilor combatanți în conflictele armate contemporane.

Suplimentar, guvernele și alte organizații practic nu acordă fondurile și asistența necesară pentru reabilitarea și reintegrarea copiilor în comunitățile lor. Cu un nivel minim de materiale și forțe umane, copiii, de regulă, sunt incapabili să dobândească hrană și să se întrețină. Foștii copii combatanți sfârșesc prin a deveni copii ai străzii, sunt încadrați în grupări criminale sau se reîntorc la acțiunile armate. Deoarece mulți copii combatanți nu au acces la educație, după finalizarea ostilităților se simte lipsa acestui fapt. La fel, este dificil pentru copii să-și regăsească familiile fără anumite programe sociale de reunificare a familiilor [1, p.20].

În materia protecției copilului de consecințele nefaste ale conflictelor armate, comunitatea internațională, atât în trecut, cât și în prezent, creează mecanisme speciale în acest sens. Or, cele mai multe cazuri de violență asupra copiilor rămân invizibile. Copiilor le este frică să le semnaleze, iar adulții nu urmăresc cum trebuie declarate cazurile. Ca urmare a lipsei de informații și studii, guvernelor le este greu să elaboreze politici eficiente de prevenire [2, p.9].

Prin urmare, orice mecanism de protecție a copiilor trebuie să includă 4 principii:

- ✓ Protecția copiilor;
- ✓ Prevenirea abuzurilor de orice gen asupra copiilor; statele trebuie să militeze împotriva tuturor formelor de violență asupra copiilor. Scopul respectiv urmează să fie atins prin sensibilizare, educare, pregătire și dezvoltarea unor competențe pentru promovarea culturii non-violenței și pentru atingerea nivelului de toleranță zero [2, p.7]. La fel, statele trebuie să stabilească strategii de prevenire a violenței asupra copiilor. În acest sens, vor fi create sau ameliorate sistemele de notificare a cazurilor de violență.
- ✓ Urmărirea situației copiilor;
- ✓ Participarea copiilor.

Prin urmare, astăzi societatea internațională este îndreptățită să aplice strategii combinate, centralizate și descentralizate pentru a răspunde efectiv noilor provocări la acest capitol. Pot fi identificate trei faze ale procesului de „transformare a copilului combatant din nou în copil”:

1. Dezarmarea și demobilizarea, care implică identificarea copiilor combatanți și retragerea lor fizică din mediul militar;
2. Reabilitarea fizică și psihologică. Foștii copii combatanți au deseori o stare fizică deplorabilă și suferă traume psihologice considerabile ca rezultat al activității lor militare și a vârstei;
3. Reintegrarea acestor copii în familie și în societate.

Întregul proces de demobilizare și reabilitare poate să dureze luni și ani de zile și va depinde, în mare măsură, de capacitatea copilului și de resursele investite în acest sens [1, p.20].

În vederea realizării consecutive a fazelor menționate mai sus, autorii contemporani au identificat o serie de strategii efective pentru soluționarea problemei copiilor combatanți:

1) *crearea normelor în acele domenii, care sunt deosebit de actuale pentru copii*. Astfel, odată cu adoptarea, în anul 1989, a Convenției cu privire la drepturile copilului, în dreptul internațional apar noi drepturi ale omului: la supraviețuire și dezvoltare (art. 6), la refacerea fizică și psihologică și la reintegrarea socială a victimelor abuzurilor și exploatării sexuale și economice (art.39), la păstrarea identității (art.8), dreptul de a fi educat (crescut) de părinții săi, dreptul de a-și cunoaște părinții, dreptul de neparticipare la conflictele armate (art.38), de acces la informație și materiale ce provin din surse naționale și internaționale diverse [4, p.24]. Potențialul Convenției cu privire la drepturile copilului în ajutarea copiilor victime ale conflictelor armate, prin obligarea statelor părți la Convenție să asigure asistența psihologică și reintegrarea lor socială, este o inovație în legislația internațională. Principiul de bază pentru toate programele de recuperare și reintegrare a copiilor traumatizați pe urma războaielor constă în faptul că acestea trebuie să fie realizate într-un mediu unde se asigură ocrotirea sănătății, autorespectul și demnitatea copilului. Odată cu adoptarea Convenției, UNICEF a inițiat, în Croația și Serbia, programe pentru pregătirea profesioniștilor apti să identifice și să consilieze copiii care manifestă simptomele războiului [3, p.824].

În anul 1994, Salvadorul, care era parte atât la Convenția cu privire la drepturile copilului, cât și la Protocolul Adițional II, a stabilit vârsta minimă pentru recrutare de 18 ani, însă rapoartele martorilor din teritoriu arătau că copiii erau atrași de forțele armate de la vârsta de 14 ani. Uneori, o energie disproporționată este pierdută pentru stabilirea resurselor, lăsând astfel mai puține resurse pentru implementarea lor. Pornind de la această experiență, fostul Secretar General al Amnesty International, reprezentantul Suediei în Comitetul pentru drepturile copilului, a insistat asupra creării procedurii ce instituia „răspunsurile urgente”, care apar ca măsură excepțională aplicată de Comitet în situațiile cardinale și urgente, care presupun riscuri ale încălcărilor grave ale prevederilor normative, în special în cadrul conflictelor armate. În asemenea situații, Comitetul adresează Guvernului în cauză o scrisoare, prin care aduce la cunoștință informația de care dispune cu referire la articolele relevante din Convenție și solicită un răspuns. Răspunsul trebuie privit ca o parte a dialogului dintre un stat parte la Convenție și Comitet. Asemenea măsuri intermediare sunt necesare, în special deoarece, în baza rapoartelor inițiale, statele au obligația de a raporta doar la fiecare cinci ani [3, p.826];

2) *încetarea conflictului armat*. Comunitatea internațională trebuie să-și concentreze atenția asupra încetării conflictului pentru a reduce cererea pentru copii soldați, pentru a preveni recrutarea, demobilizarea și

pentru a asigura reabilitarea copiilor combatanți. Aceasta se prezintă ca fiind cea mai efectivă strategie pentru reducerea implicării copiilor în război. Procesul de demobilizare și reabilitare a copiilor soldați trebuie să înceapă odată cu încetarea conflictului în care ei sunt implicați [1, p.22].

3) *prevenirea recrutării*. Dacă încetarea conflictului armat nu este posibilă, atunci comunitatea internațională trebuie să susțină eforturile naționale și cele ale comunităților în încercările de a preveni recrutarea copiilor de către forțele și grupurile armate. Aceasta ar putea necesita, de exemplu, monitorizarea localităților rurale și a satelor pentru a le face mai sigure pentru copii; oricum, acestea sunt strategii pe termen scurt. Politicile de lungă durată ar trebui să inițieze oportunități economice în alte părți ale țării implicate într-un conflict armat, pentru a oferi populației alternative mai constructive decât lupta [1, p.22].

4) *implementarea metodologiei de identificare*. Este dificil a identifica copiii soldați printre membrii forțelor armate. Aplicarea vârstei minime pentru recrutare este un prim pas pozitiv; totuși, este necesar să nu fie aplicată arbitrar, ci să se țină cont și de o serie de alți factori, cum ar fi valorile sociale și culturale.

5) *demobilizarea, reabilitarea și reintegrarea*. Atunci când copilul soldat este identificat, comunitatea internațională poate utiliza metode centralizate și descentralizate pentru a demobiliza, reabilita și reintegra acest copil. Organizațiile internaționale, statele și organizațiile neguvernamentale internaționale vor asigura atât asistență, cât și resursele necesare comunităților locale, familiilor pentru a le reunifica, precum și pentru a reintegra cu succes foștii copii soldați. Astfel, Guvernul Ugandei colaborează cu organizațiile interguvernamentale și cu organizațiile internaționale, inclusiv cu ONU, pentru a asigura programe de asistență psihologică pentru copiii combatanți demobilizați, pentru revenirea lor în sânul familiei și reintegrarea acestora în societate. De menționat că aceste măsuri s-au soldat cu succes.

Suplimentar, metodele centralizate presupun strategii guvernamentale naționale: copiii depistați și salvați de pe câmpul acțiunilor de luptă sunt transportați la cel mai apropiat detașament al forțelor armate guvernamentale; ulterior, ei sunt preluați de unul din centrele organizațiilor neguvernamentale aflate în mai multe orașe. Asemenea metode au la bază ideea, care presupune că traumele suferite de copiii combatanți necesită îngrijiri speciale, individuale, înainte ca aceștia să revină în familiile lor. În acest sens, copiilor le sunt acordate îngrijiri medicale, ei sunt antrenați în participarea la programele psihologice înainte de a fi reintegrați în mediul lor. Metodele centralizate sunt deseori percepute ca fiind periculoase, deoarece guvernele la fel au interes în utilizarea copiilor soldați. Din momentul în care guvernul este un participant activ la războiul civil, este dificil a determina dacă e posibilă încrederea în Guvern, în sensul ajutorării membrilor părții adverse în conflict.

În Angola, spre exemplu, copiii au avut de înfruntat o serie de probleme la etapa de reintegrare din cauza lipsei de resurse și instituții necesare în acest sens. Foștilor copii combatanți le-au fost acordate ajutoare sub formă de haine, bani și hrană, dar după revenirea lor la locul de baștină ei au fost incapabili să revină la viața pe care au avut-o ani în urmă. Astfel, în lipsa programelor educaționale și vocaționale, mulți copii au sfârșit prin a ajunge în stradă sau în aservire. În Sierra Leone, foștii copii combatanți au fost trimiși să lucreze în minele de diamante pentru plăți mizere, deoarece ei nu aveau alte oportunități economice după război [1, p.21-22].

În Mozambic, guvernul, împreună cu Salvați Copiii, a creat un centru de reabilitare pentru a asista copiii care au fost atrași de Rezistența Națională a Mozambicului pentru a fi martori sau a participa la omoruri. Personalul Centrului, compus din medici, psihologi și asistenți sociali, a lucrat cu copiii pentru ca aceștia să-și poată reîncepe viața în comunitate.

În același timp, există pericole inerente procesului de reabilitare. În Afganistan, copiii care au fost antrenați în calitate de spioni de către autoritățile afganeze susținute de sovietici și care au fost capturați de Mujahadin au fost „reabilitați” și pregătiți în calitate de spioni pentru Mujahadin. La fel, guvernele nu întotdeauna atrag atenția cuvenită activității serviciilor de reabilitare, în special dacă consideră copiii în calitate de prizonieri de război. Datorită originilor recente ale obligației legale a statelor de a asigura activitatea serviciilor de reintegrare a copiilor victime ale conflictelor armate, informația este insuficientă [3, p.825];

6) *acordarea resurselor pentru educație*. În final, actorii internaționali trebuie să acorde resurse financiare considerabile și asistență tehnică pentru a instituționaliza educația formală și neformală a copiilor soldați demobilizați. Aceste programe pot constitui capacitatea pentru foștii soldați de a profita la maximum de oportunitățile economice, politice, sociale de lungă durată în cadrul procesului de reintegrare [1, p. 23]. Totodată, realizarea acestei strategii presupune și o serie de dificultăți. De exemplu, în Uganda, după terminarea războiului civil, guvernul a trebuit să facă față problemei privind reintegrarea a 3000 copii soldați în sistemul

școlar. S-au dus numeroase dezbateri asupra chestiunii dacă acești copii trebuie să fie școlarizați în continuare cu alți copii sau în academiile militare. În special, ținându-se cont de dificultățile relevate de reintegrarea acestor copii în școli și de influența pe care aceștia o exercită asupra altor copii, ei și-au continuat studiile în academiile militare [3, p.824].

Alte dificultăți, legate de procesul de reabilitare a copiilor victime ale conflictelor armate diferă de la un stat la altul. În Bosnia și Herțegovina a apărut o problemă specifică cu privire la unitatea familiei, fiind vorba despre copiii născuți sau care urmau să fie născuți în viitorul apropiat în rezultatul violurilor. În trecut, au fost comise numeroase erori în legătură cu adopția copiilor din Cambodgia și Vietnam. Copiii au fost plasați în culturi diferite de cea originară, iar ulterior s-a descoperit că au membri ai familiilor în viață. Standardele internaționale curente cer ca adopția internațională să aibă loc doar dacă copilul nu poate fi îngrijit în modul convenit în țara sa de origine [3, p.823].

Reieșind din cele menționate mai sus, în materia protecției copiilor combatanți, comunitatea internațională își propune drept scop primordial adoptarea măsurilor care ar fundamenta capacitatea colectivităților locale să minimizeze sau să prevină folosirea copiilor soldați. De exemplu, statele trebuie să implementeze în ordinea juridică națională standardele naționale și internaționale care reglementează vârsta minimă de recrutare. Organizațiile neguvernamentale, grupurile religioase și societatea civilă pot juca roluri importante în stabilirea cadrului moral care ar caracteriza participarea copiilor în conflictele armate ca fiind inacceptabilă. O altă măsură preventivă este documentarea activă și timpurie a copiilor neacompaniați în zonele de ședere a refugiaților sau a persoanelor deplasate.

În concluzie, putem afirma că utilizarea copiilor combatanți este o problemă globală, dar cu cele mai puternice interferențe la nivel local. Acest fapt implică o combinație de strategii care urmează să fie aplicate pe diferite niveluri (de la mondial – la local) pentru a răspunde provocărilor noi ce apar în materia protecției internaționale a copiilor pe urma efectelor nefaste ale conflictelor armate. Totodată, la momentul de față există un stimul colosal pentru implementarea în teren a standardelor și normelor internaționale în materia protecției drepturilor copilului pe timp de conflict armat. Este necesar să păstrăm acest impuls pentru consolidarea succeselor obținute anterior și pentru asigurarea unui progres în continuare al eforturilor comunității internaționale în materia protecției copiilor de consecințele nefaste ale conflictelor armate.

Referințe:

1. Young A. Preventing, Demobilizing, Rehabilitating and Reintegrating Child Soldiers in African Conflicts // The journal of international policy solutions. Spring, 2007, vol.7, p.19-24.
2. Consiliul Europei, DG III – Coeziune socială, „Construirea unei Europe cu și pentru copii”, www.coe.int/children
3. Van Bueren G. International legal protection of children in armed conflicts. „International & Comparative Law Quarterly”. - Cambridge University Press, 1994, no.43(4), p.809-826.
4. Țarălungă V. Coraportul dintre Convenția ONU cu privire la drepturile copilului și Pactele internaționale din 1966 privind drepturile omului // Legea și Viața, 2008, nr.7(199), p.20-24.

Prezentat la 21.06.2012

**PARTICULARITĂȚILE OBIECTULUI ȘI VICTIMEI INFRAȚIUNII DE
ATRAGERE A MINORILOR LA ACTIVITATE CRIMINALĂ SAU
DETERMINAREA LOR LA SĂVÂRȘIREA UNOR FAPTE IMORALE**

Stanislav COPEȚCHI

Catedra Drept Penal și Criminologie

Actually, one of the primary issues is the furtherance and provision of juveniles development as holders of right. The children constitute the future of generations and the provision of their fluent development, in any respect, is one of the main objective points of the government. One of the mechanisms destined to juveniles' normal development is constituted by the criminal law. Out of the norms of criminal law enacted in this regard we would like to outline the art.208 of the Criminal Code of the Republic of Moldova which determines as a crime the act of involving juveniles in criminal activity or inciting them to commit immoral acts. The object of attempt of the respective criminal act consists in the social relations concerning the development, education and social, physical, spiritual, psychical and intellectual normal development of juveniles. The juvenile as an entity appears as a victim of the crime.

Astăzi, societatea a determinat ca prioritară protecția copiilor de diverse influențări negative. În acest sens, un șir de acte normative internaționale consacră anumite standarde în domeniul protecției familiei și minorilor, printre care și Convenția ONU privind drepturile copilului [1]. Potrivit alin.(3) art.50 din Constituția Republicii Moldova [2], exploatarea minorilor, folosirea lor în activități care ar dăuna sănătății, moralității sau care le-ar pune în primejdie viața ori dezvoltarea normală sunt interzise. De aceea, ocrotirea minorilor, protecția drepturilor și intereselor lor legitime constituie una dintre orientările de bază ale politicii de stat a Republicii Moldova. La fel, unul dintre actele normative menite să asigure protecția minorilor este și Codul penal al Republicii Moldova [3], unde în Partea Specială legiuitorul moldav a dedicat, pe bună dreptate, un capitol protecției familiei și minorilor, prin incriminarea faptelor prejudiciabile ce atentează la numitele valori sociale. Printre respectivele norme, ce reprezintă manifestarea unei astfel de protecții, întâlnim și infrațiunea de atragere a minorilor la activitate criminală sau determinarea lor la săvârșirea unor fapte imorale, infrațiune prevăzută la art.208 CP RM, care, în linii generale, stabilește prohibiția unor acțiuni de influențare criminală a adulților asupra minorilor.

Necesitatea protecției minorilor de influența criminală a celor adulți se explică prin lipsa la primii a unei stabilități morale și afective, din care cauză pot fi foarte facil influențați, inclusiv pe calea comiterii de infracțiuni și fapte imorale.

Totodată, în acest articol atenția noastră va fi focusată asupra investigării obiectului și victimei infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM.

În optica lui Iu.E. Pudovicichin, „respectiva componentă de infracțiune și-a păstrat dintotdeauna scopul său social – protejarea intereselor unei dezvoltări normale a generației în creștere, împiedicarea răspândirii criminalității în rândul minorilor, precum și disciplinarea persoanelor responsabile de educarea lor” [4].

În general, obiectul infracțiunii permite determinarea locului unei infracțiuni în sistemul acestora. S.I. Nikulin consideră că în calitate de obiect al infracțiunii trebuie recunoscute interesele, valorile sociale și personale de diferit gen, relațiile sociale și nemijlocit persoana, ca participant la respectivele relații [5]. Așa cum se arată în literatura de specialitate română, „infracțiunea nu poate fi concepută fără preexistența unei anumite realități împotriva căreia se îndreaptă actul de conduită și care constituie obiectul acestui act” [6].

Ținând cont de existența unei astfel de realități, conchidem că obiectul infracțiunii reprezintă relațiile sociale împotriva cărora se îndreaptă actul de conduită infracțional și care fie pune în pericol valorile sociale protejate de legea penală, fie le lezează. Similar, și infracțiunea prevăzută la art.208 CP RM, ca act de conduită interzis de lege, atentează asupra unor valori sociale concrete ocrotite de lege și asupra relațiilor sociale aferente.

Luând în considerație gradul de ierarhizare a valorilor sociale care formează obiectul infracțiunii, evidențiem obiectul juridic general, obiectul juridic generic și obiectul juridic special. Anume prin prisma unor atare categorii de obiecte juridice va fi supusă investigării și infracțiunea prevăzută la art.208 CP RM.

Obiectul juridic general al infracțiunii, inclusiv al infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM, îl constituie ansamblul relațiilor sociale privitoare la ordinea de drept, adică privitoare la totalitatea valorilor sociale apărute de legea penală împotriva infracțiunilor [7]. Astfel, obiectul juridic general se identifică cu conținutul normei de la alin.(1) art.2 CP RM, potrivit căruia „legea penală apără, împotriva infracțiunilor, persoana, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea, mediul înconjurător, orânduirea constituțională, suveranitatea, independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova, pacea și securitatea omenirii, precum și întreaga ordine de drept”.

În ceea ce privește **obiectul juridic generic sau de grup**, în doctrină se menționează că „acesta este constituit din mănunchiul valorilor sociale de aceeași natură ocrotite de legea penală” [8].

Din denumirea Capitolului VII al Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova – „Infracțiuni contra familiei și minorilor”, capitol în care este amplasată și infracțiunea prevăzută la art.208 CP RM (atragera minorilor la activitate criminală sau determinarea lor la săvârșirea unor fapte imorale), rezultă că obiectul juridic generic al infracțiunii nominalizate îl formează familia și minorii ca valori sociale fundamentale, precum și relațiile sociale formate în jurul și datorită acestora, și anume: cele cu privire la conviețuirea în familie, protecția și dezvoltarea sub toate aspectele a minorilor. Or, anume obiectul juridic generic a servit legiuitorului temei la împărțirea Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova în mai multe capitole.

Interesele familiei și ale minorilor se află, evident, într-o strânsă legătură, prima dintre elementele structurii sociale fiind determinantă în formarea și dezvoltarea celei de-a doua. Familia poate fi considerată mecanismul de reglare în procesul educării și dezvoltării adecvate a minorilor. Tot familia este cea care intervine în procesul formării personalității minorilor în sensul respectării legii și, totodată, al neutralizării condițiilor negative ce vin din exterior și par să aibă un impact nefavorabil pentru dezvoltarea socială și psihică a minorilor.

În literatura de specialitate, opiniile privind obiectul juridic generic al infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM variază. Astfel, într-o opinie, obiectul juridic generic al infracțiunii investigate îl formează „relațiile sociale și interesele pentru protecția familiei ca celulă fundamentală în structura societății, precum și dezvoltarea normală, fizică și morală a minorilor” [9].

După părerea lui N.K. Semernea, obiectul juridic generic al infracțiunii de atragere a minorilor la activitate criminală sau determinarea lor la săvârșirea unor fapte imorale este reprezentat de „relațiile sociale cu privire la protecția familiei, drepturilor legitime ale părinților (adoptatorilor), dezvoltării normale fizice, intelectuale și morale a minorilor” [10].

În viziunea lui M.S. Râbak, obiectul juridic generic este compus din „totalitatea drepturilor care au prioritate în sistemul relațiilor familiale, precum și din drepturile minorilor care locuiesc și sunt educați în familie sau în alte structuri sociale” [11]. Nu putem fi de acord cu o asemenea poziție, din moment ce în literatura de specialitate practic în unanimitate este reflectată ideea, cu statut de axiomă, potrivit căreia drepturile unei persoane nu pot evolua în nici un caz în calitate de obiect al infracțiunii. Acest lucru a și fost demonstrat perfect de ilustrul savant S.Brânza. Astfel, în concepția sa, „relațiile sociale sunt primare, iar un drept subiectiv este derivat, de aceea relațiile sociale (iar nu dreptul subiectiv) constituie substanța la care atentează infracțiunea, dreptul subiectiv reprezentând unul dintre subelementele raportului juridic” [12].

V.I. Litvinova consideră că anume „relațiile sociale care creează condiții normale pentru formarea personalității minorilor” constituie obiectul juridic generic al infracțiunii cercetate [13]. Totuși, autorul sus-numit îngustează cercul valorilor sociale protejate de legea penală prin incriminarea faptei de atragere a minorilor la activitate criminală sau determinare la săvârșirea unor fapte imorale, neglijând familia ca valoare socială fundamentală, lucru inadmisibil, datorită tehnicii legislative, la care a recurs legiuitorul, de grupare a infracțiunilor. De aceea, mai corecte, în viziunea noastră, sunt opiniile acelor doctrinari care evidențiază în calitate de obiect juridic generic „interesele familiei și ale minorilor, precum și relațiile sociale care apar în interiorul și în jurul familiei” [14].

Iu.E. Pudovicichin este de părere că capitolul destinat infracțiunilor contra familiei și minorilor ar trebui redenumit în „Infracțiuni contra dezvoltării minorilor”, cu excluderea cuvântului „familiei”, aceasta din motivul

aparitiei intereselor familiei, în cadrul componentelor de infracțiune din respectivul capitol, în calitate de obiect juridic special facultativ [15]. Nu putem agree o astfel de poziție, din moment ce mai sus am menționat că între cele două valori sociale există interconexiune și interdependență, nu însă o echipolență, unde educarea, ca condiție obligatorie în procesul dezvoltării minorilor, este asigurată în mare parte de către familie. Cu atât mai mult că opinia exprimată de Iu.E. Pudovicichin se întemeiază pe operațiunea, la care a recurs legiuitorul rus, de amplasare a infracțiunilor prevăzute la art.150, 151 Cod penal al Federației Ruse (norme corespondente infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM) în capitolul contra familiei și minorilor, iar a acestuia din urmă – în cadrul secțiunii dedicate protecției persoanei ca valoare socială supragenerică. Familia fiind în această situație, în viziunea autorului citat, o instituție socială neavând careva tangențe directe cu persoana, lucru care nu poate fi afirmat și în privința minorilor, care, de altfel, sunt în primul rând personalități ce se formează și se dezvoltă. Prin urmare, luând în considerație modelul legislativ autohton de sistematizare a infracțiunilor doar pe capitole și interdependența familiei și minorilor ca valori sociale, legiuitorul autohton întemeiat a recurs la gruparea într-un singur capitol a infracțiunilor contra familiei și minorilor.

Analizând opiniile de mai sus, considerăm că, în esență, toate punctele de vedere cu privire la obiectul juridic generic al infracțiunii de atragere a minorilor la activitate criminală sau determinare a lor la săvârșirea unor fapte imorale exprimă în linii generale aceeași idee, deosebindu-se doar parțial unele viziuni, fără careva divergențe de conținut, acestea constând mai degrabă în modalitatea tehnică de exprimare.

În concluzie, afirmăm că obiectul juridic generic al infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM, reieșind din amplasarea tehnico-legislativă a normei de incriminare, îl formează totalitatea relațiilor sociale cu privire la protecția familiei și a dezvoltării sub toate aspectele, în condiții normale, a minorilor, relații sociale apărate împotriva tuturor infracțiunilor prevăzute în Capitolul VII al Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova.

În același timp, ca rezultat al clasificării infracțiunilor contra familiei și minorilor în două subgrupe: 1) infracțiuni contra familiei și 2) infracțiuni contra minorilor, infracțiunea prevăzută la art.208 CP RM este inclusă în cadrul subgrupului de infracțiuni care atentează în principal asupra relațiilor sociale cu privire la dezvoltarea normală a minorilor. Prin urmare, obiectul juridic de subgrup al infracțiunii supuse investigării îl formează totalitatea relațiilor sociale cu privire la dezvoltarea normală, sub toate aspectele, a minorilor.

În cele ce urmează vom supune investigației **obiectul juridic special** al infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM.

Ab initio, afirmăm că obiectul juridic special reprezintă valoarea socială individuală concretă care este lezată sau pusă în pericol nemijlocit prin comiterea unei fapte infracționale concrete.

C. Bulai opinează că „în opoziție cu obiectul juridic generic sau de grup, prin obiect juridic specific sau individual se înțelege obiectul juridic propriu-zis al infracțiunii, specific fiecărei infracțiuni, constituit din relațiile sociale formate în jurul și datorită unei valori sociale specifice, subordonate uneia dintre valorile fundamentale, relații a căror formare, desfășurare sau dezvoltare nu ar fi posibilă fără apărarea împotriva infracțiunii a acelei valori” [16].

Astfel, obiectul juridic special reprezintă o parte din obiectul juridic generic, în cazul nostru obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM constituind parte din obiectul juridic al tuturor infracțiunilor din cadrul Capitolului „Infracțiuni contra familiei și minorilor”. La concret, relațiile sociale cu privire la dezvoltarea și formarea normală socială, fizică, psihică, spirituală și intelectuală a minorilor constituie parte din relațiile sociale cu privire la protecția familiei și a dezvoltării sub toate aspectele, în condiții normale, a minorilor.

Și cu privire la obiectul juridic special concepțiile cercetătorilor variază, în general în măsura formulării acestora, nu și după ponderea conținutului, și anume: „interesele minorilor” [17]; „relațiile sociale privitoare la drepturile și interesele legitime ale minorilor asigurate de obligativitatea părinților și a altor persoane de a-i educa, instrui și ocroti” [18]; „relațiile sociale care asigură dezvoltarea normală și corecta educare a minorilor, drepturile și interesele lor” [19]; „interesele unei dezvoltări normale fizice, intelectuale și spirituale a minorilor” [20]; „interesele minorilor ce includ condiții benefice pentru dezvoltarea lor corectă spirituală și morală” [21].

Z.R. Hanova susține că „obiectul juridic special al infracțiunii cercetate îl formează relațiile sociale care asigură drepturile minorului la protecția de informația ce-i cauzează daune dezvoltării sale sociale și spirituale” [22]. La fel și Iu.E. Pudovicichin, întru dezvoltarea tezei sus-numite, este de părere că obiectul juridic

special, dar principal, al infracțiunii supuse cercetării îl formează „relațiile sociale ce asigură garantarea art.17 din Convenția ONU privind drepturile copilului, drepturile sale la protecția împotriva informației, propagandei și agitației care cauzează un prejudiciu sănătății dezvoltării sociale și spirituale. Iar realizarea acestui drept reprezintă una dintre condițiile formării corecte și normale a personalității copilului” [23]. Constatăm, însă, că această opinie derivă din viziunea aceluiași autor de a redenumi capitolul destinat protecției familiei și minorilor în „Infracțiuni contra dezvoltării minorilor”, interesele familiei fiind în acest caz pe post de obiect juridic special facultativ. În accepțiunea autorului nominalizat, infracțiunea supusă cercetării are o pluralitate de obiecte (fie complex, fie multiplu necomplex). Dar, din moment ce latura obiectivă a infracțiunii este formată din fapta prejudiciabilă exprimată doar prin acțiune, nefiind prezentă vreo acțiune adiacentă, concluzionăm că savantul rus consideră obiectul juridic special al infracțiunii investigate drept unul multiplu necomplex.

Nu putem fi de acord cu această opinie, deoarece contravine esenței obiectului apărării penale. În cazul unui obiect juridic multiplu necomplex, ca de altfel și în cazul celui complex, atestăm, pe de o parte, prezența obiectului juridic principal, iar, pe de altă parte, obiectul juridic secundar al infracțiunii, unde valorile sociale și relațiile sociale corespunzătoare, ce constituie obiectul principal de apărare penală, determină grupul din care face parte infracțiunea. Altfel zis, obiectul juridic principal al infracțiunii îl constituie valoarea socială și relațiile sociale aferente acesteia care sunt protejate în mod prioritar de legea penală. Drept consecință, anume obiectul juridic principal determină legiuitorul la amplasarea unei componente de infracțiuni într-un capitol sau altul din Codul penal. Obiectul juridic principal în cadrul unei infracțiuni cu pluralitate de obiecte în mod obligatoriu trebuie să derive din obiectul juridic generic, acest lucru nefiind însă valabil în cazul obiectului juridic secundar. În acest sens, are dreptate S.Brânza când susține că „deosebirea principală dintre obiectul juridic principal și secundar al infracțiunii rezidă în faptul că dacă obiectul juridic principal al infracțiunii este situat în planul obiectului juridic generic al infracțiunii, caracteristic complexului dat de forme, atunci obiectul juridic secundar al infracțiunii se situează, de regulă, în planul altor obiecte juridice generice ale infracțiunii” [24].

Prin urmare, regula este că obiectul juridic secundar se află în afara obiectului juridic generic. Oare să reprezinte acest lucru, în cazul infracțiunii specificate la art.208 CP RM, excepție de la regulă? Considerăm că nu. Dacă obiectului juridic secundar al infracțiunii nu i-a fost adusă vreo atingere, nu vom mai fi în prezența infracțiunii, acesta având astfel calitatea de semn constitutiv obligatoriu. Familia, însă, nu în toate cazurile poate evolua în calitate de obiect juridic secundar. Faptul existenței unei strânse legături între cele două valori sociale (minorii și familia) nu semnifică neapărat apariția uneia dintre respectivele valori pe post de obiect al apărării penale în mod prioritar, iar a celeilalte pe post de obiect al apărării penale în mod adiacent.

Pare a fi reușită opinia exprimată de L.D. Gauhman, potrivit căreia „obiectul juridic special îl formează relațiile sociale ce asigură dezvoltarea și educarea normală a minorilor întru neadmiterea comiterii de infracțiuni” [25]. Această opinie primează în raport cu altele, dat fiind că evidențiază faptul periclitării dezvoltării normale fizice, psihice, sociale și spirituale a minorilor anume prin atragerea minorilor în activitate criminală.

În aceste condiții, întru totul agreăm poziția exprimată în literatura de specialitate autohtonă, potrivit căreia „obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM îl constituie relațiile sociale cu privire la dezvoltarea socială, spirituală și morală a minorului, apărate împotriva atragerii minorilor la activitate criminală sau determinării lor la săvârșirea unor fapte imorale” [26].

În concluzie menționăm că obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM îl constituie totalitatea relațiilor sociale cu privire la educarea și dezvoltarea normală fizică, psihică, socială, intelectuală și morală a minorilor, la formarea personalității lor, relații ocrotite de legea penală prin incriminarea faptei de atragere a minorilor la activitate criminală sau determinare a lor la săvârșirea unor fapte imorale.

În continuarea studiului, consemnăm că obiectul juridic special al infracțiunii în varianta-tip, prevăzută la alin.(1) art.208 CP RM, este unul simplu, deoarece prin comiterea faptei prejudiciabile interzise de legea penală este lezată o singură valoare socială și, implicit, relațiile sociale aferente acestei valori, și anume: relațiile sociale cu privire la educarea și dezvoltarea normală fizică, psihică, socială, intelectuală și morală a minorilor, la formarea personalității lor. Aceasta este regula. Însă, în ipoteza modalității agravate prevăzute la lit.a) alin.(3) art.208 CP RM, obiectul juridic special devine unul complex; aceasta deoarece prin două sau mai multe acțiuni sunt lezate două sau mai multe valori sociale și, implicit, relațiile sociale formate în jurul

acestor valori. În această situație vom fi în prezența unui obiect juridic special principal și a unui obiect juridic special secundar.

Obiectul juridic special principal pentru această ipoteză îl constituie relațiile sociale sus-nominalizate, iar obiectul juridic special secundar este reprezentat de relațiile sociale cu privire la integritatea corporală, sănătatea (în cazul aplicării în privința minorilor a violenței) sau relațiile sociale cu privire la libertatea psihică a persoanei (în cazul amenințării cu aplicarea violenței în privința minorilor). Or, prin obiect juridic secundar sau adiacent se înțelege valorile sociale și relațiile sociale corespunzătoare acesteia, împotriva cărora se îndreaptă acțiunea adiacentă din cadrul unei infracțiuni complexe și care sunt apărute prin incriminarea acțiunii respective. În cazul de față, acțiunea adiacentă din cadrul infracțiunii complexe fiind aplicarea violenței sau amenințarea cu aplicarea acesteia.

În alt context, infracțiunea prevăzută la art.208 CP RM nu are obiect material, fiindcă atingerea obiectului juridic special nu presupune vreo influențare infracțională nemijlocită asupra unei entități corporale. Iar pentru ca componența de infracțiune să aibă obiect material în calitate de semn constitutiv obligatoriu, este absolut necesară o astfel de influențare directă asupra unei entități care să întruchipeze în sine valoarea socială lezată.

Totuși, ca excepție, în cazul modalității agravate prevăzute la lit.a) alin.(3) art.208 CP RM, atunci când forma de exprimare a acțiunii adiacente din cadrul laturii obiective o constituie „aplicarea violenței”, vom fi în prezența obiectului material, acesta constând în corpul victimei (minorului), atentarea asupra obiectului juridic special având loc prin intermediul unei influențări nemijlocite infracționale asupra corpului victimei.

În alt registru, consemnăm că **victimă** infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM îl reprezintă minorul. Tocmai o astfel de calitate i-a conferit legiuitorul minorului care are de suferit de pe urma comiterii unei asemenea infracțiuni de către un adult.

Potrivit alin.(1) art.59 CPP RM [27], prin victimă înțelegem „orice persoană fizică sau juridică căreia, prin infracțiune, i-au fost aduse daune morale, fizice sau materiale.” Dar ce înțelegem prin minor?

Din interpretarea prevederii de la alin.(1) art.20 CC RM [28], potrivit căreia „capacitatea deplină de exercițiu începe la data când persoana fizică devine majoră, adică la împlinirea vârstei de 18 ani (n.a. – sublinierea ne aparține)” și a celei de la alin.(2) art.1 al Legii nr.338 din 15.12.1994 privind drepturile copilului [29], potrivit căreia „o persoană este considerată copil din momentul nașterii până la vârsta de 18 ani”, rezultă că prin minor trebuie de înțeles persoana fizică care nu a împlinit vârsta de 18 ani.

În general, prin minor, în dreptul penal, se înțelege persoana fizică care nu a împlinit vârsta de 18 ani și care este fie subiectul acțiunii socialmente prejudiciabile, fie victima de pe urma comiterii infracțiunii [30].

Statutul juridico-penal al minorului victimă se caracterizează prin prezența dreptului la o protecție înaltă a intereselor și prin obligația corespondentă a statului de a-l recunoaște ca victimă cu statut special.

În contextul infracțiunii de atragere a minorilor la activitate criminală sau determinare la săvârșirea unor fapte imorale, prin minor, în calitate de victimă, trebuie de înțeles persoana fizică, de sex masculin sau feminin, în privința căreia sunt comise acțiuni de atragere la activitate criminală, de instigare la săvârșirea de infracțiuni și de determinare la comiterea de fapte imorale, și care la momentul comiterii respectivelor acțiuni în privința sa nu a împlinit vârsta de 18 ani. Dorința legiuitorului este de a proteja relațiile sociale privitoare la educarea și dezvoltarea normală fizică, psihică, socială, intelectuală și morală a persoanelor care nu au împlinit vârsta de 18 ani, adică a minorilor. Or, tocmai unui astfel de titular îi este caracteristic dreptul de a beneficia de o dezvoltare și formare normală, sub toate aspectele.

În teorie, cu referire la victima infracțiunii supuse cercetării, apare ca discutabil următorul moment: dacă victima infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM poate să fie sau nu persoana (minorul) care la momentul săvârșirii în privința sa a acțiunilor de atragere la comiterea de infracțiuni nu a împlinit vârsta răspunderii penale necesare pentru infracțiunea la care a fost atras să o comită? Spre exemplu, poate un minor cu vârsta de 13 ani să fie considerat victima infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM, dacă acesta a fost atras la comiterea unui furt de o persoană care a împlinit vârsta de 18 ani?

Evident, răspunsul la această întrebare este unul pozitiv. Or, în situația în care minorul neavând vârsta răspunderii penale nu va răspunde pentru infracțiunea pe care a săvârșit-o, adultul, însă, va purta răspundere atât pentru infracțiunea comisă de minor, în calitate de autor mediat, fapt reținut de prevederea alin.(2) art.42 CP RM, cât și pentru infracțiunea specificată la art.208 CP RM.

Astfel, nu suntem de acord cu poziția exprimată în literatura de specialitate rusă, potrivit căreia „în calitate de victimă a infracțiunii analizate poate fi doar minorul care a atins vârsta răspunderii penale stabilită de lege pentru infracțiunea la a cărei comitere a fost atras” [31].

Au dreptate însă autorii care susțin că „nu contează la calificare dacă victima infracțiunii investigate are sau nu vârsta răspunderii penale, asemenea circumstanță fiind luată în considerație doar la individualizarea pedepsei” [32].

Evoluarea unor asemenea persoane (neavând vârsta răspunderii penale) în calitate de victime ale infracțiunii analizate este dictată și de stabilirea unei echități între valorile sociale protejate. Susținem întru totul viziunea lui E.V. Sokol care consideră că „dacă o persoană cu vârsta de 16-17 ani poate, într-o măsură oarecare, să opună rezistență acțiunilor negative ale adulților, atunci atragerea unor minori cu o vârstă mai fragedă comportă un pericol social mai ridicat, deoarece la ultimii, luându-se în calcul unele particularități psihofiziologice, este mai diminuată posibilitatea de a opune rezistență acțiunilor infracționale de determinare, iar însușirea unor asemenea comportamente are tendința de a se reflecta mai departe în viața cotidiană” [33].

Considerăm că această opinie corespunde cu voința legiuitorului ca protecția minorilor să fie extinsă în privința tuturor intereselor. Altfel ar deveni inefficientă norma de incriminare de la art.208 CP RM, atunci când protecția juridico-penală s-ar extinde doar asupra minorilor ajunși la vârsta răspunderii penale.

De asemenea, în șirul întrebărilor apărute în practică și în doctrină se înscrie cea legată de determinarea vârstei minime a minorilor de la care aceștia au posibilitatea (fizică, socială etc.) de a aprecia corect acțiunile celui adult îndreptate spre atragerea lor la săvârșirea de fapte antisociale.

Altfel spus, care ar trebui să fie vârsta minimă a minorului atras la activitate criminală, astfel încât acțiunile unei persoane care a împlinit vârsta de 18 ani, de atragere la activitate criminală, instigare la comiterea de infracțiuni sau determinare la săvârșirea de fapte imorale, exercitate asupra primului, să constituie infracțiunea prevăzută la art.208 CP RM? Prezintă oare o atare limită de vârstă vreo relevanță juridico-penală? Dat fiind complexitatea problemei ridicate, în literatura de specialitate nu există unanimitate de viziuni.

Astfel, potrivit opiniei exprimate de V.S. Komisarov, „victima infracțiunii respective este minorul care conștientizează conținutul celor petrecute. Dacă minorul nu este în stare să aprecieze corect acțiunile celui adult, atunci va lipsi componenta de infracțiune respectivă” [34].

Dezvoltând teza de mai sus, V.B. Borovikov susține că „este important ca minorul să fi atins un nivel minim de dezvoltare fizică, psihică, socială, care să-i permită să aprecieze adecvat acțiunile comise de făptuitor (adult) în privința sa și care formează esența procesului de atragere la comiterea de infracțiuni. Dacă minorul, având o vârstă fragedă, nu este în stare să aprecieze corect acțiunile celui adult, nu vom putea vorbi despre semnele constitutive ale infracțiunii analizate” [35].

Specialiștii în domeniul psihologiei sunt de părere că doar la vârsta de 2 ani, copilul fiind intercalat într-un mediu cultural concret, devine personalitate. De aici rezultă că până la împlinirea de către copil a vârstei de 2 ani nu putem vorbi despre formarea la copil a dorinței de a comite o faptă antisocială [36].

Considerăm ca fiind relativă o asemenea poziție. Chiar și la vârsta de 2 ani, minorul, deși devenit personalitate, va recurge la comiterea unei fapte antisociale, puțin probabil însă conștientizând conținutul acesteia, comportându-se astfel mai mult ca un instrument prin care se comite fapta.

M.V. Ivanova consideră că „victime ale infracțiunii analizate sunt minorii cu vârsta cuprinsă de la 1 an și până la 18 ani” [37].

Suntem de părere că este imposibil a fixa o limită minimă a vârstei minorului în calitate de victimă a infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM. În fiecare caz concret, organul de urmărire penală, instanța de judecată urmează să aprecieze dacă minoru, în privința căruia au fost exercitate acțiuni de atragere la activitate criminală, instigare la comiterea de infracțiuni sau determinare la săvârșirea de fapte imorale, a fost sau nu în stare să aprecieze corect acțiunile celui adult.

Astfel, susținem întru totul poziția exprimată în doctrina rusă, conform căreia „minorul atras trebuie să înțeleagă latura faptică a celor comise și nicidecum latura socială (esența celor comise). Dacă minorul nu a fost capabil să conștientizeze latura faptică a acțiunii, în a cărei comitere a fost atras, ca și în situația copiilor cu o vârstă fragedă, atunci nu vom fi în prezența infracțiunii analizate” [38].

Totodată, în acest context apare și o altă întrebare, referitoare la posibilitatea evoluării în calitate de victimă a minorului care anterior a mai săvârșit o infracțiune sau o faptă imorală.

Considerăm că nu are importanță la calificare nivelul moral al minorului, dacă acesta a fost anterior implicat în comiterea unor abateri de lege, a primit sau nu o educație corespunzătoare în familie. Deși minorul încălcase anterior legea, nu putem nega faptul lezării relațiilor sociale referitoare la dezvoltarea și formarea normală sub toate aspectele a minorilor prin comiterea acțiunilor descrise de norma de incriminare de la art.208 CP RM.

Pentru a fi în prezența respectivei infracțiuni nu contează comportamentul negativ anterior al minorului până la momentul atragerii sale de către adult în activitate criminală.

Totuși, nu trebuie exclusă situația când comportamentul antisocial al minorilor, înclinările negative, precum și tendința acestora de a comite fapte antisociale sunt atât de vădite și asemănătoare cu cele ale adulților, încât prin comiterea acțiunilor stabilite de norma de incriminare de la art.208 CP RM nu mai putem atesta lezarea valorilor și relațiilor sociale apărute de norma de drept nominalizată.

Referințe:

1. Convenția internațională cu privire la drepturile copilului, încheiată la New York la 20 noiembrie 1989. Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.408-XII din 12.12.1990. În vigoare pentru Republica Moldova din 25 februarie 1993 / www.drepturilecopiilor.ro.
2. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1.
3. Codul penal al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr.985-XV din 18 aprilie 2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.128-129.
4. Пудовичкин Ю. Ответственность за преступления против несовершеннолетних по российскому уголовному праву. - Санкт-Петербург: Юридический Центр Пресс, с.95.
5. Уголовное право Российской Федерации / Под редакцией М.П. Журавлева, А.И. Парога. - Москва, 1996, с.37.
6. Bulai C. Manual de drept penal. Partea Generală. – București: ALL, 1997, p.195
7. Grama M., Botnaru S., Șavga A., Grosu V. Drept penal. Partea Generală. Vol.I. - Chișinău: Tipografia Centrală, 2012, p.180.
8. Basarab M. Drept penal. Partea Generală. – București: Lumina LEX, 1997, p.44.
9. Уголовное право России / Под редакцией А.И. Бастрыкина, А.В. Наумова. - Москва: Волтерс Клувер, 2007, с.406.
10. Уголовное право. Особенная часть / Под редакцией Н.Я. Козаченко, З.А. Незнамова, Г.П. Новоселова. - Москва: НОРМА-ИНФРА, 2001, с.230.
11. Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть / Под редакцией Б.Т. Разгильдиева, А.Н. Красикова. - Саратов, 1999, с.123.
12. Brînză S. Obiectul infracțiunilor contra patrimoniului. - Chișinău, 2005, p.69.
13. Литвинова И.В. Уголовная ответственность за вовлечение несовершеннолетних в совершение преступлений и иных антиобщественных действий: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Москва, 2008, с.17.
14. Осипьян А.В. Вовлечение несовершеннолетних в совершение преступлений или иных антиобщественных действий: Уголовно-правовые и криминологические аспекты: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Ростов-на-Дону, 2004, с.5; Иванова М.В. Ответственность и наказание за вовлечение несовершеннолетнего в совершение преступления: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Волгоград, 2004, с.21.
15. Пудовичкин Ю. Op. cit., p.85.
16. Bulai C. Op. cit., p.197.
17. Учебно-практический комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под редакцией А.Э. Жалинского. - Москва: ЭКСМО, 2005, с. 445.
18. Уголовное право России. Особенная часть. / Под редакцией А.И. Парога. - Москва: ЭКСМО, 2009, p.144.
19. Уголовное право. Особенная часть. Том 2 / Под редакцией Л.В. Иногамовой-Хегай, В.С. Комиссарова, А.И. Парога. - Москва: Проспект, 2007, с.165.
20. Российское уголовное право. Особенная часть / Под редакцией В.С. Комиссарова. - Питер, 2008, с.181.
21. Курс российского уголовного права. Особенная часть / Под редакцией В.Н. Кудрявцева, А.В. Наумова. - Москва: Спарк, 2002, с.291.
22. Ханова З.Р. Вовлечение несовершеннолетних в совершение антиобщественных действий: уголовно-правовые и криминологические проблемы: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Махачкала, 2008, с.8.
23. Пудовичкин Ю. Op. cit., p.97.
24. Brînză S. Op. cit., p.131.

25. Уголовное право. Особенная часть / Под редакцией Л.Д. Гаухмана, С.В. Максимова. - Москва: ЭКСМО, 2005, с.130.
26. Brânza S., Stati V. Drept penal. Partea Specială. Vol.I. - Chișinău: Tipografia Centrală, 2011, p.766.
27. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, nr.122 din 14.03.2003 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.104-110.
28. Codul civil al Republicii Moldova, nr.1107 din 06.06.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.82-86.
29. Legea Republicii Moldova privind drepturile copilului, nr.338 din 15.12.1994 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.13.
30. Луничев Е.М. Уголовно-правовой статус несовершеннолетнего: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Москва, 2012, с.9.
31. Коровин Е.П. Признаки объекта и потерпевшего в составе преступления предусмотренного ст. 150 УК РФ // Теория и практика общественного развития, 2006, №1, с.6.
32. Brânza S., Stati V. Op. cit., p.766.
33. Сокол Е.В. Особенности личности несовершеннолетнего, вовлеченного в совершение преступления // Вестник Краснодарского университета МВД России, 2009, №4, с.50.
34. Российское уголовное право. Особенная часть / Под редакцией В.С. Комиссарова, p.181.
35. Особенная часть Уголовного кодекса Российской Федерации / Под редакцией В.М. Лебедева. - Москва: Городец, 2009, с.224.
36. Сокол Ю.В. Организационно-тактические особенности расследования вовлечения несовершеннолетнего в совершение антиобщественных действий: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Краснодар, 2012, с.16.
37. Иванова М.В. Ответственность и наказание за вовлечение несовершеннолетнего в совершение преступления: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук, с.7.
38. Кладков А., Суспицина Т., Вовлечение несовершеннолетнего в совершение преступления и иных антиобщественных действий (ст. 150, 151 УК РФ) // Уголовное право, 2002, №3, с.26.

Prezentat la 26.09.2012

УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ ОХРАНА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ТАЙНЫ: НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ И ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Лилия ГЫРЛА

Кафедра уголовного права и криминологии

Unele profesii sunt supuse obligației de a păstra secretul profesional. Prin urmare, persoanele care exercită aceste profesii nu pot dezvălui nicio informație care le-a fost adusă la cunoștință în cadrul activității lor. Secret profesional reprezintă informația pe care o deține cineva grație profesiunii sale și pe care nu are dreptul să o divulge nimănui, cum ar fi careva informații, date sau documente confidențiale referitoare la viața intimă, sănătate, starea financiar-bancară sau orice altă situație cu privire la o anumită persoană. Secretul profesional este permanent, chiar și atunci când relația de încredere sau contractul de muncă este terminat. În consecință, în cazul medicilor sau personalului auxiliar din domeniul sănătății, obligativitatea acestuia se menține pe toată durata tratamentului și chiar după decesul pacientului.

Totodată, nu toate informațiile obținute pe parcursul îndeplinirii atribuțiilor de serviciu sunt considerate ca fiind secrete profesionale. Informațiile care nu conțin niciun nume concret, niciun detaliu, ci permit doar o descriere în termeni generali, nu fac parte din secretul profesional.

Some kinds of professional occupations are submitted to a duty of keeping secret. As a result, the persons who are involved into a process of obtaining or stocking of some confidential information are obliged to be obtained from the disclosure of such information, for example, information which is referred to the state of health, family status, private life, and so on. The professional secret is considered to be a permanent one and exists also after terminating of the basic relationship between the person who is the owner of such information and the person who disposes this secret as a professional one. At the same time, the disclosure of the confidential data does not constitute a criminal offence if the information discovered is not referred to a concrete person, doesn't contain some certain data about the person, its home address, marital status and so on.

В настоящее время институт правовой охраны профессиональной тайны является наименее разработанным ввиду отсутствия в действующем законодательстве четкого определения профессиональной тайны.

Категория «*профессиональная тайна*» охватывает, прежде всего, сведения, доверенные конкретному лицу или ставшие известными ему в связи с осуществлением его профессиональных обязанностей. Указанное лицо обязывается сохранять полученные сведения в тайне. Вместе с тем, в случае их разглашения предусматривается ответственность в соответствии с действующим законодательством.

К сожалению, в современном уголовном законодательстве Республики Молдова не уделяется должного внимания вопросам уголовно-правовой защиты информационных отношений, в том числе проблеме уголовно-правовой защиты информации с ограниченным доступом. Констатируем отсутствие каких-либо специальных норм, предусматривающих ответственность за совершение посягательств на конфиденциальность отдельных видов тайны. По нашему мнению, наличие ст. 177 УК РМ (Нарушение неприкосновенности частной жизни), ст. 204 УК РМ (Разглашение тайны усыновления) и норм, закрепляющих ответственность за некоторые преступления, посягающие на сохранность государственной тайны (ст.337, 338, 344,345 УК РМ) не могут в полной мере восполнить ощутимый пробел в сфере охраны тайн, тем более тайн профессиональных. Таким образом, создавшаяся ситуация обусловила наше стремление адекватно отнестись к истинной потребности общества в уголовно-правовой охране соответствующих отношений и, как следствие, заявить о необходимости санкционирования рассматриваемых форм нарушения конфиденциальности информации.

В данном контексте А.А. Рожнов подчеркивает: «Вряд ли подлежит сомнению, что исключительные положение и условия, позволяющие представителям определенных профессий на законном основании становиться обладателями сокрытой от посторонних лиц информации, затрагивающей преимущественно сферу частной жизни, требуют принятия и усиленных мер по охране прав и интересов обращающихся за профессиональной помощью лиц, а также всех тех, кому в результате нарушения конфиденциальности составляющих профессиональную тайну сведений может быть причинен существенный вред» [1].

В связи с этим, по нашему мнению, представляется очевидной необходимостью создания такого механизма уголовно-правового обеспечения неразглашения профессиональной тайны, который бы выступал в качестве эффективного средства защиты права на автономию личности как одной из основополагающих, естественных потребностей любого человека.

Перейдем к доктринальному анализу понятия «профессиональная тайна». В научной литературе большинство авторов едины в ее толковании. Так, И.В. Смолькова отмечает, что определяющим в институте данной категории тайн является принадлежность к той или иной профессии, осуществление тех или иных профессиональных функций [2]. В понимании указанного автора, профессиональная тайна обладает некоторыми особенностями, которые условно можно разделить на два вида: 1) профессиональная тайна в чистом виде, обусловленная характером деятельности; 2) профессиональная тайна, составную часть которой образуют доверенные личные тайны граждан (адвокатская, врачебная, банковская, нотариальная, усыновления, журналистского расследования, представительства и т.д.).

В.Н. Лопатин характеризует профессиональную тайну следующими признаками:

- во-первых, в силу профессии, лицу доверяется или становится известной конфиденциальная информация;
- во-вторых, конфиденциальная информация доверяется лицу, исполняющему профессиональные обязанности, добровольно, по выбору владельца этой информации, затрагивающей частную жизнь последнего;
- в-третьих, на лицо, которому в силу его профессии была доверена информация, возлагается обязанность обеспечения ее сохранности [3].

В свою очередь, Т.В. Мокина определяет профессиональную тайну как охраняемые законом конфиденциальные сведения, доверенные или ставшие известными лицу исключительно в силу исполнения им своих профессиональных обязанностей, не связанных с государственной или муниципальной службой, незаконное получение или распространение которых может повлечь за собой вред правам и законным интересам другого лица, доверившего эти сведения, и предоставляет ему право на защиту в соответствии с законодательством [4].

Изучив определения, представленные вышеуказанными авторами, обращаем внимание, что в большинстве своем ученые выделяют следующие аспекты профессиональной тайны:

- ⇒ Сведения, передающиеся лицу, являются конфиденциальными. Иными словами, такого рода информация относится к частной жизни другого лица (личная, семейная тайна и т.д.). В этом смысле А.А. Рожнов подчеркивает: «Субъект профессиональной тайны обязан соблюдать конфиденциальность ставшей ему известной информации независимо от того, обращался ли к нему клиент с просьбой о неразглашении соответствующих сведений или нет. Лицо может не считать сообщенные им сведения конфиденциальными, однако нарушение профессиональной тайны без его согласия недопустимо» [5].
- ⇒ Лицо узнает их [сведения] и владеет ими в связи с исполнением своих профессиональных функций. При этом установление правового режима охраны профессиональной тайны правомерно лишь в случае, когда получение доступа к конфиденциальной информации обусловлено спецификой профессии и является ее неотъемлемым элементом. С этой точки зрения неверно говорить об обязанности соблюдения именно профессиональной тайны применительно к лицам, непосредственно не осуществляющим деятельность по оказанию соответствующих услуг (медицинских, юридических и т. п.), однако имеющим основанную на законе возможность ознакомления с конфиденциальными сведениями частного или коммерческого характера (к указанным лицам относятся, например, стажеры, помощники нотариусов, кассиры в юридических консультациях, охранники в нотариальных конторах и т. д.).
- ⇒ Лицо, в силу своего профессионального статуса получившее доступ к конфиденциальным сведениям, не состоит на государственной службе, поскольку в последнем случае информация носит характер служебной тайны.
- ⇒ Такое лицо обязано обеспечить сохранность указанных сведений от посторонних лиц в соответствии с положениями действующего законодательства.

⇒ Разглашение подобных сведений причиняет вред либо содержит потенциальную угрозу причинения вреда правоохраняемым интересам лиц (собственнику информации или его правопреемнику), чья конфиденциальная информация становится известной третьим лицам.

⇒ Соответствующая информация не относится к государственной тайне.

Исключительной особенностью конфиденциальной информации является то, что она, не меняя своего фактического содержания, может одновременно относиться к различным категориям сведений с ограниченным доступом, в отношении которых установлены особые правовые режимы использования и защиты информации. Следует особо подчеркнуть, что *запрет разглашения*, по общему правилу, действует *бессрочно*, то есть продолжает оставаться в силе не только после прекращения непосредственных отношений между субъектами (например, по окончании судебного представительства, завершении проведения аудиторской проверки и т. д.), но и после смерти лица, в результате контакта с которым при его жизни представитель соответствующей профессии стал обладателем конфиденциальной информации.

Следует отметить, что *абсолютный характер* запрета нарушения конфиденциальности сведений сохраняется только у адвокатской тайны и тайны исповеди. В остальных случаях, по запросу уполномоченных органов, лицо, владеющее конфиденциальной информацией, обязано ее предоставить.

По нашему мнению, вредоносность нарушения профессиональной тайны обусловлена следующими факторами:

☑ *в правовом аспекте*: предаваемая огласке конфиденциальная информация, утрачивая секретный характер, лишается тем самым практической ценности;

☑ *в социальном аспекте*: разглашаемые представителями определенных профессий сведения становятся своеобразным клеймом для человека, чья личная или семейная тайна нарушена, приводя его к социальной изоляции или дезадаптации;

☑ *в деонтологическом аспекте*: любые факты противоправного оглашения конфиденциальной информации, тем более повлекшие наступление тяжких последствий, существенным образом сказываются на отношении общества к представителям соответствующих профессий и подрывают необходимое доверие к ним.

Вместе с тем отметим, что существуют обстоятельства, при которых сообщение некоторых конфиденциальных данных другого лица не образует факта разглашения профессиональной тайны, к примеру – общие сведения о каком-нибудь событии без конкретных ссылок на идентификационные признаки лица, его места проживания, подробности его частной жизни, в том числе состояния здоровья.

В целях усиления охраны профессиональной тайны предлагается включить в уголовный закон норму следующего содержания:

«Статья 177/1. Нарушение профессиональной тайны

(1) *Нарушение профессиональной тайны, причинившее значительный ущерб правам и интересам физического лица, -*

наказывается ...

(2) *То же деяние, совершенное лицом, которому сведения, составляющие профессиональную тайну, были доверены или стали известны в связи с его служебной деятельностью, -*

наказывается ...

(3) *Деяние, предусмотренное частью (1) или (2) настоящей статьи, совершенное в публичном выступлении, публично демонстрирующемся произведении или в средствах массовой информации, -*
наказывается ...»

Литература:

1. Рожнов А.А. Уголовно-правовая охрана профессиональной тайны: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.08 - Уголовное право и криминология; Уголовно-исполнительное право. - Казань, 2002, с.3.
2. Смолькова И.В. Тайна: понятие, виды, правовая защита / Юридический терминологический словарь-комментарий. - Москва: Луч, 1998, с.58-61.
3. Лопатин В.Н. Правовая охрана и защита права на тайну // Юридический мир, 1999, №7, с.38-39.

4. Мокина Т.В. Профессиональная тайна как объект правового регулирования // Юридические науки: проблемы и перспективы: Материалы междунар. заочн. научн. конф. (г. Пермь, март 2012 г.). - Пермь: Меркурий, 2012, с.52-55.
5. Рожнов А.А., Указ. работа, с.5.

Prezentat la 28.09.2012

RĂSPUNDEREA PENALĂ PENTRU EFECTUAREA ILEGALĂ A TRATAMENTULUI PRIN TERAPIE FETOPLACENTARĂ

Rita LEFTER

Catedra Drept Penal și Criminologie

La science et la pratique médicale moderne se basent, en particulier sur l'utilisation des biotechnologies médicales, ce qui pose beaucoup de problèmes, dont l'un est de nature répressive. C'est cet aspect que nous étudions.

Asigurarea unui nivel corespunzător al actului medical, în condițiile progresului în domeniul medicinei, este condiționată în prezent de utilizarea echipamentelor și tehnicilor moderne pe care medicina, ingineria și științele exacte le pot pune la dispoziție. Implicarea dreptului în stabilirea armoniei și a complementarității între tehnică, umanitate și practică este reprezentativă pentru soluționarea unui inevitabil conflict la un prag minim de risc pentru individ. Nu tot ceea ce este posibil din punct de vedere tehnic este și admisibil din punct de vedere etic, acceptabil din punct de vedere social și aprobat din punct de vedere legal – principii care acționează drept control împotriva tendinței de tehnologizare agresivă a actului medical.

Definind biotehnologiile, Foucault [1] relevă că acestea reprezintă o preocupare specifică bioeticii și bio-dreptului. Impactul biotehnologiilor asupra Eu-lui moral și a demnității ființei umane a determinat ca aceasta din urmă să devină victimă a biotehnologiilor, fapt pe care unii l-au numit „totalitarism tehnologic”. Altfel spus, omul nu trebuie să fie privit ca un obiect, ci ca un subiect al actului științific. Sub acest aspect, valorile și drepturile omului trebuie să devină criteriul principal de aplicare umană și judiciară a științei pentru om. Totuși, știința nu trebuie să slujească numai cunoașterii lumii, ci să consacre și progresul ei spiritual, ce poate fi realizat doar de etica științei (bioetica în științele vieții) ce se interpune între cuceririle științifice și reglementările lor legale, astfel ca totdeauna ele să aibă o semnificație uman-utilă. Atestăm faptul că biotehnologiile științifice nu trebuie respinse. Acestea nu trebuie să fie aplicate în disonanță cu drepturile omului; astfel, nu trebuie să transforme omul dintr-un subiect de comunicare într-un obiect de informare, să estompeze dreptul la viață intimă, să afecteze opinia publică privind aplicarea lor. În final, tehnologiile științifice nu trebuie să ducă la creșterea puterii omului asupra semenului său și să deplaseze actul juridic către extremitățile sale de detecție și supraveghere comportamentală în locul desfășurării sale uman-legale pe toată durata sa.

Din ce în ce mai mult, omul de știință dispune asupra creării, modificării și alterării vieții umane, ceea ce determină construcția unei fortărețe legislative solide ce ar contracara impulsurile spre arbitrar în gestionarea vieții umane. Așadar, pentru a intensifica lupta cu tehnicile biomedicale, legiuitorul moldav ar trebui să reglementeze permiterea sau interzicerea utilizării materialului embrionar, implicit a țesutului embrionar uman prelevat la efectuarea avorturilor. Or, lipsa unui cadru legal în materie de utilizare a biotehnologiilor medicale actuale poate genera un abuz în valorificarea clinică a materialului embrionar și avortiv.

Astfel, apare întrebarea: ce se întâmplă cu feteșii avortați? Pot fi aceștia implicați în diverse experimente, tratamente, cum ar fi utilizarea țesuturilor placentare în fabricarea produselor farmaceutice terapeutice și în tratamentul victimelor suferinde de arsuri, în transplantul celulelor fetale la pacienții suferind, de exemplu, de diabet și de unele tulburări neurologice, precum boala Parkinson. Țesutul fetal posedă patru calități care îl fac valabil pentru transplant, acoperind o arie de probleme medicale: poate prolifera în cazul unor implanturi; diferențiază celulele și țesuturile suferinde; produce factori de creștere și, spre deosebire de țesutul adult, nu întotdeauna provoacă un răspuns imun semnificativ de la proprietarul țesutului [2].

Chestiunea cea mai discutabilă în transplantul de țesuturi fetale, deși minoră în practica obișnuită, privește „refacerea unor țesuturi”, ca, de pildă, celulele neurofetale care pot stimula producerea dopaminei când au loc transplanturi la pacienții suferinzi de boala Parkinson și refacerea celulelor fetale de la pancreas pentru tratamentul diabeticii. Refacerea unor astfel de țesuturi este controversată, întrucât depinde de programarea avorturilor electivă, ca, de exemplu, înainte de 9 săptămâni de gestație în cazul bolii Parkinson și în timpul celor 14 săptămâni pentru tratamentul diabeticii.

Astfel, feteșii sau, mai bine zis, organele acestora pot fi folosite în scopuri medicale. O sarcină importantă, care trebuie rezolvată pentru introducerea pe scară largă de transplanturi de organe și țesuturi fetale, este sarcina de a crea un cadru juridic care determină ordinea primirii și utilizării de organe și țesuturi de feteși avortați. În Republica Moldova, *de lege lata*, această chestiune nu oferă reglementare, iar legea penală intervine doar în cazul unui rezultat prejudiciabil real survenit. Totodată, utilizarea țesuturilor embrionare avortate în scopuri terapeutice va genera răspunderea penală în dependență de consecințele real survenite, față de care făptuitorul a manifestat imprudență: în cazul decesului recipientului se aplică art.149 CP RM, iar în cazul vătămării grave sau medii a integrității corporale sau sănătății aplicabil va fi art.157 CP RM.

Pentru a crea un cadru de reglementare adecvat, considerăm că este oportun a studia experiența altor state. Astfel, în Marea Britanie operează, din 1989, Codul de bune practici de embrioni și materiale fetale pentru cercetare și tratament (denumit în continuare Codul de bune practici), recomandat de Guvern pentru a revizui direcțiile de utilizare a cercetării embrionilor și țesuturilor embrionare (în continuare – FFMC). Articolul 3 din Codul de bune practici stabilește reguli pentru procesul de luare a deciziilor cu privire la femeia supusă procedurii de avort și utilizarea ulterioară a embrionului: decizia privind avortul ar trebui să fie luată fără a se ține seama de beneficiile utilizării ulterioare a unui embrion; femeia trebuie să fie informată despre specificul utilizării ulterioare a embrionului fie pentru cercetare, fie în scopuri terapeutice. Această interdicție impusă de FFMC se consideră importantă, deoarece ajută la prevenirea unei practici etic inacceptabile de „direcționare”, care în mod deliberat produce embrioni pentru a obține material în scopuri specifice sau chiar pentru nevoile individuale. O condiție necesară pentru posibilitatea de a utiliza organe și țesuturi de embrioni avortați este obținerea consimțământului informat de la femeia care a luat decizia cu privire la întreruperea cursului sarcinii (art.4 din Codul de bune practici). O astfel de condiție se cere datorită legăturii strânse între femeie și făt. Consimțământul informat pentru utilizarea țesutului fetal trebuie să fie obținut într-un document separat. Obținerea consimțământului informat pentru utilizarea țesutului fetal trebuie să fie precedată de procedura de avort, deoarece efectul de anestezie și, eventual, disconfort face imposibilă obținerea consimțământului informat în perioada postoperatorie [3].

Având în vedere gradul de pericol social pe care îl implică acțiunea de utilizare a feteșilor în diverse tratamente, experimente, considerăm că această faptă se include în sferă penală și poate face obiectul unei infracțiuni. Or, nu doar embrionul poate fi utilizat în scopurile sus-numite, sunt cunoscute și beneficiile placentei pentru tratamente. Astfel, în lipsa unei reglementări de acest gen, *de lege ferenda* considerăm oportun de a include în Codul penal al Republicii Moldova o nouă infracțiune – „Efectuarea ilegală a tratamentului prin terapia fetoplacentară”, analogic legislației Marii Britanii. Textul incriminator poate fi stabilit în Codul penal prin art.159¹.

Deci, pentru a nu opera răspunderea penală pentru această faptă, este nevoie de un consimțământ informat, liber de vicii, atât al femeii care a avortat, cât și al recipientului. Respectiv, primitorii țesuturilor de la avorturile facultative și ai procedurilor rezultate din asemenea țesuturi ar putea pretinde un drept legal de a ști dacă procedura medicală propusă este afectată de această asociere a consimțământului. Revendicarea ar putea fi bazată pe susținerea că consimțământul la îndeplinirea transplantului a fost viciat prin omiterea materialului informațional în baza căruia pacientul urma să facă alegerea sau prin neglijență la transmiterea informației respective [4].

Încadrarea juridică a faptei de efectuare ilegală a tratamentului prin terapia fetoplacentară, inclusiv aprecierea ei juridico-penală, este direct proporțională circumstanței: este prezent sau lipsă consimțământul atât al donatorului care a pus la dispoziție materialul fetoplacentar, cât și al recipientului: Respectiv, Legea Republicii Moldova cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului, nr.263-XVI din 27.10.2005 [5], definește consimțământul ca fiind consimțământul conștientizat al pacientului sau al reprezentantului său legal (în lipsa acestuia, al rudei apropiate) pentru efectuarea unei intervenții medicale, exprimat benevol, în baza informației multilaterale și exhaustive primite de la medicul curant sau de la medicul care efectuează cercetarea biomedicală (studiul clinic), autentificat prin semnăturile pacientului sau a reprezentantului său legal (a rudei apropiate) și a medicului în documentația medicală respectivă (art.1 pct.2).

Cu referire la acest concept, cadrul legal european, și anume: Convenția Consiliului Europei privind drepturile omului și demnitatea umană în fața descoperirilor științifice din 1996 [6], prevede: „Este obligatoriu consimțământul liber și clar, luminat, după o informare prealabilă asupra riscurilor, ori de câte ori noile tehnologii se aplică la om, cu excepția stărilor de necesitate și a urgențelor”.

Astfel, dezvoltarea uluitoară a biomedicinii și a biotehnologiilor a pus într-o lumină nouă drepturile omului și a devansat legislația specifică acestui domeniu. Se impune, așadar, să fie gândite și implementate instrumente juridice mai suplă și adaptate noilor cerințe. Respectiv, în cadrul Comunității Europene statele au convenit la patru principii fundamentale: autonomia, demnitatea, integritatea și vulnerabilitatea. Ele exprimă noul concept de solidaritate socială și extind conceptul de responsabilitate a statului. Mai mult, ele pot fi considerate ca fundament al protecției drepturilor omului împotriva biotehnologiilor. În acest sens, *autonomia*, (din grecescul „auto” și „nomos”) trimite la autodeterminare și trebuie privită ca punct de legătură între individ și organizarea politică a societății. Ea presupune capacitatea de a decide în tot ceea ce privește viața personală, însă, ca orice drept, trebuie privită în corelație cu alte persoane și în corespondență cu alte valori. Raportată la biotehologii, autonomia este necesară protecției vieții private, a confidențialității, a consimțământului dat în cunoștință de cauză. În calitate de instrument legal de protecție putem invoca *demnitatea umană* ca imperativ moral cu caracter absolut, ce presupune respectul pentru corpul omenesc și pentru părțile lui componente. Conceptul de demnitate umană fiind relevant oricărui domeniu de activitate, implică unitatea dintre trup și suflet. Pornind de la aceste deziderate, jurista franceză Noelle Lenoir susține că tot ceea ce este omenesc urmează a fi protejat, în special demnitatea umană în procesul de dezvoltare tehnologică. Referitor la *integritate* ca principiu fundamental, filosoful danez Logstrup menționează că orice ființă umană trebuie să se bucure de dimensiunea sa spirituală și de o anumită zonă în care accesul celorlalți este oprit. Psihiatrii, de asemenea, recomandă neimixtiunea în intimitatea persoanei. Deci, acest principiu constituie o prezumție în biodrept și stabilește limitele intervenției asupra corpului omenesc. Astăzi, când vorbim despre manipulare genetică, despre protecția structurii genetice, ne gândim imediat la dreptul de moștenire genetică și la păstrarea nealterată a identității persoanei și chiar a speciei umane. *Vulnerabilitatea* este înțeleasă ca bază a dreptului, ca nevoia de reglementare ca răspuns la necesitatea de a proteja ființa umană, fragilă și vulnerabilă. Ea reunește două idei: aceea de finitudine și fragilitate a vieții și aceea de comandament moral de grijă și respect pentru celălalt. Împreună cu celelalte principii ea impune nu doar abținerea de la încălcarea autonomiei, demnității sau integrității, ci și solidaritate, non-discriminare și acordare de asistență.

În lipsa unei baze științifice temeinice privind consecințele ce decurg din terapia fetoplacentară, este anevoios a ne pronunța asupra inofensivității întrebuițării materialului embrionar avortat în scopuri terapeutice. De aceea, în vederea evitării unor consecințe nefaste, se impune cu titlu de necesitate corelarea descoperirilor științifice cu sistemul de valori socioumane, fiind instituite, totodată, anumite norme legale, apte să monitorizeze riscurile ce rezultă din dimensiunea succeselor științifice. În acest sens, Federația Rusă a manifestat o atitudine concretă față de acest subiect, interzicând printr-un proiect de lege utilizarea embrionilor umani și a produselor fetale în scop de diagnosticare, terapeutic, experimental, de producere, comercializare sau în alte scopuri [7].

Dreptul la viață și la sănătate, cu precădere dreptul la integritatea psihofizică, din care derivă toate celelalte drepturi umane, drepturi inviolabile și inalienabile, determină ca orice practică și descoperire biomedicală să respecte demnitatea ființei umane, care este superioară voinței celui ce o poartă, asigurându-i dreptul la informare și consimțământ, la codecizie și evaluare a raportului risc-beneficiu, drepturi la care persoana nu poate renunța [8].

Progresele realizate în medicină la început de mileniul trei au depășit cu mult tratamentele tradiționale, prioritate acordându-se tot mai mult unor tehnici biomedicale. Însă, fără o reglementare juridică a cuceririlor științifice în domeniu s-ar putea instala o bioputere negativă, distructivă, în loc de a fi pozitivă și utilă omului [9].

În acest sens, legiuitorul autohton a instituit un cadru juridic în domeniul biotehnologiilor medicale prin incriminarea în Codul penal al Republicii Moldova a unor fapte prejudiciabile cu conotație biomedicală (art.158, art.160, art.161 CP RM etc.), însă nu și pentru fapta de efectuare ilegală a tratamentului prin terapia fetoplacentară.

În lipsa unei posibilități de încadrare juridică a faptei de efectuare ilegală a tratamentului prin terapie fetoplacentară, *de lege ferenda* este oportun ca în Codul penal al Republicii Moldova să fie inclusă o nouă infracțiune, a cărei incriminare să aibă următoarea denumire și dispoziție:

Articolul 159¹. Efectuarea ilegală a tratamentului prin terapia fetoplacentară

Efectuarea de către medic a tratamentului prin terapia fetoplacentară fără consimțământul scris al recipientului ori în lipsa acordului donatorului de a utiliza materialul embrionar avortat,

se pedepsește cu amendă în mărime de până la 300 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 150 la 240 de ore, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 3 ani.

Într-un final, suntem convinși de faptul că includerea unei asemenea incriminări în cadrul normativ al Republicii Moldova va acoperi vidul legislativ în materie de terapie fetoplacentară, asigurându-se astfel o prevenție generală inerentă unei societăți care se pretinde a fi democratică.

Referințe:

1. Scripcaru Gh., Ciucă A., Astărăstoiaie V. ș.a. Introducere în biodrept – de la bioetică la biodrept. - București: Lumina LEX, 2003, p.43.
2. Kennedy I., Grubb A. Medical Law. - Butterworths, p.794.
3. Караваева Е., Кравцов Р. Биомедицинские технологии: Вопросы правового регулирования и ответственности // Сибирский Юридический Вестник, 2005, №3, с.10.
4. Moldovan A.T. Tratat de Drept medical. - București: All Beck, p.291.
5. Convenția Consiliului Europei privind drepturile omului și demnitatea umană în fața descoperirilor științifice din 1996, citată de A.T. Moldovan în: Tratat de Drept medical. - București: All Beck, p.263.
6. Legea Republicii Moldova cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului, nr.263-XVI din 27.10.2005 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.176-181.
7. Eșanu A. Aspecte de drept penal privind obținerea și/sau utilizarea țesuturilor embrionare avortate // Rezumatele comunicărilor Conferinței științifice naționale cu participare internațională „Creșterea impactului cercetării și dezvoltarea capacității de inovare”. Științe Sociale. Vol.I. - Chișinău: CEP USM, 2011, p.264.
8. Scripcaru Gh., Ciucă A., Astărăstoiaie V. ș.a. Op. cit., p.55.
9. Eșanu A. Infracțiuni legate de prelevarea organelor sau țesuturilor umane în reglementarea legislațiilor penale contemporane. - Chișinău: CEP USM, 2009, p.34.

Prezentat la 02.09.2012

CONDIȚIILE GENERALE ȘI SPECIALE PENTRU EXISTENȚA SUBIECTULUI PERSOANĂ FIZICĂ ÎN CAZUL INFRAȚIUNILOR PREVĂZUTE ÎN CAPITOLELE XV ȘI XVI DIN PARTEA SPECIALĂ A CODULUI PENAL: ASPECTE INTRODUCITIVE

Ruslan POPOV

Catedra Drept Penal și Criminologie

In this study is shown that the subject of the offense is the person who commits an offence, who possesses all the qualities – general and special – required by the General Part and Special Part of the Penal Code and who, because of this, becomes able to penal liability. It is argued why the classification of the offence subjects, with regard to their situation within the offence, the ones concerning the active subject and passive subject is not compliant with the legal framework of the Republic of Moldova. The victim of the offence is related to the reference system of the offence object and not to the reference system of the offence subject. Also there is pointed out that the general conditions for the existence of the subject natural person of the offences under Chapters XV and XVI of the Special Part of the Penal Code – the minimum age of penal liability and the accountability – are mandatory conditions to subjects of all offences under Chapters XV and XVI of the Special Part of the Penal Code, whether or not the are special subjects.

In this investigation it is determined that the special qualities of the offence subject, required by the Special Part of the Penal Code, are relevant only in the case of the offenses specified in art.324, 327, 328, 329, 330¹, 332, 333, 335 or 335¹ PC RM. With regard to the offences referred to in art.325, 326 and 334 PC RM, they have a general subject and not a special subject. Also it is shown that the special subject of the offence is the natural person or the legal entity that, apart from the general qualities required by the General Part of the Penal Code, must have the special qualities required by the norm of the Special Part of the Penal Code, which sets the liability for that offence. It is also argued that if we refer to the subject of the offences specified in art.324, 327, 328, 329, 330¹, 332, 333, 335 or 335¹ PC RM, in all of the cases, we are confirming the presence of qualities characterizing the legal status of the person evolving as a subject of the offence or the one achieving the function carried by the subject.

În conformitate cu alin.(1) art.51 CP RM, temeiul real al răspunderii penale îl constituie fapta prejudiciabilă săvârșită, iar componența infracțiunii, stipulată în legea penală, reprezintă temeiul juridic al răspunderii penale. În același timp, potrivit art.15 CP RM, gradul prejudiciabil al infracțiunii se determină conform semnelor ce caracterizează elementele infracțiunii: obiectul; latura obiectivă; subiectul; latura subiectivă.

Din analiza acestor prevederi ale legii penale se desprinde că – de rând cu obiectul infracțiunii, latura obiectivă a infracțiunii și latura subiectivă a infracțiunii – subiectul infracțiunii constituie unul dintre elementele constitutive ale infracțiunii.

În literatura de specialitate, în legătură cu înțelesul noțiunii „subiectul infracțiunii”, au fost exprimate puncte de vedere variate: „persoana fizică sau juridică ce săvârșește o faptă care constituie infracțiune” [1]; „persoana care a comis o faptă ce constituie infracțiune” [2]; „persoana fizică sau juridică care săvârșește o infracțiune și urmează să răspundă penal” [3]; „persoana care a comis o faptă prevăzută de legea penală și care, grație faptului că posedă toate semnele prevăzute de lege pentru această categorie de subiect, este pasibilă de răspundere penală” [4]; „persoana care a săvârșit o infracțiune și care posedă toate calitățile cerute de lege, astfel încât să poată suporta răspunderea penală” [5]; „persoana care este pasibilă de răspundere penală pentru fapta prevăzută de legea penală, săvârșită de ea cu intenție sau din imprudență” [6].

Sinteza acestor puncte de vedere ne permite să afirmăm că subiectul infracțiunii este acea persoană care săvârșește o infracțiune, care posedă toate calitățile – generale și speciale – cerute de Partea Generală și de Partea Specială ale Codului penal și care, datorită acestui fapt, devine pasibilă de răspundere penală.

Unii autori, în special cei români, consideră că subiect al infracțiunii este nu doar persoana care săvârșește infracțiunea, dar și persoana care participă la săvârșirea infracțiunii în calitate de complice, instigator (sau organizator) [7].

Cauza enunțării unei asemenea poziții în doctrina penală română o găsim în textul legii penale române: art.144 din Codul penal al României din 1968 [8] stabilește: „Prin „săvârșirea unei infracțiuni” sau „comiterea unei infracțiuni” se înțelege săvârșirea oricăreia dintre faptele pe care legea penală le pedepsește ca infracțiune

consumată sau ca tentativă, precum și participarea la comiterea acestora ca autor, instigator sau complice (subliniere ne aparține – *n.a.*)”. O prevedere similară se conține în art.174 din Codul penal al României din 2009 [9].

Însă, o asemenea interpretare largă a noțiunii de săvârșire (comitere) a infracțiunii lipsește în Codul penal al Republicii Moldova. Din interpretarea sistemică a art.21 și 42 CP RM ne putem da seama că săvârșește infracțiunea doar autorul acesteia. Ceilalți participanți la infracțiune – complicele, instigatorul și organizatorul – contribuie la săvârșirea infracțiunii, însă nu o săvârșesc. Or, complicele, instigatorul și organizatorul nu pot să execute nici măcar parțial latura obiectivă a infracțiunii.

Iată ce menționează în acest sens M.Grama: „Autor al infracțiunii poate fi doar persoana ce corespunde tuturor cerințelor înaintate față de subiectul infracțiunii concrete. În aceste cazuri este vorba nu doar despre trăsăturile subiectului general al infracțiunii, dar și despre trăsăturile înaintate față de subiectul special. Astfel, autor al unei infracțiuni militare poate fi numai un militar, adică persoana care îndeplinește serviciul militar în termen sau în bază de contract, trece pregătirea militară obligatorie sau este chemată la concentrări. Persoana care nu posedă aceste trăsături, chiar dacă împreună cu un militar, spre exemplu, a participat la săvârșirea unei infracțiuni militare, nu poate fi recunoscută autor al infracțiunii militare. În astfel de cazuri, o asemenea persoană poate purta răspundere doar în calitate de organizator, instigator sau complice” [10]. Într-o manieră asemănătoare se exprimă A.P. Kozlov: „Săvârșirea infracțiunii constă în aceea că, prin fapta sa, persoana aduce atingere relațiilor sociale; acțiunea sau inacțiunea acestei persoane produce sau poate produce urmări prejudiciabile. Datorită conduitei autorului infracțiunii, fie apare rezultatul infracțional, fie acesta devine posibil. Numai fapta autorului infracțiunii face parte din conduita infracțională la etapa de executare a laturii obiective. Faptele altor participanți la infracțiune nu pot să declanșeze producerea rezultatului infracțional. Fapta autorului infracțiunii este cea descrisă în normele din Partea Specială a Codului penal” [11].

Menționăm că, în corespundere cu alin.4 art.34 din Codul penal al Federației Ruse [12], persoana, care nu este subiect al infracțiunii, special indicat în articolul corespunzător al Părții Speciale a Codului penal, și care a participat la săvârșirea infracțiunii prevăzute de acel articol, poartă răspundere pentru respectiva infracțiune în calitate de organizator, instigator sau complice.

Considerăm oportună completarea art.42 CP RM cu alineatul (7), având un conținut similar celui de la alin.4 art.34 din Codul penal al Federației Ruse. Acest alineat proiectat ar veni în completarea alin.(6) art.42 CP RM, care stabilește: „Participanții trebuie să întrunească semnele subiectului infracțiunii”. Or, în lipsa unei asemenea completări, alin.(6) art.42 CP RM reflectă doar aproximativ realitatea juridică. Astfel, în contextul studiului de față, afirmăm că nu este obligatoriu ca organizatorul, instigatorul sau complicele la infracțiunile, prevăzute la art.324, 327, 328, 329, 330¹, 332, 333, 335 sau 335¹ CP RM, să dispună de calitățile speciale ale subiectului acestor infracțiuni. Este suficient ca organizatorul, instigatorul sau complicele la infracțiunile specificate mai sus să posede calitățile generale cerute de lege subiectului infracțiunii.

Din cele menționate reiese că nu poate fi considerată subiect al infracțiunii persoana care nu posedă calitățile cerute de articolul din Partea Specială a Codului penal pentru infracțiunea săvârșită de acea persoană. În acest plan, nu putem fi de acord cu V.G. Usov, care afirmă: „De regulă, coautorul execută o parte a laturii obiective a infracțiunii și, de aceea, nu trebuie să posede în mod obligatoriu toate calitățile subiectului special, atunci când acționează împreună cu un alt coautor care este subiect special al infracțiunii. De exemplu, în cazul coautoratului la coruperea pasivă, persoana, care nu este persoană cu funcție de răspundere, poate săvârși primirea foloaselor necuvenite” [13].

Replicând, apelăm la opinia exprimată de I.Țurcan: „O persoană particulară nu poate să săvârșescă coruperea pasivă. Chiar dacă persoana particulară ia remunerația ilicită împreună cu o persoană cu funcție de răspundere, nu putem afirma că această persoană particulară execută latura obiectivă a infracțiunii specificate la art.324 CP RM. O persoană particulară poate doar să contribuie la executarea laturii obiective a infracțiunii prevăzute la art.324 CP RM. Să contribuie pe calea complicității, organizării sau instigării la coruperea pasivă. O persoană particulară nu poate să săvârșescă coruperea pasivă, pentru că nu poate fi coruptă” [14]. O opinie apropiată formulează I.Botezatu: „În doctrina penală, noțiunea „fiecțiunea de autor al infracțiunii” se referă la cazul când la săvârșirea infracțiunii de către subiectul special al acesteia, contribuie persoane care nu au calitatea specială a subiectului respectiv [15]. În cazul escrocheriei cu folosirea situației de serviciu, nu săvârșește această infracțiune cel care nu-și folosește situația de serviciu. Aceasta nu înseamnă că îl vom trage la răspun-

dere conform alin.(1) art.190 CP RM. Nu, pentru că, deși nu săvârșește, el contribuie la săvârșirea nu a unei escrocherii oarecare, dar anume a escrocheriei cu folosirea situației de serviciu. Deci, nu poate fi neglijată cooperarea cu autorul infracțiunii, în baza intenției infracționale care-i unește pe toți participanții la infracțiune. Așadar, „autorul fictiv” va răspunde în baza art.42 și lit.d) alin.(2) art.190 CP RM” [16].

În concluzie, subiect al infracțiunii, în general, și subiect special al infracțiunii, în special, nu poate fi considerată persoana care contribuie la săvârșirea infracțiunii în calitate de complice, instigator sau organizator. O asemenea persoană îndeplinește rolul de participant secundar la săvârșirea infracțiunii. Ea trebuie să îndeplinească condițiile generale pentru existența subiectului infracțiunii, condiții specificate în art.21 CP RM. În același timp, participantul secundar la săvârșirea infracțiunii poate să nu posedă calitățile speciale cerute de articolul din Partea Specială a Codului penal pentru infracțiunea la a cărei săvârșire participă (iar, chiar dacă le posedă, nu poate săvârși infracțiunea prevăzută de acel articol, nu poate executa latura obiectivă a infracțiunii prevăzute de acel articol). Întrucât nu posedă necesarmente toate calitățile – generale și speciale – cerute de lege, participantul secundar la săvârșirea infracțiunii nu este subiect al infracțiunii. Drept urmare, o persoană particulară nu poate fi coruptă, nu poate abuza de putere sau de serviciu, nu poate săvârși exces de putere sau depășire a atribuțiilor de serviciu, nu poate comite neglijența în serviciu etc.

Excepție de la această regulă o constituie ipoteza în care infracțiunea cu subiect special îndeplinește cumulativ următoarele două condiții: 1) este o infracțiune complexă; 2) se caracterizează prin aceea că o parte a laturii ei obiective poate fi executată de o persoană care nu este subiect special. De exemplu, „în cazul violului săvârșit de două sau mai multe persoane, victima trebuie să aibă o altă apartenență sexuală decât persoana care realizează raportul sexual. În raport cu persoana care realizează constrângerea fizică sau psihică, apartenența sexuală poate fi aceeași” [17]. Cu alte cuvinte, în cazul violului săvârșit de două sau mai multe persoane, numai cel care realizează raportul sexual trebuie să posede calitatea specială de persoană având o altă apartenență sexuală decât victima. În ce privește persoana care realizează constrângerea fizică sau psihică, nu este obligatoriu ca aceasta să aibă o altă apartenență sexuală decât victima.

Totuși, trebuie să precizăm că nici una dintre infracțiunile prevăzute în Capitolele XV și XVI din Partea Specială a Codului penal nu face parte din categoria de infracțiuni complexe, care să se caracterizeze prin aceea că o parte a laturii lor obiective poate fi executată de o persoană care nu este subiect special. De aceea, excepția în cauză nu este relevantă în raport cu infracțiunile prevăzute în Capitolele XV și XVI din Partea Specială a Codului penal.

Așadar, pentru a fi subiect al infracțiunii, persoana trebuie să posede toate calitățile – generale și speciale – cerute de Partea Generală și de Partea Specială ale Codului penal. Mai precis, pe calitățile generale cerute de Partea Generală a Codului penal trebuie să se grezeze calitățile speciale cerute de Partea Specială a Codului penal. În orice caz, suportul normativ de bază al calităților cerute de legea penală subiectului infracțiunii este cel din art.21 CP RM.

Accentuăm aceasta, întrucât, uneori, în literatura de specialitate atât din România [18], cât și din Republica Moldova [19], sunt utilizate noțiunile-pereche „subiectul activ al infracțiunii” și „subiectul pasiv al infracțiunii”. Se consideră că subiectul activ al infracțiunii și subiectul pasiv al infracțiunii sunt cei doi subiecți ai raportului juridic penal de conflict: subiectul activ al infracțiunii este persoana care săvârșește infracțiunea; subiectul pasiv al infracțiunii este persoana asupra căreia se îndreaptă infracțiunea.

Precizăm din start că nu considerăm incorectă această concepție de clasificare a subiecților infracțiunii în funcție de poziția lor în cadrul infracțiunii. Totuși, o considerăm neconformă cu cadrul normativ al Republicii Moldova. Cel mai probabil, în opinia promotorilor concepției în cauză, noțiunile „subiectul activ al infracțiunii” și „subiectul pasiv al infracțiunii” sunt părți componente ale noțiunii generice „subiectul infracțiunii”. În Codul penal al Republicii Moldova, articolul 21 se numește „Subiectul infracțiunii”. Însă, din analiza acestui articol se desprinde că el se referă numai la persoana care săvârșește infracțiunea, nu și la persoana asupra căreia se îndreaptă infracțiunea. Acesta este un prim indiciu al faptului că concepția de clasificare a subiecților infracțiunii în funcție de poziția lor în cadrul infracțiunii nu este conformă cu cadrul normativ al Republicii Moldova.

Un al doilea indiciu îl găsim în Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova: în nici un articol din cadrul acesteia nu se utilizează noțiunile „subiectul activ al infracțiunii” și „subiectul pasiv al infracțiunii”. În schimb, pentru desemnarea persoanei asupra căreia se îndreaptă infracțiunea se folosește noțiunea „victima

infracțiunii” (de exemplu, în art.145, 146, 148, 150-152, 156, 159, 163, 164-166, 169, 171, 172, 174, 175, 192¹, 201¹, 214, 217⁶, 280, 284, 362 și 370 CP RM). Și atunci, se impune întrebarea: dacă legiuitorul operează în cadrul legii penale cu noțiunile „subiectul infracțiunii” și „victima infracțiunii”, de ce trebuie căutați substituenți pentru aceste noțiuni și creată confuzie atât în plan teoretic, cât și în plan practic? Pentru că oricine este în drept să se întrebe: au oare același conținut noțiunile „subiectul infracțiunii” și „victima infracțiunii”, utilizate în art.21 CP RM, și noțiunile „subiectul activ al infracțiunii” și „subiectul pasiv al infracțiunii”, folosite de unii doctrinari autohtoni? Dacă răspunsul este afirmativ, atunci nu este clar de ce acești doctrinari preferă să utilizeze noțiuni care, probabil, își au suportul în legile penale ale altor state, nu și în legea penală a Republicii Moldova. Dacă răspunsul este negativ, atunci respectivii doctrinari ar trebui să explice în ce constă diferența dintre noțiunile confruntate.

Nu este exclus ca, în plan terminologic, noțiunile „subiectul activ al infracțiunii” și „subiectul pasiv al infracțiunii” să fie mai reușite decât noțiunile „subiectul infracțiunii” și „victima infracțiunii”. Însă, atunci când discutăm despre interpretarea și aplicarea legii penale, contează dacă terminologia este sau nu conformă cu litera legii. Chiar dacă este imperfectă sub aspect terminologic, o prevedere legală trebuie respectată. Iar soluția (stabilită și ea de lege) este de a formula o recomandare de perfecționare a legii în plan terminologic. Orice altă soluție (presupunând promovarea unui paralelism terminologic neconform cu textul legii) este nu altceva decât o expresie a nihilismului juridic.

Dar acesta nu este singurul argument pentru a nu utiliza noțiunile „subiectul activ al infracțiunii” și „subiectul pasiv al infracțiunii”.

În plan filosofic, obiectul reprezintă realitatea exterioară subiectului [20]. Astfel, din perspectiva acțională (care este cea mai potrivită atunci când ne referim la o infracțiune), subiect este titularul acțiunii, adică cel care cunoaște, gândește și acționează; obiectul este cel asupra căruia sunt îndreptate gândul sau acțiunea subiectului. Din această perspectivă, nu ar fi adecvat să considerăm subiect pe cineva asupra căruia sunt îndreptate gândul sau acțiunea unui alt subiect.

Această constatare nu este de neglijat, luând în considerație că, așa cum am menționat mai sus, de rând cu obiectul infracțiunii, latura obiectivă a infracțiunii și latura subiectivă a infracțiunii, subiectul infracțiunii este unul dintre elementele constitutive ale infracțiunii. Opoziția dintre obiectul infracțiunii și subiectul infracțiunii, pe de o parte, și dintre latura obiectivă a infracțiunii și latura subiectivă a infracțiunii, pe de altă parte, este ceea ce caracterizează sistemul de referință al unei componente de infracțiune.

Din cele consemnate *supra* reiese o altă concluzie: persoana asupra căreia se îndreaptă infracțiunea se raportează la sistemul de referință al obiectului infracțiunii, odată ce este persoana asupra căreia se îndreaptă fapta subiectului infracțiunii. Această teză o confirmă următoarele puncte de vedere: „Victima infracțiunii este persoana fizică sau juridică care evoluează în calitate de participant la relațiile sociale ocrotite de legea penală, persoană căreia îi este cauzat un prejudiciu fizic, patrimonial, moral sau de altă natură, reprezentând urmările prejudiciabile ale faptei săvârșite de subiect” [21]; „Trăsăturile principale ale victimei infracțiunii sunt: victima este subiectul relațiilor sociale ocrotite de legea penală; victimei îi este cauzat un prejudiciu efectiv sau potențial; cauzarea prejudiciului dat este interzisă de acea normă penală pentru a cărei încălcare subiectul infracțiunii este tras la răspundere penală” [22]; „Victima infracțiunii desemnează unul dintre elementele relației sociale: subiectul relației sociale, a cărui apărare este exercitată de norma penală corespunzătoare” [23]; „De vreme ce victima infracțiunii face parte din sistemul de referință al obiectului infracțiunii, ca element constitutiv al faptei infracționale, este firească tangența care se observă între victima infracțiunii și obiectul juridic special al acesteia... În acest caz, componenta socială a daunei constă în crearea imposibilității pentru victimă de a-și îndeplini obligațiile de muncă, de a se bucura de posibilitatea de a participa activ la viața socială, ori în privarea acesteia de posibilitatea de a-și exercita deplin drepturile de proprietar sau de posesor. Prin intermediul acestei componente sociale a daunei se stabilește legătura dintre victimă și obiectul juridic special al infracțiunii” [24]; „Victima infracțiunii este subiect, însă nu al infracțiunii, dar al relației sociale apărate de legea penală. Relevantă este tocmai această caracteristică. Nu cea datorită căreia se operează cu noțiunea „subiect pasiv al infracțiunii” [25]; „Tocmai pentru că victima infracțiunii este unul dintre participanții la relația socială apărată de legea penală, reprezentând obiectul infracțiunii, am ales acest sistem de referință, și nu cel al subiectului infracțiunii” [26]; „Relațiile sociale sunt constituite din câteva elemente: participanții la relațiile sociale (aceștia reprezintă niște instituții sociale, adică persoane care evo-

luează ca indivizi aparte sau ca colectivități de indivizi); relațiile propriu-zise în cadrul subiectelor nominalizate sau relațiile reciproce; condițiile de activitate și de funcționare normală a participanților la relațiile sociale. Ceea ce interesează atingerea scopului propus este analiza primului element din șirul menționat. Astfel, participanții la relațiile sociale, titularii ai anumitor interese ocrotite de drept, sunt acele instituții sociale și de stat, cărora infracțiunea le aduce daune și care sunt cuprinse de noțiunea de relație socială protejată de dreptul penal, deci de noțiunea de obiect al infracțiunii; totodată acești participanți, împreună cu interesele lor, formează partea componentă a obiectului infracțiunii... În baza celor expuse, susținem opinia că victima se include în instituția obiectului infracțiunii” [27].

Din considerentele invocate mai sus, în studiul de față vom utiliza noțiunea „subiectul infracțiunii” (și nu noțiunea „subiectul activ al infracțiunii”), pentru a desemna persoana care săvârșește o infracțiune, care posedă toate calitățile – generale și speciale – cerute de Partea Generală și de Partea Specială ale Codului penal și care, datorită acestui fapt, devine pasibilă de răspundere penală.

După această clarificare conceptuală, vom menționa că condițiile generale pentru existența subiectului persoană fizică al infracțiunilor prevăzute în Capitolele XV și XVI din Partea Specială a Codului penal sunt:

- 1) vârsta minimă de răspundere penală;
- 2) responsabilitatea.

Aceste condiții sunt obligatorii pentru subiecții tuturor infracțiunilor prevăzute în Capitolele XV și XVI din Partea Specială a Codului penal, indiferent dacă aceștia sunt sau nu subiecți speciali.

Privitor la prima dintre condițiile menționate mai sus – *vârsta minimă de răspundere penală* – ne raliem punctului de vedere exprimat de A.A. Baibarin, conform căruia prin „vârsta minimă a răspunderii penale” se are în vedere acea categorie juridico-penală care se referă la un anumit număr de ani trăiți de făptuitor – stabilit de legea penală și caracterizat prin suficiență – astfel încât să mărturisească despre capacitatea acestui făptuitor de a înțelege caracterul prejudiciabil al faptei sale, precum și despre capacitatea lui de a-și manifesta voința și de a-și dirija acțiunile [28].

Prin stabilirea limitei vârstei de răspundere penală, legiuitorul moldovean a făcut nu altceva decât să implementeze prevederile de la lit.a) pct.3 art.40 al Convenției internaționale cu privire la drepturile copilului, adoptate la New York la 20.11.1989 [29], conform cărora statelor-părți li se recomandă să promoveze legi, în care să stabilească, printre altele, o vârstă minimă sub care copiii, acuzați sau găsiți vinovați de încălcarea legii, să fie prezumați ca neavând capacitatea de a o încălca. Astfel, la alin.(1) art.21 CP RM se prevede că sunt pasibile de răspundere penală persoanele fizice responsabile care la momentul săvârșirii infracțiunii au atins vârsta de 16 ani. Însă la alin.(2) art.21 CP RM este stabilită excepția de la regula fixată la alin.(1) art.21 CP RM. Conform acestei norme, persoanele fizice care au vârsta între 14 și 16 ani sunt pasibile de răspundere penală numai pentru săvârșirea infracțiunilor prevăzute la art.145, 147, 151, alin.(2) art.152, art.164, alin.(2) și (3) art.166, art.171, 172, 175, 186-188, alin. (2)-(6) art.189, alin.(2)-(5) art.190, alin.(2)-(4) art.192, alin.(2) și (3) art.192¹, alin.(4) art.196, alin.(2) art.197, alin.(3) art.212, lit.b) alin.(4) art.217, alin.(3) și lit.b) și d) alin.(4) art.217¹, lit.a) și b) alin.(3) art.217³, art.217⁴, alin.(2) art.217⁶, art.260, 268, 270, 271, 275, 280, 281, 283-286, alin.(2) și (3) art.287, alin.(2) art.288, alin.(2) art.290, alin.(2) art.292, alin.(2) art.317, art.342 CP RM.

Observăm astfel că nici una dintre infracțiunile prevăzute în Capitolele XV și XVI din Partea Specială a Codului penal nu se regăsește printre cele nominalizate la alin.(2) art.21 CP RM.

În normele din Capitolele XV și XVI din Partea Specială a Codului penal nu este stabilită nici excepția de la regula fixată la alin.(1) art.21 CP RM, potrivit căreia, pentru unele infracțiuni, vârsta minimă a răspunderii penale este de 18 ani. O astfel de excepție se stabilește explicit pentru infracțiunile prevăzute la art.208, 209, lit.b¹) alin.(3) art.217, lit.b¹) alin.(3) art.217¹ CP RM și rezultă, implicit, în cazul infracțiunilor specificate la art.364-392 CP RM.

În concluzie, în ipoteza infracțiunilor prevăzute în Capitolele XV și XVI din Partea Specială a Codului penal, vârsta minimă a răspunderii penale este de 16 ani.

După S.A. Marcunțov, „temelia stabilirii vârstei minime a răspunderii penale o constituie criteriul științific de socializare a persoanei, socializare care-i permite să-și dea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, să prevadă urmările ei prejudiciabile și să fie pasibilă de pedeapsă. Deja la o vârstă timpurie, minorii pot să-și dea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii lor. Cât privește capacitatea de a prevedea urmările prejudiciabile ale faptei săvârșite, precum și de a alege varianta de conduită conformă

cu legea, aceasta apare în perioada de adolescență, atunci când persoana începe să acumuleze experiență de viață” [30].

Astfel, putem prezuma că la vârsta de 16 ani persoanele își dau seama de caracterul prejudiciabil al acțiunilor sau inacțiunilor prevăzute în Capitolele XV și XVI din Partea Specială a Codului penal, pot să prevadă urmările prejudiciabile ale acestor acțiuni sau inacțiuni, pot alege varianta de conduită conformă cu prevederile din Capitolele XV și XVI din Partea Specială a Codului penal, precum și sunt pasibile de pedeapsa prevăzută în sancțiunile din articolele din cadrul Capitolelor XV și XVI din Partea Specială a Codului penal.

Totuși, nu poate fi ignorat faptul că în situația infracțiunilor prevăzute la art.324, 327, 328, 329, 330¹, 332, 333, 335 sau 335¹ CP RM legiuitorul reclamă prezența unor calități speciale pentru subiectul infracțiunii. Datorită acestora, este posibil ca vârsta minimă efectivă (nu cea prezumată) de răspundere penală să depășească baremul de 16 ani. Aceasta deoarece, pentru a avea calitățile speciale cerute de art.324, 327, 328, 329, 330¹, 332, 333, 335 sau 335¹ CP RM, s-ar putea ca subiectul infracțiunii să trebuiască să posede nu doar maturitate intelectuală și volitivă, dar și maturitate ocupațională (profesională; funcțională).

Apropo, în acest context este necesar a menționa că, potrivit alin.(2) art.8 din Codul muncii al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 28.03.2003 [3], nu constituie discriminare stabilirea unor diferențieri, excepții, preferințe sau drepturi ale salariaților, care sunt determinate de cerințele specifice unei munci, stabilite de legislația în vigoare. De asemenea, conform alin.(5) art.7 al Legii Republicii Moldova cu privire la asigurarea egalității, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 25.05.2012 [32], orice deosebire, excludere, restricție sau preferință în privința unui anumit loc de muncă nu constituie discriminare în cazul în care, prin natura specifică a activității în cauză sau a condițiilor în care această activitate este realizată, există anumite cerințe profesionale esențiale și determinante, cu condiția ca scopul să fie legitim și cerințele proporționale.

Tocmai de aceea, așa cum prevede, de exemplu, Codul electoral al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 21.11.1997 [33], candidați la funcția de deputat în Parlament pot fi persoanele care au împlinit, inclusiv în ziua alegerilor, vârsta de 18 ani (art.75); au dreptul de a fi aleși consilieri în consiliile locale persoanele care au împlinit, inclusiv în ziua alegerilor, vârsta de 18 ani (alin.(1) art.124); au dreptul de a fi aleși primari persoanele care au împlinit, inclusiv în ziua alegerilor, vârsta de 25 de ani (alin.(2) art.124).

De asemenea, așa cum reiese din alin.(2) art.78 din Constituția Republicii Moldova, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 29.07.1994 [34], și din art.3 al Legii cu privire la procedura de alegere a Președintelui Republicii Moldova, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 22.09.2000 [35], în funcția de Președinte al Republicii Moldova poate fi aleasă persoana care are 40 de ani împliniți.

Potrivit Legii Republicii Moldova privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri), adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 23.12.1994 [36], deputat în Adunarea Populară a Găgăuziei poate fi persoana care a împlinit vârsta de 21 de ani (alin.(3) art.8); Guvernatorul Găgăuziei trebuie să fie o persoană care a împlinit vârsta de 35 de ani (alin.(3) art.14).

În acord cu lit.b) alin.(4) art.42 din Codul audiovizualului al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 27.07.2006 [37], poate candida la funcția de membru al Consiliului Coordonator al Audiovizualului persoana care a împlinit vârsta de 25 de ani.

În conformitate cu alin.(1) art.5 al Legii Republicii Moldova privind serviciul în organele vamale, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 13.12.1994 [38], pot fi colaboratori vamali persoanele care au împlinit vârsta de 18 ani.

Potrivit lit.a) alin.(1) art.7 al Legii Republicii Moldova privind statutul ofițerului de informații și securitate, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 19.07.2007 [39], în funcția de ofițer de informații și securitate din Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova poate fi angajată persoana care a atins vârsta de 21 de ani.

În corespundere cu alin.(2) art.69 al Legii Republicii Moldova privind societățile cu răspundere limitată, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 14.06.2007 [40], administrator al unei societăți cu răspundere limitată poate fi numai o persoană fizică majoră.

Astfel, în ipotezele prezentate mai sus vârsta minimă efectivă de răspundere penală variază de la 18 la 40 de ani.

În mod implicit, faptul că, în cazul infracțiunilor prevăzute la art.324, 327, 328, 329, 330¹, 332, 333, 335 sau 335¹ CP RM, vârsta minimă efectivă de răspundere penală depășește baremul de 16 ani se confirmă în alte ipoteze.

De exemplu, potrivit alin.(4) art.8 al Legii Republicii Moldova cu privire funcția publică și statutul funcționarului public, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 04.07.2008 [41], pentru a ocupa o funcție publică de conducere de nivel superior, persoana trebuie să aibă, printre altele, cel puțin 5 ani vechime în specialitatea/profilul funcției publice respective.

De asemenea, în conformitate cu alin.(1) art.11 al Legii Republicii Moldova cu privire la Curtea Constituțională, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 20.07.1995 [42], judecător al Curții Constituționale poate fi persoana care are, printre altele, o înaltă competență profesională și o vechime de cel puțin 15 ani în activitatea juridică, în învățământul juridic superior sau în activitatea științifică.

La fel, potrivit Legii Republicii Moldova cu privire la statutul judecătorului, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 20.07.1995 [43], la funcția de judecător poate candida persoana care, printre altele, a absolvit Institutul Național al Justiției (lit.c) alin.(1) art.6); prin derogare de la prevederile lit.c) alin.(1) art.6 al Legii cu privire la statutul judecătorului, poate candida la funcția de judecător persoana care a activat cel puțin ultimii 5 ani în calitate de deputat, membru al Curții de Conturi, profesor titular de drept în instituțiile de învățământ superior acreditate, procuror, anchetator, ofițer de urmărire penală, avocat, avocat parlamentar, notar, jurisconsult, referent al judecătorului, executor judecătoresc, consultant (consilier) al instanței judecătorești sau grefier, precum și în funcțiile de specialitate juridică în aparatul Curții Constituționale, al Consiliului Superior al Magistraturii sau al autorităților publice și care a promovat examenul de capacitate, în condițiile legii, în fața colegiului de calificare (alin.(2) art.6); poate candida la funcția de judecător al Curții de Apel sau de judecător al Curții Supreme de Justiție persoana care are o vechime în muncă în funcția de judecător de cel puțin 6 ani și, respectiv, 10 ani (alin.(3) art.6); poate fi numit judecător militar persoana care întrunește condițiile prevăzute la alin.(1) art.6 al Legii cu privire la statutul judecătorului și are calitatea de ofițer activ (alin.(4) art.6).

De asemenea, conform Legii Republicii Moldova cu privire la Procuratură, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 25.12.2008 [44], poate fi numită în funcția de procuror persoana care, printre altele, are vechimea în muncă necesară pentru a fi numită în funcția respectivă (lit.d) alin.(1) art.36); în funcția de Procuror General poate fi numită persoana a cărei calificare profesională și experiență de lucru din ultimii 15 ani sunt corespunzătoare realizării sarcinilor Procuraturii, iar în funcția de adjunct al acestuia – persoana care a activat în funcția de procuror cel puțin 10 ani (alin.(2) art.36); în funcția de procuror teritorial sau de procuror specializat, de procuror-șef al subdiviziunii organului Procuraturii pot fi numiți procurorii care au o vechime de muncă în funcția de procuror de cel puțin 5 ani, iar în funcția de adjunct al acestora – de cel puțin 4 ani (alin.(3) art.36); la funcția de procuror poate candida persoana care a absolvit cursurile de formare inițială a procurorilor la Institutul Național al Justiției (alin.(1) art.37); prin derogare de la prevederile alin.(1) art.37 al Legii cu privire la Procuratură, la funcția de procuror poate candida persoana care, anterior, a activat în calitate de procuror sau, în ultimii 5 ani, a activat în calitate de judecător, anchetator, ofițer de urmărire penală, de avocat, avocat parlamentar, de notar, jurisconsult, de consultant (consilier) al instanței de judecată, în funcțiile de specialitate juridică din aparatul Curții Constituționale, al Consiliului Superior al Magistraturii, al autorităților publice. În vechimea în specialitatea juridică se includ, de asemenea, perioadele în care persoana licențiată în drept a exercitat mandatul de deputat, a activat în calitate de membru al Curții de Conturi, de profesor titular de drept în instituțiile de învățământ superior, de executor judecătoresc, de grefier (alin.(2) art.37); persoanele care au exercitat funcția de procuror, avocat, ofițer de urmărire penală (anchetator) și/sau de judecător cel puțin 10 ani și care și-au încheiat activitatea din motive neimputabile lor pot fi numite în funcția de procuror fără susținerea examenului de capacitate dacă perioada în care nu au activat în funcțiile menționate nu este mai mare de 5 ani (alin.(5) art.38).

În corespundere cu lit.b) alin.(1) art.17 al Legii Republicii Moldova cu privire la Curtea de Conturi, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 05.12.2008 [45], candidat la funcția de membru al Curții de Conturi poate fi persoana, printre altele, a cărei calificare profesională și experiență de lucru din ultimii 10 ani este corespunzătoare pentru exercitarea sarcinilor Curții de Conturi.

În conformitate cu alin.(5) art.23 al Legii Republicii Moldova cu privire la Banca Națională a Moldovei, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 21.07.1995 [46], candidații la funcția de membru al Consiliului de administrație al Băncii Naționale a Moldovei pot fi persoanele care au, printre altele, o experiență de muncă de 10 ani în domeniul financiar și monetar.

Conform art.12 al Legii Republicii Moldova privind Comisia Națională a Pieței Financiare, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 12.11.1998 [47], în funcția de membru al Consiliului de administrație al Comisiei Naționale a Pieței Financiare poate fi desemnată persoana care are, printre altele, o vechime în muncă de cel puțin 10 ani în domeniile financiar, economic sau bancar.

Potrivit art.3 al Legii Republicii Moldova cu privire la avocații parlamentari, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 17.10.1997 [48], avocat parlamentar poate fi persoana care are, printre altele, o înaltă competență profesională și o vechime de cel puțin 5 ani în activitatea juridică sau în învățământul juridic superior.

În acord cu alin.(4) art.8¹ al Legii Republicii Moldova cu privire la Centrul Național Anticorupție, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 06.06.2002 [49], candidatul la funcția de director al Centrului Național Anticorupție trebuie să aibă, printre altele, o vechime în muncă în domeniul juridic de cel puțin 10 ani.

Potrivit lit.c) alin.(3) art.11 al Legii cu privire la asigurarea egalității, în componența Consiliului pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității poate fi numită orice persoană care, printre altele, are o activitate recunoscută în domeniul apărării drepturilor omului de cel puțin 5 ani.

În corespundere cu pct.11 al Anexei nr.1 la Legea Republicii Moldova cu privire la Comisia Națională de Integritate, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 19.12.2011 [50], poate fi numită în funcția de membru al Comisiei Naționale de Integritate persoana care, printre altele, are o vechime în muncă de cel puțin 7 ani.

Conform alin.(6) art.8 al Legii Republicii Moldova cu privire la statistica oficială, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 09.12.2004 [51], poate fi numită director general, vicedirector general al organului central de statistică persoana care are o experiență de muncă în domeniul statisticii sau al economiei/finanțelor de cel puțin 5 ani pentru directorul general și de 3 ani pentru vicedirectorul general.

În conformitate cu art.12 al Legii Republicii Moldova privind cadastrul bunurilor imobile, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 09.12.2004 [52], în funcția de registrator în cadrul Întreprinderii Specializate în Cadastru se angajează prin concurs persoane care, printre altele, activează de cel puțin 5 ani în funcția de registrator la oficiul cadastral teritorial și persoane care activează de cel puțin 1 an în funcția de jurist la Întreprinderea Specializată în Cadastru (alin.(2)); în funcția de registrator în cadrul oficiului cadastral teritorial este angajată persoana care, printre altele, a îndeplinit timp de 1 an funcția de registrator stagiar sau a exercitat timp de 3 ani o funcție de specialitate juridică (alin.(3)).

Potrivit alin.(1) art.19 din Codul electoral, în calitate de membri ai Comisiei Electorale Centrale pot fi propuse persoane care au, printre altele, o vechime de cel puțin 10 ani în domeniul juridic sau al administrației publice.

În acord cu alin.(4) art.22 al Legii Republicii Moldova privind protecția datelor cu caracter personal, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 08.07.2011 [53], în funcția de director sau de director adjunct al Centrului Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal poate fi numită orice persoană care are, printre altele, experiență profesională de cel puțin 5 ani în domeniul apărării drepturilor și a libertăților omului.

Conform pct.15 din Anexa la Legea Republicii Moldova cu privire la protecția concurenței, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 30.06.2000 [54], membrii consiliului administrativ al Agenției Naționale pentru Protecția Concurenței trebuie să aibă, printre altele, experiență în domeniul economiei de cel puțin 5 ani.

În corespundere cu pct.12 din Anexa nr.1 la Hotărârea Guvernului pentru aprobarea Regulamentului cu privire la reprezentarea statului în societățile comerciale, nr.1053 din 11.11.2010, pentru desemnare în calitate de reprezentant al statului în societățile comerciale sunt selectați funcționarii publici cu o vechime în serviciul public de cel puțin trei ani [55].

Și asemenea exemple ar putea fi prezentate în continuare. Printre altele, ne referim la exemplele de cerințe specifice minime, stabilite în Anexa la Legea Republicii Moldova pentru aprobarea Clasificatorului unic al funcțiilor publice, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 21.07.2011 [56].

Referitor la cea de-a doua dintre condițiile generale pentru existența subiectului persoană fizică al infracțiunilor prevăzute în Capitolele XV și XVI din Partea Specială a Codului – *responsabilitatea* – menționăm că

la art.22 CP RM se stabilește: „Responsabilitatea este starea psihologică a persoanei care are capacitatea de a înțelege caracterul prejudiciabil al faptei, precum și capacitatea de a-și manifesta voința și a-și dirija acțiunile”.

Dacă făptuitorului îi lipsește responsabilitatea, el nu poate fi subiect al infracțiunii. În acest sens, la art.23 CP RM se prevede: „Nu este pasibilă de răspundere penală persoana care, în timpul săvârșirii unei fapte prejudiciabile, se afla în stare de iresponsabilitate, adică nu putea să-și dea seama de acțiunile ori inacțiunile sale sau nu putea să le dirijeze din cauza unei boli psihice cronice, a unei tulburări psihice temporare sau a altei stări patologice. Față de o asemenea persoană, în baza hotărârii instanței de judecată, pot fi aplicate măsuri de constrângere cu caracter medical, prevăzute de prezentul cod; nu este pasibilă de pedeapsă persoana care, deși a săvârșit infracțiunea în stare de responsabilitate, înainte de pronunțarea sentinței de către instanța de judecată s-a îmbolnăvit de o boală psihică care a lipsit-o de posibilitatea de a-și da seama de acțiunile ori inacțiunile sale sau de a le dirija. Față de o asemenea persoană, în baza hotărârii instanței de judecată, pot fi aplicate măsuri de constrângere cu caracter medical, iar după însănătoșire – ea poate fi supusă pedepsei”.

După cum remarcă cu drept cuvânt S.Timofei, „responsabilitatea este prezumată de legiuitor ca fiind o stare normală pentru orice persoană care a împlinit vârsta minimă a răspunderii penale. Totuși, această prezumție are un caracter relativ, putând fi răsturnată prin proba contrarie: că făptuitorul nu putea să-și dea seama de acțiunile ori inacțiunile sale sau nu putea să le dirijeze (situație în care ne aflăm în prezența iresponsabilității) ori că făptuitorul nu putea să-și dea seama pe deplin de caracterul și legalitatea faptelor sale sau nu le putea dirija pe deplin (situație în care ne aflăm în prezența responsabilității reduse)” [57].

Într-adevăr, conform art.23¹ CP RM, persoana, care a săvârșit o infracțiune ca urmare a unei tulburări psihice, constatate prin expertiza medicală efectuată în modul stabilit, din cauza căreia nu-și putea da seama pe deplin de caracterul și legalitatea faptelor sale sau nu le putea dirija pe deplin, este pasibilă de responsabilitate penală redusă; instanța de judecată, la stabilirea pedepsei sau a măsurilor de siguranță, ține cont de tulburarea psihică existentă, care însă nu exclude răspunderea penală.

Mai trebuie de precizat că, în conformitate cu lit.d) alin.(1) art.76 CP RM, săvârșirea faptei de o persoană cu responsabilitate redusă se consideră circumstanță atenuantă care trebuie luată în considerație la stabilirea pedepsei.

După această digresiune necesară, vom spune că nu este cu totul exclus ca persoanele, care săvârșesc faptele incriminate în Capitolele XV și XVI din Partea Specială a Codului, să fie iresponsabile sau să aibă o responsabilitate redusă fie în timpul săvârșirii acelor fapte, fie după săvârșirea acestora, însă înainte de pronunțarea sentinței de către instanța de judecată. Aceasta chiar dacă pentru unele categorii de persoane, care pot evolua în calitate de subiecți speciali ai acestor fapte, există reglementări care stabilesc – direct sau indirect – condiția atestării responsabilității. Or, este posibil ca această atestare să nu reflecte veridic realitatea (de exemplu, din cauza coruperii celui care atestă responsabilitatea sau a incompetenței ori neglijenței acestuia), fie ca făptuitorul să devină iresponsabil după ce-i va fi atestată veridic responsabilitatea.

În acest plan, comportă relevanță următoarele reglementări: la o funcție publică poate candida persoana care are capacitate deplină de exercițiu și este aptă, din punctul de vedere al stării sănătății, pentru exercitarea funcției publice, conform certificatului medical eliberat de instituția medicală abilitată, dacă pentru funcția respectivă sunt stabilite cerințe speciale de sănătate (lit.c) și e) alin.(1) art.27 al Legii cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public); la funcția de judecător poate candida persoana care are capacitate de exercițiu (lit.a) alin.(1) art.6 al Legii cu privire la statutul judecătorului); poate fi numită în funcția de procuror persoana care are capacitate de exercițiu deplină (lit.b) alin.(1) art.36 al Legii cu privire la Procuratură); executor judecătoresc poate fi persoana care are capacitate deplină de exercițiu (lit.b) alin.(1) al Legii privind executorii judecătorești); funcționarii fiscali sunt selectați din rândul celor care sunt apți din punct de vedere medical pentru exercitarea funcției (alin.(1) art.48 din Codul fiscal, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 24.04.1997 [58]); candidatul la funcția de director al Centrului Național Anticorupție trebuie să aibă capacitate deplină de exercițiu și să fie apt din punct de vedere medical pentru exercitarea atribuțiilor (lit.b) și i) alin.(4) art.8¹ al Legii cu privire la Centrul Național Anticorupție); poate fi numită în funcția de membru al Comisiei Naționale de Integritate persoana care are capacitatea deplină de exercițiu și este aptă din punct de vedere medical să exercite funcția, conform certificatului medical de sănătate eliberat conform legislației în vigoare (lit.b) și g) pct.11 din Anexa nr.1 la Legea cu privire la Comisia Națională de Integritate); în funcția de registrator în cadrul oficiului cadastral teritorial este angajată persoana care este aptă din punct

de vedere medical pentru exercitarea funcției (lit.d) alin.(3) art.12 al Legii privind cadastrul bunurilor imobile); în funcția de ofițer de urmărire penală poate fi numită persoana care este aptă din punctul de vedere al stării de sănătate să exercite atribuțiile care îi revin (alin.(1) art.15 al Legii privind statutul ofițerului de urmărire penală); în funcția de ofițer de informații și securitate din Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova poate fi angajată persoana care are capacitate deplină de exercițiu și stare de sănătate, capacități fizice și psihologice necesare ocupării funcției (lit.a) și d) alin.(1) art.7 al Legii privind statutul ofițerului de informații și securitate); membri ai consiliului fundației pot fi persoane fizice care au capacitate de exercițiu (alin.(1) art.25 al Legii Republicii Moldova cu privire la fundații, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 30.07.1999 [59]); administrator al unei societăți cu răspundere limitată poate fi numai o persoană cu capacitate deplină de exercițiu (alin.(2) art.69 al Legii privind societățile cu răspundere limitată); conducători ai asociațiilor obștești, precum și membri ai organelor de control și revizie ale asociațiilor obștești pot fi persoanele fizice cu capacitatea de exercițiu deplină (alin.(1) art.13 al Legii Republicii Moldova cu privire la asociațiile obștești, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 17.05.1996 [60]), etc.

Anterior am menționat că, în cazul subiectului infracțiunilor prevăzute în Capitolele XV și XVI din Partea Specială a Codului penal, pe calitățile generale cerute de Partea Generală a Codului penal trebuie să se grezeze calitățile speciale cerute de Partea Specială a Codului penal.

Calitățile generale ale subiectului infracțiunilor prevăzute în Capitolele XV și XVI din Partea Specială a Codului penal au fost caracterizate mai sus. Vorbind *grosso modo* despre calitățile speciale cerute de Partea Specială a Codului penal, vom consemna că acestea sunt relevabile numai în ipoteza infracțiunilor specificate la art.324, 327, 328, 329, 330¹, 332, 333, 335 sau 335¹ CP RM. În ce privește infracțiunile prevăzute la art.325, 326 și 334 CP RM, acestea au un subiect general, nu un subiect special. În alți termeni, aceste trei infracțiuni pot fi săvârșite de orice persoană fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani (și de orice persoană juridică (cu excepția autorității publice)).

În Codul penal nu este definită noțiunea de subiect special al infracțiunii. Sunt definite numai noțiunile care desemnează unii dintre subiecții speciali (de exemplu, la art.123, 123¹, 124, 128, 130 și 133¹ CP RM).

În doctrina penală au fost exprimate următoarele opinii cu privire la conținutul noțiunii de subiect special (calificat; propriu; circumstanțiat; intraneus) al infracțiunii: „subiectul special al infracțiunii este evident atunci când persoana dispune, pe lângă semnele generale ale subiectului, de anumite semne suplimentare, cerute de lege pentru componența de infracțiune respectivă” [61]; „subiect special al infracțiunii este acel subiect activ al infracțiunii, care, pe lângă calitățile generale ale lui: persoană fizică, responsabilă, care a atins vârsta necesară răspunderii penale și are libertatea de voință și acțiune, mai are și unele calități speciale, cerute de componența concretă de infracțiune” [62]; „subiect activ calificat este persoana care, în afară de condițiile generale de angajare a răspunderii penale, mai trebuie să îndeplinească calitatea specială cerută de norma incriminatorie pentru a putea fi subiect al unei anumite infracțiuni” [63]; „subiectul activ, care trebuie să îndeplinească, pe lângă condițiile generale, o condiție specială, poartă denumirea de subiect calificat sau circumstanțiat” [64]; „subiectul, pentru care legea impune o anumită calitate, prevăzută în conținutul infracțiunii, poartă denumirea de subiect special, sau calificat, sau circumstanțiat” [65]; „subiectul activ, pentru care este necesare îndeplinirea unei condiții speciale, se numește subiect activ calificat sau circumstanțiat” [66]; „infracțiunile, pentru a căror existență se cere ca autorul să aibă o anumită calitate, se numesc infracțiuni proprii, iar subiectul activ al acestor infracțiuni poartă denumirea de subiect activ calificat sau propriu” [67]; „infracțiunile, la care se cere o calitate specială a subiectului activ, se numesc infracțiuni proprii sau infracțiuni cu subiect special, iar subiectul activ poartă denumirea de subiect activ calificat propriu sau circumstanțiat” [68]; „subiect special al infracțiunii este persoana fizică responsabilă, care a atins vârsta stabilită de legea penală, care posedă calități suplimentare (ce-i sunt caracteristice la momentul comiterii infracțiunii) și care este pasibilă de răspundere penală” [69]; „subiect special al infracțiunii este subiectul răspunderii penale, care, pe lângă responsabilitate și vârstă a răspunderii penale, se caracterizează prin calități speciale, condiționate de obiectul infracțiunii sau de circumstanțele care privesc persoana făptuitorului, și care sunt stabilite în ipoteza normei din Partea Specială a Codului penal, făcând posibilă tragerea respectivei persoane la răspundere penală în postura de autor al infracțiunii” [70]; „subiect special al infracțiunii trebuie considerată acea persoană, care a atins vârsta răspunderii penale stabilită de legea penală și care posedă calitățile stabilite de lege, calități condiționate de obiectul infracțiunii, care-i permit acelei persoane să săvârșască fapta incriminată de una din normele Părții Speciale a Codului penal” [71]; „subiect special al infracțiunii trebuie considerată persoana

care, de rând cu calitățile generale ale subiectului infracțiunii, se caracterizează prin calități speciale prevăzute de Partea Specială a Codului penal, calități care sunt obligatorii pentru o componentă de infracțiune anumită" [72].

Făcând o sinteză în urma examinării tuturor acestor puncte de vedere, ajungem la concluzia că subiectul special al infracțiunii este persoana fizică sau juridică, care, în afară de calitățile generale cerute de Partea Generală a Codului penal, trebuie să posede calitățile speciale cerute de norma din Partea Specială a Codului penal, în care se stabilește răspunderea pentru acea infracțiune.

Din analiza normelor care stabilesc răspunderea pentru infracțiunile cu subiect special reiese că pot fi deosebite trei categorii de calități speciale ale subiectului infracțiunii:

1) calități ce caracterizează statutul juridic al persoanei evoluând în postura de subiect al infracțiunii sau funcția pe care aceasta o exercită (de exemplu, în cazul infracțiunilor prevăzute la art.138, 139, alin.(2) art.140, alin.(1) art.141, lit.a) art.176, lit.a) alin.(1) art.184, lit.b) alin.(2) art.177, lit.a) alin.(3) art.179, art.180, 183 sau altele din Codul penal);

2) calități ce caracterizează particularitățile demografice (apartenența sexuală, vârsta etc.) sau starea de sănătate ale persoanei evoluând în postura de subiect al infracțiunii (de exemplu, în cazul infracțiunilor prevăzute la art.171, 172, 208, 209, 211, alin.(2) art.212 sau altele din Codul penal);

3) calități ce caracterizează poziția subiectului infracțiunii în raport cu victima infracțiunii (de exemplu, în cazul infracțiunilor prevăzute la art.147, 164¹, 201, 201¹ sau altele din Codul penal).

Dacă e să ne referim la subiectul infracțiunilor specificate la art.324, 327, 328, 329, 330¹, 332, 333, 335 sau 335¹ CP RM, în toate cazurile atestăm prezența de calități ce caracterizează statutul juridic al persoanei evoluând în postura de subiect al infracțiunii sau funcția pe care aceasta o exercită:

1) persoana publică (în cazul infracțiunilor prevăzute la art.324, 327-329, 332 CP RM);

2) persoana cu funcție de demnitate publică (în cazul infracțiunilor prevăzute la art.324, 327, 328 și 332 CP RM);

3) persoana publică străină sau funcționarul internațional (în cazul infracțiunii prevăzute la art.324 CP RM);

4) persoana căreia informațiile din declarațiile cu privire la venituri și proprietate i-au devenit cunoscute în procesul îndeplinirii atribuțiilor de serviciu sau al exercitării controlului (în cazul infracțiunii prevăzute la art.330¹ CP RM);

5) persoana care gestionează o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală (în cazul infracțiunilor prevăzute la art.333 și 335 CP RM);

6) persoana care lucrează pentru o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală (în cazul infracțiunilor prevăzute la art.333 și 335 CP RM);

7) arbitrul ales sau numit să soluționeze prin arbitraj un litigiu (în cazul infracțiunii prevăzute la art.333 CP RM);

8) persoana abilitată cu întocmirea sau utilizarea unei facturi ori a oricărui alt document sau înscris contabil, ori cu contabilizarea unei plăți (în cazul infracțiunii prevăzute la art.335¹ CP RM).

În încheiere, formulăm următoarele **concluzii** cu privire la aspectele introductive ce țin de condițiile generale și speciale pentru existența subiectului persoană fizică în cazul infracțiunilor prevăzute în Capitolele XV și XVI din Partea Specială a Codului penal:

1) subiectul infracțiunii este acea persoană care săvârșește o infracțiune, care posedă toate calitățile – generale și speciale – cerute de Partea Generală și de Partea Specială ale Codului penal și care, datorită acestui fapt, devine pasibilă de răspundere penală;

2) subiect al infracțiunii, în general, și subiect special al infracțiunii, în special, nu poate fi considerată persoana care contribuie la săvârșirea infracțiunii în calitate de complice, instigator sau organizator. O asemenea persoană îndeplinește rolul de participant secundar la săvârșirea infracțiunii. Ea trebuie să îndeplinească condițiile generale pentru existența subiectului infracțiunii, condiții specificate în art.21 CP RM. În același timp, participantul secundar la săvârșirea infracțiunii poate să nu posede calitățile speciale cerute de articolul din Partea Specială a Codului penal pentru infracțiunea la a cărei săvârșire participă (iar, chiar dacă le posedă, nu poate săvârși infracțiunea prevăzută de acel articol, nu poate executa latura obiectivă a infracțiunii prevăzute de acel articol);

3) clasificarea subiecților infracțiunii, în funcție de poziția lor în cadrul infracțiunii, în subiect activ al infracțiunii și subiect pasiv al infracțiunii nu este conformă cu cadrul normativ al Republicii Moldova. Victima infracțiunii se raportează la sistemul de referință al obiectului infracțiunii, nu la sistemul de referință al subiectului infracțiunii;

4) condițiile generale pentru existența subiectului persoană fizică al infracțiunilor prevăzute în Capitolele XV și XVI din Partea Specială a Codului penal – vârsta minimă de răspundere penală și responsabilitatea – sunt condiții obligatorii pentru subiecții tuturor infracțiunilor prevăzute în Capitolele XV și XVI din Partea Specială a Codului penal, indiferent dacă aceștia sunt sau nu subiecți speciali;

5) în situația infracțiunilor prevăzute la art.324, 327, 328, 329, 330¹, 332, 333, 335 sau 335¹ CP RM, legiuitorul reclamă prezența unor calități speciale pentru subiectul infracțiunii. Datorită acestora, este posibil ca vârsta minimă efectivă (nu cea prezumată) de răspundere penală să depășească baremul de 16 ani;

6) nu este cu totul exclus ca persoanele care săvârșesc faptele incriminate în Capitolele XV și XVI din Partea Specială a Codului să fie iresponsabile sau să aibă o responsabilitate redusă fie în timpul săvârșirii acelor fapte, fie după săvârșirea acestora, însă înainte de pronunțarea sentinței de către instanța de judecată. Aceasta chiar dacă pentru unele categorii de persoane, care pot evolua în calitate de subiecți speciali ai acestor fapte, există reglementări care stabilesc – direct sau indirect – condiția atestării responsabilității. Or, este posibil ca această atestare să nu reflecte veridic realitatea (de exemplu, din cauza coruperii celui care atestă responsabilitatea sau a incompetenței ori neglijenței acestuia), fie făptuitorul să devină iresponsabil după ce-i va fi atestată veridic responsabilitatea;

7) calitățile speciale, cerute de Partea Specială a Codului penal, sunt relevabile numai în ipoteza infracțiunilor specificate la art.324, 327, 328, 329, 330¹, 332, 333, 335 sau 335¹ CP RM. În ce privește infracțiunile prevăzute la art.325, 326 și 334 CP RM, acestea au un subiect general, nu un subiect special. În alți termeni, aceste trei infracțiuni pot fi săvârșite de orice persoană fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani (și de orice persoană juridică (cu excepția autorității publice));

8) subiectul special al infracțiunii este persoana fizică sau juridică, care, în afară de calitățile generale cerute de Partea Generală a Codului penal, trebuie să posede calitățile speciale cerute de norma din Partea Specială a Codului penal, în care se stabilește răspunderea pentru acea infracțiune;

9) dacă e să ne referim la subiectul infracțiunilor specificate la art.324, 327, 328, 329, 330¹, 332, 333, 335 sau 335¹ CP RM, în toate cazurile atestăm prezența de calități ce caracterizează statutul juridic al persoanei evoluând în postura de subiect al infracțiunii sau funcția pe care o exercită aceasta.

Referințe:

- Hotca M.A. Codul penal. Comentarii și explicații. - București: C.H. Beck, 2007, p.218.
- Dobrinioiu V., Pascu I., Molnar I. et al. Drept penal. Partea Generală. - București: Europa Nova, 1999, p.144; Alecu Gh. Drept penal. Partea Generală. - Constanța: Europolis, 2007, p.172; Alecu Gh. Instituții de drept penal. Partea Generală și Partea Specială. - Constanța: Ovidius University Press, 2010, p.41.
- Păvăleanu V. Drept penal general: conform noului Cod penal. - București: Universul Juridic, 2012, p.126.
- Botnaru S., Șavga A., Grosu V., Grama M. Drept penal. Partea Generală. - Chișinău: Cartier, 2005, p.176.
- Уголовное право России. Практический курс / Под ред. А.И. Бастрыкина. - Москва: Волтерс Клувер, 2007, с.74.
- Курс уголовного права. Общая часть. Том 1: Учение о преступлении / Под ред Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. - Москва: Зерцало, 1999, с.256; Уголовное право. Часть Общая. Часть Особенная / Под ред. Л.Д. Гаухмана, Л.М. Колодкина, С.В. Максимова. - Москва: Юриспруденция, 1999, с.75.
- Hotca M.A. Codul penal. Comentarii și explicații, p.218; Moldovan A.T. Drept penal. Partea Generală. - Brașov: Lux Libris, 2009, p.58; Bulai C. Manual de drept penal. Partea Generală. - București: ALL, 1997, p.202; Bulai C., Bulai B.N. Manual de drept penal. Partea Generală. - București: Universul Juridic, 2012, p.204; Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu / Sub red. lui A.Barbăneagră. - Chișinău: ARC, 2003, p.73; Barbăneagră A., Berliba V., Gurschi C. et al. Codul penal comentat și adnotat. - Chișinău: Cartier, 2005, p.40.
- Buletinul Oficial, 1968, nr.79-79bis.
- Monitorul Oficial al României, 2009, nr.510.
- Gramă M. Participanții la infracțiune și particularitățile răspunderii lor. - Chișinău: USM, 2003, p.59-60.
- Козлов А.П. Соучастие: традиции и реальность. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001, с.85-86.
- Уголовный кодекс Российской Федерации // Собрание законодательства Российской Федерации, 1996, №25.
- Усов В.Г. Понятие и ответственность исполнителя преступления: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Рязань, 2006, с.20.
- Țurcan I. Răspunderea penală pentru coruperea pasivă. - Chișinău: CEP USM, 2011, p.166-167.
- Гаухман Л.Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика. - Москва: ЮрИнфоР, 2001, с.212.
- Botezatu I. Răspunderea penală pentru escrocherie. - Chișinău: CEP USM, 2010, p.265-266.
- Brînză S., Stati V. Drept penal. Partea Specială. Vol.II. - Chișinău: Tipografia Centrală, 2011, p.391.

18. Ungureanu A. Drept penal român. Partea Generală. - București: Lumina Lex, 1995, p.78; Mitrache C. Drept penal român. Partea Generală. - București: Șansa, 1999, p.86-89; Păvăleanu V. Drept penal general: conform noului Cod penal, p.126-131.
19. Paladii A. Violul: studiu de drept penal și investigarea judiciară a infracțiunii: Teză de doctor în drept. - Chișinău, 2010, p.71-74; Chiriță V. Analiza juridico-penală și criminologică a luării de ostatici: Teză de doctor în drept. - Chișinău, 2011, p.59.
20. Marcu F. Marele dicționar de neologisme. - București: Saeculum I.O., 2004, p.633.
21. Фаргиев И.А. Потерпевший от преступления (уголовно-правовые вопросы). - Хабаровск: РИЦ ХГАЭП, 2001, с.15-16.
22. Минская В.С., Чечель Г.И. Виктимологический фактор и механизм преступного поведения. - Иркутск: Издательство Иркутского университета, 1988, с.8.
23. Brînză S. Obiectul infracțiunilor contra proprietății: relațiile sociale ca obiect al ocrotirii penale. În: Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumanistice”, vol.I, 2001, p.48-93.
24. Moscalciuc I. Consumatorul - victima infracțiunilor săvârșite în sfera consumului de produse și servicii. În: Revista Națională de Drept, 2007, nr.5, p.47-53.
25. Manea V. Răspunderea penală pentru acțiunile care dezorganizează activitatea penitenciarelor. - Chișinău: CEP USM, 2010, p.105.
26. Păduraru A. Infracțiunile în domeniul proprietății industriale în legislația Republicii Moldova și în legislația României. Studiu de drept comparat. - Chișinău: CEP USM, 2011, p.148.
27. Barat I. Genocidul - aspecte juridico-penale: Teză de doctor în drept. - Chișinău, 2012, c.75-76.
28. Байбарин А.А. Уголовно-правовая дифференциация возраста. - Москва: Высшая школа, 2009, с.18-19.
29. Tratatе internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol.1. - Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, c.51-71.
30. Маркунцов С.А. Осознание уголовно-правовых запретов в структуре уголовной ответственности несовершеннолетних / Под ред. А.Э. Жалинского. - Москва: Юриспруденция, 2007, с.45.
31. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.159-162.
32. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr.103.
33. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.81.
34. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1
35. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.139-140.
36. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.3-4.
37. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr.131-133.
38. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.8.
39. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.171-174.
40. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.127-130.
41. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.230-232.
42. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.8.
43. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.59-60.
44. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.55-56.
45. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.237-240.
46. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.56-57.
47. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr.22-23.
48. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, Nr.82-83.
49. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.91-94.
50. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr.1-6.
51. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.1-4.
52. Ibidem.
53. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2011, nr.170-175.
54. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.166-168.
55. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.226.
56. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2011, nr.164-165.
57. Timofei S. Răspunderea penală pentru infracțiunile în domeniul concurenței. - Chișinău: CEP USM, 2011, p.229.
58. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.62.
59. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr.118.
60. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.6.
61. Botnaru S., Șavga A., Grosu V., Grama M. Drept penal. Partea Generală, p.196.

62. Ulianovschi X. Considerațiuni generale cu privire la subiectul special al infracțiunilor militare // Revista Națională de Drept, 2006, nr.3, p.47-58.
63. Boroî A., Gorunescu M., Popoescu M. Dicționar de drept penal. - București: ALL Beck, 2004, p.382.
64. Alexandru M. Participația penală: studiu de doctrină și jurisprudență. - București: Hamangiu, 2008, p.5.
65. Ungureanu A. Drept penal român. Partea Generală, p.78.
66. Mitrache C. Drept penal român. Partea Generală, p.89.
67. Bulai C. Manual de drept penal. Partea Generală, p.211; Bulai C., Bulai B.N. Manual de drept penal. Partea Generală, p.218.
68. Alecu Gh. Instituții de drept penal. Partea Generală și Partea Specială, p.45.
69. Павлов В.Г. Субъект преступления. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001, с.208.
70. Бачурин Э.А. Специальный субъект преступления: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Красноярск, 2005, с.6-7.
71. Семёнов С.А. Понятие специального субъекта преступления // Журнал российского права, 1998, №7, с.65-69.
72. Терентьев В.І. Відповідальність спеціального суб'єкта злочину за кримінальним правом України: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. - Одеса, 2003, с.17.

Prezentat la 28.08.2012

**SUBIECȚII SPECIALI AI INFRAȚIUNILOR PREVĂZUTE
ÎN CAPITOLUL XVI DIN PARTEA SPECIALĂ A CODULUI PENAL****Ruslan POPOV***Catedra Drept Penal și Criminologie*

In this paper, there are given: the term “commercial company” within the meaning of art.106 of the Civil Code may be equivalent in meaning with the term “commercial organization”, used in the Penal law; the term “public association” within the meaning of the Law on Public Associations is equivalent in meaning with the term “public organization”, used in the Penal law; as shown in art.180-191 of the Civil Code, the term “another non-governmental organization” used in the Penal law, has the meaning of the concept of commercial society (except public association), used in the Civil Code. It is also argued that the term “person who manages a commercial, public or other non-governmental organization” within the meaning of art.124 PC RM is broader than the term “the head of commercial, public or other non-governmental organizations”.

It is shown that the person, who manages the commercial, public or other non-governmental organization, is to be distinguished from: a) the administrative-technical staff of the commercial organization, public or other non-governmental organizations; b) the persons that exercise purely professional functions within the commercial organization, public or other non-governmental organizations. Also, it is shown that by “person, who works for a commercial, public or another non-governmental organization”, although employed by the respective organizations, however that person do not comprehend functions or actions of administrative or organizational-economic type.

A. Persoana care gestionează o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală în calitate de subiect special al infracțiunilor prevăzute în Capitolul XVI din Partea Specială a Codului penal

Persoana care gestionează o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală apare ca subiect al infracțiunilor prevăzute la 333 și 335 CP RM.

După cum reiese din denumirea Capitolului XVI din Partea Specială a Codului penal, persoana care gestionează o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală activează în sectorul privat. Conform art.12 „Sectorul privat” al Convenției ONU împotriva corupției, fiecare stat parte ia, conform principiilor fundamentale ale dreptului său intern, măsuri pentru prevenirea corupției implicând sectorul privat pentru întărirea normelor de contabilitate și audit în sectorul privat și, dacă este cazul, în caz de nerespectare a acestor măsuri, prevede sancțiuni civile, administrative sau penale eficiente, proporționate și punitive.

Până la intrarea în vigoare, la 12.06.2003, a actualului Cod penal al Republicii Moldova nu s-a făcut o delimitare între sectorul public și sectorul privat. În Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova din 1961 a existat un singur capitol, al optulea, ce prevedea infracțiunile săvârșite de persoane cu funcție de răspundere. În articolul 183, cu care începea acest capitol, se stabilea: „Persoană cu funcție de răspundere, potrivit prezentului cod, este considerată persoana căreia, în autoritățile publice, într-o întreprindere, instituție, organizație, indiferent de tipul de proprietate și forma juridică de organizare, i se acordă permanent sau provizoriu – în virtutea legii, prin numire, alegere sau prin încredințarea unei însărcinări – anumite drepturi și obligații în vederea exercitării funcțiilor autorității publice sau întreprinderii de acțiuni administrative de dispoziție ori organizatorico-economice”. Astfel, nu se făcea nici o deosebire între persoanele care ocupau funcția de răspundere într-o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală și persoanele care ocupau funcția de răspundere într-o autoritate publică, întreprindere de stat sau municipală ori instituție publică.

Prezintă interes faptul că în Codul contravențional al Republicii Moldova continuă să se promoveze tocmai o astfel de concepție. Or, în cadrul acestui act legislativ, Capitolul XVI „Contravenții ce afectează activitatea autorităților publice” este singurul capitol în care se stabilește răspunderea pentru faptele contravenționale săvârșite de factorii de decizie (de exemplu, pentru: abuzul de putere sau abuzul de serviciu; excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu; primirea de recompensă nelegitimă sau de folos material, etc.). Aceasta

constituie o dovadă a faptului că în Republica Moldova deocamdată lipsește o concepție legislativă coerentă și bine gândită de apărare a ordinii de drept împotriva ilegalităților săvârșite de factorii de decizie.

Într-un studiu efectuat de R.Macauley se menționează că, din cele 39 de state evaluate, numai 5 (Bosnia și Herțegovina, Lituania, Norvegia, Republica Slovacă și Suedia) au în legislațiile lor infracțiuni care nu reflectă o demarcare clară între sectorul public și sectorul privat. În același timp, în legislația Irlandei și în cea a Regatului Unit este promovată o concepție eclectică, presupunând că o serie de infracțiuni pot fi comise numai în sectorul public, în timp ce alte infracțiuni pot fi săvârșite atât în sectorul public, cât și în sectorul privat [1].

Pe de altă parte, printre statele care au legi penale, în care există capitole similare Capitolelor XV și XVI din Partea Specială a Codului penal a Republicii Moldova, se numără, în primul rând, Federația Rusă. „În primul rând”, pentru că anume modelul reglementar rus a fost cel care a stat la baza delimitării în Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova a infracțiunilor, prevăzute în Capitolul XV, de infracțiunile specificate în Capitolul XVI.

Capitolul 23 al Codului penal al Federației Ruse se numește „Infracțiuni împotriva intereselor serviciului în organizațiile comerciale sau în alte asemenea organizații”; Capitolul 30 din același Cod se numește „Infracțiuni împotriva puterii de stat, a intereselor serviciului de stat și a intereselor serviciului în organele administrației publice locale”. Conform Notei nr.1 la art.201 din Codul penal al Federației Ruse, persoană care îndeplinește funcții de conducere într-o organizație comercială sau într-o altă asemenea organizație, sau într-o organizație necomercială care nu este nici autoritate de stat, nici autoritate a administrației publice locale, nici instituție de stat sau municipală, este fie persoana care îndeplinește funcțiile unui organ executiv unipersonal sau funcțiile unui membru al unui consiliu de directori sau ale altui organ executiv colegial, fie persoana care, permanent, provizoriu sau în virtutea unei însărcinări speciale, îndeplinește funcții administrative de dispoziție ori organizatorico-economice în cadrul unor astfel de organizații.

În Partea Specială a Codului penal al Republicii Kazahstan, Capitolul 8 poartă titlatura „Infracțiuni împotriva intereselor serviciului în organizațiile comerciale sau în alte asemenea organizații”; Capitolul 13 se numește „Infracțiuni de corupție și alte infracțiuni contra intereselor serviciului public și administrației publice”. Potrivit Notei la art.228 din Codul penal al Republicii Kazahstan, persoana care îndeplinește funcții de conducere în organizațiile comerciale sau în alte asemenea organizații este persoana care, permanent, provizoriu sau în virtutea unei însărcinări speciale, îndeplinește funcții administrative de dispoziție ori organizatorico-economice în cadrul unei organizații care nu este nici autoritate de stat, nici autoritate a administrației publice locale, nici organizație în care cota statului constituie nu mai puțin de 35%.

În Codul penal al Republicii Kârgâzstan [2], Capitolul 23 se numește „Infracțiuni împotriva intereselor serviciului în întreprinderile care nu aparțin statului sau în alte asemenea organizații”; Capitolul 30 are denumirea „Infracțiuni de serviciu”, fiind corespondent cu Capitolul XV din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova. În conformitate cu Nota nr.1 la art.221 al Codului penal al Republicii Kârgâzstan, persoană care îndeplinește funcții de conducere a unei organizații comerciale sau a unei alte asemenea organizații este persoana care, permanent, provizoriu sau în virtutea unei însărcinări speciale, execută obligații administrative de dispoziție ori organizatorico-economice în cadrul unei organizații comerciale, indiferent de forma de organizare juridică a acesteia, sau în cadrul unei organizații necomerciale care nu este nici autoritate de stat, nici autoritate a administrației publice locale, nici instituție de stat sau municipală.

În Codul penal al Republicii Turkmenistan [3], Capitolul 23 se numește „Infracțiuni împotriva serviciului public”; Capitolul 28 poartă denumirea „Infracțiuni împotriva intereselor serviciului în organizațiile comerciale sau în alte asemenea organizații”. În art.267 al Codului penal al Republicii Turkmenistan, se arată că persoană care îndeplinește funcții de conducere a unei organizații comerciale sau a unei alte asemenea organizații este persoana care, permanent, provizoriu sau în virtutea unei însărcinări speciale, execută obligații administrative de dispoziție ori organizatorico-economice în cadrul unei organizații comerciale, indiferent de forma de organizare juridică a acesteia, sau în cadrul unei organizații necomerciale care nu este nici autoritate de stat, nici autoritate a administrației publice locale, nici instituție publică.

În Codul penal al Georgiei [4], Capitolul XXIX poartă denumirea „Infracțiuni împotriva intereselor întreprinderii sau ale unei alte organizații”; Capitolul XXXIX se numește „Malversațiuni”, fiind corespondent cu Capitolul XVI din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova. În legea penală georgiană nu este definită noțiunea desemnând subiectul infracțiunilor de abuz de serviciu și de luare de mită (prevăzute la

art.220 și, respectiv, la art.221 din Codul penal al Georgiei). Se menționează doar că acesta este persoana care exercită autoritate managerială, reprezentativă sau altă autoritate specifică în cadrul întreprinderii sau al unei alte organizații.

Pentru comparație, în corespundere cu art.124 CP RM, prin „persoană care gestionează o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală” se înțelege persoana căreia, în organizația indicată sau într-o subdiviziune a acesteia, i se acordă, permanent sau provizoriu, prin numire, alegere sau în virtutea unei însărcinări, anumite drepturi și obligații în vederea exercitării funcțiilor sau acțiunilor administrative de dispoziție ori organizatorico-economice.

Astfel, remarcăm următoarele particularități ale acestei definiții:

1) numai pentru legea penală autohtonă este caracteristică sintagma „persoană care gestionează o organizație comercială obștească sau altă organizație nestatală”. În legislațiile altor state echivalentul acestei sintagme este: „persoană care îndeplinește funcții de conducere într-o organizație comercială sau într-o altă asemenea organizație, sau într-o organizație necomercială care nu este nici autoritate de stat, nici autoritate a administrației publice locale, nici instituție de stat sau municipală” (Codul penal al Federației Ruse); „persoană care îndeplinește funcții de conducere în organizațiile comerciale sau în alte asemenea organizații” (Codul penal al Republicii Kazahstan); „persoană care îndeplinește funcții de conducere a unei organizații comerciale sau a unei alte asemenea organizații” (Codul penal al Republicii Kârgâzstan, Codul penal al Republicii Turkmenistan); „persoană care exercită autoritate managerială, reprezentativă sau altă autoritate specifică în cadrul întreprinderii sau al unei alte organizații” (Codul penal al Georgiei); 2) doar pentru legea penală autohtonă este caracteristică evidențierea subdiviziunii entității în care își desfășoară activitatea factorul de decizie din sectorul privat („...persoana căreia, în organizația indicată sau într-o subdiviziune a acesteia (sublinierea ne aparține – n.a.)...” alături de entitatea respectivă propriu-zisă; 3) în art.124 CP RM se recurge la locuțiunea „permanent sau provizoriu, prin numire, alegere sau în virtutea unei însărcinări”. În legislațiile specificate mai sus (cu excepția Codului penal al Georgiei), locuțiunea având aceleași conotații este „permanent, provizoriu sau în virtutea unei însărcinări speciale”; 4) în art.124 CP RM se menționează despre „funcțiile sau acțiunile administrative de dispoziție ori organizatorico-economice”. În Codul penal al Federației Ruse sintagmele similare sunt „funcțiile unui organ executiv unipersonal sau funcțiile unui membru al unui consiliu de directori sau ale altui organ executiv colegial”; „funcțiile administrative de dispoziție ori organizatorico-economice”. În Codul penal al Republicii Kazahstan se vorbește despre „funcțiile administrative de dispoziție ori organizatorico-economice”. În același timp, în Codul penal al Republicii Kârgâzstan și în Codul penal al Republicii Turkmenistan formularea similară este „obligațiile administrative de dispoziție ori organizatorico-economice”.

După această analiză juridico-comparativă, să ne concentrăm atenția asupra condițiilor pe care trebuie să le îndeplinească persoana care gestionează organizația comercială, obștească sau altă organizație nestatală, conform art.124 CP RM.

În opinia lui N.N. Țuglenok, aceste condiții cunosc următoarea clasificare: 1) condițiile care privesc entitatea în care își exercită atribuțiile persoana care gestionează organizația comercială, obștească sau altă organizație nestatală; 2) condițiile care se referă la caracterul atribuțiilor exercitate de persoana care gestionează organizația comercială, obștească sau altă organizație nestatală [5].

Așa cum consideră S.Brînza și V.Stati, rezultă că prima dintre condițiile pe care dânsii le specifică privește entitatea în care își exercită atribuțiile persoana care gestionează organizația comercială, obștească sau altă organizație nestatală; celelalte două condiții pe care le nominalizează se referă la caracterul atribuțiilor exercitate de persoana care gestionează organizația comercială, obștească sau altă organizație nestatală: „Din definiția formulată în art.124 CP RM reiese că persoana care gestionează organizația comercială, obștească sau altă organizație nestatală este acea persoană care îndeplinește următoarele trei condiții: 1) este o persoană căreia i se acordă drepturi și obligații într-o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală ori într-o subdiviziune a acestora; 2) aceste drepturi și obligații i se acordă permanent sau provizoriu, prin numire, alegere sau în virtutea unei însărcinări; 3) aceste drepturi și obligații i se acordă în vederea exercitării funcțiilor sau acțiunilor administrative de dispoziție ori organizatorico-economice” [6].

În cele ce urmează vom analiza pe rând aceste trei condiții.

Astfel, cât privește prima din aceste condiții, entitatea în care subiectul special menționat la art.124 CP RM își poate exercita atribuțiile, este: a) organizația comercială; b) organizația obștească; c) altă organizație nestatală.

În legislația extrapenală nu este utilizată noțiunea de organizație comercială. În schimb, se folosește noțiunea „societate comercială”, pe care o considerăm echivalentă cu noțiunea „organizație comercială”, utilizată în legea penală. Din alin.(1) și (2) art.106 din Codul civil aflăm că societate comercială este organizația comercială cu capital social constituit din participațiuni ale fondatorilor (membrilor); societatea comercială poate fi constituită doar sub formă de societate în nume colectiv, de societate în comandită, de societate cu răspundere limitată și de societate pe acțiuni.

În alte norme ale Codului civil găsim detalii privind caracteristicile fiecăreia dintre aceste patru tipuri de societăți comerciale: societate în nume colectiv este societatea comercială ai cărei membri practică, în conformitate cu actul de constituire, activitate de întreprinzător în numele societății și răspund solidar și nelimitat pentru obligațiile acesteia (alin.(1) art.121); societate în comandită este societatea comercială în care, de rând cu membrii care practică în numele societății activitate de întreprinzător și poartă răspundere solidară nelimitată pentru obligațiile acesteia (comanditați), există unul sau mai mulți membri-finanțatori (comanditari) care nu participă la activitatea de întreprinzător a societății și suportă în limita aportului depus riscul pierderilor ce rezultă din activitatea societății (alin.(1) art.136); societate cu răspundere limitată este societatea comercială al cărei capital social este divizat în părți sociale conform actului de constituire și ale cărei obligații sunt garantate cu patrimoniul societății (alin.(1) art.145); societate pe acțiuni este societatea comercială al cărei capital social este divizat în acțiuni și ale cărei obligații sunt garantate cu patrimoniul societății (alin.(1) art.156).

Cât privește cooperativele de întreprinzător și cele de producție, considerăm că, așa cum rezultă din Codul civil și din Legea cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, acestea nu sunt societăți comerciale (organizații comerciale). În accepțiunea art.124 CP RM, cooperativele de întreprinzător și cele de producție urmează a fi raportate la categoria „altă organizație nestatală”.

În afară de organizația comercială, entitatea în care subiectul special menționat la art.124 CP RM își poate exercita atribuțiile este organizația obștească. Notele ce caracterizează organizațiile obștești le identificăm în legislația extrapenală.

Considerăm că noțiunea „asociație obștească”, utilizată în legislația extrapenală, este echivalentă cu noțiunea „organizație obștească”, folosită în legea penală. Astfel, de exemplu, în corespundere cu art.1 al Legii cu privire la asociațiile obștești, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 17.05.1996 [7], asociație obștească este organizația necomercială, independentă de autoritățile publice, constituită benevol de cel puțin două persoane fizice și/sau juridice, asociate prin comunitate de interese în vederea realizării, în condițiile legii, a unor drepturi legitime; asociații obștești sunt considerate: asociațiile pacifiste; asociațiile de apărare și de promovare a drepturilor omului; asociațiile de femei; asociațiile de veterani; asociațiile de invalizi; asociațiile de tineret și de copii; societățile științifice; societățile tehnice; societățile ecologiste; societățile cultural-educative; societățile sportive; uniunile de creație; comunitățile național-culturale; alte asociații ale persoanelor fizice și/sau juridice legal constituite.

În afară de organizația comercială și organizația obștească, entitatea în care subiectul special menționat la art.124 CP RM își poate exercita atribuțiile este o altă organizație nestatală.

Așa cum rezultă din art.180-191 din Codul civil, noțiunea „o altă organizație nestatală”, utilizată în legea penală, are înțelesul noțiunii de societate necomercială (excluzând asociația obștească), folosite în Codul civil.

Potrivit art.180-183 din Codul civil, organizație necomercială este persoana juridică al cărei scop este altul decât obținerea de venit. Organizații necomerciale sunt: a) asociația; b) fundația; c) instituția. Asociație este organizația necomercială constituită benevol de persoane fizice și juridice asociate, în modul prevăzut de lege, prin comunitate de interese, care nu contravin ordinii publice și bunelor moravuri, pentru satisfacerea unor necesități nemateriale. Asociația poate avea forma de asociație obștească (care, așa cum am menționat, este echivalentă cu noțiunea de organizație obștească în sensul art.124 CP RM), asociație religioasă, partid sau de altă organizație social-politică, de sindicat, uniune de persoane juridice, de patronat, alte forme în condițiile legii. Fundație este organizația necomercială, fără membri, înființată de una sau mai multe persoane fizice și juridice, dotată cu patrimoniu distinct și separat de cel al fondatorilor, destinat atingerii scopurilor necomerciale prevăzute în actul de constituire. Instituție este organizația necomercială constituită de fondator

(fondatori) pentru exercitarea unor funcții de administrare, sociale, culturale, de învățământ și altor funcții cu caracter necomercial, finanțată parțial sau integral de acesta (aceștia).

Conform alin.(5) art.183 din Codul civil, instituția poate fi publică sau privată. Cât privește instituția publică (adică, instituția care este constituită în baza unui act emis de autoritatea publică și care este finanțată, integral sau parțial, de la bugetul celei din urmă), aceasta nu poate fi considerată organizație nestatală în sensul art.124 CP RM. Or, instituția publică se raportează la noțiunea „alte persoane juridice de drept public”. Deci, persoana care gestionează o instituție publică este persoană publică în sensul alin.(2) art.123 CP RM, nu persoana care gestionează o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală în sensul art.124 CP RM.

În ce privește instituția privată (adică, instituția care se constituie în baza hotărârii persoanei fizice sau juridice de drept privat, care o dotează potrivit scopului preconizat), aceasta reprezintă o organizație nestatală în sensul art.124 CP RM.

Detaliile despre unele organizații nestatale, în sensul art.124 CP RM, le aflăm din reglementările de sorginte extrapenală.

De exemplu, conform alin.1 art.22 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, pentru a-și coordona activitatea, în scopul creării unor condiții favorabile pentru realizarea și apărarea intereselor de producție, tehnico-științifice, sociale și altor interese comune, întreprinderile au dreptul să înființeze societăți sub formă de asociații, uniuni, conerne, care vor fi organizații necomerciale.

În conformitate cu art.3 al Legii Republicii Moldova privind asociațiile de economii și împrumut, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 21.06.2007 [8], asociație de economii și împrumut este organizația necomercială cu statut juridic special, constituită benevol de persoane fizice și juridice, asociate pe principii comune, care acceptă de la membrii săi depuneri de economii, le acordă acestora împrumuturi, precum și alte servicii financiare, în conformitate cu categoria licenței pe care o deține.

La art.3 al Legii Republicii Moldova privind libertatea de conștiință, de gândire și de religie, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 11.05.2007 [9], se stabilește că instituția religioasă este o parte componentă centrală sau regională a cultului religios, fondată de acesta fără consemnarea calității de membru, reprezentând un așezământ sau o structură religioasă; sunt considerate instituții religioase: eparhiile; diecezele; protopopiatele; decanatele; misiunile religioase sociale sau de caritate; instituțiile de învățământ teologic de orice grad; centrele de pelerinaj; asociațiile și fundațiile religioase; instanțele de disciplină bisericească; alte instituții similare.

Potrivit art.1 al Legii Republicii Moldova privind partidele politice, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 21.12.2007 [10], partidele politice sunt asociații benevole, cu statut de persoană juridică, ale cetățenilor Republicii Moldova cu drept de vot, care, prin activități comune și în baza principiului liberei participări, contribuie la conceperea, exprimarea și realizarea voinței lor politice.

Conform art.2 al Legii culturii a Republicii Moldova, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 27.05.1999 [11], organizații de cultură sunt: uniunile de creație; breslele (corporațiile); asociațiile, organizațiile, instituțiile și întreprinderile ce desfășoară o activitate culturală.

În corespundere cu art.3 al Legii Republicii Moldova cu privire la cultura fizică și sport, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 25.03.1999 [12], cetățenii Republicii Moldova au dreptul la formarea, în condițiile legii, a asociațiilor, cluburilor și federațiilor naționale de cultură fizică și sport, a fondurilor și altor structuri, care funcționează în conformitate cu legislația, cu statutele proprii și cu cele ale organismelor internaționale de profil.

Potrivit art.2 al Legii Republicii Moldova cu privire la tineret, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 11.02.1999 [13], instituție de lucru cu tineretul este organizația care desfășoară activități cu și pentru tineret.

Conform alin.(1) art.1 al Legii patronatelor a Republicii Moldova, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 11.05.2000 [14], patronatele sunt organizații necomerciale, neguvernamentale, independente și apolitice, constituite în baza liberei asocieri și egalității în drepturi a patronilor din diverse domenii de activitate.

Și astfel de exemple pot fi prezentate în continuare.

Considerăm neadecvată în plan terminologic și nesincronizată cu normele extrapenale sintagma „organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală”, utilizată în Codul penal. De aceea, venim cu propunerea de substituiri a acesteia printr-o sintagmă mai potrivită: „societate comercială sau necomercială, cu excepția persoanelor juridice de drept public”. În acest fel, va fi clară limita de demarcare a sferelor de incidență a

definiției de la alin.(2) art.123 CP RM (definiție care cuprinde formularea „al altor persoane juridice de drept public”) și a definiției de la art.124 CP RM.

În alt context, în legislația extrapenală pot fi găsite exemple când, deși se utilizează sintagma „persoană cu funcție de răspundere”, se are în vedere o persoană care gestionează o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală în sensul art.124 CP RM.

De exemplu, conform alin.(1) art.73 al Legii privind societățile pe acțiuni, persoane cu funcție de răspundere ale societății pe acțiuni sunt considerați membrii consiliului societății, ai organului executiv, ai comisiei de cenzori, ai comisiei de lichidare a societății, precum și alte persoane care exercită atribuții de dispoziție în conducerea societății. Potrivit alin.(1) art.41 al Legii privind cooperativele de producție, persoane cu funcție de răspundere ale cooperativei de producție sunt membrii consiliului cooperativei, președintele cooperativei, membrii comisiei de revizie, ai comisiei de reorganizare și ai comisiei de lichidare a cooperativei și alte persoane care exercită atribuții de dispoziție în cooperativă. În corespundere cu alin.(1) art.77 al Legii privind cooperativele de întreprinzător, persoane cu funcții de răspundere ale cooperativei de întreprinzător sunt membrii consiliului, ai comisiei de revizie, ai comisiei de lichidare și ai comisiei de reorganizare a cooperativei, președintele acesteia și alte persoane care exercită atribuții de dispoziție în cooperativă. În conformitate cu alin.(3) art.76 al Legii privind societățile cu răspundere limitată, persoana cu funcție de răspundere a societății cu răspundere limitată se eliberează de răspundere materială solidară pentru decizia organului executiv colegial al societății sau a consiliului societății, dacă: a) a votat contra luării acestei decizii de către organul de conducere respectiv și b) opinia ei separată este anexată la procesul-verbal al ședinței organului respectiv sau este consemnată în procesul-verbal.

Cu certitudine, asemenea exemple mai există.

Nu negăm faptul că sintagma „persoană cu funcție de răspundere”, utilizată în ipotezele menționate mai sus, este generatoare de confuzii în planul identificării într-un mod greșit a sferelor de incidență a noțiunilor definite la art.123 CP RM și a noțiunii definite la art.124 CP RM. De fapt, sintagma „persoană cu funcție de răspundere” desemnând o persoană care gestionează o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală, în sensul art.124 CP RM, este nu altceva decât o reminiscență a perioadei în care, atât în legea penală, cât și în legislația extrapenală, nu se făcea nici o deosebire între ceea ce astăzi înțelegem prin noțiunile „persoană cu funcție de răspundere” și „persoană care gestionează o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală”.

Cu toate neajunsurile sale, sintagma „persoană cu funcție de răspundere” – utilizată în Legea privind societățile pe acțiuni, în Legea privind cooperativele de producție, în Legea privind cooperativele de întreprinzător, în Legea privind societățile cu răspundere limitată etc. – ne ajută să identificăm categoriile de persoane care intră sub incidența art.124 CP RM. Din prevederile acestor acte normative reiese că noțiunea „persoană care gestionează o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală” este mai largă decât noțiunea „conducătorul organizației comerciale, obștești sau al unei alte organizații nestatale”.

Această concluzie rezultă din opiniile exprimate de unii autori [15]. Aceeași concluzie reiese din analiza legislației. De exemplu, în unele acte normative, persoanele care gestionează o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală sunt desemnate prin termenul „administratori”: potrivit art.3 al Legii Republicii Moldova privind instituțiile financiare, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 21.07.1995 [16], administrator este: membrul consiliului băncii; membrul organului executiv al băncii; membrul comisiei de cenzori a băncii; contabilul-șef al băncii; conducătorul filialei băncii; altă persoană investită prin lege sau statut să-și asume obligații, de sine stătător sau împreună cu alții, în numele și în contul băncii; conform art.3 al Legii Republicii Moldova cu privire la asociațiile de economii și împrumut, administrator este: membrul consiliului asociației de economii și împrumut; membrul comisiei de cenzori a asociației de economii și împrumut; directorul executiv al asociației de economii și împrumut; contabilul-șef al asociației de economii și împrumut; conducătorul filialei sau reprezentanței asociației de economii și împrumut; alte persoane abilitate, conform legislației sau statutului asociației de economii și împrumut, să-și asume obligații, de sine stătător sau împreună cu alții, în numele și în contul asociației de economii și împrumut.

În practica judiciară s-a considerat că persoană care gestionează o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală este: *președintele societății pe acțiuni „T.S.”* [17]; *directorul societății cu răspundere limitată „A.B.”* [18]; *directorul societății cu răspundere limitată „F.G.”* [19]; *directorul societății pe acțiuni „T.”* [20]; *directorul general al societății pe acțiuni „A.S.”* [21]; *directorul general al societății pe acțiuni*

„I.” [22]; *directorul societății pe acțiuni „E.-N.”* [23]; *directorul general al societății pe acțiuni „P.G.B.”* [24]; *directorul societății pe acțiuni „I.C.V.P.”* [25]; *directorul filialei I. a băncii comerciale „E.B.”* [26]; *directorul societății pe acțiuni „T.”* [27]; *președintele cooperativei de consum „A.”* [28]; *președintele unei asociații a proprietarilor de locuințe privatizate* [29]; *antreprenorul-posesor al întreprinderii individuale „B.-G.”* [30].

Totuși, până la urmă, contează nu cum sunt denumite funcțiile persoanelor care gestionează o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală. Contează ca atribuțiile acestora să fie conforme cu prevederile art.124 CP RM. Iar din prevederile acestui articol reiese că persoană care gestionează o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală este, după caz, persoana:

- 1) căreia, în organizația comercială, obștească sau altă organizație nestatală ori într-o subdiviziune a acesteia, i se acordă, permanent sau provizoriu, prin numire, alegere sau în virtutea unei însărcinări, anumite drepturi și obligații în vederea exercitării funcțiilor sau acțiunilor administrative de dispoziție;
- 2) căreia, în organizația comercială, obștească sau altă organizație nestatală ori într-o subdiviziune a acesteia, i se acordă, permanent sau provizoriu, prin numire, alegere sau în virtutea unei însărcinări, anumite drepturi și obligații în vederea exercitării funcțiilor sau acțiunilor organizatorico-economice.

Nu există nici o reglementare care să prevadă care funcții sau acțiuni ale persoanei care gestionează o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală sunt funcții sau acțiuni administrative de dispoziție ori funcții sau acțiuni organizatorico-economice.

Totuși, nu trebuie să uităm că interpretarea oficială vizând caracteristicile acestor funcții sau acțiuni o găsim în Hotărârea Curții Constituționale privind controlul constituționalității dispozițiilor art.183 din Codul penal, nr.1 din 11.01.2001 [31]. În contextul studiului de față, această interpretare își păstrează relevanța, întrucât se referă la perioada în care, atât în legea penală, cât și în legislația extrapenală, nu se făcea nici o deosebire între ceea ce astăzi înțelegem prin noțiunile „persoană cu funcție de răspundere” și „persoană care gestionează o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală”.

Din textul acestei hotărâri deducem că persoană căreia, în organizația comercială, obștească sau altă organizație nestatală ori într-o subdiviziune a acesteia, i se acordă, permanent sau provizoriu, prin numire, alegere sau în virtutea unei însărcinări, anumite drepturi și obligații în vederea exercitării *funcțiilor sau acțiunilor administrative de dispoziție* este persoana având atribuții legate, în special, de dirijarea nemijlocită a oamenilor sau de administrarea unui sector de muncă în cadrul unei organizații comerciale obștești sau al unei alte organizații nestatale, ori în cadrul unei subdiviziuni a acestora; persoană, căreia, în organizația comercială, obștească sau altă organizație nestatală ori într-o subdiviziune a acesteia, i se acordă, permanent sau provizoriu, prin numire, alegere sau în virtutea unei însărcinări, anumite drepturi și obligații în vederea exercitării *funcțiilor sau acțiunilor organizatorico-economice*, este persoana având atribuții legate, în special, de dispunerea și administrarea patrimoniului aparținând unei organizații comerciale, obștești sau unei alte organizații nestatale, ori unei subdiviziuni a acestora.

Nu întâmplător, în textul Hotărârii Curții Constituționale privind controlul constituționalității dispozițiilor art.183 din Codul penal, nr.1 din 11.01.2001, se utilizează sintagma „în special”, pe care am subliniat-o în ambele cazuri. Aceasta denotă că este exemplificativă prezentarea de ipoteze care se referă la exercitarea funcțiilor sau acțiunilor administrative de dispoziție ori a funcțiilor sau acțiunilor organizatorico-economice. Până la urmă, contează ca atât funcțiile sau acțiunile administrative de dispoziție, cât și funcțiile sau acțiunile organizatorico-economice, să fie producătoare de efecte juridice (adică, să dea naștere, să modifice sau să stingă raporturi juridice). Așa cum ne vom putea convinge mai jos, nu pot fi producătoare de efecte juridice funcțiile pur profesionale sau tehnice exercitate în cadrul organizației comerciale, obștești sau al unei alte organizații nestatale.

Ultima dintre condițiile ce se referă la caracterul atribuțiilor exercitate de persoana care gestionează organizația comercială, obștească sau altă organizație nestatală, pe care trebuie să o analizăm, presupune că persoană care gestionează organizația comercială, obștească sau altă organizație nestatală este acea persoană, căreia drepturile și obligațiile îi sunt acordate permanent sau provizoriu, prin numire, alegere sau în virtutea unei însărcinări.

Astfel, legiuitorul subliniază că nu importă la calificare, urmând a fi luate în considerație la individualizarea pedepsei, împrejurările referitoare la: 1) caracterul definit sau nedefinit al duratei acordării drepturilor

și obligațiilor respective; 2) modul de acordare – prin numire, alegere sau în virtutea unei însărcinări – a acelor drepturi și obligații.

Indiferent de caracterul – definit sau nedefinit – al duratei acordării drepturilor și obligațiilor respective, contează ca, la momentul săvârșirii infracțiunii, persoana care gestionează organizația comercială, obștească sau altă organizație nestatală să fie titulară a acelor drepturi sau obligații. Cu alte cuvinte, nu se poate vorbi despre o persoană care gestionează organizația comercială, obștească sau altă organizație nestatală, dacă infracțiunea a fost comisă: a) înainte de momentul acordării acestora a drepturilor și obligațiilor într-o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală; 2) după momentul în care această persoană își pierde prerogativa de a fi titulară a drepturilor și obligațiilor într-o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală.

Acordarea drepturilor și obligațiilor într-o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală are un caracter permanent în cazul în care nu se stabilește un termen limită pentru exercitarea drepturilor și executarea obligațiilor respective. Din contra, acordarea drepturilor și obligațiilor într-o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală are un caracter provizoriu în cazul în care se stabilește un termen, în limitele căruia are loc exercitarea drepturilor și executarea obligațiilor respective.

De asemenea, nu este relevant modul de acordare – prin numire, alegere sau în virtutea unei însărcinări – a drepturilor și obligațiilor într-o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală. Contează ca numirea, alegerea sau însărcinarea persoanei care gestionează organizația comercială, obștească sau altă organizație nestatală să se facă în condițiile legii.

Acordarea drepturilor și obligațiilor într-o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală se face prin numire atunci când funcțiile sau acțiunile administrative de dispoziție ori organizatorico-economice sunt conferite sau autorizate în lipsa desemnării prin vot a persoanei căreia i se acordă acele drepturi și obligații. Dimpotrivă, acordarea drepturilor și obligațiilor într-o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală se face prin alegere atunci când funcțiile sau acțiunile administrative de dispoziție ori organizatorico-economice sunt conferite sau autorizate în condițiile desemnării prin vot a persoanei căreia i se acordă acele drepturi și obligații.

Acordarea drepturilor și obligațiilor într-o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală se face în virtutea unei însărcinări atunci când funcțiile sau acțiunile administrative de dispoziție ori organizatorico-economice sunt conferite sau autorizate *ad-hoc*. Odată cu îndeplinirea însărcinării, încetează prerogativa de exercitare a funcțiilor sau acțiunilor administrative de dispoziție ori organizatorico-economice.

În altă ordine de idei, considerăm că persoana care gestionează organizația comercială, obștească sau altă organizație nestatală trebuie deosebită de:

- 1) personalul administrativ-tehnic (personalul tehnic; personalul de deservire tehnică; personalul care desfășoară activități auxiliare) din cadrul organizației comerciale, obștești sau al unei alte organizații nestatale;
- 2) persoanele care exercită funcții pur profesionale în cadrul organizației comerciale, obștești sau al unei alte organizații nestatale.

În acest plan, suntem de acord cu cele afirmate de S.Brînza și V.Stati: „Nu pot fi subiecți ai infracțiunilor săvârșite de persoanele care gestionează o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală acei lucrători ai unei organizații comerciale, obștești sau ai unei alte organizații nestatale ori ai unei subdiviziuni a acestora, care exercită funcții pur profesionale sau tehnice (de exemplu, medicii, pedagogii etc.). În același timp, dacă, în afară de exercitarea funcțiilor pur profesionale sau tehnice, aceste persoane sunt investite cu funcții de ordin administrativ de dispoziție sau de ordin organizatorico-economic, atunci, în caz de luare sau acceptare a unui folos necuvenit, ele pot fi trase la răspundere penală pentru infracțiunea prevăzută la art.333 CP RM (de exemplu, profesorul din cadrul comisiei de examinare sau al comisiei de calificare, activând în cadrul unei instituții de învățământ private, care semnează documentul de promovare a studentului (masterandului, doctorandului etc.) etc.” [32].

Așadar, personalul administrativ-tehnic (personalul tehnic; personalul de deservire tehnică; personalul care desfășoară activități auxiliare) din cadrul organizației comerciale, obștești sau al unei alte organizații nestatale (de exemplu, dactilograf, secretar tehnic, arhivar, expeditor, curier etc.) nu pot fi considerați ca având calitatea de persoane care gestionează organizația comercială, obștească sau altă organizație nestatală.

Nu pot avea această calitate nici medicii, pedagogii sau alte asemenea persoane, în ipoteza în care acestea exercită funcții pur profesionale în cadrul organizației comerciale, obștești sau al unei alte organizații nestatale. Numai în ipoteza în care persoana – care, în alte circumstanțe (altele decât cele în care este săvârșită infracțiunea), exercită funcții pur profesionale în cadrul organizației comerciale, obștești sau al unei alte organizații nestatale – își asumă drepturi și obligații în vederea exercitării funcțiilor sau acțiunilor administrative de dispoziție ori organizatorico-economice se poate vorbi despre calitatea de persoană care gestionează organizația comercială, obștească sau altă organizație nestatală. În această ipoteză, calitatea persoanei de a fi medic, pedagog etc. este eclipsată în plan juridic de calitatea de a fi persoană care gestionează organizația comercială, obștească sau altă organizație nestatală.

În practica judiciară, calitatea de persoană care gestionează organizația comercială, obștească sau altă organizație nestatală s-a atestat, corect, în cazul următor: *C.S. a fost condamnată în baza alin.(1) art.333 CP RM. Deținând funcția de conferențiar universitar la o catedră a unei instituții de învățământ superior private, fiind persoană căreia i s-a acordat prin numire drepturi și obligații în vederea exercitării funcțiilor administrative de dispoziție (și anume, aprecierea imparțială a cunoștințelor studenților în cadrul sesiunilor de examinare, cu înscrierea notelor, confirmate în borderou prin semnătură personală), la 06.06.2006, aproximativ la ora 13.05, precum și și la 09.06.2006, aproximativ la ora 11.15, într-un birou al instituției respective, C.S. a luat de la studentul anului III al instituției nominalizate, O.V., bani în sumă totală de 300 dolari SUA, dintre care 150 dolari SUA erau destinați pentru primirea de la studenta aceleiași instituții, P.S., a diferențelor la trei discipline, cu înscrierea în borderouri a notelor nu mai joase de nota „7”.* [33]

În ipoteza dată, C.S. a exercitat funcții administrative de dispoziție, întocmind și semnând borderoul de examinare a cunoștințelor studenților în cadrul unei sesiuni de examinare. Exercițarea acestor funcții a fost una producătoare de efecte juridice pentru O.V. și P.S., care, astfel, au fost promovați. Nu se poate susține că, în împrejurările concrete descrise în speță, funcțiile exercitate de C.S. ar fi fost pur profesionale.

În alt context, nu poate fi considerată persoană care gestionează organizația comercială, obștească sau altă organizație nestatală persoana care lucrează pentru o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală. O astfel de persoană apare în calitate de subiect special distinct al infracțiunilor prevăzute la art.333 și 335 CP RM. Particularitățile acestui subiect special vor fi analizate mai jos.

Nu poate avea calitatea de persoană care gestionează organizația comercială, obștească sau altă organizație nestatală nici: notarul; auditorul; avocatul; executorul judecătoresc; expertul judiciar; interpretul și traducătorul antrenat de Consiliul Superior al Magistraturii, de Ministerul Justiției, de organele procuraturii, organele de urmărire penală, instanțele judecătorești, de notari, avocați sau de executorii judecătorești; mediatorul; medicul, privit ca liber-profesionist; mandatarul autorizat; reprezentantul statului în societățile comerciale cu cota de participare a statului etc. Legiuitorul a raportat astfel de persoane la categoria de persoane autorizate sau investite de stat să presteze în numele acestuia servicii publice sau să îndeplinească activități de interes public (categorie reprezentând persoanele publice în sensul dispoziției de la alin.(2) art.123 CP RM).

B. Persoana care lucrează pentru o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală în calitate de subiect special al infracțiunilor prevăzute la art.333 și 335 CP RM

Persoana care lucrează pentru o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală apare ca subiect al infracțiunilor prevăzute la art.333 și 335 CP RM.

Până la intrarea în vigoare a amendamentelor operate la 02.12.2011, persoana care lucrează pentru o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală nu a apărut în calitate de subiect special în normele Codului penal al Republicii Moldova. Recunoașterea acestei calități este rezultatul extinderii implementării de către țara noastră a prevederilor Convenției penale a Consiliului Europei privind corupția.

Astfel, atrag atenția două dintre articolele acestei Convenții: fiecare Parte adoptă măsurile legislative sau alte măsuri necesare pentru a stabili drept infracțiune, în conformitate cu dreptul său intern, în cazul când actul a fost comis, intenționat, în cadrul unei activități comerciale, fapta de a promite, de a oferi sau de a da, direct sau indirect, orice avantaj nedatorat oricărei persoane care conduce sau este angajată în cadrul unei entități din sectorul privat, pentru ea însăși sau pentru altcineva pentru ca persoana să înfăptuiască un act de violare a îndatoririlor sale sau să se abțină de la înfăptuirea lor (art.7 „Corupția activă în sectorul privat”); fiecare Parte adoptă măsurile legislative sau alte măsuri necesare pentru a stabili drept infracțiune, în confor-

mitate cu dreptul său intern, în cazul când actul a fost comis, intenționat, în cadrul unei activități comerciale, acțiunea de solicitare sau de primire, direct sau indirect, fie prin intermediul unei terțe persoane, a unui avantaj nedatorat sau acțiunea persoanei de a accepta oferirea sau promisiunea unui avantaj nedatorat, pentru ea însăși sau pentru orice persoană care conduce sau lucrează pentru o entitate din sectorul privat, pentru ca ea să înfăptuiască un act de violare a îndatoririlor sale sau să se abțină de la înfăptuirea lor (art.8 „Corupția pasivă în sectorul privat).

În legătură cu aceste prevederi, este cazul să apelăm la Raportul explicativ la Convenția penală a Consiliului Europei privind corupția [34]. În pct.55 al acestui Raport, referitor la art.7 al Convenției penale a Consiliului Europei privind corupția, se menționează: incriminarea actelor de corupție în sectorul privat urmărește să protejeze încrederea și loialitatea, care sunt indispensabile pentru desfășurarea și dezvoltarea relațiilor în sectorul privat. Drepturile și obligațiile, care decurg din aceste relații, sunt guvernate de normele dreptului privat și, într-o mare măsură, sunt determinate de contracte. Se așteaptă ca angajatul să-și îndeplinească atribuțiile în conformitate cu contractul pe care l-a încheiat, care stabilește, în mod expres sau implicit, o obligație generală de loialitate față de angajatorul său, o obligație generală de a nu acționa în detrimentul intereselor acestuia. Angajatul, care acceptă mită pentru a acționa sau a se abține să acționeze într-un mod care este contrar interesului angajatorului său, nu face decât să abuzeze de încrederea ce i-a fost acordată.

În această explicație este consemnat angajatul care își desfășoară activitatea în sectorul privat, însă nu se concretizează nici cine este acesta, nici care este deosebirea dintre el și cel care conduce o entitate privată.

În aceste condiții, suntem nevoiți să apelăm la modelele legislative străine, similare celor vizând persoana care lucrează pentru o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală, în sensul art.333 și 335 CP RM.

De exemplu, în art.252 „Mituire” din Codul penal al Republicii Belarus [35] se stabilește răspunderea fie pentru luarea de către un lucrător al unui întreprinzător individual sau al unei persoane juridice, care nu ocupă funcții de conducere, de bani, titluri de valoare, alte bunuri sau servicii patrimoniale, pentru a îndeplini o acțiune sau inacțiune în folosul mituitului, legată de activitatea desfășurată de acest lucrător, astfel cauzându-se daune intereselor proprietarului sau ale clienților acestuia, fie pentru darea unei asemenea recompense.

De asemenea, la art.225 „Primirea ilegală a recompensei de către un funcționar” din Codul penal al Republicii Kârgâzstan se prevede răspundere pentru primirea cu bună-știință ilegală de către un funcționar, care nu este persoană cu funcție de răspundere a unei autorități publice, a unei întreprinderi, instituții, organizații, asociații obștești sau a unui organ de autoadministrare a cetățenilor, a unei recompense materiale sau a unui folos material, exprimat în proporții considerabile, pentru îndeplinirea sau neîndeplinirea în interesul recompensatorului a unei acțiuni anumite, care implică folosirea situației de serviciu.

Interpretând aceste prevederi normative, ajungem la următoarele concluzii: în sensul dispozițiilor de la art.333 și 335 CP RM, prin „persoană care lucrează pentru o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală” trebuie de înțeles acea persoană care, deși activează într-o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală, nu îndeplinește condițiile prevăzute la art.124 CP RM.

Așadar, este vorba despre o persoană care, deși este lucrător (angajat) al organizației comerciale, obștești sau al unei alte organizații nestatale, totuși nu exercită funcții sau acțiuni administrative de dispoziție ori organizatorico-economice. Persoanele care lucrează pentru o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală nu pot avea calitatea de: membri ai consiliului organizației date; membri ai comisiei de cenzori a organizației comerciale, obștești sau a unei alte organizații nestatale; director executiv al organizației date; contabil-șef al organizației comerciale, obștești sau al unei alte organizații nestatale; conducător al filialei sau al reprezentanței acestei organizații; alte persoane abilitate, conform legislației sau statutului organizației comerciale, obștești sau al unei alte organizații nestatale, să-și asume obligații, de sine stătător sau împreună cu alții, în numele și în contul organizației respective.

Dacă, pentru moment, ar fi să identificăm un contraechivalent al noțiunii „persoană publică” în sensul alin.(2) art.123 CP RM – contraechivalent care ar îngloba accepțiunile complementare „persoană care gestionează o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală” și „persoană care lucrează pentru o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală” – atunci, cel mai probabil, ar trebui să recurgem la formula „persoană privată”. Din analiza comparativă a definițiilor formulate în alin.(1) și (2) art.123 CP RM, reiese că, nici pe departe, toate persoanele publice sunt cele care exercită funcțiile autorității publice sau acțiunile administrative de dispoziție ori organizatorico-economice. În mod similar,

nici pe departe, toate persoanele, pe care le numim condițional „persoane private”, nu sunt cele care exercită funcțiile sau acțiunile administrative de dispoziție ori organizatorico-economice. Doar cei din ierarhia organizațiilor comerciale, obștești sau a altor organizații nestatale trebuie considerați persoane care gestionează o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală.

Considerăm că persoanele care lucrează pentru o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală nu pot face parte nici din personalul administrativ-tehnic (personalul tehnic; personalul de deservire tehnică; personalul care desfășoară activități auxiliare) al organizației comerciale, obștești sau al unei alte organizații nestatale. Or, obiectul juridic generic al infracțiunilor prevăzute la art.333 și 335 CP RM îl constituie „relațiile sociale cu privire la activitatea de serviciu într-o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală” [36]. Activitățile, desfășurate de cei din personalul sus-menționat, au un caracter auxiliar în raport cu activitatea de serviciu într-o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală, și nu se confundă cu aceasta. Cei care fac parte din personalul administrativ-tehnic (personalul tehnic; personalul de deservire tehnică; personalul care desfășoară activități auxiliare) al organizației comerciale, obștești sau al unei alte organizații nestatale nu sunt titulari ai autorității acestei organizații.

În context, reiterăm propunerea noastră de a fi dezincriminată fapta prevăzută la art.256 CP RM, faptă presupunând primirea, prin extorcare, de către un salariat dintr-o întreprindere, instituție sau organizație a unei remunerații pentru îndeplinirea unor lucrări sau pentru prestarea unor servicii în sfera comerțului, alimentației publice, transportului, deservirii sociale, comunale, medicale sau de altă natură, lucrări și servicii ce țin de obligațiile de serviciu ale acestui salariat. Acesta întrucât noțiunea „persoană care lucrează pentru o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală”, utilizată în art.333 CP RM, alături de noțiunea „persoană publică” (și, implicit, noțiunea „angajatul întreprinderilor de stat sau municipale”) din alin.(2) art.123 CP RM, acoperă laolaltă o arie atât de vastă, încât practic lasă fără conținut noțiunea „salariatul dintr-o întreprindere, instituție sau organizație” folosită în art.256 CP RM. În această ipoteză, nu ar fi logic să considerăm că noțiunea „salariatul dintr-o întreprindere, instituție sau organizație”, folosită în art.256 CP RM, ar putea să se refere la cei care desfășoară activități auxiliare în cadrul întreprinderilor, instituțiilor sau organizațiilor.

Cu toate că nu exercită funcții sau acțiuni administrative de dispoziție ori organizatorico-economice, persoanele care lucrează pentru o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală nu apar nici în ipostaza de exercitare a funcțiilor pur profesionale în cadrul organizației comerciale, obștești sau al unei alte organizații nestatale. Or, nu activitatea profesională într-o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală, dar activitatea de serviciu într-o asemenea organizație este cea care, în ultimă instanță, suferă atingere în rezultatul comiterii infracțiunilor specificate la art.333 și 335 CP RM.

Distincția dintre persoanele care gestionează o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală și persoanele care lucrează pentru o astfel de organizație nu are nici un impact asupra calificării faptelor în baza art.333 sau 335 CP RM. Ea poate fi luată în considerație numai la individualizarea pedepsei. Or, este firesc ca pedeapsa stabilită persoanei care gestionează o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală să fie comparativ mai aspră decât pedeapsa stabilită persoanei care lucrează pentru o astfel de organizație.

C. Arbitrul ales sau numit să soluționeze prin arbitraj un litigiu în calitate de subiect special al infracțiunii prevăzute la art.333 CP RM

Arbitrul ales sau numit să soluționeze prin arbitraj un litigiu apare ca subiect al infracțiunii prevăzute la art.333 CP RM.

Până la intrarea în vigoare a amendamentelor operate la 02.12.2011, arbitrul ales sau numit să soluționeze prin arbitraj un litigiu nu a apărut în calitate de subiect special în normele Codului penal al Republicii Moldova. Recunoașterea acestei calități este rezultatul ratificării de către țara noastră a Protocolului adițional la Convenția penală a Consiliului Europei privind corupția. Întrucât în legea penală autohtonă ni găsim o definiție a noțiunii „arbitru ales sau numit să soluționeze prin arbitraj un litigiu”, vom apela tocmai la textul acestui act cu vocație internațională.

Astfel, potrivit art.1 al Protocolului adițional la Convenția penală a Consiliului Europei privind corupția, termenul „arbitru” trebuie înțeles prin referire la dreptul național al statului parte la acest Protocol, dar în orice caz trebuie să includă o persoană care, având în vedere un acord de arbitraj, este chemată să ia o decizie care obligă din punct de vedere juridic cu privire la un litigiu ce-i este prezentat chiar de către părțile acestui

acord; sintagma „acord de arbitraj” înseamnă un acord recunoscut de dreptul național și prin care părțile convin să supună un litigiu unui arbitru pentru a decide.

De asemenea, la art.2-4 ale aceluiași Protocol se stabilește: fiecare Parte adoptă măsurile legislative și alte măsuri care se dovedesc necesare pentru a prevedea ca infracțiune, conform dreptului său intern, fapta, săvârșită cu intenție, de a propune, de a oferi sau de a da, direct ori indirect, orice folos necuvenit unui arbitru care își exercită funcțiile în conformitate cu dreptul național cu privire la arbitraj al acestei Părți, pentru el sau pentru altcineva, pentru ca acesta să îndeplinească sau să se abțină de la îndeplinirea unui act în exercitiul funcțiilor sale; fiecare Parte adoptă măsurile legislative și alte măsuri care se dovedesc necesare pentru a prevedea ca infracțiune, conform dreptului său intern, fapta, săvârșită cu intenție, a unui arbitru care își exercită funcțiile în conformitate cu dreptul național cu privire la arbitraj al acestei Părți, de a solicita sau de a primi, direct ori indirect, orice folos necuvenit pentru el sau pentru altcineva ori de a accepta oferta sau promisiunea cu scopul de a îndeplini ori de a se abține să îndeplinească un act în exercitarea funcțiilor sale; fiecare Parte adoptă măsurile legislative și alte măsuri care se dovedesc necesare pentru a prevedea ca infracțiune, conform dreptului său intern, faptele menționate la art.2 și 3 ale Protocolului adițional la Convenția penală a Consiliului Europei privind corupția, dacă acestea se referă la un arbitru care își exercită funcțiile în conformitate cu dreptul național cu privire la arbitraj al oricărui alt stat.

Interpretarea prevederilor reproduse este dată și în Raportul explicativ la Protocolul adițional la Convenția penală a Consiliului Europei privind corupția [37]. Conform acestuia, în art.1 al Protocolului adițional la Convenția penală a Consiliului Europei privind corupția definiția conceptului de arbitru se face în două moduri: pe de o parte, definiția respectivă se referă la legile naționale ale statelor semnatare; pe de altă parte, ea reprezintă o definiție autonomă în măsura în care stabilește un standard minim obligatoriu comun; noțiunea „acord de arbitraj”, în accepțiunea art.1 al Protocolului adițional la Convenția penală a Consiliului Europei privind corupția, acoperă o arie largă, în sensul că nu există nici o restricție privitoare la domeniul raporturilor juridice la care definiția acestei noțiuni se poate aplica. În special, domeniul de aplicare a definiției date nu se limitează la arbitrajul comercial.

Așa cum s-a putut vedea, în art.1 al Protocolului adițional la Convenția penală a Consiliului Europei privind corupția definiția noțiunii „arbitru” face referire la dreptul național al statului parte la acest Protocol.

În contextul legislației autohtone, reglementările în materie se conțin, în primul rând, în Legea Republicii Moldova cu privire la arbitraj, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 22.02.2008 [38]. La art.2 al acestui act legislativ sunt formulate următoarele definiții: arbitru – persoană fizică aleasă de părți sau numită în modul stabilit de părți pentru soluționarea prin arbitraj a litigiului; arbitraj – cale alternativă de soluționare a litigiilor atât de către arbitri numiți pentru fiecare caz aparte (arbitraj *ad-hoc*), cât și de instituții permanente de arbitraj; litigiu – conflict izvorât din raporturi juridice civile, inclusiv patrimoniale, dintre părți, din raporturi obligaționale contractuale și necontractuale, cum ar fi: vânzarea-cumpărarea, prestarea de servicii, executarea de lucrări și altele asemenea sau din raporturi de proprietate și din alte drepturi reale, inclusiv din dreptul de proprietate intelectuală.

De asemenea, în art.11, 12 și 16 ale Legii cu privire la arbitraj sunt consemnate alte caracteristici ale arbitrilor aleși sau numiți să soluționeze prin arbitraj un litigiu: poate fi arbitru orice persoană fizică având capacitate deplină de exercițiu care și-a dat consimțământul să arbitreze și care, după părerea părții în cauză, este competentă în a soluționa litigiul; lista arbitrilor este aprobată de organul pe lângă care s-a înființat arbitrajul, în modul stabilit de acest organ, și are un caracter de recomandare. În principiu, partea poate numi în calitate de arbitru orice persoană care întrunește exigențele prevăzute de sus-numita lege; arbitrii sunt numiți sau înlocuiți potrivit convenției de arbitraj (adică, potrivit acordului în a cărui bază părțile remit spre soluționare în arbitraj toate litigiile sau o parte din litigii, care au apărut sau care ar putea să apară între ele ca rezultat al unui raport juridic contractual sau necontractual. Convenția de arbitraj poate fi exprimată sub formă de clauză arbitrală inserată în contract ori sub formă de acord independent); împuternicirile arbitrului încetează în caz de autorecuzare sau de recuzare în conformitate cu art.14 al Legii cu privire la arbitraj, în caz de deces, de incapacitate de a participa la examinarea litigiului și în alte temeieri din care arbitrul nu participă la examinarea litigiului în decursul unei perioade nejustificat de îndelungate. Împuternicirile arbitrului încetează odată cu adoptarea hotărârii în litigiul examinat.

Alte prevederi relevante pot fi identificate în Legea Republicii Moldova cu privire la arbitrajul comercial internațional, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 22.02.2008 [39]. În art.2 al acestei legi sunt formulate următoarele definiții: tribunal arbitral – arbitru unic sau complet de arbitri; arbitraj – cale alternativă de soluționare a litigiilor atât de către arbitri numiți pentru fiecare caz aparte (arbitraj *ad-hoc*), cât și de către instituții permanente de arbitraj.

Prevederi similare atestăm în alte acte normative: Regulamentul Curții de Arbitraj de pe lângă Asociația Internațională a Transportatorilor Auto din Moldova, nr.59 din 23.12.2005, aprobat de Consiliul Asociației Internaționale a Transportatorilor Auto din Moldova [40]; Regulile de procedură arbitrală ale Curții de Arbitraj de pe lângă Asociația Internațională a Transportatorilor Auto din Moldova, nr.60 din 23.12.2005, aprobate de Consiliul Asociației Internaționale a Transportatorilor Auto din Moldova [41]; Statutul Curții de Arbitraj Comercial Internațional de pe lângă Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova, nr.69 din 19.12.2008, aprobat prin Decizia Consiliului Camerei de Comerț și Industrie a Republicii Moldova [42]; Regulamentul Curții Aeronautice de Arbitraj din Moldova pe lângă Patronatul Aviației Civile din Republica Moldova, nr.1272 din 16.09.2011 [43].

De asemenea, din dispozițiile Convenției europene de arbitraj comercial internațional și ale Aranjamentului relativ la aplicarea Convenției europene de arbitraj [44] reiese că în arbitrajele supuse acestei Convenții străinii pot fi desemnați ca arbitri.

În ce privește arbitrii străini, nu trebuie uitată regula fixată în art.1 al Protocolului adițional la Convenția penală a Consiliului Europei privind corupția, conform căreia, în cazul urmăririlor care implică un arbitru străin, statul care realizează urmărirea nu poate aplica definiția de arbitru decât în măsura în care această definiție este compatibilă cu dreptul său național.

Oricum, indiferent dacă este național sau străin, arbitrul ales sau numit să soluționeze prin arbitraj un litigiu poate evolua ca subiect al infracțiunii prevăzute la art.333 CP RM. Important este ca, după cum reiese din Raportul explicativ la Protocolul adițional la Convenția penală a Consiliului Europei privind corupția, calitatea de arbitru, ales sau numit să soluționeze prin arbitraj un litigiu să corespundă: definiției noțiunii de arbitru din legea națională a statului de origine a celui arbitru; definiției noțiunii de arbitru din art.1 al Convenției penale a Consiliului Europei privind corupția, reprezentând un standard minim obligatoriu comun pentru statele semnatare a acestei Convenții, inclusiv pentru Republica Moldova.

D. Subiectul special al infracțiunii prevăzute la art.335¹ CP RM

Persoana abilitată cu întocmirea sau utilizarea unei facturi ori a oricărui alt document sau înscris contabil, ori cu contabilizarea unei plăți, este cea care evoluează în calitate de subiect în cazul infracțiunilor prevăzute la art.335¹ „Falsul în documente contabile” din Codul penal.

Prin Legea Republicii Moldova la pentru modificarea și completarea unor acte legislative, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 12.04.2012 [45], printre altele, Codul penal al Republicii Moldova a fost completat cu articolul 335¹. Recomandarea pentru incriminarea faptei de fals în acte contabile se conține în art.14 „Infracțiuni de contabilitate” al Convenției penale a Consiliului Europei privind corupția. Acest articol stabilește: fiecare Parte adoptă măsuri legislative și alte măsuri necesare pentru stabilirea de sancțiuni penale sau altor tipuri de sancțiuni, în conformitate cu dreptul său intern, atunci când ele sunt comise intenționat, pentru actele sau lacunele următoare, menite să comită, ascuns sau deghizat, infracțiuni vizate în articolele 2-12 ale Convenției penale a Consiliului Europei privind corupția, în măsura în care Partea nu a formulat rezerve sau declarații: a) de a stabili sau de a utiliza o factură sau oricare alt document sau înscris contabil care conține informații false sau incomplete; b) de a omite, în mod ilicit, contabilizarea unei plăți.

De asemenea, în Recomandările revizuite ale Consiliului Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică privind măsurile de combatere a corupției în tranzacțiile comerciale internaționale [46] statelor membre ale Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică li se sugerează să adopte toate măsurile necesare pentru a aduce legile, regulile și practica existentă în ceea ce privește cerințele de contabilitate, în vederea prevenirii și descoperirii actelor de corupere a reprezentanților guvernelor străine, în contextul derulării de tranzacții comerciale internaționale; statele membre trebuie să urmărească ca companiile să țină evidențe exacte ale sumelor primite și ale sumelor cheltuite de acestea, cu indicarea faptului în legătură cu care sunt primite și cheltuite aceste sume. Este necesar să fie puse sub interdicție efectuarea de către companii a

unor tranzacții secrete și ținerea de către ele a unor conturi neregistrate. Statele membre trebuie să impună sancțiuni adecvate pentru omisiunile, falsificările și abuzurile admise în sfera evidenței contabile.

După ce am relevat conotațiile internaționale care au stat la baza incriminării faptei prevăzute la art.335¹ CP RM, să identificăm cine este persoana care este abilitată cu întocmirea sau utilizarea unei facturi ori a oricărui alt document sau înscris contabil, ori cu contabilizarea unei plăți.

Conform alin.(1) art.13 al Legii contabilității a Republicii Moldova, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 27.04.2007 [47], răspunderea pentru ținerea contabilității revine: a) conducerii (organului executiv) – în entitatea cu răspundere limitată; b) partenerilor – în entitatea ai cărei proprietari au răspundere nelimitată; c) proprietarului – pentru întreprinzătorii individuali; d) conducătorului entității – în entitățile neprevăzute la lit.a)-c). Potrivit alin.(3) art.13 al legii sus-menționate, persoanele specificate la alin.(1) al acestui articol au dreptul să transmită ținerea contabilității unei organizații specializate sau firme de audit în bază contractuală.

În conformitate cu alin.(12) art.19 al Legii contabilității, documentele de casă, bancare și de decontare, datoriile financiare, comerciale și calculate pot fi semnate unipersonal de conducătorul entității ori de două persoane cu drept de semnătură: prima semnătură aparține conducătorului sau altei persoane împuternicite, a doua – contabilului-șef sau altei persoane împuternicite. Semnăturile pe documentele menționate se confirmă prin aplicarea ștampilei entității respective. În lipsa funcției de contabil-șef, ambele semnături pe documentele menționate se aplică de conducătorul entității respective sau de alte persoane împuternicite.

Din aceste dispoziții legale reiese că persoană abilitată cu întocmirea unei facturi ori a oricărui alt document sau înscris contabil, ori cu contabilizarea unei plăți este, după caz: membrul organului executiv al entității; partenerul din conducerea entității; proprietarul entității; conducătorul entității; auditorul; persoana împuternicită cu drept de semnătură (alta decât conducătorul entității). În cazurile în care documentele de casă, bancare și de decontare, datoriile financiare, comerciale și calculate pot fi semnate de două persoane cu drept de semnătură, pe lângă conducătorul entității sau o altă persoană împuternicită, contabilul-șef sau o altă persoană împuternicită evoluează în calitate de persoană care este abilitată cu întocmirea unei facturi ori a oricărui alt document sau înscris contabil, ori cu contabilizarea unei plăți.

Cât privește calitatea de contabil, conform Ordinului Ministerului Finanțelor cu privire la aprobarea și punerea în aplicare a Codului privind conduita profesională a auditorilor și contabililor din Republica Moldova, nr.29 din 01.03.2001 [48], contabil titular este contabilul angajat în sectorul de producție (servicii), comerț, sectorul necomercial, instituții publice sau în sectorul de învățământ.

De asemenea, trebuie de menționat că, potrivit Hotărârii Guvernului cu privire la aprobarea Planului de dezvoltare a contabilității și auditului în sectorul corporativ pe anii 2009-2014, nr.1507 din 31.12.2008 [49], în prezent în Republica Moldova se aplică două programe principale de instruire profesională și de certificare a contabililor: contabil practician certificat (CAP); contabil practician certificat internațional (CIPA); contabil certificat de Asociația contabililor profesioniști certificați (ACCA). Conform acestor programe, dețin certificate internaționale 252 contabili, inclusiv 222 – CAP, 9 – CIPA și 21 – ACCA. Totodată, conform legislației în vigoare, instruirea profesională continuă a contabililor nu este obligatorie.

În calitate de persoană care este abilitată cu utilizarea unei facturi ori a oricărui alt document sau înscris contabil poate fi, după caz: expeditorul, șoferul, destinatarul (în cazul utilizării facturii de expediție); persoana care a primit marfa și persoana care a predat marfa (în cazul utilizării actului de achiziție a mărfurilor); beneficiarul (în cazul utilizării bonului de plată); casierul (în cazul utilizării dispoziției de încasare); persoana de la care s-a încasat suma (în cazul utilizării chitanței la dispoziția de încasare); șoferul (în cazul utilizării foii de parcurs pentru autocamioane sau a foii de parcurs pentru autoturisme) etc.

În încheiere, formulăm următoarele **concluzii** cu privire la caracteristicile subiecților speciali ai infracțiunilor prevăzute în Capitolul XV din Partea Specială a Codului penal:

1) noțiunea „societate comercială”, în sensul art.106 din Codul civil, este echipolentă cu noțiunea „organizație comercială”, utilizată în legea penală;

2) noțiunea „asociație obștească”, în sensul Legii cu privire la asociațiile obștești, este echipolentă cu noțiunea „organizație obștească”, folosită în legea penală;

3) așa cum rezultă din art.180-191 din Codul civil, noțiunea „o altă organizație nestatală”, utilizată în legea penală, are înțelesul noțiunii de societate necomercială (excluzând asociația obștească), folosite în Codul civil;

4) noțiunea „persoană care gestionează o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală”, în sensul art.124 CP RM, este mai largă decât noțiunea „conducătorul organizației comerciale, obștești sau al unei alte organizații nestatale”;

5) în sensul art.124 CP RM, atât funcțiile sau acțiunile administrative de dispoziție, cât și funcțiile sau acțiunile organizatorico-economice, trebuie să fie producătoare de efecte juridice (adică, să dea naștere, să modifice sau să stingă raporturi juridice);

6) persoana care gestionează organizația comercială, obștească sau altă organizație nestatală trebuie deosebită de: a) personalul administrativ-tehnic (personalul tehnic; personalul de deservire tehnică; personalul care desfășoară activități auxiliare) din cadrul organizației comerciale, obștești sau al unei alte organizații nestatale; b) persoanele care exercită funcții pur profesionale în cadrul organizației comerciale, obștești sau al unei alte organizații nestatale;

7) prin „persoană care lucrează pentru o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală” (în sensul în care această noțiune apare în art.333 și 335 CP RM) trebuie de înțeles acea persoană care, deși este angajată a organizației comerciale, obștești sau a unei alte organizații nestatale, totuși nu exercită funcții sau acțiuni administrative de dispoziție ori organizatorico-economice. Persoanele care lucrează pentru o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală nu pot avea calitatea de: membri ai consiliului organizației date; membri ai comisiei de cenzori a organizației comerciale, obștești sau a unei alte organizații nestatale; director executiv al organizației date; contabil-șef al acestei organizații comerciale, obștești sau al unei alte organizații nestatale; conducător al filialei sau reprezentanței acestei organizației; alte persoane abilitate, conform legislației sau statutului organizației comerciale, obștești sau al unei alte organizații nestatale, să-și asume obligații, de sine stătător sau împreună cu alții, în numele și în contul organizației respective;

8) calitatea de arbitru ales sau numit să soluționeze prin arbitraj un litigiu (privită drept calitate specială a unuia dintre subiecții infracțiunii prevăzute la art.333 CP RM) trebuie să corespundă: definiției noțiunii de arbitru din legea națională a statului de origine a acelui arbitru; definiției noțiunii de arbitru din art.1 al Convenției penale a Consiliului Europei privind corupția, reprezentând un standard minim obligatoriu comun pentru statele semnatare a acestei Convenții, inclusiv pentru Republica Moldova;

9) persoană abilitată cu întocmirea unei facturi ori a oricărui alt document sau înscris contabil, ori cu contabilizarea unei plăți (persoană privită ca subiect al infracțiunii prevăzute la art.335¹ CP RM), este, după caz: membrul organului executiv al entității; partenerul din conducerea entității; proprietarul entității; conducătorul entității; auditorul; persoana împuternicită cu drept de semnătură (alta decât conducătorul entității). În cazurile în care documentele de casă, bancare și de decontare, datoriile financiare, comerciale și calculate pot fi semnate de două persoane cu drept de semnătură, pe lângă conducătorul entității sau o altă persoană împuternicită, contabilul-șef sau o altă persoană împuternicită evoluează în calitate de persoană care este abilitată cu întocmirea unei facturi ori a oricărui alt document sau înscris contabil, ori cu contabilizarea unei plăți;

10) în calitate de persoană care este abilitată cu utilizarea unei facturi ori a oricărui alt document sau înscris contabil (persoană privită ca subiect al infracțiunii prevăzute la art.335¹ CP RM) poate fi, după caz: expeditorul, șoferul, destinatarul (în cazul utilizării facturii de expediție); persoana care a primit marfa și persoana care a predat marfa (în cazul utilizării actului de achiziție a mărfurilor); beneficiarul (în cazul utilizării bonului de plată); casierul (în cazul utilizării dispoziției de încasare); persoana de la care s-a încasat suma (în cazul utilizării chitanței la dispoziția de încasare); șoferul (în cazul utilizării foii de parcurs pentru autocamioane sau a foii de parcurs pentru autoturisme) etc.

Referințe:

1. Macauley R. Fighting corruption. Incrimination // http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/general/MACAULEY_EN.pdf (vizitat 14.08.2012).
2. Уголовный кодекс Кыргызской Республики // http://anticorr.gov.kg/index.php?option=com_content&view=article&id=10&Itemid=29&lang=ru (vizitat 14.08.2012).
3. Уголовный кодекс Туркменистана // http://www.turkmenistan.gov.tm/_ru/laws/?laws=01go (vizitat 14.08.2012).
4. The Criminal Code of Georgia // http://www.parliament.ge/index.php?lang_id=GEO&sec_id=69&kan_det=det&kan_id=673 (vizitat 14.08.2012).

5. Цугленок Н.Н. Получение предмета коммерческого подкупа: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Красноярск, 2006, с.130-131.
6. Brînză S., Stati V. Drept penal. Partea Specială. Vol.II. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011, p.917.
7. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.6.
8. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.112-116.
9. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.127-130.
10. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.42-44.
11. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr.83-86.
12. Ibidem.
13. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr.39-41.
14. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.141-143.
15. Егорова Н. Понятие «руководитель организации» в уголовном праве // Уголовное право, 2005, №1, с.18-20; Шнитенков А. Спорные вопросы регламентации в УК Российской Федерации понятия лица, выполняющего управленческие функции в коммерческой или иной организации // Уголовное право, 2004, № 2, с.82-83.
16. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1996, nr.1.
17. Определение Коллегии Апелляционной палаты г. Комрат от 28 октября 2011 г. Дело № 1а -31/2011 // <http://caco.justice.md> (vizitat 15.08.2012).
18. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 23.03.2011. Dosarul nr.1a-189/2011 // <http://ca.justice.md> (vizitat 15.08.2012)
19. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 06.06.2012. Dosarul nr.1re-239/12 // www.csj.md (vizitat 15.08.2012)
20. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 16.02.2010. Dosarul nr.1ra-10/10 // www.csj.md (vizitat 15.08.2012)
21. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 26.01.2010. Dosarul nr.1ra-75/10 // www.csj.md (vizitat 15.08.2012)
22. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 17.06.2009. Dosarul nr.1ra-784/09 // www.csj.md (vizitat 15.08.2012)
23. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 30.09.2010. Dosarul nr.4-1re-1037/10 // www.csj.md (vizitat 15.08.2012)
24. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 17.02.2009. Dosarul nr.1ra-96/09 // www.csj.md (vizitat 15.08.2012)
25. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 26.10.2011. Dosarul nr.1ra-756/11 // www.csj.md (vizitat 15.08.2012)
26. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 15.02.2012. Dosarul nr.1ra-254/12 // www.csj.md (vizitat 15.08.2012)
27. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 16.03.2010. Dosarul nr.1ra-51/10 // www.csj.md (vizitat 15.08.2012)
28. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 09.07.2010. Dosarul nr.1ra-776/10 // www.csj.md (vizitat 15.08.2012)
29. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 05.08.2009. Dosarul nr.1ra-930/09 // www.csj.md (vizitat 15.08.2012)
30. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 20.04.2010. Dosarul nr.1ra-41/10 // www.csj.md (vizitat 15.08.2012)
31. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.8-10.
32. Brînză S., Stati V. Drept penal. Partea Specială. Vol.II. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011, p.924.
33. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 11.11.2010. Dosarul nr.4-1re-1423/10 // www.csj.md (vizitat 15.08.2012)
34. Criminal Law Convention on Corruption. Explanatory Report // <http://conventions.coe.int/treaty/en/Reports/Html/173.htm> (vizitat 15.08.2012)
35. Уголовный кодекс Республики Беларусь. <http://pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=hk9900275&p2={NRPA}> (vizitat 15.08.2012)
36. Brînză S., Stati V. Drept penal. Partea Specială. Vol.II, p.907.
37. Additional Protocol to the Criminal Law Convention on Corruption Explanatory Report // <http://conventions.coe.int/treaty/en/Reports/Html/191.htm> (vizitat 16.08.2012)
38. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.88-89.
39. Ibidem.
40. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr.21-24.

41. Ibidem.
42. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.19-21.
43. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2011, nr.152-155.
44. Convenția europeană de arbitraj comercial internațional și Aranjamentul relativ la aplicarea Convenției europene de arbitraj // <http://arbitraj.chamber.md/index.php?id=19> (vizitat 16.08.2012)
45. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr.103.
46. Пересмотренные рекомендации Совета Организации экономического сотрудничества и развития по мерам борьбы со взяточничеством в международных деловых операциях // http://www.transparency.md/Docs/2005/culegere_acte_internat.pdf (16.08.2012)
47. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.90-93.
48. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.29-30.
49. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.10-11.

Prezentant la 28.08.2012

**PARTICULARITĂȚILE SUBIECTULUI INFRAȚIUNII PREVĂZUTE LA
ART.242 CP RM – „PSEUDOACTIVITATEA DE ÎNTREPRINZĂTOR”***Nina SÎRBU**Catedra Drept Penal și Criminologie*

When analyzing the content of the 242nd article of the Penal Code, it's simple to understand that there are no explicit requirements regarding the special qualities of the subject of false entrepreneurial activity. At the same time, given the legal nature of the offense taken in sight, we cannot deny that in addition to the circumstances of responsibility and age, the individual offender is defined by specific criteria. Then again, its identification is an issue of great difficulty. This leads us to different opinions regarding the scientific dilemma taken in discussion. This far, our scientific approach is oriented on finding concrete answers and to fully reveal those characteristics that define the subject of this complex economic crime. The particular analysis of the material element, when talking about the subject of the offense, described by the 242nd article of the Penal Code, leads us to conclude that the firm founder is not only the individual, but also any company entity.

În literatura de specialitate, „subiect al infracțiunii” este recunoscută persoana care a comis o faptă prevăzută de legea penală și care, în baza faptului că posedă toate semnele prevăzute de lege pentru această categorie de subiect, este pasibilă de răspundere penală [1]. În același timp, distingem două categorii de astfel de semne: generale (prevăzute în normele corespunzătoare din Partea Generală a legii penale) și, în unele cazuri, speciale (care pot fi inserate explicit sau implicit în norma corespunzătoare din Partea Specială a legii penale).

Semnele generale ale persoanei fizice ca subiect al infracțiunii de pseudoactivitate de întreprinzător le desprindem din prevederile alin.(1) art.21 CP RM: limita de vârstă cerută de lege și responsabilitatea.

Fixarea vârstei biologice minimale de la care persoana poate fi trasă la răspundere penală este racordată la nivelul de dezvoltare medie psihomorală a personalității, grație căreia aceasta dispune nu doar de capacitatea psihică necesară înțelegerii conținutului, semnificației și urmărilor conduitei sale, dar și de capacitatea de a o dirija în mod liber. Iată de ce, legiuitorul nostru a stabilit că capacitatea juridică penală începe de la vârsta de 16 ani (care constituie regula), iar pentru unele infracțiuni – de la 14 ani (care constituie excepția).

Luând în considerație prevederile alin.(2) art.21 CP RM, consemnăm că legiuitorul a fixat pentru infracțiunea de pseudoactivitate de întreprinzător limita de vârstă de 16 ani. Este oare posibil ca o persoană fizică având vârsta cuprinsă între 16 și 18 ani să evolueze în calitate de subiect al infracțiunii prevăzute la art.242 CP RM? Întrebarea se impune din motive legislative; or, desfășurarea activității de întreprinzător prezumă încheierea de acte juridice ca profesie, dobândirea drepturilor, asumarea personală de obligații și executarea acestora, prerogative recunoscute doar unei persoane care are capacitatea deplină de exercițiu, care începe, potrivit alin.(1) art.20 CC RM [2], la data când persoana fizică devine majoră, adică la împlinirea vârstei de 18 ani. Excepția prevăzută la alin.(4) art.21 și la alin.(2) art.171 CC RM, potrivit căreia minorul care a împlinit vârsta de 16 ani poate deveni membru de cooperativă, întărește regula de mai sus. Astfel, limitând dreptul minorului numai la cooperativă, legiuitorul a negat de fapt posibilitatea antrenării lui în una din formele societăților comerciale, și nu numai [3]. Mai mult ca atât, din cele trei forme de cooperativă: de consum, de producție și de întreprinzător, doar cooperativa de producție și cooperativa de consum rămân cele care pot implica în calitate de membru minorul cu vârsta de 16 ani. Aceasta deoarece, în conformitate cu lit.a) art.4 al Legii Republicii Moldova cu privire la cooperativele de întreprinzător, nr.73 din 12.04.2001 [4], membru al cooperativei este persoana fizică care practică activitate de întreprinzător (sublinierea ne aparține – *n.a.*) și deține cota ordinară și, după caz, cota preferențială, deci care *a priori* este major. Oarecum, există și acte normative care prevăd expres vârsta de 18 ani a fondatorului. Este cazul gospodăriei țărănești, fondator al căreia poate fi persoana fizică care a atins vârsta de 18 ani (sublinierea ne aparține – *n.a.*), are capacitate de exercițiu deplină, posedă teren cu drept de proprietate privată (alin.(1) art.9 al Legii privind gospodăriile țărănești (de fermier), nr.1353 din 03.11.2000) [5].

Astfel privite lucrurile, susținem că minorul nu poate fi înregistrat în calitate de întreprinzător, atât timp cât această activitate presupune încheierea regulată de acte juridice în nume propriu, pe riscul și sub răspundere patrimonială proprie.

Însă, legislația civilă prevede două excepții de dobândire a capacității de exercițiu depline înainte de atingerea majoratului, și anume: încheierea căsătoriei (alin.(2) art.20 CC RM) și emanciparea (alin.(3) art.20 CC RM).

În corespundere cu alin.(1) art.14 din Codul familiei al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 26.10.2000 [6], vârsta matrimonială minimă coincide cu vârsta majoratului, însă, pentru motive temeinice, se poate încuviința încheierea căsătoriei cu reducerea vârstei matrimoniale, dar nu mai mult decât cu doi ani (alin.(2) art.14 din Codul familiei).

De asemenea, minorul care a atins vârsta de 16 ani poate fi recunoscut ca având capacitate deplină de exercițiu dacă lucrează în baza unui contract de muncă sau, cu acordul părinților, adoptatorilor sau curatorului, practică activitate de întreprinzător. Atribuirea capacității depline de exercițiu unui minor (emanciparea) se efectuează prin hotărâre a autorității tutelare, cu acordul ambilor părinți, al adoptatorilor sau curatorului, iar în lipsa unui astfel de acord – prin hotărâre judecătorească (alin.(3) art.20 CC RM). Sub acest aspect, scoatem în evidență inadvertența legiuitorului privind condiționarea încuviințării emancipării anume minorilor care practică activitate de întreprinzător. Nu în zadar, în literatura de specialitate [7] se insistă asupra rectificărilor alin.(3) art.20 CC RM, prin care s-ar stipula că minorul la vârsta de 16 ani poate fi emancipat, adică înzestrat cu capacitate deplină de exercițiu, pentru a putea desfășura activitate de întreprinzător. Doar dacă există o hotărâre de emancipare emisă de autoritatea competentă minorul poate desfășura activitate de întreprinzător, poate încheia orice act juridic, inclusiv să semneze actul de constituire a unei societăți comerciale, precum și să verse aportul în capitalul social.

Excepțiile referitoare la vârsta dobândirii capacității de exercițiu și, implicit, cele referitoare la vârsta posibilității de a desfășura activitate de întreprinzător reflectate mai sus ne conving despre posibilitatea ca o persoană fizică, având vârsta între 16 și 18 ani, să poată evolua ca subiect al infracțiunii prevăzute la art.242 CP RM.

Cel de-al doilea semn obligatoriu al subiectului infracțiunii este responsabilitatea. În conformitate cu prevederile art.22 CP RM, prin responsabilitate se subînțelege acea stare psihologică a persoanei care are capacitatea de a înțelege caracterul prejudiciabil al faptei, precum și capacitatea de a-și manifesta voința și de a-și dirija acțiunile.

Deci, fiind strâns legată de vârstă, dar mai cu seamă de vinovăție, responsabilitatea este legată de acel grad de dezvoltare necesar și suficient de compunere a factorilor care generează procese intelective și volitive indispensabile vinovăției. În timp ce responsabilitatea depinde de existența factorilor *intelectivi* (capacitatea persoanei de a înțelege semnificația faptei, a urmărilor ei) și *volitivi* (capacitatea persoanei de a fi stăpână pe faptele sale, pe care le dirijează în mod conștient), capacitatea juridică de drept penal depinde de responsabilitate, care, la rândul său, beneficiază de o prezumție: toate persoanele care au împlinit vârsta de 16 ani sunt prezumate că posedă capacitatea de a înțelege semnificația faptei (acțiunea de creare de întreprinderi însoțită de inacțiunea de a desfășura activitatea de întreprinzător sau bancară), a urmărilor ei (daune în proporții mari), precum și dexteritatea de a fi stăpâne pe faptele lor, pe care le dirijează în mod conștient. Această prezumție este însă una relativă, putând fi răsturnată de iresponsabilitate – stare anormală a persoanei, care, spre deosebire de responsabilitate, trebuie probată pentru a opera înlăturarea vinovăției, deci și a caracterului penal al faptei săvârșite sub imperiul ei. Or, în conformitate cu prevederile art.23 CP RM, nu este posibilă de răspundere penală persoana care, în timpul săvârșirii unei fapte prejudiciabile, se afla în stare de iresponsabilitate, adică nu putea să-și dea seama de acțiunile ori inacțiunile sale sau nu putea să le dirijeze din cauza unei boli psihice cronice, a unei tulburări psihice temporare sau a altei stări patologice. Față de o asemenea persoană, în baza hotărârii instanței de judecată, pot fi aplicate măsuri de constrângere cu caracter medical, prevăzute de legea penală. De asemenea, potrivit alin.(2) art.23 CP RM, nu este posibilă de pedeapsă persoana care, deși a săvârșit infracțiunea în stare de responsabilitate, înainte de pronunțarea sentinței de către instanța de judecată s-a îmbolnăvit de o boală psihică care a lipsit-o de posibilitatea de a-și da seama de acțiunile ori inacțiunile sale sau de a le dirija. Față de o asemenea persoană, în baza hotărârii instanței de judecată, pot fi aplicate măsuri de constrângere cu caracter medical, iar după însănătoșire – ea poate fi supusă pedepsei.

În definitivă, ghidându-ne de condițiile reliefate în doctrină, care se cer a fi întrunite pentru a opera iresponsabilitatea [8], susținem că pentru înlăturarea caracterului penal al faptei de pseudoactivitate de întreprinzător este nevoie să fie întrunite cumulativ următoarele cerințe:

1) să existe o stare de incapacitate psihică, fie sub aspect intelectual (adică, lipsa capacității persoanei de a înțelege semnificația creării unei întreprinderi, a daunelor în proporții mari ce rezultă formal din această conduită), fie sub aspect volitiv (lipsa capacității persoanei de a fi stăpână pe faptele sale, pe care nu le dirijează în mod conștient), fie sub ambele aceste aspecte;

2) starea de incapacitate psihică a persoanei trebuie să existe în momentul săvârșirii infracțiunii de pseudoactivitate de întreprinzător;

3) starea de incapacitate psihică a persoanei se datorează bolii psihice cronice, tulburării psihice temporare sau altei stări patologice.

În altă ordine de idei, relevăm că în unele surse de specialitate este exprimat punctul de vedere, conform căruia infracțiunea de pseudoactivitate de întreprinzător presupune un subiect general (necircumstanțiat) [9]. Infirmăm această alegație prin redarea definiției subiectului special, considerând-o decisivă în planul soluționării acestei dileme: „Subiect special al infracțiunii este persoana care, de rând cu semnele generale (responsabilitatea și vârsta), mai dispune de semne suplimentare, obligatorii pentru componența infracțiunii concrete” [10]. Astfel, considerăm că nu oricare persoană fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii a împlinit vârsta de 16 ani poate fi subiect al infracțiunii date. Or, deși legiuitorul nu a prevăzut expres în dispoziția art.242 CP RM un subiect calificat, calitatea specială a acestuia decurge din conjunctura elementului material. Atât timp cât întreprinderea ia naștere în baza documentului de constituire, act în care se materializează voința fondatorului (fondatorilor) de a înființa o întreprindere, considerăm că doar fondatorul poate fi subiect al infracțiunii prevăzute la art.242 CP RM. Prin termenul de fondator sunt desemnate toate persoanele fizice și juridice care au participat la constituirea societății, au semnat actul de constituire și se obligă să verse aportul subscris. Ulterior înregistrării de stat a societății fondatorii devin asociați, acționari, și sunt egali în drepturi cu persoanele (asociații) care au dobândit în alt mod participațiuni la capitalul social [11].

În același timp, nu putem susține că subiect al infracțiunii de pseudoactivitate de întreprinzător este membrul unei întreprinderi. Avem două motive: unul ce ține de aspectul temporal de obținere a acestei calități și unul ce ține de coraportul dintre calitatea de fondator și membru. Această interpretare are și suport legal. Facem trimitere doar la unele din ele, pentru a ne convinge despre veridicitatea celor invocate: la data înregistrării de stat a cooperativei de către fondatori (sublinierea ne aparține – *n.a.*) se obține calitatea de membru al cooperativei (lit.a) alin.(3) art.13 al Legii privind cooperativele de producție, nr.1007 din 25.04.2002 [12]; lit.a) alin.(3) art.24 al Legii privind cooperativele de întreprinzător, nr.73 din 12.04.2001 etc.). Dar, nu de fiecare dată membrul coincide cu persoana fondatorului. Este cazul altor persoane decât fondatorul, care este recunoscut în calitate de membru al cooperativei de producție după depunerea primului aport în contul cotei de participare (lit.b) alin.(3) art.13 al Legii privind cooperativele de producție) sau cazul recunoașterii în calitate de membru al cooperativei de întreprinzător a altei persoane decât fondatorul, din momentul efectuării primului aport în contul cotei inițiale ori procurării cotei ordinare (lit.a) alin.(3) art.24 al Legii privind cooperativele de întreprinzător).

Cel care a dobândit prin acte juridice o parte (acțiuni) din capitalul social al societății comerciale, ulterior constituirii întreprinderii, are calitatea de membru, numit și asociat, sau de acționar al numitei entități, acesta neputând fi considerat subiect al infracțiunii prevăzute la art.242 CP RM; or, dobândirea de întreprindere, indiferent de modalitate: procurare, schimb, donație etc., nu poate să constituie element material al infracțiunii cercetate. Însă, în acest caz, nu se exclude calitatea lui de complice la infracțiunea prevăzută la art.242 CP RM, aceasta în ipoteza în care a existat, înainte de crearea pseudoîntreprinderii, promisiunea dată fondatorului (fondatorilor) de a dobândi entitatea menționată. Aceasta nu intră în contradicție cu constatarea că subiectul infracțiunii este circumstanțiat (special). Calitatea specială de fondator este cerută doar autorului infracțiunii, în timp ce organizatorul, instigatorul și complicile la infracțiunea prevăzută la art.242 CP RM pot fi și alte persoane care nu posedă această calitate.

De asemenea, reieșind din faptul că legiuitorul a instituit răspundere penală pentru acțiunea de creare însoțită de inacțiunea de a desfășura activitatea de întreprinzător sau bancară, nu pentru însăși activitatea desfășurată care este acoperită de întreprinderea înființată în condiții de legalitate, deci nu pentru conducerea unei atare întreprinderi, considerăm că conducătorul (administratorul/managerul principal), dacă nu este și

fondator al întreprinderii, cu toate că daunele cerute de lege constituie rezultatul activității sale, nu poate să evolueze în calitate de subiect al pseudoactivității de întreprinzător, poziție împărtășită de mai mulți autori [13].

Această opinie nu este însă susținută în unanimitate în literatura de specialitate. Bunăoară, în studiul său, T.V. Dosiukova susține că subiect special al infracțiunii cercetate pot fi persoanele care au dreptul de a fi fondatori și conducători ai subiectului activității de întreprinzător (cetățenii Federației Ruse, străinii și apatrizii), responsabile și cu drept de a desfășura activitatea de întreprinzător [14]. De asemenea, autorii ruși I.V. Șișko și G.N. Hlupina atribuie la categoria subiecților speciali ai infracțiunii de pseudoactivitate de întreprinzător și directorul organizației comerciale, care nu este și fondator, explicându-și opinia prin faptul că directorul de asemenea îndeplinește o suită de acțiuni pentru crearea pseudoîntreprinderii (de exemplu, încheierea contractelor de credit ș.a.m.d.) [15]. Infirmăm această poziție, întrucât ea nu este obiectivată. Aceasta deoarece, de regulă, o întreprindere este creată prin actul de constituire al fondatorilor (alin.(3) art.23 al Legii cu privire la antreprenariat și întreprinderi, nr.845 din 03.01.1992 [16]), act care este recunoscut de către organul competent de stat – Camera Înregistrării de Stat a Ministerului Dezvoltării Informaționale (alin.(2) art.27 al Legii cu privire la antreprenariat și întreprinderi). Mai mult ca atât, subscriem la viziunea, potrivit căreia administratorul este acel organ din structura funcțională și de organizare a societății care poate face toate operațiunile cerute de aducerea la îndeplinire a obiectivului de activitate al societății (sublinierea ne aparține – *n.a.*), afară, bineînțeles, de restricțiile specifice în contractul de societate sau în lege” [17]. Directorul (administratorul) este persoana care transpune în realitate finalitatea ce stă la baza actului de constituire a unei întreprinderi, iar în termenii legislației civile acesta este exponent al exercitării drepturilor și executării obligațiilor entității juridice (alin.(2) art.61 CC RM), deci persoana prin care aceasta își exercită capacitatea de exercițiu.

În definitivă, este subiect al infracțiunii de pseudoactivitate de întreprinzător doar acel conducător (director) care este totodată și fondator al întreprinderii. De remarcat că cumularea celor două statute uneori este impusă de lege. De exemplu, din prevederile alin.(1) art.138 CC RM rezultă că societatea în comandită este administrată numai de asociatul comanditat. Cu referire la posibilitatea desemnării unui terț în funcția de administrator al societății în comandită, s-a susținut imposibilitatea acesteia, având ca suport prevederile alin.(1) art.138 CC RM, care au un caracter imperativ [18].

Calitatea de fondator o pot avea în egală măsură atât cetățenii Republicii Moldova, cât și cetățenii străini și apatrizii. Pentru a ne convinge despre acest fapt, trecem în revistă doar una dintre prevederile care conferă acest statut. Este vorba despre alin.(2) art.31 al Legii Republicii Moldova privind societățile pe acțiuni, nr.1134 din 02.04.1997 [19], potrivit căruia fondatori ai societății pot fi persoane fizice capabile și persoane juridice din Republica Moldova, din alte state, apatrizi (sublinierea ne aparține – *n.a.*), precum și state străine și organizații internaționale.

Totuși, întreprinderea se consideră creată din momentul înregistrării de stat, ca efect al validării de către organul înregistrării de stat a documentelor de constituire. Revenim la acest aspect, în condițiile în care, nu rareori, documentele necesare înregistrării sunt depuse de către managerul principal al întreprinderii ori de către un reprezentant care acționează în interesele fondatorului (fondatorilor) în bază de procură. Faptul că managerul principal uneori efectuează nemijlocit acțiuni care au ca efect înregistrarea întreprinderii deloc nu înseamnă că acesta devine autor al pseudoactivității de întreprinzător. Dar ce rol îndeplinește persoana care *de facto* înregistrează întreprinderea la organul înregistrării de stat, acționând cu unitate de intenție cu fondatorul (fondatorii)? Răspunsul la această întrebare îl formulăm apelând la opinia autorului rus A.N. Trainin: „Persoana care comite acte specifice laturii obiective a infracțiunii, deci de executare, fără a avea calitatea cerută de lege, este complice (sublinierea ne aparține – *n.a.*), deoarece actele sale capătă un caracter accesoriu, secundar” [20].

De asemenea, calitatea de complice o va avea acel director (administrator/manager), nefiind și fondator, care a fost înștiințat despre faptul că întreprinderea creată va constitui paravan pentru activitățile de întreprinzător ilicite și a manifestat consimțământul la participarea în cadrul acesteia în calitate de director [21]. Venim cu concretizarea că calitatea de complice la infracțiunea prevăzută la art.242 CP RM, în ipoteza descrisă mai sus, o poate avea doar primul administrator, care este desemnat la constituirea societății prin actul de constituire sau printr-un act suplimentar al fondatorilor.

Nu putem trece cu vederea și faptul că în literatura de specialitate se întâlnește și poziția mixtă privind semnele subiectului infracțiunii. Astfel, s-a susținut că subiect al pseudoactivității de întreprinzător poate fi

atât special, având calitatea de fondator, cât și general, în ipoteza înregistrării întreprinderii pe numele unui terț, cu utilizarea documentelor sustrate ori a documentelor persoanelor înșelate, ultimele neavând cunoștință de cauză despre adevăratele intenții ale făptuitorului [22]. Într-adevăr, sunt frecvente cazurile când pentru mușamalizarea activității infracționale, îndeosebi a identității făptuitorului, se recurge la indicarea formală în actele de constituire a întreprinderii a unor persoane având calitatea de fondatori. În același timp, nu putem fi de acord că în situația descrisă mai sus subiectul este unul general. Cu atât mai mult nu putem fi de acord cu opinia, potrivit căreia ipoteza înregistrării pseudoîntreprinderii pe numele unor terțe persoane reprezintă un mijloc eficient de eschivare de la răspunderea penală a persoanelor vinovate [23]. Aceasta deoarece distincția, în planul acestei ipoteze, două categorii de fondatori: fondatorul *de iure* (nominal) al întreprinderii, având caracter formal, și fondatorul *de facto* al întreprinderii. Astfel, subiect al infracțiunii prevăzute la art.242 CP RM este fondatorul *de facto* al întreprinderii. Ca suport al acestei afirmații servesc prevederile alin.(1) art.42 CP RM, potrivit cărora se consideră autor al infracțiunii nu doar persoana care săvârșește în mod nemijlocit fapta prevăzută de legea penală, dar și persoana care a săvârșit infracțiunea prin intermediul persoanelor care nu sunt pasibile de răspundere penală din alte cauze (sublinierea ne aparține – *n.a.*) prevăzute de legea penală, altele decât vârsta ori iresponsabilitatea, adică din cauza lipsei de vinovăție a fondatorului *de iure* al întreprinderii.

Iată de ce, are dreptate Sv.Prodan când afirmă că în contextul creării unei întreprinderi fictive pot fi aplicate metode dintre cele mai variate: înregistrarea întreprinderii pe numele unor persoane fizice inventate sau lipsite de personalitate; numirea la posturile de conducere a unor persoane incompetente, care suferă de boli psihice sau care au antecedente penale. De asemenea, ca metode frecvente la crearea unei întreprinderi fictive apar: înregistrarea întreprinderii la o adresă falsă sau în baza unor documente nevalabile sau sustrate, fie prin încălcarea legii cu ajutorul persoanelor cu funcție de răspundere ori prin re folosirea documentelor unor întreprinderi lichidate etc. [24]. În concluzie, subiectul infracțiunii prevăzute la art.242 CP RM este persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii faptei a atins vârsta de 16 ani și care are calitatea specială de fondator al pseudoîntreprinderii, indiferent dacă este un fondator *de iure* sau un fondator *de facto*.

În cazul înființării pseudoîntreprinderii de mai mulți fondatori, infracțiunea prevăzută la art.242 CP RM implică o pluralitate de făptuitori, presupunând unificarea eforturilor de către doi sau mai mulți fondatori în vederea atingerii scopului infracțional – acoperirea genurilor de activitate de întreprinzător ilicite, aceștia având rolul juridic de coautori. Susținem această poziție, chiar dacă o parte din elementul material al infracțiunii prevăzute la art.242 CP RM este format dintr-o omisiune – nedeșășurarea activității de întreprinzător sau bancare. Ridicăm această problemă în legătură cu faptul că în literatura de specialitate s-a învederat regula, potrivit căreia, în cazul infracțiunilor omisive, coautoratul este cu neputință [25]. Într-adevăr, de regulă, îndatorirea de a face ceva este impusă în mod personal. Însă, în cazul nostru, în mod excepțional, poate exista coautorat la infracțiunea cercetată, reieșind din însăși natura infracțiunii înscrise de textul de lege de la art.242 CP RM; or, crearea unei întreprinderi impune în obligația tuturor fondatorilor, nu doar a unuia dintre ei, de a realiza activitățile ce decurg din actele de constituire. Astfel, colectivitatea de fondatori, fiind investită după înregistrarea de stat a întreprinderii să ia măsuri legale de desfășurare a activității de întreprinzător, omite să aducă la îndeplinire această obligație și, în aceste împrejurări, fondatorii vor fi coautori ai infracțiunii de pseudoactivitate de întreprinzător.

Deloc întâmplător abordăm problema privind înființarea întreprinderilor de către cofondatori. Aceasta deoarece demersul prefigurează identificarea posibilelor ipoteze în care infracțiunea de pseudoactivitate de întreprinzător ar implica coautoratul. Or, în cazuri expres prevăzute în actele normative extrapenale, legiuitorul condiționează înființarea întreprinderii de un anumit număr de participanți (fondatori). Bunăoară, reieșind din prevederile alin.(5) art.13 al Legii Republicii Moldova privind bursele de mărfuri, nr.1117 din 20.07.1997 [26], numărul de fondatori nu poate fi mai mic de 10 persoane. Același număr minim de fondatori îl deducem și din prevederile alin.(6) art.5 al Legii Republicii Moldova cu privire la fondurile de investiții, nr.1204 din 05.07.1997 [27] etc.

În același timp, pentru recunoașterea fondatorilor ca fiind coautori ai infracțiunii de pseudoactivitate de întreprinzător este necesară legătura subiectivă dintre aceștia. Doar astfel putem afirma că, uneori, infracțiunea de pseudoactivitate de întreprinzător ar putea fi comisă prin participație simplă. Or, în acord cu prevederea de la art.41 CP RM, participația este cooperarea cu intenție (sublinierea ne aparține – *n.a.*) a două sau mai multor persoane la săvârșirea unei infracțiuni intenționate. Deci, dacă unul dintre fondatorii întreprinderii

nu a cunoscut la momentul creării acesteia despre adevărata finalitate a acestei entități, urmărită de către ceilalți cofondatori, tragerea primului la răspundere penală în conformitate cu art.242 CP RM este exclusă.

În alt context, conducându-ne de prevederea de la alin.(4) art.21 CP RM, precum că persoanele juridice, cu excepția autorităților publice, răspund penal pentru infracțiunile pentru a căror săvârșire este prevăzută sancțiune pentru persoanele juridice în Partea Specială a Codului penal, consemnăm că persoana juridică apare în calitate de subiect al infracțiunii de pseudoactivitate de întreprinzător, deoarece în sancțiunea de la art.242 CP RM există mențiunea cu referire la pedeapsa aplicabilă persoanei juridice.

În literatura de specialitate rusă [28], dat fiind că legiuitorul Federației Ruse nu recunoaște entitatea respectivă în calitate de subiect al infracțiunii, în special în legătură cu pseudoactivitatea de întreprinzător, au fost invocate argumente solide privind eficiența consacării acestui mijloc în lupta cu infracțiunea supusă analizei.

În conjunctura în care persoana juridică apare ca subiect al infracțiunii analizate, venim cu concretizarea că nu pseudoîntreprinderea va fi supusă răspunderii penale; or, am și susținut că această entitate are rolul de produs al infracțiunii prevăzute la art.242 CP RM. Pseudoîntreprinderea va fi recunoscută ca subiect al infracțiunii doar în ipoteza transpunerii în realitate a acelei activități de întreprinzător ilicite în virtutea căreia și s-a creat. Deci, în contextul unei alte incriminări, cu condiția că această activitate ilicită întrunește elementele componenței de infracțiune în care există mențiunea cu privire la pedeapsa aplicabilă persoanei juridice, spre exemplu cele de la art.165, art.208¹, art.238, art.244 CP RM etc. Însă, atât timp cât nu s-a trecut la realizarea nemijlocită a activităților de întreprinzător ilicite pentru care și s-a creat întreprinderea, această entitate fictivă nu poate să apară ca subiect al infracțiunii. Dar care va fi soarta pseudoîntreprinderii în ultima ipoteză, în lipsa posibilității tragerii ei la răspundere penală? Răspunsul la această întrebare îl deducem din prevederile lit.a) alin.(1) art.87 CC RM – persoana juridică va fi dizolvată de către instanța de judecată având ca temei circumstanța: constituirea persoanei juridice este viciată (ca efect al dolului).

Așadar, persoana juridică ca subiect al infracțiunii prevăzute la art.242 CP RM este acea entitate care creează pseudoîntreprinderea. Iată de ce, bazându-ne pe același profil al elementului material, susținem că și persoana juridică dispune de calități suplimentare. Este unul dintre puținele cazuri în care persoana juridică ca subiect al infracțiunii dispune de semne speciale. Dar ceea ce este și mai consemnabil – calitatea specială a persoanei juridice coincide cu calitatea specială a persoanei fizice ca subiecte ale acestei infracțiuni. Or, reieșind din prevederile normative extrapenale, fapta prejudiciabilă pe care o examinăm, în planul comiterii acesteia de către o entitate morală, de asemenea se reduce la calitatea de fondator, constatare care restrânge esențial cercul persoanelor juridice care pot fi trase la răspundere pentru infracțiunea prevăzută la art.242 CP RM. Avem în vedere tocmai prevederile prevăzute la alin.(3) art.106 CC RM, potrivit cărora societatea comercială poate fi fondator al unei alte societăți comerciale (sublinierea ne aparține – *n.a.*), cu excepția cazurilor prevăzute de Codul civil și de alte legi.

De remarcat că și întreprinderile de stat și cele municipale pot participa la constituirea unei societăți comerciale, cu excepția fondurilor de investiții (alin.(1) art.5 al Legii Republicii Moldova cu privire la fondurile de investiții, nr.1204 din 05.06.1997). Bunăoară, o prevedere expresă care validează cele menționate o regăsim în alin.(4) art.31 al Legii Republicii Moldova privind societățile pe acțiuni, nr.1134 din 02.04.1997, potrivit căreia întreprinderile de stat și municipale sunt în drept să fondeze societăți în temeiul autorizațiilor autorităților publice. Aceasta însă nu înseamnă că întreprinderile de stat și cele municipale pot fi trase la răspundere penală, atât timp cât în alin.(4) art.21 CP RM acestea sunt scoase din sfera subiecților infracțiunii, fapt probat prin sintagma „cu excepția autorităților publice”.

Unele persoane juridice fără scop lucrativ (organizația necomercială) de asemenea pot constitui o societate comercială. Deci, în timp ce organizațiile necomerciale nu constituie produs al infracțiunii de pseudoactivitate de întreprinzător, ele pot evolua în calitate de subiect al numitei infracțiuni. Întru confirmarea acestei supoziții invocăm mai multe prevederi extrapenale: alin.(2) și (3) art.188 CC RM; art.26 al Legii Republicii Moldova cu privire la asociațiile obștești, nr.837 din 17.05.1996 [29]; art.23 al Legii Republicii Moldova cu privire la fundații, nr.581 din 30.07.1999 [30]; art.25 al Legii sindicatelor, nr.1129 din 07.07.2000 [31] etc. Așadar, în condițiile în care o persoană juridică cu sau fără scop lucrativ poate constitui și poate participa la constituirea societăților comerciale, este absolut îndreptățită poziția legiuitorului de a institui răspunderea penală și acestor entități. În acord cu prevederile alin.(5) art.21 CP RM, răspunderea penală a persoanei juridice nu exclude răspunderea persoanei fizice pentru infracțiunea săvârșită. Aceasta presupune că la

răspundere penală pot fi trase atât persoana fizică care a creat pseudoîntreprinderea din numele persoanei juridice, precum și ultima, ca fiind fondatoare a pseudoîntreprinderii.

Referințe:

1. Grama M., Botnaru S., Șavga A. ș.a. Drept penal: Partea Generală. Vol.I. - Chișinău: Tipografia Centrală, 2012, p.207.
2. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.82-86/661. În vigoare din 12 iunie 2003.
3. Roșca N., Baieș S. Dreptul afacerilor. Vol.I. - Chișinău: Tipografia Centrală, 2004, p.171.
4. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.49-50.
5. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.14-15.
6. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.47-48.
7. Roșca N., Baieș S. Op. cit., p.169.
8. Grama M. Aspecte generale ale iresponsabilității în dreptul penal // Revista științifică a USM „Studia Universitatis”. Seria „Științe Sociale”, 2007, nr.3, p.132.
9. Mutu M. Pseudoactivitatea de întreprinzător în legislația penală a Republicii Moldova // Analele Științifice ale USM. Seria „Științe Socioumanistice”. Vol. I. - Chișinău: CEP USM, 2004, p.293; Мурадов Э. Признаки специального субъекта как критерий классификации преступлений в сфере экономической деятельности // Уголовное право, 2003, №4, с.51; Карпович О.Г. Уголовная ответственность за лжепредпринимательство // Российский судья, 2003, №2, с.10; etc.
10. Курс уголовного права. Общая часть. Том 1: Учение о преступлении. Учебник для вузов / Под редакцией Н.Ф. Кузнецовой и И.М. Тяжковой. - Москва: ЗЕРЦАЛО, 1999, с.284.
11. Antohi L., Băieș S., Băieșu A. ș.a. Comentariul Codului civil al Republicii Moldova. Vol.I. - Chișinău: ARC, 2005, p.172.
12. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.71-73.
13. Ковяров М.Ю. Уголовно-правовая характеристика лжепредпринимательства: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Москва, 2008, с.23; Деуленко Н.А. Лжепредпринимательство: понятие, формы и уголовно-правовое значение: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Москва, 2002, с.15; etc.
14. Досюкова Т.В. Уголовная ответственность за лжепредпринимательство: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Москва, 1997, с.22.
15. Горелик А.С., Шишко И.В., Хлупина Г.Н. Преступления в сфере экономической деятельности и против интересов службы в коммерческих и иных организациях. - Краснодар: Краснодарский ГУ, 1998, с.37.
16. În: Monitorul Parlamentului, 1994, nr.33.
17. Piperea Gh. Obligațiile și răspunderea administratorilor societăților comerciale: Noțiuni elementare. - București: ALL Beck, 1998, p.4.
18. Antohi L., Băieș S., Băieșu A. ș.a. Op. cit., p.264.
19. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.38-39. Republicată în temeiul Legii nr.163 din 13 iulie 2007 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.1-4.
20. Трайнин А.Н. Учение о соучастии. - Москва: Юридическое изд-во НКЮ СССР, 1941, с.73.
21. Пашинцева У.В. Характеристика лжепредпринимательства как преступление, посягающее на банковское кредитование // Российский следователь, 2008, №3, с.22.
22. Жовнир С.А. Уголовная ответственность за лжепредпринимательство: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2002, с.23.
23. Пашинцева У.В. Op. cit., p.22.
24. Prodan Sv. Răspunderea penală pentru infracțiunile legate de creditare: Material metodic-didactic. - Chișinău: CEP USM, 2011, p.173.
25. Botnaru S., Șavga A., Grosu V. ș.a. Drept penal. Partea Generală. Vol.I. - Chișinău: Cartier juridic, 2006, p.355.
26. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.70.
27. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.045. Republicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.177-181.
28. Кравец Ю.П. Об уголовной ответственности юридических лиц за преступления в сфере предпринимательской деятельности // Журнал российского права, 2004, №6, с.76-77.
29. Republicată în temeiul art.IV al Legii nr.178 din 20 iulie 2007, cu renumerotarea elementelor și, corespunzător, cu modificarea referințelor. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.153-156 BIS.
30. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr.118.
31. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.130.

Prezentat la 26.09.2012

ROLUL INSTITUȚIILOR INTERNAȚIONALE ÎN PREVENIREA ȘI COMBATerea DELINCVENȚEI JUVENILE

Maria STRULEA

Catedra Drept Penal și Criminologie

Dans les affaires impliquant des mineurs, on devrait accorder une attention particulière à un équilibre entre, d'une part l'intérêt public et les objectifs de la justice, et d'autre part les intérêts, les besoins spécifiques et la vulnérabilité des mineurs. Ces sont les lignes directrices qui sont suivies dans le cadre des compétences reconnues aux institutions internationales.

Evoluția delincvenței juvenile în societate, cu deosebiri de la o țară la alta, sau de la o frecvență la alta, a atenționat și a constituit obiectul cercetărilor realizate de organisme internaționale, în același rând de organizațiile guvernamentale și cele neguvernamentale.

Organizația Națiunilor Unite s-a preocupat mereu de elaborarea unor ansambluri minime de reguli susceptibile de aplicare minorilor delincvenți. ONU promovează un „proces de reformă a dreptului penal” în privința minorilor delincvenți [1].

Organul principal cu atribuții în domeniu, din cadrul ONU, este Consiliul Economic și Social (ECOSOC), ajutat în activitatea sa de către comisiile economice regionale și de către alte comisii specializate ce includ experți în diverse domenii, fie de comitete ad-hoc. De asemenea, în scopul asigurării prevenției delincvenței minorilor, este de remarcat activitatea Comitetului pentru prevenirea crimei și luptă împotriva delincvenței.

ONU organizează, la fiecare 5 ani, Congresul internațional pentru combaterea, prevenirea și tratamentul delincvenților. Rolul covârșitor al ONU a fost exercitat odată cu adoptarea de către Adunarea Generală, în 1989, a Convenției cu privire la drepturile copilului. Preocupări în materie au fost și anterior adoptării Convenției: în 1924, la al V-lea Congres al Ligii Națiunilor, care a adoptat cinci puncte privind drepturile copilului; „Declarația de la Geneva”; Declarația ce conținea zece principii privind bunăstarea și protecția copilului din 1959, adoptată de Adunarea Generală; Pactul internațional privind drepturile civile și politice din 1966, care în art.6 alin.(5) stipula: „O condamnare la moarte nu poate fi pronunțată pentru crime comise de persoane sub vârsta de 18 ani”, iar în art.14 alin.(4) prevedea: „Procedura aplicată tinerilor va ține seama de vârsta lor și de interesul reeducării lor”.

Primul Congres al Organizației Națiunilor Unite pentru prevenirea crimei și tratamentul delincvenților, care a avut loc la Geneva în 1955, adoptă Reguli minime standard pentru tratamentul deținuților, aprobate de Consiliul Economic și Social în Rezoluțiile sale nr.663C (XXIV) din 31 iulie 1957 și nr.2076 (LXII) din 13 mai 1977.

Al doilea Congres al ONU a avut loc la Londra în 1960, fiind preocupat de noi forme ale delincvenței juvenile, de impactul mass-media asupra delincvenței juvenile și de privațiunea de libertate de scurtă durată aplicată minorilor.

În 1965, *al treilea* Congres al ONU, care a avut loc la Stockholm, a avut ca temă „Prevenirea crimei și a delincvenței”, fiind abordate probleme privind combaterea recidivismului și măsurile speciale de prevenire a acestuia, tratamentul aplicat tinerilor delincvenți.

La *al cincilea* Congres al ONU, care și-a desfășurat lucrările sub genericul „Prevenirea crimei și calitatea vieții”, au fost abordate probleme privind tratamentul judiciar al tinerilor, înainte și după trecerea la actul delincvent, acestea fiind considerate de o deosebită importanță în prevenirea delincvenței.

Ansamblul de reguli minime pentru tratamentul deținuților se situează printre primele documente cu caracter de recomandare pe care le-a promulgat ONU. S-a ajuns să se recunoască că aceste texte au efect pe scară mondială. Chiar dacă există, încă, astăzi țări în care punerea lor în practică se află doar la nivel de aspirație, nefiind tradusă în realitate, acest Ansamblu de reguli minime continuă să exercite o influență importantă asupra personalului penitenciarelor. Rezoluția 40/33 din 29 noiembrie 1985 adoptă, în cadrul celui de-*al șaptelea* Congres, Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing). Adoptarea acestor standarde a pornit de la recunoașterea faptului că tinerii,

nefiind decât la stadiile inițiale de dezvoltare a personalității lor, au nevoie, pentru a se dezvolta psihic și intelectual și pentru a se integra mai bine în societate, de o atenție și o asistență deosebite și trebuie să fie protejați de lege potrivit condițiilor care garantează liniștea, libertatea, demnitatea și siguranța lor. Date fiind modificările rapide și, de regulă, radicale ale stilurilor de viață a tinerilor și ale formelor și dimensiunilor criminalității juvenile, reacțiile societății și ale justiției la criminalitatea și delincvența juvenilă sunt de cele mai multe ori reprimante și de neadaptat. Se impune, deci, necesitatea de a revedea și de a evalua programele și măsurile existente și de a planifica justiția pentru minori în contextul mai larg al obiectivelor dezvoltării globale [2]. Printre obiectivele Regulilor de la Beijing figurează sistemul justiției pentru minori, care trebuie să asigure bunăstarea minorilor și să facă în așa fel, încât reacția față de delincvenții juvenili să fie întotdeauna corespunzătoare circumstanțelor delincvenților și delictelor.

Al optulea Congres al ONU a avut loc la Havana în 1990, cu genericul „Cooperarea internațională pentru prevenirea crimei și pentru justiție penală în perspectivele secolului XXI”. Tematica este una generală, dar care a făcut referiri și la strategiile de prevenire a delincvenței minorilor.

De asemenea, o importantă realizare a ONU o reprezintă Regulile de la Rijadh, adică Principiile Națiunilor Unite pentru prevenirea delincvenței juvenile, adoptate prin Rezoluția 45/112 din 14 decembrie 1998.

Intervenția ONU se face nu doar față de delincvenții minori, dar și față de prevenirea victimizării minorilor. Astfel, pe plan internațional, interesul față de fenomenul maltratării copiilor a crescut progresiv, pe măsură ce au fost relevate, mai ales de către mass-media, tot mai multe cazuri de abuz, în toate colțurile lumii. Practic, aproape în fiecare zi, sunt depistate noi situații de copii neglijați, abuzați, mutilați, vânduți, traficați. Extinderea acestui flagel tinde să devină o problemă socială majoră, de actualitate, fiind destul de răspândit peste tot în lume. La primul Congres mondial privind lupta împotriva exploatării sexuale a copiilor în scopuri comerciale (Stockholm, august 1996) au fost adoptate Declarația și Planul Mondial de Acțiune pentru eliminarea exploatării sexuale a copiilor în scopuri comerciale, iar statele reprezentate s-au angajat să elaboreze propriile planuri naționale. Cel de-al doilea Congres internațional cu această temă a avut loc între 17 și 20 decembrie 2001, la Yokohoma (Japonia).

Consiliul European este o organizație interguvernamentală, ale cărei obiective sunt:

- Protejarea drepturilor omului, a democrației pluraliste și a supremației dreptului;
- Favorizarea conștientizării și încurajarea dezvoltării identității și diversității culturale a Europei;
- Căutarea soluțiilor pentru problemele cu care se confruntă societatea europeană: discriminarea minorităților, xenofobia, intoleranța, bioetica și clonarea umană, terorismul, traficul de ființe umane, crima organizată și corupția, cibercriminalitatea, violența contra copiilor etc.;
- Dezvoltarea stabilității democratice în Europa prin susținerea reformelor politice, legislative și constituționale.

Ceea ce propune Consiliul European – perfecționarea cadrului legislativ în domeniul combaterii delincvenței juvenile – este primordial. Procesul presupune reglementări eficiente privind protecția minorilor infractori, conforme cu cerințele europene în materie, sub cele două aspecte esențiale: prevenirea delincvenței juvenile și recuperarea minorului infractor prin modalități cât mai adecvate vârstei acestuia. Procesul este necesar și, totodată, conform cu soluțiile pe care le recomandă Consiliul European în privința reacției sociale la delincvența juvenilă. Forul european sugerează, în textele recomandărilor din ultimii ani, soluții care includ decriminalizarea, medierea, realizarea de structuri noi și crearea de instituții apte să conducă la rezolvarea modernă și umanitară a problemelor legate de ocrotirea juridică a minorului infractor.

Actele normative de bază privind reglementarea domeniului delincvenței juvenile sunt Convenția europeană a drepturilor omului, care asigură și garantează respectarea drepturilor omului, inclusiv a minorilor, jurisprudența CtEDO, care interpretează textul Convenției adaptându-l la evoluția vieții sociale și Convenția europeană privind drepturile copilului, care recunoaște, în special, drepturi specifice minorilor, stabilind că drepturile fundamentale ale minorilor trebuie să constituie obiectul unei protecții particulare.

Implicându-se activ în soluționarea problemelor privind delincvența juvenilă, Consiliul European inițiază fie diverse activități, fie elaborează numeroase recomandări, cum ar fi [3]:

- Recomandarea nr. R(85)11 asupra poziției victimei în procesul penal (Strasbourg, 1985);
- Recomandarea nr. R(86)4 asupra violenței în cadrul familiei (1986);
- Recomandarea 1065 a Adunării Parlamentare a CE referitoare la comerțul și alte forme de exploatare a copiilor (Strasbourg 1987);

- Recomandarea nr. R(87)19 adoptată de Comitetul de Miniștri la 17 septembrie 1997 (Strasbourg 1988) privind organizarea prevenirii criminalității;
- Recomandarea nr. R(87)7 asupra principiilor referitoare la răspândirea videoprogramelor cu caracter violent, brutal sau pornografic (1989);
- Recomandarea nr. R(91)11 a Comitetului de Miniștri asupra exploatării sexuale, pornografiei și prostituției, precum și asupra traficului de copii și tineri adulți (adoptată la 9 septembrie 1991);
- Recomandările Rec (2003)20 ale Comitetului de Miniștri al statelor-membre referitoare la noile moduri de abordare a delincvenței juvenile și la rolul justiției juvenile (adoptate de Comitetul de Miniștri la 24 septembrie 2003 la cea de a 853-a ședință a viceministrilor);
- Recomandarea 22(2002) a Comitetului de Miniștri către statele-membre privind îmbunătățirea aplicării normelor europene cu privire la sancțiunile și măsurile comunitare;
- Recomandarea nr. R(92)16 a Comitetului de Miniștri către statele-membre referitoare la regulile europene asupra sancțiunilor aplicate în comunitate.

La fiecare cinci ani Consiliul Europei desfășoară conferințe de politică penală în materia delincvenței juvenile. În prezent, un loc important în orientările de principiu ale CE îl ocupă ideea depenalizării unor fapte săvârșite de minori, precum și evitarea, pe cât posibil, a procedurii judiciare pentru sancționarea faptelor comise de minori, prin transformarea anumitor infracțiuni în contravenții administrative sau încălcări ale legii civile, astfel încât să se evite desfășurarea unei proceduri penale [4].

În baza Recomandărilor Rec (2003)20 ale Comitetului de Miniștri al statelor-membre referitoare la noile moduri de abordare a delincvenței juvenile și la rolul justiției juvenile, „delincvență” s-a considerat a fi acțiunile care cad sub incidența legii penale, în același timp recunoscându-le că în unele țări ea include comportamentul antisocial și/sau deviant care poate cădea sub incidența legii administrative sau civile. În conformitate cu aceste Recomandări, statele trebuie să dezvolte un spectru mai larg de sancțiuni și măsuri comunitare inovatoare și mai eficiente (dar, totuși, proporționale). Aceste măsuri trebuie să se adreseze direct comportamentului infractor, dar și nevoilor infractorului. Ele trebuie să implice și părinții infractorului sau alt reprezentant legal (cu excepția cazului când acest lucru este considerat contraproductiv) și, atunci când este posibil și oportun, să acorde victimei medierea, restaurarea și repararea. Culpabilitatea trebuie să reflecte mai bine vârsta și gradul de maturitate a infractorului și să corespundă mai multor niveluri de dezvoltare a infractorului, iar măsurile penale să fie aplicate în mod progresiv pe măsura creșterii responsabilității individuale. De asemenea, reflectând tranziția extinsă spre maturitate, ar trebui să fie posibil ca adulții sub vârsta de 21 ani să fie tratați într-un mod comparabil cu cel al minorilor și să li se aplice aceleași intervenții, în cazul în care judecătorul consideră că ei nu sunt tot atât de maturi și responsabili pentru acțiunile lor ca și adulții.

Sistemul european are o bogată experiență dezvoltată prin jurisprudența sa în baza Convenției pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Astfel, este recunoscută *cauza V. contra Regatului Unit*, care este eminentă în jurisprudență prin interpretarea vârstei responsabilității penale, Curtea statuând că dacă un copil este judecat și recunoscut vinovat, atunci el trebuie condamnat, dar lui nu i se poate imputa aceeași pedeapsă ca și unui matur și, având în vedere imaturitatea sa, vinovăția lui ar fi mai redusă, de aceea măsurile de reeducare ar fi mai eficace.

În *cauza Bouamar contra Belgiei*, Curtea a examinat legalitatea plasării unui minor într-o casă de arest, cu titlu de măsură provizorie de supraveghere. În speță, Naim Bouamar a locuit din iunie 1977 până în mai 1978 în diferite cămine pentru minori, beneficiind de o acțiune socială preventivă. Din iunie 1978 el a constituit obiectul unor măsuri judiciare. În 1980, jurisdicțiile pentru tineri iau împotriva lui diferite măsuri provizorii, printre care nouă plasări în închisoare, fiecare având o durată maximă de 15 zile. Toate aceste măsuri se înscriau în cadrul unei proceduri de urgență, prevăzute de art.53 din Legea din 1965 privind protecția tineretului. Acestea se întemeiau pe imposibilitatea materială de a găsi o persoană fizică sau o instituție care să-l primească pe loc, luând în calcul și comportamentul periculos al acestuia.

În baza Hotărârii din 29 februarie 1988, Curtea a statuat asupra încălcării art.5 alin.(1), potrivit căruia „orice persoană are dreptul la libertate și siguranță. Nimeni nu poate fi lipsit de libertatea sa, cu excepția următoarelor cazuri și potrivit căilor legale: ... d) dacă este vorba despre detenția legală a unui minor, hotărâtă pentru educația sa sub supraveghere sau despre detenția sa legală, în scopul aducerii în fața autorităților competente”. Potrivit Curții, se impune a fi luată în considerație necesitatea exercitării controlului asupra respectării „regularității”, inclusiv a „căilor legale” privind detenția lui Bouamar. Or, „regularitatea” implică nu doar

respectarea legislației naționale, dar și conformitatea măsurii privative de libertate cu scopul prevăzut de art.5: protejarea împotriva arbitrarului. În cazul de față, o acumulare inutilă a măsurilor de plasare în arest nu urmărea nici un scop educativ.

În cauza *S.C. contra Regatului Unit* din 10.11.2004, Curtea a constatat încălcarea art.6 alin.(1) al Convenției. În fapt, minorul, de 11 ani, a fost condamnat pentru tentativă de jaf cu aplicarea violenței. Spre deosebire de cauza *V. contra Regatului Unit*, în cauza respectivă, unde prin examene medicale s-a dovedit că reclamantul avea deficiențe psihice necorespunzătoare vârstei sale și rămânea în urmă cu dezvoltarea față de semenii săi, Curtea a pus la îndoială faptul că reclamantul minor ar fi putut fi capabil să participe realmente la procesul său în măsura asigurată de art.6 alin.(1), potrivit căruia „orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil, ... de către o instanță... care va hotărî... asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa” .

Uniunea Europeană, de asemenea, tinde să reglementeze sau să stabilească un cadru legal de contracarare a delincvenței juvenile. În acest sens este de menționat *Rezoluția Parlamentului European din 21 iunie 2007 privind delincvența juvenilă: rolul femeilor, al familiei și al societății (2007/2011(INI))*, prin care se „subliniază faptul că fenomenul delincvenței juvenile poate fi combătut în mod eficient numai prin adoptarea unei strategii integrate la nivel național și european, care va cuprinde trei principii directoare: prevenția, **măsurile judiciare și extrajudiciare** și integrarea socială a delincvenților minori”. Tinzând spre o strategie europeană, Rezoluția menționează:

- Se recomandă statelor-membre să elaboreze și să adopte fără întârziere, în colaborare cu Comisia, o serie de norme și principii directoare minime în domeniul delincvenței juvenile, comune tuturor statelor-membre, care să se axeze pe cei trei piloni fundamentali reprezentați, în primul rând, de prevenție, în al doilea rând, de măsurile judiciare și extrajudiciare și, în al treilea rând, de reabilitare, integrare și reinserție socială, pe baza principiilor stabilite la nivel internațional prin Regulile de la Beijing și Principiile de la Riyadh, prin Convenția ONU privind drepturile copilului, precum și prin alte convenții internaționale în acest domeniu;
- Se consideră că obiectivul unei abordări comune la nivel european ar trebui să fie acela de a elabora modele de intervenție pentru soluționarea și gestionarea delincvenței juvenile, în timp ce recursul la măsuri privative de libertate și la sancțiuni penale ar trebui să constituie ultima alegere și să fie pus în aplicare doar atunci când se consideră absolut necesar;
- Se consideră că integrarea și participarea tinerilor la toate chestiunile și deciziile care îi privesc sunt condiții indispensabile pentru definirea unor soluții comune, care să se bucure de succes; motiv din care consideră că asesorii instanțelor pentru minori ar trebui nu doar să aibă experiență în domeniul educației tinerilor, ci și să fi beneficiat de o pregătire care să-i sensibilizeze la problema violenței în rândul tinerilor;
- Se subliniază că unul din elementele de prevenire și de combatere a delincvenței juvenile constă în dezvoltarea unei politici de comunicare care să permită sensibilizarea publicului la aceste probleme, eliminarea violenței din mass-media și sprijinul mediilor audiovizuale a căror grilă de programe nu este axată exclusiv pe programe violente; solicită, în consecință, fixarea unor norme europene cu scopul de a limita difuzarea violenței atât în mediile audiovizuale, cât și în presa scrisă;
- Se salută intrarea în vigoare a unui cadru european de autoreglementare, prin care întreprinderile europene se angajează în favoarea protejării adolescenților și copiilor care folosesc telefoane mobile; subliniază, prin urmare, necesitatea unor propuneri concrete din partea Comisiei, constrângătoare la nivel european, în ceea ce privește informarea și sensibilizarea legate de navigarea sigură pe Internet și utilizarea sigură a telefoanelor mobile.

În cadrul Agendei Uniunii Europene pentru drepturile copilului din 2011 [5], Comisia Europeană urmează să exercite un șir de acțiuni de transformare a sistemului judiciar din Uniunea Europeană într-un sistem în interesul copilului, în special prin:

- adoptarea unei directive privind drepturile victimelor, care să acorde o protecție sporită victimelor vulnerabile, inclusiv copiilor;
- prezentarea unei propuneri de directivă privind unele măsuri de protecție speciale destinate persoanelor suspectate sau acuzate care sunt vulnerabile;

- revizuirea legislației europene privind facilitarea recunoașterii și executării hotărârilor privind răspunderea părintească, în vederea garantării faptului că, în interesul copilului, hotărârile pot fi recunoscute și executate cât mai repede posibil, inclusiv, dacă este cazul, prin stabilirea unor standarde minime comune;
- încurajarea activităților de formare pentru judecători și alți reprezentanți ai profesiei la nivel european cu privire la participarea optimă a copiilor la sistemele judiciare.

Referințe:

1. Brezeanu O. Minorul și legea penală. - București: All Beck, 1998, p.73.
2. Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing).
3. Coca-Cozma M. ș.a. Justiția pentru minori. - București: Universul Juridic, 2003, p.85.
4. Ibidem, p.86.
5. Comunicarea Comisiei Europene către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul economic și social european și Comitetul regiunilor, Bruxelles, 15.02.2011, COM (2011) 60 final.

Prezentat la 30.05.2012

**SUBIECTUL INFRAȚIUNILOR PRIVIND TRAFICUL DE PERSOANE
ÎN DREPTUL COMPARAT****Mihai ȘTEFĂNOAIA***Catedra Drept Penal și Criminologie*

This article is focused on examining the characteristics of the subject of the offenses on human trafficking in the comparative law. Among others, it is concluded that the victim's parent or other person who is liable for the actions of the victim, may be (but not necessarily) a special subject of the offence on minor trafficking (child trafficking). Likewise, is shown that it is not appropriate to implement in the legislation of the Republic of Moldova and Romania patterns from Cambodian law, Mauritius, Ghana and Cyprus. The last ones are models assuming the assimilation of the offender's acts regarding the offenses on human trafficking with the acts of the secondary participants regarding the offence in question, as well as with the acts of the persons that are only involved in the offenses on human trafficking.

Așa cum menționează, pe bună dreptate, G.C. Zaharia, de regulă, subiectul infracțiunilor privind traficul de persoane este necircumstanțiat [1]. În alți termeni, pentru a fi subiect al infracțiunilor în cauză, este suficient, de regulă, ca persoana să îndeplinească condițiile generale privitoare la vârsta minimă a răspunderii penale și la responsabilitate.

În legătură cu responsabilitatea subiectului infracțiunii, precizăm că, așa cum rezultă, de exemplu, din art.40 din Codul penal al Finlandei din 19.12.1889, autorul unei infracțiuni răspunde penal dacă este responsabil din punct de vedere penal. Potrivit art.39 din Codul penal al Japoniei din 24.04.1907, nu este pedepsibilă fapta penală săvârșită de o persoană alienată mintal. Conform art.20 din Codul penal al Portugaliei din 23.09.1982, nu i se poate imputa nimic celui care, din cauza unei afecțiuni psihice, nu este capabil să evalueze caracterul ilegal al acesteia sau să ia o decizie în legătură cu această evaluare. În acord cu § 16 din Codul penal al Danemarcei din 15.04.1930, persoanele, care în momentul săvârșirii faptei nu erau conștiente de ceea ce săvârșesc din cauza unei boli sau stări psihice, nu sunt pasibile de pedeapsă penală.

Cât privește vârsta minimă a răspunderii penale, în legislațiile penale ale diferitelor state nu există o poziție unitară. De exemplu, așa cum rezultă din art.40 din Codul penal al Finlandei din 19.12.1889, autorul unei infracțiuni răspunde penal dacă la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 15 ani. De asemenea, în acord cu art.6 din Capitolul 1 al Codului penal al Suediei din 21.12.1962, nu se sancționează faptele săvârșite de o persoană, înainte ca aceasta să fi împlinit vârsta de 15 ani. Potrivit art.19 din Codul penal al Portugaliei din 23.09.1982, minorilor de până la 16 ani nu li se poate imputa nimic. În corespundere cu art.17 din Codul penal al Chinei din 14.03.1997, persoanele, care au atins vârsta de 16 ani și care au săvârșit infracțiuni, trebuie trase la răspundere penală. Conform art.19 din Codul penal al Spaniei din 23.11.1995 [2], persoanele cu vârsta de până la 18 ani nu răspund penal.

În context, prezintă interes propunerea lui B.U. Seithojin, adresată legiuitorului kazah, de a ridica vârsta minimă a răspunderii penale pentru infracțiunea, prevăzută la art.133 „Traficul de minori” din Codul penal al Kazahstanului din 16.07.1997, de la 16 la 18 ani; autorul dat face analogie cu infracțiunea de atragere a minorului în activitatea infracțională (art.131 CP RK) și cu infracțiunea de atragere a minorului în săvârșirea unor fapte antisociale (art.132 CP RK), în cazul cărora vârsta minimă a răspunderii penale este de 18 ani [3]. O problemă similară există și în legea penală a Republicii Moldova: este greu de înțeles de ce, în cazul infracțiunilor contra minorilor (art.206-209 CP RM), numai infracțiunile prevăzute la art.208 și 209 CP RM presupun că subiectul are o altă limită minimă de vârstă a răspunderii penale decât cea de 16 ani, și anume – cea de 18 ani.

Iată ce afirmă S.Brînza și V.Stati vizavi de situațiile care sunt în multe privințe similare: „Nu este suficient fundamentată completarea art.174 CP RM cu alineatul (2). În locul acestei remanieri, era mult mai oportun ca legiuitorul să fi distanțat vârsta maximă a victimei infracțiunii de vârsta minimă a subiectului infracțiunii. Varianta optimă ar fi fost vârsta de 18 ani ca vârstă minimă a subiectului infracțiunii, păstrându-se neschimbată vârsta maximă a victimei infracțiunii” [4]; „Calitatea art.175 „Acțiuni perverse” din Codul penal suscită anumite rezerve. În primul rând, se prezintă ca oarecum absurd coraportul de vârstă a victimei față de vârsta subiectului infracțiunii. În concepția legiuitorului, subiectul având vârsta de 14 ani poate fi tras la răspundere

penală pentru săvârșirea de acțiuni perverse față de o persoană despre care se știa cu certitudine că nu a atins vârsta de 16 ani. Chiar să comporte pericol social asemenea acțiuni, luând în considerație vârsta celor doi? Dacă este posibilă în genere o astfel de ipoteză în realitatea socială. În contrast, în cazul infracțiunilor prevăzute la art.208 și 209 CP RM, vârsta subiectului infracțiunii a fost corelată cu vârsta victimei, astfel încât să nu apară asemenea situații paradoxale. În mod similar, recomandăm ca din alin.(2) art.21 CP RM să se excludă referirea la art.175 CP RM. În acest fel, vârsta minimă de răspundere penală a subiectului infracțiunii, prevăzute la art.175 CP RM, va fi de 16 ani. Ca și vârsta maximă a victimei" [5].

Considerăm că cel care săvârșește trafic de copii ar trebui să aibă, la momentul săvârșirii infracțiunii, vârsta de 18 ani. Invocând ipotezele asemănătoare atestate în cazul infracțiunilor prevăzute la art.208 și 209 CP RM, susținem ca oportună corelarea vârstei subiectului infracțiunii specificate la art.206 CP RM cu vârsta victimei acestei infracțiuni. În consecință, recomandăm ca sintagma „de o persoană care a atins vârsta de 18 ani” să completeze alin.(1) art.206 CP RM: după cuvintele „asupra copilului” și înainte de cuvintele „în scopul”.

După ce ne-am referit la condițiile generale ce caracterizează subiectul infracțiunilor privind traficul de persoane, să abordăm problema privind condițiile speciale vizând acest subiect. Or, mai sus, s-a evocat că, de regulă, subiectul infracțiunilor privind traficul de persoane este necircumstanțiat. Totuși, în cazuri de excepție, legiuitorul recurge la circumstanțierea calităților speciale ale subiectului infracțiunilor privind traficul de persoane.

În opinia unor autori, în ipoteza traficului de copii, subiectul poate fi doar unul special, și anume: părintele victimei sau o altă persoană care poartă răspundere pentru acțiunile victimei [6]. O asemenea părere nu este întemeiată și nu rezultă nici din prevederile legislației ruse, nici din prevederile legislației altor state. După cum se va putea vedea *infra*, părintele victimei sau o altă persoană, care poartă răspundere pentru acțiunile victimei, poate fi (însă nu este necesarmente) subiect special al infracțiunii de trafic de minori (trafic de copii).

Astfel, conform pct.8° art.225-4-2 CP Fr, infracțiunea prevăzută la articolul 225-4-1 CP Fr se pedepsește cu închisoare de 10 ani și cu amendă de 1500000 € atunci când este săvârșită de către un ascendent legitim, natural sau adoptiv, al victimei infracțiunii prevăzute de articolul 225-4-1 sau de către o persoană care a deținut anterior o autoritate asupra acestei victime. Potrivit alin.5 art.4 din Legea Arabiei Saudite din 2009 cu privire la combaterea traficului de persoane, pedeapsa prevăzută de prezenta lege este dublată în cazul în care făptuitorul este soțul victimei, părintele, copilul sau tutorele acesteia, ori deține controlul asupra ei. În corespundere cu alin.2 art.281 bis din Codul penal al Boliviei din 11.03.1997, pedeapsa se cvaduplează, printre altele, atunci când făptuitorul este părintele, tutorele sau persoana care exercită îngrijirea, supravegherea sau autoritatea asupra unui copil sau adolescent. Conform lit.d) art.6 din Legea Filipinelor din 26.05.2003 cu privire la combaterea traficului de persoane, se consideră că traficul de persoane este în formă calificată în cazul în care făptuitorul este un ascendent, părinte, frate, tutore sau o persoană care își exercită autoritatea asupra persoanei traficate.

Bineînțeles, nu doar o asemenea calitate specială poate avea subiectul infracțiunilor privind traficul de persoane. De exemplu, o altfel de calitate specială o are acel subiect al infracțiunilor analizate care își folosește situația de serviciu.

În alt context, vom menționa că subiect al infracțiunilor privind traficul de persoane poate fi nu doar o persoană fizică, ci și o persoană juridică.

În acest plan, potrivit art.22 al Convenției Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane, adoptate la 03.05.2005, fiecare Parte va adopta măsurile legislative și alte măsuri necesare pentru asigurarea tragerii la răspundere a persoanelor juridice pentru infracțiunile prevăzute de respectiva Convenție, atunci când sunt comise în numele sau în interesul lor de orice persoană fizică, care acționează fie individual, fie în calitate de membru al unui organ al persoanei juridice, care exercită o funcție de conducere în cadrul acesteia, în baza: a) unei puteri de reprezentare a persoanei juridice; b) unei autorități de a decide în numele persoanei juridice; c) unei autorități de a exercita controlul în cadrul persoanei juridice. O prevedere similară se conține la art.5 din Directiva 2011/36/UE din 05.04.2011.

Inspirați de aceste sau de alte modele, legiuitorii din diferite state stabilesc: „persoanele juridice pot răspunde penal, în conformitate cu dispozițiile art.121-2 CP Fr, pentru infracțiunile prevăzute în prezenta secțiune (se are în vedere Secțiunea I bis a Capitolului V din Titlul I al Cărții I a Codului penal al Franței din 22.07.1992 – *n.a.*). Pedepsele suportate de persoanele juridice sunt: 1° – amenda, sub rezerva condițiilor de

la articolul 131-38; 2° – pedepsele menționate la articolul 131-39 CP Fr” (art.225-4-6 CP Fr); „în cazul în care infracțiunea de trafic de ființe umane a fost săvârșită de o persoană juridică, pedeapsa stabilită se aplică persoanei responsabile de gestionarea persoanei juridice în cauză, atunci când această persoană responsabilă avea cunoștință despre săvârșirea infracțiunii. Persoana juridică răspunde pentru infracțiune în cazul în care aceasta este săvârșită în numele ei și în interesul ei, fiind pedepsită cu amendă de la zece mii de riali până la o sută de mii de riali (art.10 din Legea Omanului din 2008 cu privire la combaterea traficului de persoane); „dacă infracțiunea prevăzută la alineatul (1) este săvârșită de o persoană juridică, aceasta se pedepsește cu o amendă (alin.(6) art.418-a CP Ma); „se consideră ilegală pentru orice persoană, fizică sau juridică (sublinierea ne aparține – *n.a.*), săvârșirea oricăruia dintre următoarele acte...” (art.4 din Legea Filipinelor din 26.05.2003) cu privire la combaterea traficului de persoane etc.

În altă privință, atunci când ne referim la subiectul infracțiunilor privind traficul de persoane, avem în vedere autorul acestor infracțiuni. Însă, nu trebuie să uităm că, alături de autor, alți participanți, având un rol secundar, pot contribui într-un fel sau altul la comiterea infracțiunilor examinate.

După Gh.Alecu, „complicitatea la traficul de persoane se materializează în activitatea persoanei care, cu intenție, înlesnește sau ajută în orice mod la realizarea infracțiunii de trafic, inclusiv prin promisiunea de a tăinui bunurile provenite din săvârșirea faptei sau de a-l favoriza pe infractor, promisiune făcută anterior începerii executării sau în timpul realizării acesteia... Instigarea este posibilă și constă în activitatea unei persoane de a determina cu intenție pe o altă să efectueze una sau mai multe dintre acțiunile specifice traficului de persoane, respectiv recrutarea, transportarea, transferarea, cazarea, găzduirea sau primirea unei persoane minore sau adulte, în scopul exploatarea acesteia” [7]. Ne raliem acestui punct de vedere și mai adăugăm că printre participanții la infracțiunile privind traficul de persoane, pe lângă complice și instigator, se poate număra și organizatorul. Așa cum vom putea vedea mai jos, în cazul unor legislații, se prevede răspunderea penală nu doar pentru complicitatea sau instigarea la săvârșirea infracțiunilor privind traficul de persoane, dar și pentru organizarea acestor infracțiuni.

Însă, înainte de aceasta, trebuie de menționat că incriminarea activităților contributive în raport cu infracțiunile privind traficul de persoane este recomandată în cadrul unor acte normative internaționale. Astfel, conform lit.b),c) art.5 din Protocolul la Convenția ONU din 15.11.2000, fiecare stat parte adoptă măsuri legislative și altele necesare pentru a conferi caracterul de infracțiune faptului de a fi complice la o infracțiune stabilită conform paragrafului 1 al articolului în cauză, precum și faptului de a organiza comiterea unei infracțiuni stabilite conform paragrafului 1 din prezentul articol sau de a da instrucțiuni altor persoane pentru ca acestea să o comită. Prevederi similare se conțin la art.3 din Directiva 2011/36/UE din 05.04.2011, precum și la art.12 și 13 din Legea model a ONU din 2010 cu privire la combaterea traficului de persoane.

Implementând aceste sau alte modele de inspirație, legiuitorii din diverse state prevăd: „orice persoană care contribuie la săvârșirea infracțiunilor prevăzute la alineatele (1) și (3) ale acestui articol sau care participă la organizarea acestor infracțiuni, se pedepsește cu închisoare pentru o perioadă minimă de cinci ani” (alin.(6) art.444 CP Mn); „oricine contribuie la săvârșirea traficului de ființe umane prevăzut de secțiunea 232 sau 233, prin recrutarea, transportarea, transmiterea, adăpostirea sau luarea unei alte persoane, se pedepsește cu închisoare de la trei luni la cinci ani” (alin.(1) art.233a CP Ger); „organizarea, conducerea și finanțarea traficului de persoane se pedepsește cu închisoare de la 7 ani la 15 ani și cu o amendă de la 4 milioane la 6 milioane de Leka” (alin.2 art.110/a CP Al); „oricine organizează un grup de persoane în scopul săvârșirii uneia din infracțiunile prevăzute la alineatele (1) și (2) din prezentul articol se pedepsește cu închisoare de până la 10 ani” (alin.(3) art.186 CP BH); „(1) cel care organizează un grup, bandă sau altă asociație pentru săvârșirea infracțiunilor prevăzute la art.418-a și 418-b CP Ma, se pedepsește cu închisoare de cel puțin opt ani; (2) cel care devine membru al grupului, bandei sau altei asociații în sensul alineatului (1), ori ajută grupul, banda sau asociația în cauză, se pedepsește cu închisoare de cel puțin un an; (3) membrul grupului în sensul alineatului (1), care denunță grupul înainte ca acesta să săvârșescă infracțiunea, va fi liberat de pedeapsă; (4) cel care determină, ajută sau sprijină săvârșirea infracțiunilor prevăzute la art.418-A și 418-b CP Ma, se pedepsește cu închisoare de la unu la zece ani” (art.418-c CP Ma); „oricine participă la instigare, la acordarea de asistență sau la exprimarea acordului în comiterea infracțiunii de trafic de ființe umane se consideră vinovat” (art.4 din Legea Omanului din 2008 cu privire la combaterea traficului de persoane); „orice persoană care cu bună-știință (a) închiriază sau subînchiriază o cameră, casă, construcție sau unitate, ori permite ca astfel de locuri să fie folosite, în scopul cazării victimei traficului de persoane sau (b) difuzează, publică, editează, emite sau distribuie

informații care sugerează sau fac aluzie la traficul de persoane, prin orice mijloace (inclusiv prin utilizarea de Internet sau de alte tehnologii informaționale), săvârșește o infracțiune; fiecare furnizor de servicii de Internet, care operează în Mauritius, are obligația de a raporta de îndată Poliției despre orice site pe serverul său, care conține informații ce vin în contradicție cu lit.b) alin.(2) art.11 din Legea Mauritiusului din 2009 cu privire la combaterea traficului de persoane; orice furnizor de servicii de Internet, care nu respectă lit.a) alin.(3) art.11 din Legea Mauritiusului din 2009 cu privire la combaterea traficului de persoane, săvârșește o infracțiune" (alin.(2) și (3) art.11 din Legea Mauritiusului din 2009 cu privire la combaterea traficului de persoane) etc.

În unele legislații, atestăm asimilarea faptei participanților secundari la infracțiunile privind traficul de persoane cu fapta autorului acestor infracțiuni. De exemplu, conform alin.2 art.3 din Capitolul doi „Răpirea persoanelor pentru trafic / vânzare sau prostituție” din Legea Cambodgiei din 29.02.1996 cu privire la reprimarea răpirii, traficării și exploatării de ființe umane, cei care sunt complici, traficant/vânzători, cumpărători vor fi supuși aceleiași pedepse ca și autorul infracțiunii. De asemenea, potrivit lit.a) alin.(1) art.11 din Legea Mauritiusului din 2009 cu privire la combaterea traficului de persoane, orice persoană, care trafică o altă persoană sau permite ca o altă persoană să fie traficată, săvârșește o infracțiune. La fel, în corespundere cu art.2 din Legea Ghanei din 2005 cu privire la combaterea traficului de persoane, „(1) nici o persoană nu trebuie să trafice o altă persoană sau să acționeze ca un intermediar în cazul traficului de persoane; (2) o persoană care încalcă prevederile alineatului (1) comite o infracțiune și urmează a fi condamnată la închisoare pe un termen de cel puțin cinci ani; (3) în sensul prezentului articol, intermediar este cel care participă la săvârșirea traficului de persoane sau este preocupat de orice aspect al traficului de persoane în temeiul prezentei legi, care poate să fie cunoscut sau nu familiei persoanei traficate”.

Mai mult, în unele legislații s-a ajuns să fie asimilate cu fapta autorului infracțiunilor privind traficul de persoane nu doar faptele participanților secundari la infracțiunile în cauză, dar și faptele persoanelor care sunt doar implicate în săvârșirea infracțiunilor privind traficul de persoane. De exemplu, în conformitate cu alin.1 art.5 din Legea Ciprului din 2000 cu privire la combaterea traficului de persoane și a exploatării sexuale a copiilor, persoana care trafică orice altă persoană sau orice alte persoane, cu sau fără consimțământul lor inițial sau cunoștințele lor inițiale, în scopul exploatării sexuale, contrar prevederilor de la art.3 și 4 din numita lege sau din oricare alte legi sau oricare tratat care interzice o exploatare similară, sau care cu bunăștiință instigă, asistă, tolerează sau permite, participă sau contribuie la un astfel de trafic de persoane, este pedepsită cu amendă de zece mii de lire sterline cu sau fără închisoare de zece ani.

Nu considerăm oportună implementarea în legislația Republicii Moldova și în cea a României a modelelor sus-nominalizate provenind din legislația Cambodgiei, Mauritiusului, Ghanei și a Ciprului. Aceasta pentru că ele au ca efect dediferențierea răspunderii penale a participanților la infracțiunile privind traficul de persoane, precum și neglijarea rolului concret al fiecăruia din acești participanți în aducerea contribuției la comiterea respectivelor infracțiuni.

În altă ordine de idei, este necesar să menționăm că, potrivit unor legislații, este posibilă fie liberarea de răspundere penală a persoanei care a săvârșit infracțiunile privind traficul de persoane, fie atenuarea pedepsei stabilite pentru respectivele infracțiuni.

Astfel, de exemplu, în art.225-4-9 CP Fr se prevede: „Orice persoană care a încercat să comită infracțiunile descrise în prezenta secțiune (se are în vedere Secțiunea I bis a Capitolului V din Titlul I al Cărții I a Codului penal al Franței din 22.07.1992 – *n.a.*) este liberată de pedeapsă, dacă, după ce a alertat autoritățile judiciare sau administrative, a împiedicat săvârșirea infracțiunii, și, după caz, a contribuit la identificarea autorilor sau altor participanți la infracțiune. Pedeapsa cu închisoarea stabilită autorului sau altui participant la infracțiune este redusă la jumătate în cazul în care, prin alertarea autorităților juridice sau administrative, s-a reușit împiedicarea săvârșirii infracțiunii ori s-a împiedicat producerea de pierderi de vieți omenești sau de invaliditate permanentă și, după caz, s-a contribuit la identificarea autorilor sau altor participanți la infracțiune. În cazul în care pedeapsa stabilită este detențiunea pe viață, aceasta este redusă la douăzeci de ani de închisoare”.

Sub anumite aspecte, de prevederea precitată se apropie cea de la nota 1 la art.127¹ CP FR. În aceasta se arată că persoana, care pentru prima dată a săvârșit fapta prevăzută la alin.1 sau la lit.a) alin.2 al respectivului articol, care a eliberat benevol victima și care a contribuit la descoperirea infracțiunii comise, este liberată de răspundere penală, dacă acțiunile ei nu conțin o altă componentă de infracțiune.

V.Florea și D.Ostavciuc recomandă legiuitorului moldovean să completeze art.165 și 206 CP RM, astfel încât acestea să conțină prevederi dedicate unui temei specific de liberare de răspundere penală, având ca model dispoziția de la nota 1 la art.127¹ CP FR [8].

Considerăm oportună o asemenea completare, cu condiția ca ea să aibă ca model nu doar prevederea de la nota 1 la art.127¹ CP FR, dar și prevederea de la art.225-4-9 CP Fr.

În ce privește dispoziția de la nota 1 la art.127¹ CP FR, în doctrina penală s-a propus perfecționarea acesteia. De exemplu, E.Velmezeva-Marahtanova consideră că dispoziția în cauză trebuie reformulată, după cum urmează: „Persoana, care a eliberat benevol victima, este liberată de răspundere penală în cazul în care a deținut victima în condiții de captivitate nu mai mult de 48 de ore, a renunțat la realizarea scopului său și a reparat prejudiciul pe care i l-a cauzat victimei” [9].

În ce privește propunerea autoarei de a stabili un termen maxim de 48 de ore în care victima este deținută în condiții de captivitate, în principiu, o considerăm binevenită. Or, cu cât mai mult timp se scurge din momentul obținerii de către făptuitor a controlului asupra facultății victimei de a se deplasa, cu atât mai reduse sunt șansele de eliberare a victimei. Stabilirea unui astfel de termen ar avea un efect de stimulare a făptuitorului să elibereze victima, fiind suficient pentru a-i acorda acestuia posibilitatea de a-și reevalua comportamentul infracțional.

În același timp, nu suntem de acord cu formularea „în cazul în care a deținut victima în condiții de captivitate” aparținând lui E.Velmezeva-Marahtanova. În cazul infracțiunilor privind traficul de persoane, nu este deloc obligatoriu ca victima să fie privată de libertate; ea poate fi doar limitată în libertate. În acest sens, S.Luca și G.-L. Safta opinează, just: „Fiecare dintre modalitățile alternative de săvârșire a infracțiunii de trafic de persoane poate presupune o restrângere totală sau parțială, după caz (sublinierea ne aparține – n.a.) a libertății de mișcare a victimei traficului” [10]. Ideea noastră o confirmă și următorul exemplu din practica judiciară a Republicii Moldova: *K.H. a fost condamnat, inter alia, în baza lit.a), b), c) alin.(2) art.165 CP RM. În fapt, la 02.02.2004, acționând împreună cu L.P., prin promisiuni false de angajare la muncă, profitând de starea materială gravă a lui M.A., K.H. a recrutat-o și a transportat-o în Turcia, în scopul exploatării sexuale. Pe parcursul a două luni, K.H. a organizat exploatarea sexuală a victimei, prin amenințarea și aplicarea violenței nepericuloase pentru viața și sănătatea persoanei, prin limitarea libertății victimei și lipsirea ei de documentele personale* [11].

În legătură cu condiția de renunțare a făptuitorului la realizarea scopului său, condiție specificată de E.Velmezeva-Marahtanova, nu putem decât să o sprijinim. Și I.Alihadjieva consideră că liberarea de răspundere penală, în raport cu cel care a săvârșit o infracțiune privind traficul de persoane, își demonstrează eficiența numai atunci când victima nu a fost supusă exploatării [12].

În fine, condiția de reparare a prejudiciului cauzat victimei decurge organic din prevederea de la alin.(1) art.57 CP RM. Conform acesteia, liberarea de răspundere penală în legătură cu căința activă presupune ca premisă, printre altele, repararea prejudiciului pricinuit de infracțiune.

Sintetizând, luând în considerație aspectele pozitive ale prevederilor de la nota 1 la art.127¹ CP FR, precum și de la art.225-4-9 CP Fr, propunem completarea art.165 și 206 CP RM cu alineatul (5), având același conținut: „Făptuitorul, care a eliberat benevol victima, este liberat de răspundere penală în cazul în care a limitat libertatea victimei sau a privat-o de libertate nu mai mult de 48 de ore, a renunțat la realizarea scopului său și a reparat prejudiciul pe care i l-a cauzat victimei. Făptuitorului i se poate aplica pedeapsa penală minimă, prevăzută la prezentul articol, dacă ea a alertat autoritățile în legătură cu săvârșirea faptei incriminate la prezentul articol și, prin aceasta, a contribuit la evitarea morții oamenilor, a vătămării integrității corporale sau a sănătății, a altor urmări grave sau la identificarea autorilor sau altor participanți la infracțiune”.

În încheierea acestei investigații, se impun anumite **concluzii** referitor la analiza subiectului infracțiunilor privind traficul de persoane în dreptul comparat:

1) părintele victimei sau o altă persoană, care poartă răspundere pentru acțiunile victimei, poate fi (însă nu este necesarmente) subiect special al infracțiunii de trafic de minori (trafic de copii);

2) nu este oportună implementarea în legislația Republicii Moldova și în cea a României a modelelor provenind din legislația Cambodgiei, Mauritiusului, Ghanei și a Ciprului, modele presupunând asimilarea cu fapta autorului infracțiunilor privind traficul de persoane a faptelor participanților secundari la infracțiunile în cauză, precum și a faptelor persoanelor care sunt numai implicate în săvârșirea infracțiunilor privind traficul de persoane.

Abrevieri:

CP Al – Codul penal al Albaniei din 27.01.1995

CP BH – Codul penal al Bosniei și Herțegovina din 01.03.2003

CP Ger – Codul penal al Germaniei din 15.05.1871
CP Fr – Codul penal al Franței din 22.07.1992
CP FR – Codul penal al Federației Ruse din 24.05.1996
CP Ma – Codul penal al Macedoniei din 23.07.1996
CP Mn – Codul penal al Muntenegrului din 17.12.2003

Referințe:

1. Zaharia G.C. Traficul de persoane: Rezumat al tezei de doctorat. - București, 2011, p.9.
2. Уголовный кодекс Испании / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, Ф.М. Решетникова. - Москва, Зерцало, 1998.
3. Сейтхожин Б.У. Торговля несовершеннолетними: проблемы и возможные пути их разрешения. - În: Актуальные проблемы уголовного права, криминологии и уголовно-исполнительного права: Материалы Международной научно-практической конференции. - Караганда, Кар.ЮИ МВД РК им. Б.Бейсенова, 2004, с.77-80.
4. Brînză S. Teoria și practica interpretării judiciare a normelor referitoare la infracțiunile privind viața sexuală (art.171-175 CP RM) // Revista științifică a USM „Studia Universitatis”. Seria „Științe sociale”, 2010, nr.8, p.156-211.
5. Brînză S., Stati V. Calificarea infracțiunilor privind viața sexuală: controverse și soluții // Revista Națională de Drept, 2007, nr.5, p.2-10.
6. Новое уголовное право России. Особенная часть / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой. - Москва: Зерцало, ТЕИС, 1996, с.95.
7. Alecu Gh. Instituții de drept penal. Partea Generală și Partea Specială. - Constanța: Ovidius University Press, 2010, p.660.
8. Флоря В.Н., Оставчук Д.И. Уголовная ответственность за преступления, связанные с торговлей людьми: законодательство и судебная практика // Адвокат, 2012, № 3, с.27-32.
9. Вельмезева-Марахтанова Е. Проблемы освобождения от уголовной ответственности за преступления против свободы личности // Уголовное право, 2008, № 3, с.31-35.
10. Mateuț Gh., Petrescu V.E., Ștefăroi N. et al. Traficul de ființe umane: infractor, victimă, infracțiune. - Iași: Asociația Alternative Sociale, 2005, p.120.
11. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție din 26.10.2009. Dosarul nr.4-Ire-415/09. www.csj.md (vizitat 03.06.2012)
12. Алихаджиева И. Недостатки законодательной регламентации уголовно-правовой борьбы с торговлей людьми // Уголовное право, 2006, №5, с.4-6.

Prezentat la 28.06.2012

**ELEMENTELE CIRCUMSTANȚIALE AGRAVANTE ALE INFRAȚIUNILOR
PRIVIND TRAFICUL DE PERSOANE ÎN DREPTUL COMPARAT****Mihai ȘTEFĂNOAIA***Catedra Drept Penal și Criminologie*

This article is devoted to the studying the aggravating circumstances of the offences on human trafficking in the comparative law. It is argued that in the presence of the single intention - which includes the sale (purchase) of one minor, as well as the try to sell (buy) another minor - the committed represent the attempt perpetrated on trafficking two or more minors. It is stated that, in essence, the use of the official position to commit the offence on human trafficking is the use of the official position, which the perpetrator holds, or of the duties that have been awarded to in order to commit the offense in question. It is shown that, in accordance with art.41, 43 and 46 PC RM, the minimum required to form an organized criminal group is two persons, not three. To ignore this would mean ignoring the legislative sovereignty of the Republic of Moldova, who has the right to decide, based on their national interests, to what extent to implement the ratified international standards in its national law.

În conformitate cu art.24 al Convenției Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane, adoptate la 03.05.2005, fiecare Parte va lua măsurile necesare ca următoarele împrejurări să fie considerate circumstanțe agravante în determinarea sancțiunii aplicate infrațiunilor stabilite conform articolului 18 din respectiva Convenție: a) infrațiunea a pus în pericol viața victimei în mod deliberat sau prin neglijență gravă; b) infrațiunea a fost comisă împotriva unui copil; c) infrațiunea a fost comisă de către un funcționar public în exercițiul atribuțiilor de serviciu; d) infrațiunea a fost comisă în cadrul unei rețele de crimă organizată. Prevederi similare se conțin la alin.(2) art.4 din Directiva 2011/36/UE din 05.04.2011, precum și la art.9 din Legea model a ONU din 2010 cu privire la combaterea traficului de persoane.

Inspirați într-o măsură mai mare sau mai mică de aceste ori de alte modele, legiuitorii din unele state consemnează în calitate de agravante anumite împrejurări care atestă că cele săvârșite comportă un grad comparativ mai sporit de pericol social.

În cele ce urmează ne vom concentra atenția pe cele mai frecvent evocate – în legislațiile diferitelor state – circumstanțe agravante ale infrațiunilor privind traficul de persoane.

În primul rând, răspunderea pentru infrațiunile privind traficul de persoane se poate agrava în cazul *pluralității de victime*.

În context, prezentăm exemple care se referă la circumstanța agravantă corespunzătoare: „asupra a doi sau mai mulți copii” (pct.2 alin.2 art.173 din Codul penal al Azerbaidjanului din 30.12.1999) [1]; „asupra a două sau mai multor persoane” (pct.1) alin.3 art.132 CP Ar; lit.b) alin.2 art.143¹ CP Ge; pct.2) alin.2 art.181 din Codul penal al Bielorusiei din 02.06.1999; lit.a) alin.2 art.127¹ CP FR); „în cazul în care infrațiunea este comisă la scară largă. Traficul de persoane se consideră comis la scară largă, dacă este săvârșit asupra a trei sau mai multe persoane, individual sau în grup” (lit.c) art.6 din Legea Filipinelor din 26.05.2003 cu privire la combaterea traficului de persoane).

În legătură cu circumstanța săvârșirii omorului asupra a două sau mai multor persoane (lit.g) alin.(2) art.145 CP RM), S.Brînza menționează: „Pentru aplicarea circumstanței agravante examinate, este necesar să fie întrunite următoarele două condiții: 1) să existe o pluralitate de victime; 2) făptuitorul să manifeste o intenție unică (dublată de un scop unic) de a lipsi de viață două sau mai multe persoane” [2]. Adaptând această explicație la necesitățile studiului nostru, putem susține că, în contextul săvârșirii infrațiunilor privind traficul de persoane, pentru agravarea răspunderii penale în situația pluralității de victime, este necesar să fie întrunite următoarele două condiții: 1) să existe o pluralitate de victime (cel puțin două (trei)); 2) făptuitorul să manifeste o intenție unică (dublată de un scop unic) de a trafica două (trei) sau mai multe persoane.

În legătură cu agravanta analizată, este nelipsită de interes poziția exprimată de Iu.E. Pudovicikin. Dânsul afirmă că, de exemplu, vânzarea (cumpărarea) unui singur minor și încercarea de a vinde (cumpăra) un alt minor reprezintă în ansamblu tentativa la traficul săvârșit asupra a doi sau mai mulți minori [3]. Suntem de acord cu această părere, însă considerăm că ea necesită o precizare: în prezența intenției unice – care cuprinde atât vânzarea (cumpărarea) unui singur minor, cât și încercarea de a vinde (cumpăra) un alt minor –

cele comise reprezintă în ansamblu tentativa la traficul săvârșit asupra a doi sau mai mulți minori. Implicit, punctul nostru de vedere îl confirmă A.Tănase: „Este inadmisibil ca, în cazul realizării parțiale a intenției de a trafica două sau mai multe persoane, calificarea să fie de genul: alin.(1) art.165 și art.27 și lit.b) alin.(2) art.165 CP RM. Or, unitatea infracțională, condiționată de intenția unica manifestată de făptuitor, nu poate fi anulată prin realizarea parțială a acestei intenții din cauze ce nu depind de voința făptuitorului” [4]. Cu alte cuvinte, în ipoteza examinată, intenția realizată parțial în privința unei pluralități de victime rămâne a fi o intenție unică. Aceasta întrucât intenția de a comite traficul asupra a două sau mai multor persoane s-a format în conștiința făptuitorului până la săvârșirea traficului în privința primei victime sau în procesul de săvârșire a traficului în privința primei victime și, doar din cauze independente de voința făptuitorului, această intenție unică nu s-a realizat integral.

Următoarea circumstanță agravantă a infracțiunilor privind traficul de persoane, pe care o vom investiga, este cea presupunând o *pluralitate de făptuitori*.

Iată cum este descrisă această agravantă în legislațiile unor state: „de un grup de persoane prin înțelegere prealabilă” (pct.2) alin.3 art.132 CP Ar; alin.2 art.149 CP Uc; lit.a) alin.(2) art.128 CP RK); „în participație” (art.2 din Legea Senegalului nr.2005-06 din 10.05.2005 cu privire la combaterea traficului de persoane și a practicilor asimilate și la protecția victimelor).

Accentuăm că ipoteza caracterizată prin cuvintele „de un grup de persoane prin înțelegere prealabilă” se deosebește întrucâtva de ipoteza caracterizată prin sintagma „în participație”. Aceasta o confirmă indirect A.Tănase: „Considerăm că circumstanța agravantă „de două sau mai multe persoane”, specificată la lit.d) alin.(2) art.165 CP RM, operează în oricare din următoarele trei ipoteze: 1) săvârșirea traficului de ființe umane de doi sau mai mulți coautori; 2) săvârșirea traficului de ființe umane de către o persoană, care întrunește semnele subiectului infracțiunii, în comun cu una sau mai multe persoane care nu întrunesc aceste semne; 3) săvârșirea traficului de ființe umane de către o persoană, care întrunește semnele subiectului infracțiunii, prin intermediul unei persoane care nu întrunește aceste semne” [5]. De asemenea, S.Brînza și V.Stati afirmă: „Nu există echivalență între noțiunile „participație simplă” și „participație complexă”, pe de o parte, și noțiunea „de două sau mai multe persoane”, pe de altă parte. Ea nu există și nu poate exista, altfel s-ar comite o eroare logică. Or, ... consecventul („infracțiunea este săvârșită prin participație”) nu e suficient pentru antecedent („infracțiunea e săvârșită de două sau mai multe persoane”)” [6].

Așadar, ipoteza de săvârșire a infracțiunilor privind traficul de persoane de un grup de persoane are o incidență mai largă decât ipoteza de săvârșire a acestor infracțiuni în participație.

În legislațiile unor state, agravarea răspunderii penale pentru infracțiunile privind traficul de persoane are drept cauză nu atât pluralitatea de făptuitori, cât mai ales *caracterul organizat al activității infracționale* a acestor făptuitori. Ne referim la comiterea infracțiunilor analizate de către un grup criminal organizat, de o organizație criminală sau de asociații similare.

Iată cum este descrisă agravanta corespunzătoare în legislațiile unor state: „de un grup criminal organizat” (alin.3 art.181 din Codul penal al Bielorusiei din 02.06.1999; lit.a) alin.2 art.143¹ CP Ge; pct.1) alin.4 art.132 CP Ar; alin.3 art.149 CP Uc; alin.1 art.4 din Legea Arabiei Saudite din 2009 cu privire la combaterea traficului de persoane); „de un grup criminal organizat sau dacă făptuitorul este un membru al acestuia” (lit.e) art.9 din Legea Omanului din 2008 cu privire la combaterea traficului de persoane); „în calitate de membru al unui grup criminal organizat”; „în cooperare cu un grup criminal organizat care activează în mai multe state” (lit.b) alin.(3) și lit.b) alin.(4) art.204 CP Sl; lit.a) alin.(3) și lit.c) alin.(4) art.232a din Codul penal al Cehiei din 08.12.1961); „de către un sindicat. Traficul de persoane se consideră comis de către un sindicat, dacă este săvârșit de un grup constituit din trei sau mai multe persoane care activează în condiții de conspirație sau cooperând una cu alta” (lit.c) art.6 din Legea Filipinelor din 26.05.2003 cu privire la combaterea traficului de persoane); „de un membru al unei organizații criminale” (lit.B alin.(3) art.175/B CP Un); „dacă făptuitorul face parte dintr-o organizație criminală” (alin.2 art.281 bis din Codul penal al Boliviei din 11.03.1997); „în calitate de membru al unei organizații criminale” (alin.(3) art.387a din Codul penal al Sloveniei din 28.09.2004); „ca membru al unei bande” (pct.3 alin.(3) art.232 CP Ger); „de o bandă organizată” (art.225-4-3 CP Fr); „de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală” (lit.B) alin.(3) art.129¹ din Codul penal al Turkmenistanului din 12.06.1997) etc.

În ce privește săvârșirea infracțiunilor privind traficul de persoane de un grup criminal organizat, pot apărea divergențe în legătură cu numărul minim necesar pentru constituirea unui astfel de grup.

Or, la lit.k) art.5 din Legea model a ONU din 2010 cu privire la combaterea traficului de persoane se stabilește: grup criminal organizat înseamnă un grup structurat, constituit din trei sau mai multe persoane, care există de o anumită perioadă și care acționează în mod concertat în scopul de a comite una sau mai multe dintre infracțiunile prevăzute în capitolele V și VI din respectiva lege, pentru a obține direct sau indirect avantaje financiare sau alte avantaje materiale. O prevedere similară se conține la lit.a) art.2 al Convenției ONU împotriva criminalității transnaționale organizate din 15.11.2000 [7].

După reproducerea acestor norme cu vocație internațională, este cazul să-l cităm pe I.Hadârcă, care ia în vizor o problemă similară: „În procesul de calificare a infracțiunilor săvârșite în sfera circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor și precursorilor acestora, nu este admisibilă referirea la Convenția unică asupra stupefiantelor, la Convenția asupra substanțelor psihotrope sau la Convenția ONU împotriva traficului ilicit de stupefiante și substanțe psihotrope. Calificarea se face numai cu invocarea art.217, 217¹-217⁶, 218 sau 219 CP RM” [8].

Altfel spus, fiecare stat în parte, atunci când adoptă norme penale, decide în care măsură să se alinieze recomandărilor în materie pe care și le-a asumat pe plan internațional. În contextul pe care îl analizăm, privitor la numărul minim necesar pentru constituirea unui grup criminal organizat, este relevant să prezentăm două exemple: în primul exemplu, nu remarcăm nici o deviere de la recomandările internaționale în materie; în cel de-al doilea exemplu, observăm o derogare de la aceste recomandări. Astfel, potrivit art.1 din Legea Omanului din 2008 cu privire la combaterea traficului de persoane, grup criminal organizat este orice grup constituit din trei sau mai multe persoane care pun în executare un act planificat cu intenția de a săvârși traficul de ființe umane, în scopul de a obține, direct sau indirect, un beneficiu financiar sau orice alt beneficiu material. Totodată, conform alin.3 art.1 din Legea Arabiei Saudite din 2009 cu privire la combaterea traficului de persoane, grup criminal organizat este orice grup constituit din două sau mai multe persoane care cooperează cu intenția de a comite o infracțiune de trafic de ființe umane în scopul obținerii unui profit direct sau indirect.

Despre rezervele privind definiția noțiunii „grup criminal organizat”, formulată în pct.6.5 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica aplicării legislației în cauzele despre traficul de ființe umane și traficul de copii”, nr.37 din 22.11.2004, ne vorbește A.Tănase: „Făcându-se trimitere la Convenția ONU din 15.11.2000 împotriva criminalității transnaționale organizate, se susține că cel puțin trei persoane sunt necesare pentru a constitui un grup criminal organizat. Astfel, fără a se lua în seamă cele stabilite la alin.(3) art.1 CP RM, se ignoră că respectiva Convenție nu reglementează protecția drepturilor fundamentale ale omului. De aceea, în cazul unor neconcordanțe cu prevederile Codului penal al Republicii Moldova, normele din Convenția în cauză nu pot avea prioritate. Iar neconcordanțe există. Or, conform art.43 CP RM, grupul criminal organizat este o formă a participației. Iar conform art.41 CP RM, se consideră participație cooperarea cu intenție a două sau mai multor persoane la săvârșirea unei infracțiuni intenționate. Deci, atât în contextul traficului de ființe umane, cât și în contextul altor infracțiuni, numărul minim de persoane necesar constituirii unui grup criminal organizat este de două și nu de trei. Numai legiuitorul are competența de a modifica această cifră” [9]. Susținem argumentele în cauză: în acord cu art.41, 43 și 46 CP RM, numărul minim necesar pentru constituirea unui grup criminal organizat este cel de două persoane; a ignora aceasta ar echivala cu ignorarea suveranității legislative a Republicii Moldova, care are dreptul să decidă, reieșind din propriile interese naționale, în ce măsură să implementeze în dreptul său intern normele internaționale pe care le-a ratificat.

În cele ce urmează vom analiza circumstanța agravantă a infracțiunilor privind traficul de persoane presupunând *deplasarea victimei dintr-un stat în altul*.

În următoarele exemple se poate vedea cum agravanta în cauză este descrisă în legislațiile diferitelor state: „cu scoaterea ilegală a minorului din Republica Azerbaidjan sau cu întoarcerea ilegală a minorului în Republica Azerbaidjan” (pct.5 alin.2 art.173 din Codul penal al Azerbaidjanului din 30.12.1999); „cu scoaterea ilegală a persoanei din țară sau cu introducerea ilegală a persoanei în țară” (pct.7) alin.(2) art.124 din Codul penal al Republicii Kârgîzstan din 18.09.1997); „în legătură cu deplasarea ilegală a persoanei traficate peste frontiera de stat a Turkmenistanului sau cu reținerea ilegală a persoanei traficate în afara Turkmenistanului” (lit.r) alin.(2) art.129¹ din Codul penal al Turkmenistanului din 12.06.1997); „cu deplasarea victimei peste frontiera de stat a Federației Ruse sau cu reținerea ilegală a victimei în străinătate” (lit.д) alin.2 art.127¹ CP FR); „prin deplasarea victimei într-o țară străină” (lit.e) alin.(2) art.143¹ CP Ge) etc.

Apropiată de concepția agravantei analizate anterior este cea presupunând *caracterul transnațional* al infracțiunilor privind traficul de persoane.

Iată exemple din unele legislații în care este consacrată această circumstanță agravantă: „Pedepsa prevăzută de prezenta lege este dublată în cazul în care infracțiunea este una transnațională” (alin.8 art.4 din Legea Arabiei Saudite din 2009 cu privire la combaterea traficului de persoane); „Traficul de ființe umane trebuie pedepsit cu închisoare de la 7 la 15 de ani și cu amendă de la zece mii de riali la o sută de mii de riali în cazul în care infracțiunea săvârșită este una transnațională (lit.g) art.9 din Legea Omanului din 2008 cu privire la combaterea traficului de persoane).

Definițiile noțiunii de infracțiune transnațională, formulate în legislația saudită și în cea omaneză, sunt aproape identice. Este și firesc, întrucât ambele au la bază definiția noțiunii de infracțiune transnațională, formulată în alin.2 art.3 al Convenției ONU împotriva criminalității transnaționale organizate din 15.11.2000. Astfel, conform alin.2 art.1 din Legea Arabiei Saudite din 2009 cu privire la combaterea traficului de persoane, infracțiune transnațională se consideră infracțiunea săvârșită: a) pe teritoriul a două sau mai multe state; b) într-un stat, dar planificată, pregătită, organizată sau dirijată dintr-un alt stat; c) într-un stat, ai cărei autori fac parte din grupuri criminale organizate implicate în activități criminale în mai multe state; d) într-un stat, dar al cărei impact se răsfrânge asupra unui alt stat. Potrivit art.1 din Legea Omanului din 2008 cu privire la combaterea traficului de persoane, infracțiune transnațională este infracțiunea săvârșită în două sau mai multe state, ori săvârșită într-un singur stat, dar pregătită, planificată, dirijată și controlată dintr-un alt stat, ori săvârșită într-un singur stat de către un grup criminal organizat angajat în activități infracționale în mai multe state, ori săvârșită într-un singur stat, dar producând efecte în alte state.

Următoarea circumstanță agravantă, pe care o vom investiga, este cea presupunând *folosirea situației de serviciu* la săvârșirea infracțiunilor privind traficul de persoane.

În context, pot fi prezentate exemple care se referă la circumstanța agravantă corespunzătoare: „prin folosirea situației de serviciu” (pct.3) alin.3 art.132 CP Ar); „cu utilizarea de puteri oficiale” (lit.B) alin.(2) art.129¹ din Codul penal al Turkmenistanului din 12.06.1997); „de o persoană care se folosește de poziția sa oficială” (lit.r) alin.2 art.127¹ CP FR); „prin utilizarea funcției publice sau a serviciului public” (alin.5 art.110/a CP Al); „de un funcționar care își folosește autoritatea” (pct.6) alin.2 art.181 din Codul penal al Bielorusiei din 02.06.1999); „de către o persoană care abuzează de autoritatea pe care i-o conferă poziția sa”; „de către o persoană a cărei funcție presupune participarea la lupta împotriva traficului de ființe umane ori menținerea ordinii publice” (pct.8° și 9° art.225-4-2 CP Fr); „dacă făptuitor este funcționarul care aplică legea” (alin.6 art.4 din Legea Arabiei Saudite din 2009 cu privire la combaterea traficului de persoane); „dacă făptuitor este funcționarul public însărcinat cu protecția drepturilor copiilor și adolescenților” (alin.2 art.281 bis din Codul penal al Boliviei din 11.03.1997); „dacă făptuitor este funcționarul public sau persoana încadrată în serviciul public, folosindu-și situația de serviciu în comiterea infracțiunii” (lit.f) art.9 din Legea Omanului din 2008 cu privire la combaterea traficului de persoane); „în cazul în care infracțiunea este comisă de către un funcționar public sau de către un angajat public”; „în cazul în care persoana traficată este recrutată să ofere servicii de prostituție unui militar sau unui agent al forțelor de ordine”; „în cazul în care autorul infracțiunii este un militar sau un agent al forțelor de ordine” (lit.d)-f) art.6 din Legea Filipinelor din 26.05.2003 cu privire la combaterea traficului de persoane) etc.

Înțelesul noțiunii de folosire a situației de serviciu rezultă din următoarea definiție formulată în art.3 din Legea model a CSI din 03.04.2008 cu privire la contracararea traficului de persoane: săvârșirea infracțiunii cu folosirea situației de serviciu se exprimă în comiterea infracțiunilor prevăzute de numita lege, fie de către o persoană cu funcție de răspundere, fie de către o persoană însărcinată cu exercitarea funcțiilor autorității publice sau a acțiunilor administrative de dispoziție ori organizatorico-economice în cadrul unor organizații publice sau private, fie de către un alt funcționar din cadrul unei autorități publice centrale sau locale, ori al unei alte organizații, indiferent de forma juridică a acestei organizații, care își utilizează poziția sa oficială sau atribuțiile de serviciu ce i-au fost conferite în scopul săvârșirii traficului de persoane.

Așadar, în esență, folosirea situației de serviciu la săvârșirea infracțiunilor privind traficul de persoane constă în utilizarea poziției oficiale, pe care o deține făptuitorul, sau a atribuțiilor de serviciu ce i-au fost conferite în scopul săvârșirii infracțiunilor în cauză.

Finalizăm examinarea circumstanțelor agravante ale infracțiunilor privind traficul de persoane cu analiza agravantei presupunând *producerea unor urmări grave*.

În legislațiile diferitelor state, circumstanța agravantă respectivă este desemnată prin sintagme dintre cele mai variate: „cu cauzarea din imprudență a decesului sau a altor urmări grave” (pct.2) alin.4 art.132 CP Ar); „care a cauzat din imprudență decesul victimei, ori au provocat vătămări corporale grave sau alte urmări grave” (alin.3 art.181 din Codul penal al Bielorussiei din 02.06.1999); „ori în cazul în care aceste acțiuni au cauzat urmări grave” (alin.3 art.149 CP Uc); „în cazul în care infracțiunile prevăzute la alineatele (1) și (3) ale acestui articol au cauzat vătămări corporale grave” (alin.(4) art.444 CP Mn); „atunci când această infracțiune... produce urmări grave pentru sănătate” (alin.3 art.110/a CP Al; alin.3 art.114/B CP Al; art.128/b CP Al); „atunci când, ca urmare sau cu ocazia săvârșirii traficului de persoane, victima decedează, se îmbolnăvește de o afecțiune psihică, suferă o mutilare, este afectată de virusul imunodeficienței umane (HIV) sau de sindromul imunodeficienței dobândite (SIDA)” (lit.g) art.6 din Legea Filipinelor din 26.05.2003 cu privire la combaterea traficului de persoane) etc.

Comun pentru toate ipotezele, desemnate prin astfel de sintagme, este că producerea urmărilor grave sus-nominalizate are ca efect transformarea infracțiunilor privind traficul de persoane din infracțiuni formale (așa cum sunt, de regulă) în infracțiuni materiale. De asemenea, în majoritatea cazurilor, făptuitorul manifestă imprudență față de urmările grave. Excepție constituie doar situația consemnată la alin.3 art.281 bis din Codul penal al Boliviei din 11.03.1997. Conform acestei norme, dacă din cauza acțiunilor sau inacțiunilor intenționate ale făptuitorului s-a produs decesul victimei, pedeapsa va fi cea stabilită pentru infracțiunea de omor.

În încheierea acestei investigații, se impun anumite **concluzii** privind analiza, prin prisma dreptului comparat, a circumstanțelor agravante ale infracțiunilor privind traficul de persoane:

1) în prezența intenției unice – care cuprinde atât vânzarea (cumpărarea) unui singur minor, cât și încercarea de a vinde (cumpăra) un alt minor – cele comise reprezintă în ansamblu tentativa la traficul săvârșit asupra a doi sau mai mulți minori;

2) în esență, folosirea situației de serviciu la săvârșirea infracțiunilor privind traficul de persoane constă în utilizarea poziției oficiale, pe care o deține făptuitorul, sau a atribuțiilor de serviciu ce i-au fost conferite în scopul săvârșirii infracțiunilor în cauză;

3) în acord cu art.41, 43 și 46 CP RM, numărul minim necesar pentru constituirea unui grup criminal organizat este cel de două persoane, nu cel de trei persoane; a ignora aceasta ar echivala cu ignorarea suveranității legislative a Republicii Moldova, care are dreptul să decidă, reieșind din propriile interese naționale, în ce măsură să implementeze în dreptul său intern normele internaționale pe care le-a ratificat.

Abrevieri:

CP Al – Codul penal al Albaniei din 27.01.1995
CP Ar – Codul penal al Armeniei din 18.04.2003
CP Fr – Codul penal al Franței din 22.07.1992
CP FR – Codul penal al Federației Ruse din 24.05.1996
CP Ge – Codul penal al Georgiei din 22.07.1999
CP Ger – Codul penal al Germaniei din 15.05.1871
CP Mn – Codul penal al Muntenegrului din 17.12.2003
CP RK – Codul penal al Kazahstanului din 16.07.1997
CP SI – Codul penal al Slovaciei din 29.11.1961

Referințe:

1. Criminal Code of the Azerbaijan Republic // <http://legislationline.org/download/action/download/id/1658/file/4b3ff87c005675cfd74058077132.htm/preview> (vizitat 03.06.2012)
2. Brînză S. Omorul săvârșit asupra a două sau mai multor persoane (lit.g) alin.(2) art.145 CP RM): analiză de drept penal // Revista Națională de Drept, 2010, nr.11, p.2-10.
3. Пудовичкин Ю.Е. Ответственность за преступления против несовершеннолетних по российскому уголовному праву. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002, с.151.
4. Tănase A. Circumstanțele agravante ale infracțiunii de trafic de ființe umane (alin.(2) și (3) art.165 CP RM) // Revista Națională de Drept, 2011, nr.1, p.26-35.
5. Ibidem.
6. Brînză S., Stati V. Săvârșirea infracțiunii de două sau mai multe persoane ca presupusă formă a participației penale: demitizarea unei concepții compromise // Revista Națională de Drept, 2008, nr.4, p.2-17.

7. The United Nations Convention against Transnational Organized Crime // <http://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf> (vizitat 03.06.2012)
8. Hadârcă I. Răspunderea pentru infracțiunile săvârșite în sfera circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analogelor și precursorilor acestora. - Chișinău, CEP USM, 2008, p.86.
9. Tănase A. Circumstanțele agravante ale infracțiunii de trafic de ființe umane (alin.(2) și (3) art.165 CP RM), p.26-35.

Prezentat la 28.06.2012

ARHIVAREA ELECTRONICĂ ÎN BIBLIOTECILE UNIVERSITARE

Natalia CHERADI, Ana GUDIMA

Catedra Biblioteconomie și Asistență Informațională

The article is devoted to the international movement Open Access (OA) to scientific knowledge, where the academic libraries have an important role. The purpose of the libraries is to provide institutional digital repositories, to ensure quality metadata and the security and stability of materials. The library implements ideas of Open Access and actively promotes the benefits of electronic archives among the researchers. The libraries actively participate in creation and maintenance of open electronic archives; contribute to the publication of OA journals. The journals and open access institutional deposits are considered today a new model of scientific communication.

În prezent, s-a amplificat mișcarea internațională a Accesului Deschis – Open Access (OA) la cunoștințe științifice, în care un rol important îl au bibliotecile universitare. Bibliotecile au misiunea de a constitui depozite digitale instituționale și de a asigura metadate de calitate, securitatea și stabilitatea materialelor. Bibliotecile implementează ideile Accesului Deschis și promovează activ beneficiile arhivării electronice în rândul cercetătorilor, fiind conștiente că aceasta este un imperativ al timpului și o nouă cale de acces și utilizare a conținutului digital.

Situația în lumea biblioteconomică se caracterizează prin dezvoltarea intensivă a mediului informațional, reprezentat de resurse științifice și educaționale electronice. Accesul Deschis a schimbat strategia de dezvoltare a bibliotecilor universitare, oferind oportunități mai mari de parteneriat în asigurarea informațională a cercetării științifice, în gestionarea bazelor de date, asigurarea calității resurselor electronice. Bibliotecile participă activ la crearea și menținerea arhivelor electronice deschise, ajută la publicarea revistelor OA. Revistele și depozitele instituționale cu acces deschis sunt considerate astăzi drept un nou model de comunicare științifică care schimbă paradigma publicării.

Publicarea în Accesul Deschis este digitală, on-line, gratuită și liberă de restricții privind drepturile de autor și de licențe. Ceea ce o face posibilă este Internetul și consimțământul autorului sau al titularului dreptului de autor. OA are potențialul de a maximiza investițiile în cercetare și de a spori progresul general al științei.

Există două mijloace principale pentru oferirea Accesului Deschis la articole de cercetare: *archive sau depozite (repozitorii) OA* și *reviste OA*. Arhivele OA fac conținuturile deschise fără a realiza recenzarea publicațiilor și pot aparține instituțiilor, universităților sau pot fi tematice. Acestea pot conține preprinturi, postprinturi sau ambele forme. Directoriul OpenDOAR (2000 arhive digitale) [1] și Registrul ROAR (2734 arhive digitale) [2] conțin repozitorii instituționale realizate în toată lumea.

Revistele OA, a doua formă de oferire a Accesului Deschis, necesită publicarea revistelor recenzate în directoriul DOAJ (Directory of Open Access Journals), 7587 reviste academice din 118 țări ș.a. [3]. Reviste științifice cu Acces Deschis sunt furnizate și de alte sisteme: E-Journals Library, Libertas Academica, The Public Library of Science (PLOS), Hindawi Publishing Corporation, BioMed Central, Free Full-Text Journals in Chemistry, Directory of Open Access Scholarly Journals in Education, Geoscience e-Journals, Free Medical Journals, Genamics Journal Seek [4].

Principalul motiv pentru care universitățile trebuie să aibă arhive instituționale este sporirea vizibilității și impactului cercetărilor realizate. Accesul Deschis la informația științifică este important, deoarece ajută cetățenii în exercitarea dreptului lor de a avea acces la rezultatele cercetărilor finanțate din fonduri publice.

Un rol important în implementarea Accesului Deschis la publicațiile științifice au arhivele instituționale. Scopul principal al acestora – de a face disponibile articolele și preprinturile, tezele de doctorat, rapoartele tehnice, lucrările conferințelor și alte documente electronice, dintre care multe nu au canale stabile de publicare, însă joacă un rol important în activitatea științifică și cea didactică.

Arhiva creată trebuie să corespundă protocolului de recoltare a metadatelor pe baza *Inițiativei Arhivelor Deschise (OAI)*. Există aproape 12 pachete open-source pentru crearea și menținerea arhivelor OAI-compliant. Cele mai importante sunt: Eprints (Southampton University), DSpace (Massachusetts Institute of Technology), și FEDORA (Universitățile Cornell și Virginia).

Răspândirea depozitelor electronice cu Acces Deschis la publicațiile științifice în lume este reprezentată după cum urmează (Fig.1).

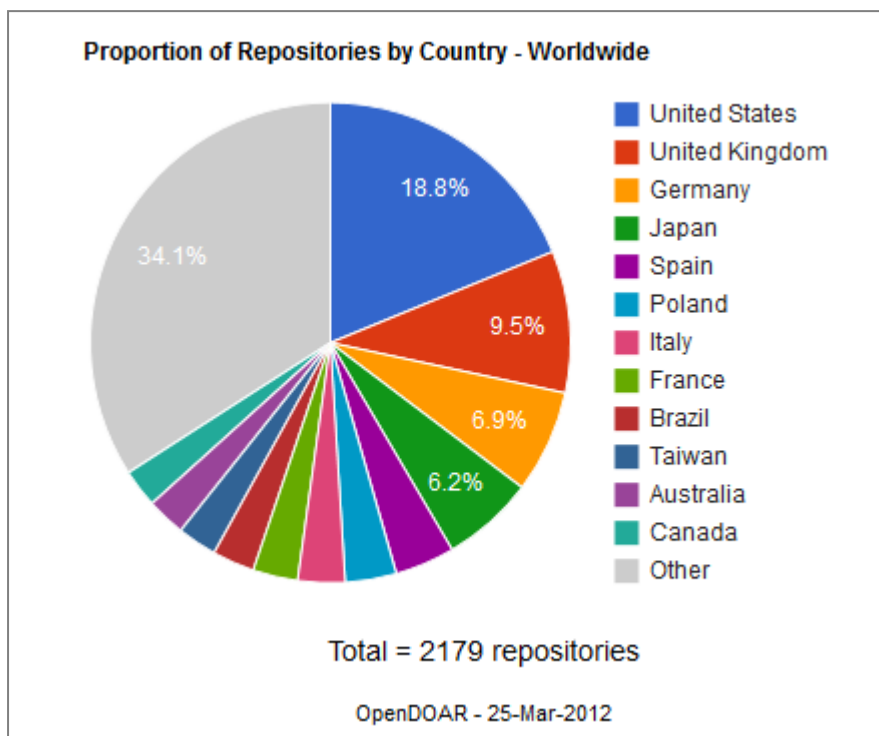


Fig.1. Ponderea depozitelor electronice pe țări (martie 2012).

Sursa: Directoriul OpenDOAR [<http://www.opendoar.org/>]

Contrastul este evident în situația țărilor în curs de dezvoltare în comparație cu depozitele OA din Vest, acesta fiind explicat, în primul rând, de o întârziere cantitativă. Nevoia de dezvoltare a arhivelor digitale deschise, ca cea mai eficientă modalitate de a conserva potențialul intelectual al țării, trebuie să fie recunoscută ca un obiectiv prioritar la nivel național. Din păcate, în țările post-sovietice, în comparație cu țările dezvoltate, deocamdată nu există programe la nivel național orientate spre realizarea pe scară largă a acestui obiectiv.

Cercetătorii sunt dispuși să arhiveze materialele, dar ar putea avea nevoie de educație și informare privind avantajele Accesului Deschis. Bibliotecile universitare ajută cercetătorii să depună o copie a articolelor în depozitul instituțional sau solicită de la cercetători să trimită articolele lor prin e-mail și apoi personalul bibliotecii le arhivează în depozitul instituțional.

Bibliotecile înregistrează într-un registru internațional ROARMAP politicile instituționale privind Accesul Deschis [5]. În conformitate cu normele elaborate de către universități, este asigurată integritatea și identitatea textului autorului din versiunea tipărită, atunci când materialul intră într-o arhivă electronică. În afară de politică, trebuie elaborat regulamentul arhivei instituționale deschise și prin ordinul rectorului personalul de cercetare trebuie să depoziteze în această arhivă versiunile electronice ale tuturor cercetărilor finalizate, inclusiv teze de doctorat, precum și lucrările publicate sau în curs de pregătire pentru publicare.

Deschiderea accesului la textul integral este în competența autorului. Accesul Deschis este încurajat, dar nu este și obligatoriu. Software-ul depozitelor permite autorilor să facă o alegere între accesul deschis (Open Access-OA) sau accesul restricționat (Restricted Access-RA).

Rezultatele cercetărilor demonstrează că pe plan internațional se autoarhivează spontan doar 15% din 2,5 milioane articole publicate anual [6]. Crearea unui repozitoriu instituțional și stimularea angajaților pentru autoarhivarea articolelor este un prim pas important în această direcție, dar nu suficient pentru a spori în mod semnificativ ritmul autoarhivării peste acele 15%.

Ranking Webometrics. Universitățile manifestă un mare interes pentru Ranking Webometrics, care reprezintă un clasament al universităților privind rezultatele prezentării activităților lor în spațiul virtual. În fiecare șase luni în Ranking Webometrics (clasamentul este publicat de două ori pe an) apar modificări destul de semnificative, care reflectă rezultatele universităților în vederea promovării lor în Internet. Conform unui clasament recent (noiembrie 2011), ASEM se poziționează pe locul 4561 din 12000 de universități (Fig.2).

Ranking Web of World Universities						
January 2012						
home	world countries	world rank	rank by country	european rank	latin american rank	
> home >	select continent >	universities of Moldova, Republic of				
Rank Data						
About Us	Rank of Universities of Moldova, Republic of					
About the Ranking	First Previous Next Last Universities 1 to 26 of 26					
Top Universities	WORLD RANK	UNIVERSITY	SIZE	VISIBILITY	POSITION RICH FILES	SCHOLAR
Top USA & Canada/Regional	2473	Academy of Economic Studies from Moldova / Academia de Studii Economice din Moldova	4,857	1,368	6,107	3,476
Top Latin America	3194	Technical University of Moldova / Universitatea Tehnica a Moldovei	5,057	2,970	4,492	3,938
Top Europe	4596	Free International University of Moldova / Universitatea Libera Internationala din Moldova	5,011	8,646	3,700	2,618
Top Cent. & East. Europe	5356	State University of Moldova / Universitatea de Stat din Moldova	2,834	7,442	4,571	5,196
Top Asia	5734	Nicolae Testemitanu State University of Medicine and Pharmacy / Universitatea de Stat de Medicina si Farmacie	11,489	8,645	4,155	2,989
Top South East Asia	6849	Balti State University Alecu Russo / Universitatea de Stat Alecu Russo	5,872	12,517	5,679	2,546
Top South Asia	8476	State Agricultural University of Moldova / Universitatea Agrara de Stat din Moldova	4,956	11,675	11,111	4,504
Top Arab World						
Top Oceania						
Top Africa						
Top Sub-Saharan Africa						
Country Scoreboard						
Previous Editions						
Best Practices						

Fig.2. Clasamentul Ranking Webometrics al universităților pe țări (ianuarie 2012).

Sursa: Ranking Web of World Universities [<http://www.webometrics.info/>]

Schimbările pozitive privind vizibilitatea cercetărilor pot fi realizate cu crearea depozitului digital. Topul arhivelor instituționale în lume poate fi analizat pe site-ul The Ranking Web of World repositories [7]. Implicarea bibliotecilor în promovarea repozitoriilor și asistența cercetătorilor pentru autoarhivare sporește procesul de creare a depozitelor digitale instituționale, dar este insuficient fără sprijinul administrației instituțiilor.

Astăzi, o sarcină importantă este depășirea barierelor între țări, precum și demonstrarea lumii științifice occidentale a potențialului țărilor în curs de dezvoltare. Colaborarea poate fi dezvoltată prin utilizarea comună a resurselor și a tehnologiilor, evitându-se astfel costurile (sau reduse la minimum) în crearea arhivelor cu acces deschis prin utilizarea unor tehnologii deja aprobate.

Arhiva Electronică a Academiei de Studii Economice@DSpace. Accesul Deschis la publicațiile științifice este o prerogativă esențială pentru Republica Moldova. Importanța accesului la informațiile științifice globale pentru țara noastră este incontestabilă: acesta sprijină dezvoltarea științifică și economică a societății. Însă, există unele obstacole în calea accesului deschis la cunoștințe în Republica Moldova:

- lipsa de sprijin guvernamental eficient;
- capacitatea financiară limitată a bibliotecii pentru achiziționarea publicațiilor științifice străine;
- lipsa încrederii pentru cadrul juridic și drepturile de autor;
- utilizarea insuficientă a tehnologiilor de Internet;
- lipsa de profesioniști.

Atât timp cât există această situație privind accesul la informațiile științifice actuale, oamenii de știință din țara noastră vor rămâne izolați, iar munca lor va avea un impact nesemnificativ asupra dezvoltării științei. Arhivele electronice cu Accesul Deschis pentru universitățile din țările în curs de dezvoltare reprezintă o „fereastră” în lumea științei, un instrument de difuzare a produselor intelectuale create și un mijloc eficient de schimb al rezultatelor cercetărilor cu comunitatea internațională.

Dacă cercetătorii occidentali sunt obișnuiți cu autoarhivarea, în Republica Moldova, chiar și cu ajutorul bibliotecarilor instruiți, acest proces este lent și nesolicitat în comunitatea științifică. Această situație poate fi

schimbată numai în cazul în care autoritățile la nivel universitar și CNAA, precum și organizațiile donatoare de granturi vor impune Accesul Deschis la rezultatele cercetării științifice, așa cum sunt înaintate cerințe față de publicarea rezultatelor cercetărilor doctoranzilor în revistele științifice de prestigiu.

Pentru procesul de dezvoltare a autoarhivării în țara noastră este oportună ideea susținătorilor OA, care apelează la autori de a încheia contracte cu editorii să nu transmită lor dreptul de autor, oferindu-le editorilor licența non-exclusivă de publicare – atunci nu vor exista obstacole juridice pentru autoarhivare. Este subliniat faptul că această abordare este în concordanță cu interesele comunității științifice.

În anul 2009, Asociația Bibliotecarilor din Republica Moldova s-a alăturat inițiativei internaționale Accesul Deschis, aprobând *Declarația privind Accesul Deschis la informație*. În conformitate cu recomandările declarațiilor internaționale, instituția noastră a lansat un proiect de creare a depozitului instituțional (IR).

Proiectul „*Open Access to content in Moldovan Higher Economic Education*” (Accesul Deschis la conținutul digital al învățământului economic superior din Republica Moldova) este finanțat de către Ambasada Regală a Norvegiei în România. Realizarea Proiectului va avea o contribuție importantă la calitatea educației, în special în contextul aderării Republicii Moldova la Procesul de la Bologna. Principalele obiective ale Proiectului sunt următoarele:

- crearea primului Repozitoriu Instituțional (IR) la Academia de Studii Economice din Moldova;
- analiza costurilor-beneficii și a soluțiilor software disponibile pentru IR; selectarea produsului adecvat cerințelor sistemului proiectat;
- proiectarea unei arhitecturi a IR pentru a îndeplini obiectivele și strategia de informare a ASEM, în conformitate cu prevederile Procesului de la Bologna, ținându-se seama de nevoile utilizatorilor pentru accesul la o varietate de surse de informare, cum ar fi publicații de bază, de instruire, teze, conferințe și simpozioane, date statistice, concentrându-se inițial pe domeniul economic;
- elaborarea designului și inițierea procedurilor viabile de autoarhivare a publicațiilor electronice (atât tipărite, cât și netipărite) în arhiva electronică deschisă, susținute de cercetare și educație;
- formularea strategiei pentru utilizarea metadatelor și aplicarea ei, în contextul practicilor și al nevoilor utilizatorilor, în conformitate cu dezvoltarea standardelor internaționale de metadata;
- perfecționarea procedurilor existente de evaluare a cercetării în Republica Moldova prin formularea recomandărilor cu privire la strategiile viitoare în acest domeniu;
- proiectarea și desfășurarea în comun a programelor de promovare a tehnologiilor de arhivare digitală în instituțiile de învățământ superior din Moldova ce vizează factorii de decizie, personalul profesionist academic, cercetătorii și alte comunități de utilizatori (inclusiv gradul de conștientizare a beneficiilor instituționale de depozitare a publicațiilor în IR), în scopul de a spori impactul și de a asigura succesul Proiectului.

Alegerea tehnologiei software-ului. Există o gamă tot mai largă de produse pentru depozite digitale, atât comerciale, cât și open source, care oferă diferite niveluri de funcționalitate și mai multe caracteristici (inclusiv pre- și post-publicare a materialelor); managementul fluxului de procese și sprijin pentru acordarea licențelor de arhivare, control și acces. Produsul DSpace a fost ales de instituția noastră după o analiză a softurilor utilizate în țările europene. Acest software este gratuit și, fiind implementat, se gestionează fără probleme. Standardele deschise sunt disponibile publicului în contextul în care sistemele pot coopera. Acestea permit dezvoltarea și interconectarea sistemelor în mod inovator, fiind încorporate în alte sisteme (sisteme administrative, portaluri, alte depozite digitale).

Arhiva Electronică prin utilizarea de software DSpace are interfața OAI-PMH, necesară pentru introducerea resurselor științifice electronice, deschise pentru integrarea lor liberă în registrele internaționale ale Open Access (DOAR, ROAR).

Tipul de metadata descriptive, care urmează să fie utilizat pentru a descrie conținutul de arhivare, este un aspect important în alegerea unui sistem. Există diferite tipuri de metadata și este important să se asigure ca depozitul să accepte cele care vor fi utilizate, de exemplu: IMS, Learning Object Metadata (LOM), METS, MODS, Dublin Core Calificat, SCORM, metadata de taxonomii pentru subiecte și pentru sistemul Digital Rights Management.

Gestionarea procedurilor de arhivare ține de depunerea full-text al pre-printurilor și post-printurilor pentru publicare în arhive, ceea ce va contribui la eficientizarea rezultatelor de cercetare. Deși majoritatea revistelor internaționale permite depunerea lucrărilor în IR, în Open Access, unii cercetători și editorii impun o perioadă

de „embargo”. Depozite, fie de Acces Deschis (OA) sau de Acces Închis (CA), sunt aspecte care vor trebui să fie luate în considerare la stabilirea celei mai adecvate soluții privind natura instituțională a producției academice din Republica Moldova.

Arhiva electronică instituțională reunește diverse colecții tematice de materiale electronice create de ASEM și este susținută tehnologic de Biblioteca Științifică. În arhiva electronică instituțională ASEM pentru conținutul de bază vor fi folosite publicațiile instituției noastre: Rapoartele științifice ASEM, Revista „Economica”, Revista „DEI”, Analele ASEM etc. Tehnologia elaborată de publicare a documentului în arhiva electronică ASEM include utilizarea versiunii electronice a documentelor, precum și scanarea acestora, în cazul absenței versiunii electronice. În paralel, vor fi dezvoltate colecțiile privind materialele educaționale, publicațiile facultăților, materialele conferințelor, în mare parte fiind protejate de ASEM.

Strategiile ASEM pentru autoarhivare vor permite asigurarea Accesului Deschis la toate cercetările instituției, pentru a maximiza impactul și ratingul rezultatelor cercetării și contribuția la dezvoltarea științei.

Concluzii. Depozitele digitale cu Acces Deschis la publicații reprezintă o nouă direcție de cercetare pentru biblioteci, instituții și universități. Ca orice inovație, aceasta include posibilități neexplorate, decizii neașteptate, probleme și perspective. Pașii importanți pentru bibliotecile universitare ar trebui să includă următoarele:

- formarea unui nou parteneriat între unitățile structurale ale universităților, precum și între universități;
- implicarea părților interesate și elaborarea politicilor, în conformitate cu prioritățile naționale și internaționale;
- dezvoltarea programelor și strategiilor de marketing pentru a instrui consumatorii începători ai autoarhivării, pentru a menține contacte strânse cu profesioniștii care lucrează deja cu arhivele electronice deschise;
- definirea domeniului de aplicare a depozitului și dezvoltarea serviciilor în funcție de conținut.

Printre avantajele Accesului Deschis la publicațiile științifice de la ASEM și, în general, pentru Republica Moldova menționăm următoarele:

- accesul prompt și comod al specialiștilor noștri la realizările științifice pe plan internațional, accesul oamenilor de știință din întreaga lume la publicațiile specialiștilor noștri;
- creșterea prestigiului cercetătorilor universitari;
- îmbunătățirea situației cu citările și influența acestora asupra altor cercetări;
- accesul la resurse suplimentare, în special rapoarte, materiale didactice și alte publicații electronice.

Evaluarea cercetării științifice în Republica Moldova se efectuează pe două niveluri. Nivelul inferior se desfășoară în cadrul instituțiilor științifice și de învățământ superior (Consiliul științific, Colegiul de redacție). La nivelul superior se efectuează de către Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare din Republica Moldova, reprezentând un grup de experți, care monitorizează activitatea științifică națională. Implementarea tehnologiei inovaționale IR în Republica Moldova va oferi noi posibilități de evaluare pentru CNAA pe bază de „măsurători” sau alte standarde pentru îmbunătățirea calității de investigare și integrare eficientă a cercetătorilor din Moldova în comunitățile internaționale științifice și educaționale.

Depozitul instituțional fiind creat, va aborda o nevoie reală exprimată de învățământul superior din Republica Moldova, conducerea instituțiilor urmând a fi implicată în evaluarea rezultatelor producției naționale de cercetare și punerea acestora la dispoziția comunității naționale și globale.

Exemplul oferit de Proiectul depozitului instituțional va încuraja alte universități și centre de cercetare din Republica Moldova pentru a crea repozitorii instituționale proprii sau să adauge materiale la cele existente. Această provocare, în cazul în care vor fi implementate în mod eficace, va consolida poziția învățământului superior din Moldova la nivel național și internațional, va maximiza contribuția bibliotecilor și capacitatea lor de a media în mod eficient relația între utilizatorii și informațiile de care au nevoie. Aceasta va contribui la ridicarea calității educației în contextul actual de reformare a învățământului.

Rezultatele Proiectului vor constitui un cadru strategic pentru dezvoltarea durabilă a politicilor naționale privind accesul la informație în întregul sistem al învățământului superior din Republica Moldova. Toate acestea vor duce, fără îndoială, la creșterea competitivității rezultatelor științei naționale, care a fost întotdeauna și va rămâne o provocare majoră la a cărei soluționare poate și ar trebui să contribuie biblioteca.

Referințe:

1. The Directory of Open Access Repositories – OpenDOAR [online]. Disponibil: <http://www.opendoar.org/>
2. Registry of Open Access Repositories [online]. Disponibil: <http://roar.eprints.org/>

3. Directory of Open Access Journals [online]. Disponibil: <http://www.doaj.org/>
4. EIFL-OA Moldova [online]. Disponibil: <http://eifloamoldova.wordpress.com/reviste-acces-deschis/>
5. ROARMAP: Registry of Open Access Repositories Mandatory Archiving Policies [online]. Disponibil: <http://roarmap.eprints.org/>
6. Зайцева Т.Н. Институциональный репозиторий Университета Хазар: открытый доступ к научным публикациям [online]. În: Труды Конференции Libcom 2010. Москва, 2011. Disponibil: <http://www.gpntb.ru/libcom10/disk/9.pdf>
7. The Ranking Web of World repositories [online]. Disponibil: <http://repositories.webometrics.info/toprep.asp>

Prezentat la 26.06.2012

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ИМИДЖ

Международная принадлежность политических партий Республики Молдова

Аурелия ПЕРУ-БАЛАН, Анжела КУШНИР

Институт европейской интеграции и политических наук, Академия наук Молдовы

În acest articol autorii abordează apartenența partidelor politice din Republica Moldova la marile familii europene, constituite pe principii democratice. Totodată, articolul conține și un trend al evoluției partidelor respective, în special în competițiile electorale. Actualmente, putem constata afilierea internațională a doar patru partide politice din țară: a Partidului Comuniștilor din Republica Moldova – membru cu drepturi depline al Stângii Europene, a Partidului Democrat – membru cu drepturi depline al Internaționalei Socialiste, a Partidului Liberal Democrat – membru observator al Partidului Popular European și a Partidului Creștin Democrat – membru observator al Partidului Popular European. În acest sens, putem vorbi despre imaginea internațională a unor partide politice din Republica Moldova.

On y propose une analyse de l'évolution électorale des partis politiques de la République de Moldova, affiliés à l'Internationale. De nos jours, seuls quatre partis politiques moldaves font partie des grandes familles politiques européennes et mondiales, 3 d'entre eux sont parlementaires: Le PDM est membre à pleins droits de l'Internationale Socialiste; le PCRM est membre de la Gauche Européenne; le PLDM est membre associé du Parti Populaire Européen. Le Parti Populaire Chrétien-Démocrate a été le premier à être affilié à la vie internationale, celui-ci étant dès l'an 1999 membre à pleins droits de l'Internationale Démocratique-Chrétienne; à partir de mars 2005, il est membre associé du Parti Populaire Européen.

Политическая модернизация и развитие демократических процессов в бывших союзных республиках обуславливают в настоящее время продвижение основных политических партий страны на континентальном уровне посредством принятия ими особых обязательств, а именно обязательств защищать и распространять ценности и идеалы, укоренившиеся в передовых демократиях. Как признавал Уолтер Липман ещё в начале 20-х годов XX в., «правительства действуют сегодня в соответствии с принципом, согласно которому недостаточно хорошо править собственными гражданами и убеждать народ, что действуюешь искренне для его благополучия. Они понимают, что для их блага мировое общественное мнение становится очень важным» [1].

В Республике Молдова на данный момент только четыре политических партии являются членами крупнейших европейских политических семей. Это Христианско-демократическая народная партия, Демократическая партия Молдовы, Партия коммунистов Республики Молдова и Либерально-демократическая партия Молдовы. Три из них являются парламентскими партиями. Исключение составляет лишь ХДНП, которая на парламентских выборах, прошедших 5 апреля 2009, года не смогла преодолеть избирательный порог в 4% [3].

Попытаемся кратко охарактеризовать, включая и избирательное резюме, каждое из вышеназванных политических формирований.

Христианско-демократическая народная партия (ХДНП)

В 1999 году ХДНП получила статус полноправного члена Международного христианско-демократического интернационала, будучи на тот момент единственной партией в Молдове такой важной международной принадлежности. В 2005 году она становится членом Европейской народной партии [2].

18 июня 2012 года Христианско-демократическая народная партия Молдовы заявила о своём решении выйти из Европейской народной партии. «Мы приняли это решение после длительного изучения внутренней ситуации в этом международном политическом объединении, которому принадлежит первенство в Европейском Парламенте и Европейской Комиссии и которое на протяжении многих лет оказывает решающее влияние на политику европейских институтов. Учитывая окончательный отказ руководства ЕНП от ценностей христианской демократии и его погружение в либерально-индивидуалистскую идеологию спекулятивного и антинародного капитализма, принимая во внимание отсутствие добросовестности и последовательности в ее отношениях с партнерами из посткоммунистических стран» [3].

тического пространства, Христианско-демократическая народная партия объявляет о своем решении отказаться от членства в Европейской народной партии» – отметил Виктор Чобану, председатель ХДНП. <http://noutati.md>

Европейская народная партия (ЕНП)

Существуют три основных условия, которые являются основополагающими столпами ЕНП, соответственно – и Европейского Союза: политические партии, которые хотят присоединиться к ЕНП, должны быть по своей сути христианскими, должны быть созданы на основе ценностей и способствовать развитию социальной рыночной экономики, что подразумевает функционирование на основе свободного рынка и равных возможностей. ЕНП выступает за свободу и ответственность, справедливость и солидарность, стремится к тому, чтобы ЕС стал федерацией, которая уважает традиции и культуру государств, входящих в него. Эти три основных условия должны быть соблюдены всеми членами, а также теми, кто претендует на членство в ЕНП.

Во время своего рабочего визита в Кишинёв, предпринятого в мае 2006 года по инициативе ХДНП, председатель ЕНП Вильфред Мартенс заявил, что обязанностью и долгом Европейского Союза является то, чтобы все европейские страны стали бы в итоге членами этой большой европейской семьи. В Кишинёве лидер ЕНП отметил, что «в Украине существуют две партии-члены ЕНП: партия экс-президента Виктора Ющенко и партия экс-премьер-министра Юлии Тимошенко. У нас также есть три страны Кавказского региона: Азербайджан, Армения и Грузия. Это всё европейские страны, но они имеют множество проблем. И я признаюсь, что ни в одной из этих стран я не увидел такого проевропейского менталитета, как в Молдове» [2].

Лидер ЕНП подбодрил членов ХДНП после провала выборов в апреле 2009 года, заявив, что такие резкие изменения происходят нередко в зарождающихся демократиях. Поэтому, отметил он, очень важно, чтобы ХДНП Молдовы осознала бы реальную возможность вернуться в большую политику и боролась бы за эту цель.

Отметим, что В. Мартенс и его коллеги из ЕНП содействовали обеспечению законности деятельности ХДНП в период, когда в 2002 году было предпринято несколько попыток объявить ХДНП вне закона. И тогда, когда у некоторых христианско-демократических депутатов были проблемы с органами правосудия, находившимися в политическом подчинении КПРМ, они остались на свободе во многом благодаря президенту ЕНП Мартенсу и депутатам Европейского Парламента, которые входят в состав группы Европейской народной партии в Парламентской Ассамблее Совета Европы.

Избирательное резюме ХДНП Молдовы:

Участие в парламентских выборах с момента обретения независимости РМ:

1994 Альянс ХДНФ	1998 БДК (Roșca/Snegur)	2001	2005	2009, 5 апреля	2009, 29 июля	2010
7,53% 6 мандатов	19,42%, 26 мандатов	8,24% 11 мандатов	9,07% 11 мандатов	3,04% 0 мандатов;	1,91%, 0 мандатов	0,53% 0 мандатов

Обратим внимание на тот факт, что после провала выборов от 5 апреля 2009 года, ХДНП разрабатывает стратегию, основанную на идее «переливания крови», или обновления, омоложения партийной элиты.

Стратегия «Великолепная 7» позиционирует молодых христиан-демократов в качестве борцов за обновление Конституции, социальной сферы и внешней политики. Запуск избирательной кампании также был беспрецедентным: в роли строителей 7 молодых политиков провели пресс-конференцию, посвящённую запуску кампании, на крыше 10-этажного строящегося здания в центре Кишинёва [5]. На самом деле, это была стратегия элегантного поражения в избирательной кампании, которую проницательно спрогнозировал лидер христиан-демократов.

Самые запомнившиеся лозунги ХДНП:

За правление с чистыми руками. 2001

Слушай своё сердце. 2005

Голосуй сердцем.

После скандального голосования от 5 апреля 2005 года, когда президентом страны был избран депутат от ПКРМ, партия утратила доверие и сегмент избирателей, который, похоже, навсегда отошёл к Либеральной партии. Депутаты от ХДНП проголосовали за второй срок президентства Владимира Воронина в условиях, когда коммунистам не хватало 5 голосов для его избрания.

Убывающий тренд в избирательной эволюции ХДНП позволяет сделать вывод о том, что присутствие партии в семье европейских народных партий не оказывает влияния на положительное восприятие христиан-демократов во внутреннем политическом пространстве. Таким образом с молдавской политической сцены исчез энергичный политический «гайдук» Юрий Рошка.

Отсутствуя на внутренней политической сцене, ХДНП пытается репозиционироваться на региональном уровне. 17 октября 2011 года в Кишинёве было созвано совещание партий-членов Христианско-демократической ассоциации Восточной Европы, которое прошло в штаб-квартире ХДНП. Христианско-демократическая ассоциация Восточной Европы была создана в 2009 году, в её состав входят христианско-демократические партии из 7 стран: Беларуси, Грузии, Армении, Латвии, России, Украины и Молдовы. Среди других дискуссионных тем была и тема предвыборной риторики христиан-демократов во время парламентских выборов. Функцию президента Ассоциации, вследствие ротации, исполняет в течение одного года лидер христиан-демократов Молдовы Юрий Рошка.

Либерально-демократическая партия Молдовы (ЛДПМ)

10 февраля 2011 года в Брюсселе Либерально-Демократическая партия Молдовы была официально принята в ряды Европейской народной партии (ЕНП), со статусом члена-наблюдателя ЕНП. Этот статус может быть изменён в зависимости от статуса Республики Молдова в ЕС: из члена-наблюдателя в полноправного члена.

ЕНП является самой многочисленной политической группировкой в Европе, в состав которой входят 79 партий из 39 государств. Европейская народная партия является самой большой транснациональной партией и была создана в 1976 году. Она с явным преимуществом выиграла европарламентские выборы. В прошлом созыве у неё было 288 мест (36,7%), а в нынешнем – 265 (36%). Последняя цифра не включает британских консерваторов, которые решили покинуть Европейскую народную партию, намереваясь создать новую группу [4]. Среди выдающихся личностей этой партии отметим немецкого канцлера Ангелу Меркель, председателя Европейской Комиссии Жозе Мануэля Барросо.

Больше всего членов ЕНП в Европарламенте из Германии (ХДС – 49 членов) и Великобритании (Консервативная партия – 28 члена). Остальные 9 политических образований имеют статус ассоциированного члена ЕНП. Среди них числятся также и 2 партии из Республики Молдова – ХДНП и ЛДПМ.

Электоральная поддержка

Новый статус ЛДПМ позволяет лидерам этой партии участвовать в деятельности ЕНП. В избирательной кампании по досрочным выборам Парламента Республики Молдова от 28 ноября 2010 г. ЛДПМ была поддержана ЕНП.

Поддержка со стороны европейских политических деятелей, оказанная лидеру ЛДПМ Владу Филату, внесла свой вклад в создание его образа «европейского избранника». 22 ноября 2010 года, в последнюю неделю кампании, в Кишинёв приезжает с визитом Вильфред Мартенс. На волне предвыборных мероприятий ЛДПМ запрашивает статус члена-наблюдателя Европейской народной партии. В связи с этим, предвыборный штаб ЛДПМ организовал специальную церемонию в Манеже – всеобъемлющее PR-действие, чрезвычайно соблазнительное для средств массовой информации. Здесь, в присутствии сотен членов и сторонников партии, Мартенс сказал, что «ЛДПМ является самой мощной партией в Молдове, и если бы он имел право голоса, то 28 ноября проголосовал бы за Влада Филата и его команду» [10].

Мартенс подчеркнул, что ЕНП нужен надёжный партнёр в Молдове – и это ЛДПМ. Необходимо отметить, что вопреки тому, что у ЛДПМ только статус члена-наблюдателя ЕНП, это предоставляет огромные возможности для укрепления позиций и имиджа премьера Влада Филата, т.к. он приглашается на все заседания глав правительств стран членов ЕС.

Отметим, что лидер ХДНП Юрий Рошка высказывал своё негативное отношение в связи с решением председателя ЕНП. Это событие трактовалось им как прямая ангажированность европейских поли-

тических субъектов. Рошка заявлял, что поддерживая неприкрыто В. Филата в избирательной кампании, Вильфред Мартенс может нанести серьёзный ущерб имиджу ЕНП и европейским институтам в целом. В рамках проведенной им пресс-конференции, лидер христиан-демократов призывал председателя Европейской народной партии отказаться от идеи поддержки ЛДПМ на выборах от 28 ноября и не принимать партию премьера Филата в европейскую семью либерал-демократов.

«Лично я не хотел бы, чтобы поспешное решение наших партнеров по ЕНП поставило бы их в очень сложную ситуацию, когда коллега по политической семье окажется на скамье подсудимых будучи обвинённым в очень серьёзных преступлениях, таких как организация массовых беспорядков, сопряжённых с нападением на силы правопорядка, повлекших за собой огромный материальный ущерб, а также в экономических преступлениях, таких как контрабанда в особо крупных размерах и др.» [6].

Электоральная эволюция ЛДПМ

Политический проект ЛДПМ является на сегодняшний день наиболее яркой моделью запуска и продвижения политической партии на внутривнутриполитической сцене. Партия была создана в 2007 году, на благоприятной волне обнадеживающих результатов, полученных Владом Филатом, который тогда был выдвинут кандидатом на должность мэра Кишинева от ДПМ. Филат получил тогда 6,83% голосов и был превзойден кандидатом от КПрМ – 26,64%, от ЛП – 18,31% и от АНМ – 12,26%. Такой результат был получен ДПМ в Кишинева впервые.

Вскоре после выборов, Влад Филат решает покинуть ДПМ и возглавить собственную партию. Образ «мятежного сына» достаточно долго сопровождал Влада Филата. 5 апреля 2009 ЛДПМ уже участвует в своих первых парламентских выборах, набрав 12,43% и, соответственно, пройдя 6%-ный избирательный порог, а ДПМ, набрав только 2,97%, осталась за порогом.

Таблица 1

Тренд избирательной эволюции ЛДПМ

2009, 5 апреля	2009 г., 29 июля	28 ноября, 2010
12,43%	16,57%	29,42%

Таблица 2

Доля избирателей, проголосовавших за ЛДПМ на парламентских выборах в городе Кишинёве

2009, 5 апреля	2009 г., 29 июля	28 ноября, 2010
15,62%	16,89%	28,44%

На парламентских выборах 2010 года Либерально-демократическая партия Молдовы получила более 50% голосов избирателей в районе Хынчешть (51,12%). Этот результат объясняется и действиями, предпринятыми правительством в помощь пострадавшим от наводнения, вызванного прорывом плотины на реке Прут. На выборах 2009 года ЛДПМ получила в районе Хынчешть более 17% голосов. В этом же районе расположено село Лэпушна – родина премьера Влада Филата. В других трех районах ЛДПМ получила более 40% голосов: в Тараклии – 49,14%, Яловень – 42,11%, Сорока – 41,15% [3].

Если взгляды Анджело Панебьянко приспособить к нашим политическим реалиям, то ЛДПМ будет представлять собой партию нового типа – профессионально-электоральную партию, в которой центральное место занимают профессионалы (эксперты, технологи), которые гораздо более полезны, нежели традиционные бюрократы массовых партий. В таких партиях лидируют те, кто занимает государственные посты, т.е. руководство является персонализированным [11].

Самые запоминающиеся лозунги кампании ЛДПМ:

Молдова без коммунистов! Молдова без Воронина (5 апреля 2009 года);

Молдова без бедности (2010).

Демократическая партия Молдовы

На заседании, проходившем в Нью-Йорке 21-22 июня 2010 г, Совет Социалистического Интернационала решил принять в свои ряды в качестве полноправного члена Демократическую партию

Молдовы (ДПМ). До этого времени, с 1 июля 2008 года, ДПМ обладала статусом члена Социалистического Интернационала (СИ) с совещательным голосом. Заявление на полноправное членство ДПМ было поддержано единогласно членами Комитета по этике СИ, в то время как заявления некоторых левоцентристских партий из других государств получили отрицательный отзыв. Члены Комитета по этике высоко оценили активное участие ДПМ в деятельности Социалистического Интернационала, отметив, что ДПМ является партией с богатыми традициями.

Социалистический Интернационал объединяет в своих рядах партии, способные содействовать продвижению социал-демократических принципов и ценностей как на внутреннем, так и международном уровне. Социинтерн является всемирной организацией социалистических, социал-демократических и трудовых партий. Сегодня СИ объединяет свыше 130 политических партий и организаций со всех континентов. После пересоздания в 1951 г., СИ развил свою деятельность в Европе, постепенно распространяясь по всему миру.

Избирательная эволюция ДПМ в качестве барометра политического центра в Республике Молдова

Период 2009-2010 годов характеризуется фазами спада и подъема в деятельности ДПМ. Переход Мариана Лупу из лагеря коммунистов в главу партии, которая только недавно потерпела поражение в предвыборной кампании 2009 года, набрав всего лишь 2,97% голосов, является ярким примером симптоматичной для молдавской политики функциональной модели, основанной на парадигме «лидер-локомотив». С момента своего создания в 1998 году ДПМ дважды терпела поражение в предвыборной борьбе на парламентских выборах: 25 февраля 2001 года и 5 апреля 2009 года.

В 2005 году ДПМ удалось вернуться в законодательный орган страны благодаря созданию избирательного блока «Демократическая Молдова» под эгидой бывшего мэра Кишинёва Серафима Урекяну. Отметим, что этот политический проект в короткой истории парламентаризма и демократической конкуренции в нашей стране остался одним из наиболее разумных и эффективных.

Таким образом, проследим электоральную эволюцию ДПМ в период с 1998 года (первые парламентские выборы, в которых она участвовала) до последних парламентских выборов 28 ноября 2010 г. [3].

Таблица 3

1998 г.	2001	2005	5 апреля 2009	29 июля 2009	28 ноября 2010
18,16%	5,02%	28,5% БДМ	2,97%	12,54%	12,72%

На парламентских выборах 1998 года общественно-политическое движение «За демократическую и процветающую Молдову», на основе которого была зарегистрирована ДПМ, занимает третье место, уступив только КПрМ и Блоку «Демократическая конвенция». Успех движения на выборах был в значительной степени предопределён авторитетом тогдашнего президента Республики Молдова Петра Лучинского, поддержавшего это движение.

Демократическая партия Молдовы, зарегистрированная Министерством юстиции 25 декабря 1998 года, участвует в парламентских выборах 2001 г., но не достигает порога в 6%, получив лишь 5,02% голосов избирателей. Условия, приведшие к спаду в партии: громкий переход председателя парламента Д.Дьякова в оппозицию президенту П.Лучинскому, коррупционные скандалы, в которых были замешаны члены семьи Дьякова. Все это нанесло серьёзный ущерб имиджу партии.

Выборы 2005 года являются менее значимыми для оценки избирательного потенциал ДПМ, так как на этих выборах ДПМ входит в состав избирательного блока «Демократическая Молдова». ДПМ была первой партией, которая после признания результатов выборов 2005 года объявила о своем решении выйти из состава избирательного блока «Демократическая Молдова», а затем проголосовала за второй президентский срок коммуниста Владимира Воронина.

В период 2005-2009 годов ДПМ прошла через кризис идентичности и политического позиционирования, который и объясняет более чем скромный результат на парламентских выборах 5 апреля 2009 г. – 2,97% голосов избирателей. Результат 1,61% голосов является вотумом недоверия, предъявленным кишинёвцами демократам [3]. ДПМ удалось пройти избирательный порог только в двух районах из тридцати двух: Единец – 7,97%, Орхей – 6,92%.

Имидж Мариана Лупу и его влияние на ребрендинг ДПМ

Выборы от 29 июля 2009 года практически реанимировали партию. Это произошло благодаря реализации «политического проекта Лупу», автор которого точно не известен, оставаясь до сих пор в общественном мнении на уровне спекуляций и политических слухов. Таким образом, можно говорить об успешной стратегии, которая вернула ДПМ в семью парламентских партий. Её результаты были потрясающими. Например, в городе Кишинёве ДПМ набирает 10,55% голосов по сравнению с предыдущим 1,6% от 5 апреля 2009 г. Демократическая партия получила в 11 районах свыше 11% голосов.

Лозунг кампании «Прекратить политическую войну» имел огромное воздействия на избирателей. Трагические события от 6-7 апреля разделили и повергли в страх молдавское общество. В этой ситуации необходим был лидер, который объединил бы общество. И им стал экс-коммунист Мариан Лупу.

Таблица 4

Электоральная эволюция ДПМ на парламентских выборах в Кишинёве

1998	2001	2005	5 апреля 2009	29 июля 2009	2010
18,98%	4,73%	28,12%	1,61%	10,55%	13,69%
ДДПМ	ДПМ	БДМ			

До сегодняшнего времени ДПМ является единственной партией в Республике Молдова, которая смогла после побед пережить и неудачи и вновь вернуть себе место в ряду правящих партий. Опыт других политических формирований на внутривнутриполитической сцене указывает на то, что единожды проиграв парламентские выборы, партии не могут вновь вернуться во власть. Таких примеров достаточно: Аграрно-демократическая партия, ХДНП (1994-2009, 5 апреля), Альянс «Наша Молдова», после неудачи на выборах 29 июля 2009 года объединившийся ЛДПМ.

Итак, налицо фактическая стабилизация электорального потенциала ДПМ. В 2010 году ДПМ использовала тот же приём в ходе избирательной кампании - персонализированное руководство: М.Лупу в качестве электорального локомотива. В ходе последней недели избирательной кампании (28 ноября 2010) и в избирательных списках партии под номером 2 появился олигарх Влад Плахотнюк, у которого весьма неоднозначная репутация. Именно по этой причине ДПМ на протяжении всей избирательной кампании была объектом «чёрного» PR-а, направленного против В.Плахотнюка, а следовательно – и против М.Лупу.

Незначительная разница между результатами ДПМ на парламентских выборах 29 июля 2009 года и 28 ноября 2010 года, т.е. стагнация избирательной динамики, позволяет сделать вывод о том, что появление в избирательных списках бизнесмена Влада Плахотнюка не принесло партии никаких политических дивидендов. Можно сравнить эту ситуацию с эффектом «сообщающихся сосудов»: с одной стороны, Влад Плахотнюк оказал финансовую поддержку социальным и благотворительным проектам ДПМ, которые способствовали росту электоральной поддержки партии, с другой – кампания по его дискредитации, организованная и широко медиатизированная лидером партии « За народ и страну» Серджиу Мокану.

Присутствие представителей бизнеса в политической элите позволило выдвинуть научную гипотезу о так называемом «захваченном государстве», суть которой сводится к тому, что крупные монополии, захватившие рынки, контролируются людьми, пришедшими во власть. Местные политологи даже запустили в оборот новый термин «олигархизация политической жизни». Показательными в этом смысле являются и некоторые заявления премьера Влада Филата, касающиеся рейдерских атак на банковскую систему страны [13].

ПКРМ

ПКРМ стала полноправным членом европейского левого движения 24 января 2007 года.

В период с 1979 по 1987 г. коммунистические партии Европы образовали отдельную группу. В 1989 году коммунистические партии Италии, Испании, Греции и Дании образовали группу Единство Левых/Объединенные Европейские Левые, которая стала европейской парламентской группой в 1994 году под названием Группировка конфедерации объединенных европейских левых, в которую вошли поли-

тические левые силы Франции, Италии, Испании, Греции и Португалии. С расширением ЕС в 1995 году, политические партии из северных стран, ставшие его членами, образовали группу Северные экологические левые, которая присоединилась к ОЕЛ, назвав новую политическую группу Группировкой конфедерации объединенных европейских левых/Северные экологические левые.

В настоящее время партия Европейские левые объединяет свыше 60 политических формирований, включая 25 партий – полноправных членов. Партия основана в 1998 году в Берлине. Её идеология: демократический социализм, еврокоммунизм, феминизм. Среди активных её членов – коммунистические партии Бельгии, Чехии, Финляндии, Дании, Греции, Италии, Румынии, Испании, Португалии, т.е. коммунистические партии Европы, левые зелёные партии, а также социалистические партии стран – членов ЕС. Главная цель партии – координация разработки политик и стратегий, необходимых левым партиям в борьбе с господствующей неолиберальной идеологией [10].

В Европарламенте представители Европейских левых действуют в рамках фракции «Объединенные европейские левые», председателем которой является Фаусто Бертино. После последних выборов в Европарламент, которые состоялись 7 июня 2009 года, депутаты разделились на восемь групп: семь фракций и 1 группа депутатов вне фракций.

ЕНП – Европейская народная партия – 264 мандата, %

С&Д – Прогрессивный альянс социалистов и демократов – 185 мандатов, %

АЛДЕ- Альянс либералов и демократов за Европу – 84 мандата, %

ЕКР – Европейские консерваторы и реформисты – 56 мандатов, %

Зелёные – ЕСА – Зелёные- Европейский свободный альянс – 56 мандатов, %

ОЕЛ/ЛЗС- Объединенные Европейские Левые/Лево-зелёные Севера – 34 мандата,

ЕСД – Европа за свободу и демократию – 27 мандатов, %

Независимые депутаты – 29 мандатов, %.

Итого 735 мандатов, на 50 меньше, чем в 2004 году.

На европарламентских выборах в 2004 году ОЕЛ получили 41 мандат [7].

Диаграмма № 1

Динамика избирательной эволюции КПРМ на парламентских выборах 1998-2010 г. [14]

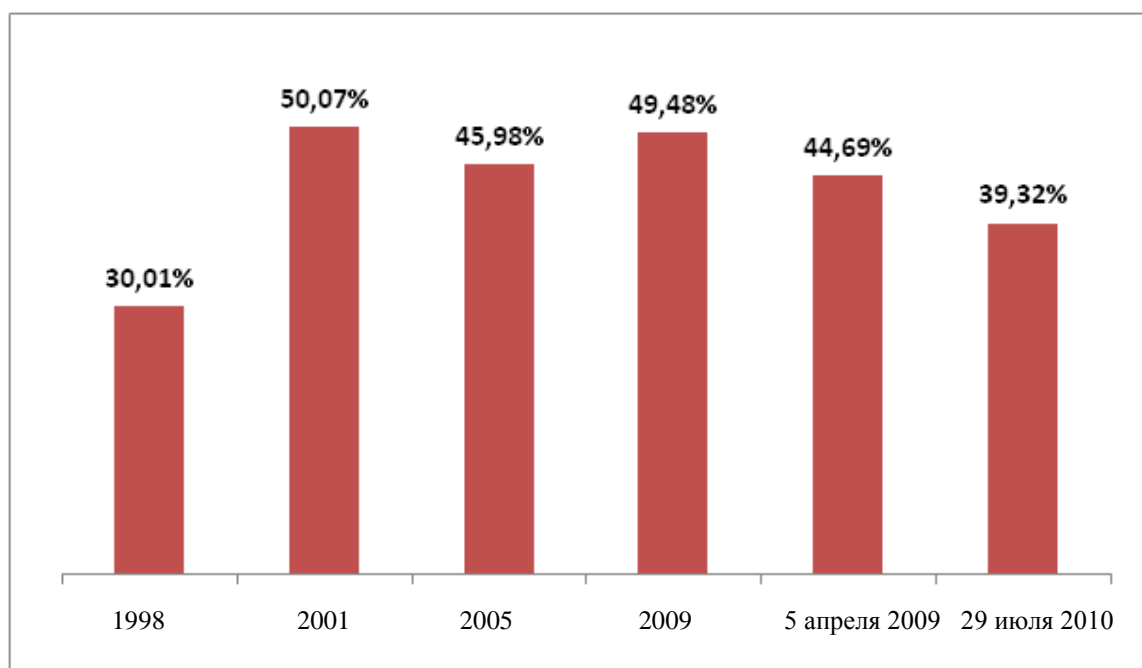
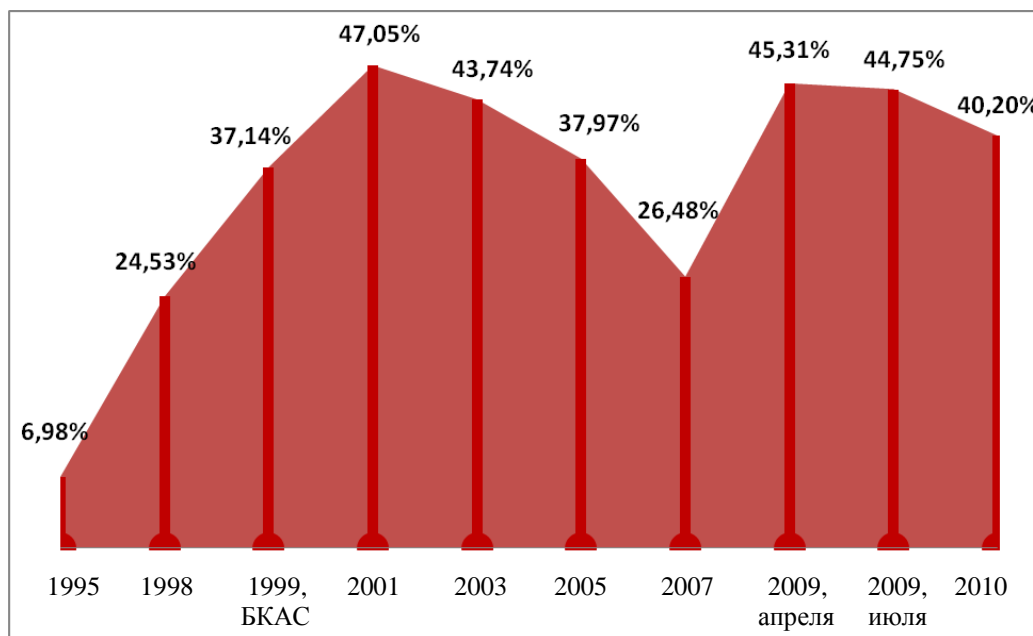


Диаграмма № 2

Электоральная эволюция КПРМ на парламентских выборах в Кишинёве 1995-2010 г. [14]



Примечание: На выборах в местные органы власти в 2011 году КППРМ получает в Кишинёве 46,07% голосов.

После августовского коммунистического путча 1991 года, который привел к краху советского колосса, по примеру Российской Федерации деятельность коммунистической партии в политической системе Молдовы была приостановлена. Однако в октябре 1993 года молдавский парламент принимает решение о восстановлении легитимности коммунистов.

Самые запоминающиеся лозунги кампании:

На парламентских выборах 2005 г.:

«Я голосую!» *EU votez*». EU ассоциируется с ЕС, а буква *e* в слове *votez* была символично заменена серпом и молотом.

На парламентских выборах 5 апреля 2009 г.

«Я голосую за стабильность!»

На внеочередных парламентских выборах от 29 июля 2009 года как эхо на события 6-7 апреля КППРМ избрала для кампании следующий лозунг:

«Защитим нашу Родину!»

На выборах от 28 ноября 2010 года:

«Молдова выбирает победу!»

Каков удельный вес и степень доверия к этим четырём политическим формированиям, обладающим международной принадлежностью, можно констатировать, исходя из результатов социологического опроса, проведенного IDIS «Вииторул» в конце сентября 2011 года [15]. На вопрос *Какова степень вашего доверия к политическим формированиям* получены следующие ответы:

Таблица 5

Название формирования	Очень большое доверие	Некоторое доверие
ЛДПМ	22%	34%
КППРМ	19%	20%
ДПМ	9%	29%
ХДНП	1%	8%

Громкие уходы из рядов и «мятежные сыны» КПРМ

5 ноября 2011 г. Игорь Додон и два депутата-члена КПРМ покидают парламентскую фракцию коммунистов. Этот жест, получивший широкую огласку и по-разному интерпретировавшийся средствами массовой информации, рассматривается в качестве потенциальной возможности решения конституционного кризиса, связанного с президентскими выборами. Перед этим И.Додон заявил на пресс-конференции, что избирательный тренд КПРМ снижается: 50% в 2001 году, 46% в 2005, 44% в июле 2009, 39% в ноябре 2010, 37% на местных выборах 2011 года. В современных условиях, по его мнению, без процесса модернизации, от которого лидеры КПРМ решительно отказываются, партия рискует тем, что не сможет больше никогда одержать победу на парламентских выборах и, следовательно, лишится возможности прийти к власти в стране.

Библиография:

1. Bernays Edward. Cristalizarea opiniei publice, 1923, p.44 pe www.cribd.com
2. Despre noi. www.ppcd.md
3. Rezultatele alegerilor. www.e-democracy.md
4. European People's Party pe www.epp.eu
5. Tănase V. Cei 7 magnifici la înălțime! // Flux, 2009, 10 iulie.
6. Roșca I. Teze în legătură cu vizita în Republica Moldova a dlui Wilfried Martens, președinte PPE, și susținerea exprimată de domnia sa lui Vladimir Filat și PLDM // Flux, 2010, 26 noiembrie .
7. Patrasconiu Cristian. EuroMonitor Extindere: Partidul Popular domina Europa http://www.euractiv.ro/content/section%7CreadStory/stID_4/pT_sumare/pID_1847/tot%C2%A0articolul.html
8. PLDM va deveni membru al Partidului Popular European <http://www.jurnal.md/ro/news/pldm-va-deveni-membru-al-partidului-popular-european-187067>
9. Wilfried Martens, președintele PPE, în vizită la PPCD // Flux, 2010, 28 mai.
10. Vlad Filat și PLDM lăudați de președintele PPE. Ați dat dovadă de o activitate strălucită în cele 14 luni de guvernare. www.unimedia.md
11. Panebianco Angelo. Political Parties: Organizations and Power. - Cambridge: Cambridge University Press, 1988, p.264.
12. FrontPress, Euro-alegerile: apatie și câștiguri pentru dreapta, eurosceptici și naționaliști, 08.06.2009.
13. Ciocan I. Ca să devii partid parlamentar în Republica Moldova trebuie să fii milionar. www.publica.md
14. Peru-Balan A. Trendul de imagine al PRCM (1993-2011): poziționarea și lupta pentru putere în științe politice, relații internaționale și studii de securitate. Vol.I. Sibiu: Editura Universității "Lucian Blaga", 2011, p.69-82.
15. Uniunea Europeană – marea provocare a Republicii Moldova. Sondaj la nivel național. // IDIS „Viitorul”, septembrie 2011.

Prezentat la 10.09.2012

ASPECTE PRIVIND ANALIZA DIMENSIUNILOR SOCIALE ALE POLITICII**Alexandru SOLCAN**

Catedra Științe Politice

La politologie, en tant que science qui décrit les phénomènes politiques, essaye de découvrir et de décrire le sens, l'objet, la motivation, la typologie de l'activité socio-humaine qui sont connus sous le nom de politique. La politique a eu toujours son influence sur chaque citoyen, même si celui-ci n'y participe pas. Pour comprendre l'essentiel de la politique, il faut analyser les aspects suivants: la genèse, la définition, les caractéristiques de la politique, ainsi que ses relations avec les autres domaines de la vie sociale, comme l'économie, la morale, le droit etc.

Ca știință ce urmărește să descifreze fenomenul politic, politologia probează capacitatea de a descoperi și descrie sensul, obiectul, motivația, tipologia (modelele) și finalitățile (scopurile) activității social-umane cunoscute sub numele de *politică*. Dintotdeauna, politica are implicații pentru fiecare cetățean, indiferent dacă acesta participă sau nu la procesul politic. La înțelegerea esenței politicii va contribui abordarea unor așa aspecte ca: geneza, definirea, trăsăturile politicii, precum și relațiile ei cu alte domenii ale vieții sociale: economia, morala, dreptul etc.

Geneza și definirea politicii. În practica omenirii toate formele istorice de conviețuire socială, precum și societatea, în general, poartă un caracter obiectiv, avându-și rădăcinile în natura umană, fiind determinate de anumite necesități și constituind un răspuns la exigențele timpului. Această constatare este valabilă și în cazul politicii.

Politica își are originile în caracterul colectiv al existenței umane. Viața socială constituie un proces permanent de interacțiune între oameni și comunitățile lor, care urmăresc anumite interese și scopuri. Conceptul de interes, în viziunea lui H.J. Morgenthau, constituie „esența politicii”, fundamentează politica drept o sferă autonomă de acțiune și de studiu, separând-o de alte domenii, precum economia, morala sau dreptul [1].

Caracterul individual al intereselor presupune o diversitate inițială de puncte de vedere, de atitudini și de percepții asupra unui subiect ce necesită lămurire. Acțiunea politică poate fi interpretată drept o modalitate de a adopta în mod rațional o soluție acceptabilă pentru o problemă comună. Dacă am fi de acord unii cu alții tot timpul, atunci politica nu ar mai fi necesară. Într-o formă mai generală, Hegel menționa: „Politica întrunește în sine toate celelalte interese”. O definiție a politicii o caracterizează ca fiind „procesul prin care un grup de oameni cu opinii și interese inițial divergente ajung la decizii colective socotite îndeobște ca fiind obligatorii pentru grupul respectiv și impuse ca o linie de conduită comună” [2].

Deși termenul „politică” este utilizat uneori în sens peiorativ sau ironic, pentru a critica obținerea de avantaje personale sub masca interesului public, fenomenul dat este o latură inevitabilă a condiției umane. În lucrarea lui Aristotel *Politica* omul este văzut ca „zoon politikon” [3] – animal politic, traducere ambiguă care trebuie înțeleasă numai eliminând conotațiile „zoologice” și „biologice” ale expresiei, care vrea să spună doar că este o „ființă socială”, neputând trăi în afara comunității [4].

Omenirea, pe parcursul dezvoltării sociale, a elaborat diferite metode, procedee și instituții pentru soluționarea problemelor politice. La etapă inițială, odată cu apariția primelor forme de concurență, problemele provocate de aceasta erau aplanate prin intermediul mecanismelor de autoorganizare socială: tradiții, obiceiuri, religie etc. Pe măsura complicării vieții sociale și apariției diferitelor forme de diferențiere apar interese deseori incompatibile. Asupra societății umane planează pericolul dezintegrării, iar de aici și necesitatea aplicării unor metode de reglare mai eficiente. Această necesitate își găsea soluționarea pe măsura instaurării statului în calitatea sa de instituție socială specifică preocupată de crearea unor norme de comportament social obligatoriu pentru toți. Prin impunerea statului, societatea cunoaște un nivel calitativ nou în reglementarea relațiilor și legăturilor sociale, unde fiecare simțea forța dominantă a puterii publice. La această etapă, în rezultatul unei dezvoltări sociale conștiente, putem vorbi despre apariția domeniului politic menit să asigure funcționarea de ansamblu a societății.

Apariția statului a demonstrat ineficacitatea obiceiurilor, tradiției, moralei, religiei în calitate de mecanisme de reglementare socială. Statul a devenit acea putere care nu doar promova diferite interese de grup, dar

și păstra ordinea și asigura stabilitatea vieții sociale. Totodată, tendința de a exercita un control asupra statului, precum și de a-l utiliza în promovarea anumitor interese a devenit un scop urmărit de diferite grupuri sociale. De aceea, lupta concurențială dintre partide și alți participanți la viața politică se dă pentru acaparea unei părți din împuternicirile acestei instituții. După caracterul său, reglementarea politică înseamnă utilizarea, pe lângă forțele proprii, a mijloacelor de constrângere aflate la dispoziția statului. Pentru unii autori (de ex., Robert E. Goodin, Hans-Dieter Klingemann) politica nu reprezintă altceva decât „folosirea constrânsă a puterii sociale” [5].

Prin urmare, politica a apărut în rezultatul tendinței firești de promovare a intereselor de grup, care aveau un caracter social și nu puteau fi soluționate fără intervenția puterii publice, care presupunea și aplicarea metodelor de constrângere. Fenomenul politic ia naștere în momentul în care un fapt social este gândit și înțeles politic, adică politizat, devenind expresia unor nevoi și dorințe convertite în cereri ale membrilor societății către sistemul politic. Așadar, politica a început să reglementeze nu toate interesele de grup, dar numai acelea care căpătau un caracter conflictual și necesitau implicarea în soluționarea problemei a unei terțe părți în persoana puterii publice.

Din cele expuse mai sus putem defini *politica* drept o *totalitate de relații constituite în urma interacțiunii dintre grupuri în scopul acaparării, menținerii și utilizării puterii publice având ca finalitate realizarea intereselor sociale*. În acest sens, politica este tratată drept rezultatul contradicțiilor ce apar între diferite grupuri ce concurează atât între ele, cât și cu guvernarea, care, la rândul său, constituie un grup special și de aceea apără nu doar interesele sociale comune, dar și cele personale. Unii autori consideră chiar că „politica poate avea multiple sensuri ce depind de semnificația care i-a fost atribuită cuvântului în fiecare caz concret în care a fost utilizat” [6].

În limbajul specific politologiei se operează distincții între politic și politică, apreciindu-se că dacă politicul este o componentă perenă, o trăsătură a vieții sociale, o caracteristică a esenței umane, politica reprezintă o formă dinamică de exprimare directă a opțiunilor în funcție de anumite condiții de loc, de timp și de interese social-umane. Pornind de la afirmația că „politicul nu poate fi conceput ca „ceva” ce ar putea exista în afara politicii sau care ar transcende-o; după cum nici politica nu poate fi considerată ca o activitate sau practică umană care ar absorbi întru totul politicul, în care acesta din urmă s-ar disipa”, sociologul V. Măgureanu consideră că „politicul reprezintă, mai degrabă, întreaga realitate politică a unei societăți și modul în care această realitate se organizează, se structurează și evoluează, iar politica – acțiunea sau practica politică”, lansând, totodată, îndemnul de-a privi politica și politicul „într-o strânsă interdependență, conlucrare și influență reciprocă” [7].

Încercarea de a face demarcare între politic și politică impune deosebiri între obiectiv și subiectiv, politicul dând expresie componentei obiective a relațiilor sociale. Politicul este ceea ce păstrează comunitățile umane, asigurându-le împlinirea și atingerea anumitor obiective. El este atât de profund integrat în social, încât nu poate fi exclus fără ca societatea sa nu se dezintegreze. Dacă politica dezbină, fiindcă sunt interese diferite, politicul este ceea ce le determină pe acestea să acționeze împreună chiar și atunci când există scopuri diferite.

Prin urmare, în încercarea de a distinge între acești doi termeni, fără a-i opune, conchidem că politica este interpretată ca un tip de acțiune sau practică umană, iar politicul reprezintă un domeniu deosebit al societății. În limbajul cotidian termenul „politică” de cele mai multe ori include ambele aspecte delimitate mai sus. Astfel definiți termenii politica și politicul, este greu a identifica un fenomen social care să nu aibă, în anumite condiții, o dimensiune politică.

Diferite ideologii, în tendința de a reduce rolul politicului în reglementarea socială, au exercitat o influență reală asupra funcționării sistemului de exercitare a puterii în societate. În mod special aceasta se referă la democrațiile occidentale, bazate pe concepțiile liberale, care încearcă să minimalizeze sfera de influență a politicului asupra societății prin sporirea atribuțiilor societății civile, libere de influența statului. De menționat că limitarea câmpului de acțiune a politicului are mai mult un caracter normativ, deoarece majoritatea conflictelor care apar în cadrul societății civile, oricum, sunt soluționate prin metode politice.

Spre deosebire de limitările liberale ale sferei politice, sistemele totalitare de exercitare a puterii privează statul de flexibilitatea necesară și transformă politica într-un mijloc specific de reglementare a conflictelor. În regimurile totalitare, atât relațiile de grup, cât și cele interpersonale sunt soluționate prin aplicarea de către putere a forței și a mijloacelor de constrângere. Prin aceasta lupta concurențială pentru puterea politică este

înlocuită de abuzul administrativ al puterii, iar politica, în calitatea sa de domeniu specific al vieții sociale și activitate umană, își pierde rolul și importanța.

Trăsăturile politicii. Abordarea politicii drept un domeniu specific al activității umane presupune existența unor caracteristici și particularități. Acestea, odată identificate și analizate în totalitatea lor, oferă un cadru general menit să faciliteze elaborarea unui demers teoretic ce ține de esența fenomenului dat și corelarea lui la aspectele și formele de manifestare practică. În literatura de specialitate politica este analizată sub diverse aspecte: ontologic, morfologic, ca proces [8].

Elucidarea aspectelor ontologice denotă preocupările pentru problemele fundamentale ale existenței politicii. Una dintre trăsăturile ontologice ale politicii este determinată de caracterul ei concurențial. Relațiile politice sunt expresia confruntării de interese dintre diferite grupuri sociale, care în procesul luptei pentru putere se conduc de anumite norme, reguli, valori, tradiții etc. Tendința obiectivă de realizare a aspirațiilor față de putere, exprimată în scopurile urmărite, generează dihotomia „acapararea – menținerea puterii”, care impune norme și standarde comportamentale diferite pentru actorii și instituțiile politice, reflectate în strategiile respective: aplanare – escaladare (a conflictelor), dialog – confruntare, tensionare – destindere.

O altă trăsătură ontologică a politicii derivă din caracterul temporar al balanței de forță stabilite între subiecții politicii. Imposibilitatea perpetuării statu-quo-ului este dovada unui grad înalt de mobilitate a relațiilor politice. Politica este un fenomen complex și neuniform generat de contradicții și antagonisme, exprimate printr-o împletire dialectică a acțiunilor conștiente și stihinice, organizate și dezorganizate. Acțiunile concrete de gestionare a treburilor societății, susținute de o parte a societății, sunt contestate de protestele unei alte părți nemulțumite de politicile promovate; legile și programele adoptate în scopul stabilizării vieții politice se ciocnesc de anumite tradiții și deprinderi; eforturile de reglementare și raționalizare a relațiilor politice sunt anihilate de reacțiile iraționale și imprevizibile ale unei părți a populației. Drept urmare, în practica politică unii subiecți ai politicii, în căutarea unei noi legitimități, se reorientează de la unele valori la altele, uneori diametral opuse.

Deși politica este o activitate predominant rațională a oamenilor, istoria abundă în practici când oamenii, sub influența unor factori de ordin subiectiv (credeințe, dogme, ritualuri, stări psihologice) reacționează neadecvat la evenimentele ce au loc în societate. Prin urmare, pe lângă aspectele raționale, care predomină, în politică își au locul și elemente iraționale.

Caracterul dur al confruntărilor din cadrul relațiilor de putere, finalitățile uneori imprevizibile fac din politică o activitate socială riscantă. Înfrângerea în alegeri, demiterea neașteptată, căderea guvernului, criza financiară etc. pot reduce la zero toate eforturile umane și investițiile materiale efectuate. Toate acestea califică politicul drept un domeniu cu un grad înalt de instabilitate. Pentru a compensa aceste situații, în practica politică sunt întâlnite cazuri de aplicare a unor metode netraditionale sau chiar ilegale, cum ar fi renunțarea la principii cu condiția păstrării puterii, încercarea de lichidare fizică a concurentului etc.

Una dintre trăsăturile ontologice ale politicii este incluziunea. Politica are proprietatea de a se extinde asupra oricărui domeniu al vieții sociale, imprimându-i, astfel, un caracter politic. Politizarea socialului constituie un proces eminent caracteristic societăților cu un grad înalt de organizare. Prin urmare, pe lângă problemele sociale a căror reglementare necesită o implicare permanentă a statului, în vizorul puterii pot apărea sau dispărea diverse probleme cu caracter temporal. Hotarele politicii sunt flexibile și, prin urmare, convenționale, determinate de contextul istoric și de prioritățile celor aflați la putere, precum și de obiectivele și acțiunile opoziției. Orice fenomen al vieții sociale poate însuși calitatea de politic în dependență de direcționarea interesului față de el din partea opiniei publice.

Ancorarea la categoriile de spațiu și timp de asemenea reprezintă o trăsătură a politicii ce ține de aspectele ei ontologice. Prin dimensiunea spațială politica capătă contur, identificându-se ca un domeniu în care procesele derulează cu grade diferite de intensitate, în dependență de condițiile de loc. De exemplu, la Chișinău pot avea loc manifestări de protest, pe când la Soroca, Ungheni sau Cahul evenimentele decurg în ritmul lor obișnuit. Centrele de tensiune politică pot fi diferite de cele ale politicii oficiale, influențând, într-un fel sau altul, elaborarea politicilor. Atunci când centrele de activism politic nu coincid cu cele ale politicii oficiale, iar legăturile informaționale sunt insuficiente, are loc o slăbire a spațiului politic al țării. Mai mult decât atât, există pericolul ca teritoriile respective să cadă sub influența altor centre de autoritate politică, chiar din afara țării. Factorul teritorial determină formarea opticii politice. Deseori, părerile subiecților de la periferie despre prioritățile și eficiența politicilor promovate nu coincid cu ale celor din centrul politic. Printre mecanismele

de depășire a acestei contradicții se înscriu: schimbarea plasamentului actorilor, analiza proceselor politice din punctul de vedere al condițiilor locale, descentralizarea organelor puterii de stat, crearea de către partidele politice a structurilor locale etc.

Politica are proprietatea de a derula în timp. Asemenea altor fenomene caracteristice societății umane, orice acțiune sau idee politică se înscrie într-un anumit proces istoric. În abordarea timpului politic se ține cont de două aspecte. Pe de o parte, timpul politic diferă calitativ de cel fizic, adică astronomic. Regimul temporal în care acționează oamenii în politică este unul rigid și reglementat, împuternicirile fiind strict delimitate sub aspect temporal. Pe lângă rigiditatea funcțională, timpul politic mai are calitatea de a se termina brusc. Prăbușirea regimului dominant, demisia guvernului, asasinarea liderului politic sunt doar unele exemple care vorbesc despre caracterul imprevizibil al timpului politic. Fiecare subiect își are timpul și ritmul său politic. Aceasta îl impune să-și coordoneze obiectivele, mijloacele și acțiunile în dependență de resursele și condițiile temporale.

Pe de altă parte, timpul politic este multidimensional. Procesele politice concrete se desfășoară în mai multe dimensiuni temporale: reale, istorice, epocale. Unul și același eveniment politic poate fi încadrat în diferite coordonate temporale, iar de aici și criteriile specifice de evaluare și apreciere. Unele evenimente își pierd în timp din semnificație, altele, din contra, devin mai grandioase. Cea mai sigură metodă de abordare rațională în depășirea contradicțiilor temporale s-a dovedit a fi aplicarea unei analize cu un grad cât mai mare de generalizare, care face posibilă o fundamentare teoretică a schimbărilor politice, identificarea unei linii logice globale, care asigură o evaluare mai corectă a evenimentelor ce se produc la nivel local.

Trăsăturile morfologice ale politicii țin de constituantele de bază și de componentele politicii. Din acest punct de vedere, o trăsătură importantă este prezența elementelor elitare și neelitare în calitate de subiecți principali ai politicii, din acțiunile și interacțiunile cărora se constituie domeniul vieții politice. Fiecare din aceste grupuri îndeplinește anumite funcții: elitele – de reprezentare a intereselor populației și de realizare a guvernării societății, iar grupele neelitare (masele) – de selectare și control asupra activității elitelor, de influențare și corectare a politicilor promovate.

Politica este rezultatul interacțiunii dintre cei care domină și cei care sunt dominați, un produs al coparticipării guvernaților și a guvernanților. La diferite etape ale procesului politic (de ex., în perioada campaniilor electorale) se pot modifica caracterul și capacitatea de coordonare a acțiunilor, funcțiile, importanța și influența exercitată. Elitele și masele sunt puse în legătură prin intermediul sistemului de reprezentare a intereselor sociale, constituit din asociații specializate (mișcări social-politice, partide, grupuri de presiune etc.) aflate în raporturi relaționale. Realizarea scopurilor politice presupune existența unor persoane și grupuri, care își propun să exprime și să apere interesele populației în mod profesional. Necesitatea și inevitabilitatea unei identificări și realizări permanente a intereselor populației transformă politica într-un mecanism global de reprezentare a cerințelor și necesităților grupurilor sociale. La etapa actuală, un rol deosebit în determinarea și promovarea intereselor joacă elaborarea și aplicarea diferitelor tehnologii politice.

O altă grupă de trăsături caracterizează politica în calitate de proces. Complexitatea relației „elită – mase”, urmările imprevizibile ale unor decizii, acțiunile sub impactul factorilor emotivi și iraționali, existența tendințelor centrifuge și alte manifestări similare sunt dovada caracterului acerb al concurenței pentru putere. Toate acestea imprimă politicii o mobilitate sporită, condiționează ritmul înalt al transformărilor politice, o fac extrem de volatilă, schimbătoare. Astfel, politica reprezintă cea mai dinamică componentă a domeniului social, unde permanent se confruntă entuziasmul și apatia, saltul și prăbușirea, speranța și dezamăgirea. Aceste oscilări creează premisele unor schimbări rapide sau chiar bruște de statut al subiecților, modificarea de norme și reguli în jocul politic, lărgirea sau limitarea spațiului politic. Istoria abundă cu exemple când într-un timp foarte scurt s-au risipit imperii și regimuri ce păreau de neclintit, radical s-a schimbat soarta unor state și lideri politici.

Totodată, schimbările politice, chiar și cele mai rapide, sunt, de regulă, expresia anumitor interese și obiective, valori și proiecte, idei și orientări ale forțelor ce acționează în domeniul politic. Prin urmare, politica este organic legată de medierea acțiunii instituțiilor, grupurilor, structurilor, organelor puterii, opoziției etc. și a diferitelor obiective doctrinare, care oferă o evaluare calitativă a prezentului și viitorului, propun direcții de proiecție a relațiilor sociale.

Relațiile politicii cu alte domenii ale vieții sociale. Între domeniile vieții sociale (politic, economic, moral, al dreptului etc.) există legături organice de condiționare și potențare reciprocă, în sensul ca unul fără

celelalte nu poate exista și, în același timp, cu cât fiecare dintre ele este mai eficient, societatea, în ansamblul ei, funcționează mai bine. Natura și specificul politicii ca fenomen social determină legătura acesteia cu alte domenii ale vieții, și anume: relațiile de interdependență dintre politică și economie, morală, drept, cultură etc.

Politica și economia. Politica și economia se află în strânse relații de interdependență. Legătura politicii cu procesele economice se reflectă, mai ales, în activitatea sistemelor politice, determinând în mare parte natura regimurilor politice.

Economia slabă generează centralizarea puterii, provoacă tendințe autoritare. Creșterea economică contribuie la instaurarea democrației pluraliste. Economia exercită influență asupra politicului prin sfera socială. Constituind suportul material al existenței oamenilor, domeniul economic, totodată, condiționează formele diferențierii sociale din societate.

Politica, la rândul său, deține pârgii de influență asupra proceselor economice. Oamenii, în dependență de componenta economică a intereselor lor, pot apela la modalitățile politice de realizare a acestora: înaintarea diferitelor cerințe față de putere, formarea partidelor și a mișcărilor social-politice, exprimarea de opinii la alegeri. Influența politicului asupra economiei poate avea un caracter triplu: pozitivă, negativă sau neutră. În mod ideal, metodele politice de reglementare se aplică în sectoarele unde resursele interne sunt insuficiente.

Procesul de producție și distribuție din societate generează probleme, o parte din ele purtând un pronunțat caracter politic, adică solicită implicarea instituțiilor politice în elaborarea și aplicarea unor metode și proceduri specifice de reglementare. Problemele economice capătă o formă mai acută în perioadele de transformări cu caracter sistemic, cum ar fi trecerea la un nou mod de producție. Ca regulă, aceasta este însoțită de apariția unor noi relații de producție și distribuție, care provoacă schimbări în structura socială a societății. Politica posedă mai multe pârgii de influență asupra procesului de producție-distribuție: prin modificarea normelor de drept și a formelor de proprietate, elaborarea mecanismelor de gestionare a proceselor de producție și redistribuire, alocarea resurselor bugetare. Totodată, reglementarea politică își are limitele sale dictate de legitățile interne de dezvoltare a domeniului economic. Deciziile politice neadecvate sau greșite pot periclita, pentru o perioadă îndelungată, procesul de producție.

Politica și dreptul. Există o afinitate naturală între drept și politică, care ia multiple forme. La etapa actuală, activitatea politică la toate nivelurile – local, național, internațional sau global – își are componenta sa legală. Constituțiile și regulile dreptului public, precum și instanțele care le interpretează și le aplică, stabilesc principiile formale ale practicii politice. Orice studiu cantitativ asupra comportamentului electoral sau legislativ trebuie bazat pe un studiu empiric al regulilor electorale sau legislative. Relațiile internaționale se bazează pe dreptul internațional.

În același timp, procesul de elaborare a legilor este o manifestare a puterii de stat. Legile sunt mediul prin care politicile sunt transformate în acțiuni. Prin definiție, legislativul nu este doar un corp care elaborează legi, ci și o arenă în care acționează politica, iar în multe țări o mare parte din legiuitori au ei înșiși o formație juridică.

Relațiile dintre politică și drept sunt determinate de specificul metodelor utilizate în reglementarea ordinii sociale și a tehnicilor de aplicare a puterii statului. Politica este orientată spre soluționarea intereselor anumitor grupuri, asigurându-le prioritățile în organizarea statală. Urmărind acest scop, instituțiile statului pot încălca legile sau imita respectarea lor. Sistemul juridic, la rândul său, este orientat, în esență, spre a reglementa spațiul social, în general, fără a avea anumite priorități. Dreptul face abstracție de interesele anumitor grupuri antrenate în concurența politică, înaintând cerințe egale, stabilind o limită de jos a ordinii sociale necesare unei bune funcționări a societății și a statului. Legiferând regimul politic, dreptul legalizează situația forței dominante din societate. Statul, ca institut de drept, veghează respectarea standardelor acceptate, creând în aceste scopuri organe speciale – Curtea Constituțională.

Orice constituție fixează structura formală a statului, specificând puterile și autoritățile guvernării centrale, precum și raporturile dintre aceasta și celelalte niveluri ale guvernării. În plus, constituțiile prevăd care sunt drepturile cetățenilor, fixând prin modul de reglementare limitele impuse guvernării. Rolul principal al constituției este să specifice „o hartă a puterii”. Constituțiile definesc structura guvernării, articulând modurile de manifestare a puterii și procedurile de legiferare. Astfel, constituția este o formă de inginerie politică, care legitimează anumite standarde.

Prin urmare, dreptul și politica se află în relații contradictorii de influență reciprocă permanentă. Dreptul limitează politicul prin impunerea unor restricții pentru actorii politici (interzicerea partidelor și a mișcărilor

politice de orientare extremiste și anticonstituționale, determină procedurile de aplicare a împuternicirilor puterii). Puterea politică stimulează schimbarea unor acte legislative ce intră în contradicție cu ordinea existentă, deseori fiind îndreptate împotriva adversarilor politici.

Politica și morala. Problema politicii și moralei este una care preocupă gânditorii din cele mai vechi timpuri. Diferitele puncte de vedere pot fi reduse la trei păreri radicale: unii neagă influența moralei asupra politicii (N.Machiavelli, G.Mosca, R.Mihels), alții, dimpotrivă, consideră morala drept bază a politicii (Platon, Aristotel, E.Fromm), dar sunt și cei care încearcă să unească politica cu morala în interesele statului (M.Gandi).

Politica și morala, în tendința de a reglementa comportamentul oamenilor, au trăsături comune, dar și particularități specifice. Atât politica, cât și morala au la bază contradicția dintre individualitatea persoanei și natura sa socială. Practica demonstrează că în motivarea comportamentului politic se împletesc două sisteme de coordonare, apreciere și orientare: politica și morala.

Deși conștiința politică și cea morală sunt de natură socială, ele reprezintă două metode diferite de identificare socială. Astfel, conștiința politică poartă un caracter logic-rațional și este orientată spre un scop, fiind legată de evaluarea concretă a problemei și a mijloacelor de atingere a scopului. Conștiința morală este o formă a gândirii iraționale, bazate pe principiile credinței; ea transferă omul în lumea lucrurilor ideale. Morala reprezintă un tip de gândire dihotomic „bun - rău”, făcând deseori abstracție de circumstanțele concrete. Dacă, promovând unele interese, actorii politici deseori se conduc de principiul conform căruia scopul scuză mijloacele, apoi abordarea morală exclude un asemenea comportament.

Această modalitate diferită de abordare capătă în practica politică o exprimare neunivocă. Contradicțiile se acutizează în cazul adoptării unor decizii principiale, cum ar fi: elaborarea perspectivelor de dezvoltare, identificarea priorităților, utilizarea violenței etc. Conflictul dintre politică și morala nu este unul permanent, el apare în anumite situații. În perioadele de criză prelungită morala se atrofiază, înregistrându-se o degradare morală a societății. Politica poate deveni promotorul unor valori antisociale, cum ar fi criminalizarea societății, ura între cetățeni etc.

De-a lungul timpului au fost identificate unele metode de aplanare a contradicțiilor dintre politică și morala: excluderea privilegiilor pentru elite, nații, confesii; căutarea consensului; instituționalizarea unor norme morale și crearea structurilor de supraveghere; crearea unui climat moral general în societate etc.

Sub aspect practic, problema constă în a ști cum influențează normele morale persoanele angajate în politică; totodată, normele morale ale societății pot fi substituite cu cele de grup, care deseori încearcă să justifice violența invocând scopuri nobile. Anume aplicarea normelor morale de grup la nivel social constituie un pericol ce poate duce la degradare morală, dând naștere unui nou tip de politică – amorală. Drept exemplu poate servi regimul bolșevic, care prin mașinăria sa propagandistică justifica și încuraja trădarea, denunțul în scopuri politice. Atunci când valorile moralei de grup coincid cu principiile general umane, sunt create condițiile pentru politica morală. Antipodul acestei situații este când elita politică ignoră normele morale.

Prin urmare, atât timp cât există politica și morala o soluționare definitivă a contradicțiilor este imposibilă. Politica nu poate fi scoasă în afara binelui și a răului, precum nu putem lipsi morala de influența pe care o exercită asupra comportamentului politic. Este important ca acestui conflict să i se dea forme civilizate prin umanizarea relațiilor politice și raționalizarea normelor morale.

Referințe:

1. Morgenthau H.J. Politica între națiuni: lupta pentru putere și lupta pentru pace. - Iași: Polirom, 2007, p.45,50.
2. Enciclopedia Blackwell a gândirii politice. - București: Humanitas, 2000, p.245.
3. Aristotel. Politica. - București: Antet, 1996, p.6,7.
4. Nay O. Istoria ideilor politice. - Iași: Polirom, 2008, p.70.
5. Goodin R.E., Klingemann H-D. Manual de știință politică. - Iași: Polirom, 2005, p.24.
6. Pîrvulescu C. Politici și instituții politice. - București: Trei, 2002, p.11.
7. Măgureanu V. Sociologie politică. - București: RAO Internațional Publishing Company, 2006, p.44,45.
8. Соловьев А.И. Политология: Политическая теория. Политические технологии: Учебник для студентов вузов. - Москва: Аспект-Пресс, 2000, с.41-47.

Prezentat la 08.10.2012

MARKETINGUL POLITIC ȘI PROVOCĂRILE LUMII CONTEMPORANE**Alexandru SOLCAN**

Catedra Științe Politice

Les sociétés postcommunistes subissent de profondes transformations. La crise des formes conventionnelles de participation politique dans les systèmes démocratiques avancés et le développement du processus de globalisation des dernières décennies, constituent le contexte qui nécessite la recherche de nouveaux schémas conceptuels d'analyse du domaine politique.

Le paradigme du marché économique constitue une nouvelle direction de la théorie politique qui est aujourd'hui très développée dans la science politique offrant des instruments nécessaires d'analyse de la réalité.

Actuellement le marketing politique est devenu un facteur important déterminant l'évolution des processus de l'espace publique et politique.

În contextul transformărilor profunde prin care trec societățile postcomuniste, al crizei formelor convenționale de participare politică în sistemele democratice avansate, al aprofundării proceselor de globalizare din ultimele decenii ce influențează instituțiile și procesele politice din întreaga lume are loc o căutare intensă a unor noi scheme conceptuale de analiză a domeniului politic. Paradigma pieței (economice) constituie o direcție nouă în teoria politică foarte activ dezvoltată astăzi în cadrul științei politice. Ea oferă instrumentarul necesar atât pentru analiza realităților la nivel macropolitic, cât și pentru descrierea practicilor social-politice concrete la nivelul individului și al grupului.

A devenit o realitate faptul că alegerile contemporane nu mai sunt, în exclusivitate, câmpul unor confruntări doctrinare, inspirate de valori ideologice, interese sociale sau geopolitice. Succesul electoral este rezultatul cumulativ al unei abordări în complex. Este terenul unde alături de interese și valori se confruntă (la nivel de aplicare) strategii și tehnici; o nouă paradigmă în studiul comportamentului politic, care a început să se constituie după cel de-al doilea război mondial. Obiectul de interes pentru studiul unei campanii electorale îl constituia plasarea alegătorului individual în centrul de interese ale investigației. Kenneth I. Arrow, laureat al Premiului Nobel în domeniul economiei pe anul 1972, în lucrarea sa *An Economic Theory of Democracy* (1957) construiește modele ale competiției dintre partidele politice, în care politicienii acționează ca actori ce urmăresc maximizarea utilității numărului de voturi câștigate de partidele lor [1].

În baza acestei noi abordări de cercetare s-au constituit mai multe școli distincte în domeniul comportamentului politic. Teoriile economice ale democrației au origini în aceeași perioadă, ele „au demarat aplicarea serioasă a conceptelor de raționalitate și interes individual în studiul comportamentului cetățeanului” [2]. Una dintre consecințele extinderii metodelor economice la cercetarea fenomenelor politice este teoria alegerii raționale, iar ca instrument fundamental folosit este acela „de a modela comportamentul actorilor politici după chipul și asemănarea lui *homo economicus*” [3]. Succesele aplicării tradiției economiei politice în cercetarea comportamentului politic al individului au permis lansarea și altor perspective provocatoare în aplicarea instrumentarului economic la cercetarea politicului. Unul dintre acestea este marketingul politic.

Expresie a unor cerințe practice obiective concentrate în necesitatea de a introduce raționalitatea în activitatea agentului economic care se desfășoară într-un mediu economico-social complex, marketingul reprezintă o activitate sistemică fundamentată științific, desfășurată de o entitate calificată în vederea obținerii unui răspuns favorabil din partea unui public predeterminat. O definiție de largă circulație ce s-a impus în ultimele decenii aparține lui Ph. Kotler, care în lucrarea *Managementul marketingului* subliniază că „marketingul este un proces social și managerial prin care indivizi și grupuri de indivizi obțin ceea ce le este necesar și ceea ce doresc prin crearea, oferirea și schimbul de produse având o anumită valoare” [4]. Asociația Americană de Marketing definește marketingul drept „proces de planificare și execuție a operațiunilor de concepere, stabilire a prețului, promovare și distribuire a unor idei, bunuri și servicii, în scopul derulării unor schimburi care să satisfacă obiectivele individuale și organizaționale” [5].

O sinteză a numeroaselor abordări ale marketingului ne conduce la concluzia că acest produs al secolului XX este un concept complex, cu multiple fațete, ce poate fi înțeles și aplicat cu rezultate deosebite, numai dacă

ținem seama de tripla lui dimensiune: filosofică, procesuală și metodologică. Marketingul modern este considerat astăzi factorul esențial al succesului unei organizații, indispensabil în dezvoltarea sa economico-socială, soluție miraculoasă ce rezolvă problemele acesteia, instrument de bază în atingerea marilor performanțe, dar și în evitarea riscului. El a devenit omniprezent întrucât „influențează viața fiecăruia, fiind mijlocul prin care oamenii li se asigură un nivel de trai decent” [6].

Dezbaterile care au avut loc în ultimele decenii referitoare la locul, rolul și perspectiva marketingului în societatea modernă au evidențiat tendința de extindere a domeniilor de aplicare a marketingului în diverse sectoare ale activității umane. Contribuția marketingului la dezvoltarea economico-socială impune o nouă direcție – accent sporit pe transferul conceptului și activității de marketing în sectorul non-profit. Avântul fără precedent al domeniului marketingului nelucrative, ce reflectă de fapt nivelul înalt de dezvoltare economico-socială, de civilizație al țărilor industrializate, a determinat apariția unor probleme deosebite pe care organizațiile non-profit încearcă să le rezolve prin explorarea beneficiilor marketingului. Marketingul non-profit își propune să asigure gestionarea rațională a acțiunilor sociale, creșterea cerințelor de o anumită natură din mediul social prin aplicarea conceptelor și tehnicilor de marketing în activitățile desfășurate de indivizi sau organizații, altele decât cele legate de profit. Misiunea lui constă în informarea, convingerea și motivarea oamenilor pentru susținerea unor cauze sociale și încurajarea participanților activi prin promovarea ideii că acțiunile lor sunt benefice atât pentru indivizi, cât și pentru societate în ansamblul ei.

Un loc aparte în cadrul activităților nelucrative îl ocupă marketingul politic și, mai ales, cel electoral, „chemat să ofere mijloacele necesare cunoașterii caracteristicilor comportamentale ale electoratului, identificării sensibilităților sale față de diferitele probleme ale vieții social-politice” [7]. Conceptualizarea marketingului politic ca disciplină emergentă la nivel mondial a început în debutul anilor '70, în zona marketingului social, și s-a extins la sfârșitul anilor '80. Ascensiunea ulterioară a marketingului politic a fost provocată de schimbarea viziunii asupra organizațiilor și instituțiilor, cetățenilor, dar și asupra societății, în general. Organizațiile politice erau abordate ca instituții furnizoare de produse sociale, cetățenii au început să fie analizați în calitate de clienți ai diverselor instituții social-politice, iar societatea, în totalitatea ei, drept un mecanism global de transfer de bunuri simbolice. Fenomenul a cunoscut o asemenea amploare, încât cunoscutul politolog american G.Almond plasează marketizarea alături de globalizare și democratizare ca fenomene și procese care „au început să transforme condițiile de viață din multe națiuni” [8].

Propunându-și adaptarea demersului comercial la viața politică, marketingul politic include în sfera sa atât ansamblul proceselor de influențare, cât și metodele de studiu ale nevoilor și aspirațiilor populației, constituind un real suport pentru organizațiile politice și puterile publice în definirea obiectivelor și programelor lor. Rolul politicului în cadrul unui sistem deschis este să răspundă cerințelor sociale. În realizarea acestei importante funcții, partidele politice au sarcina să cerceteze minuțios setul de așteptări și caracteristicile publicului căruia i se adresează. Pentru a îndeplini acest deziderat, marketingul politic împrumută din sociologie și psihologie tehnicile de analiză a societății. Promovarea partidelor, programelor politice, a candidaților, a programelor de guvernare etc. se face, de asemenea, cu ajutorul marketingului politic. În aplicarea acestui obiectiv din economie se preiau principiile (tehnicile) de promovare a produselor care sunt fundamentate pe aceeași logică de creare a unui orizont de așteptări și de influențare a consumatorului pentru acceptarea și achiziția unui produs. Tot mai multe partide, lideri politici, instituții centrale și organizații non-guvernamentale acordă o atenție sporită acurateței comunicării, precum și tehnicilor și metodelor specifice marketingului politic.

Aplicarea tehnicilor de marketing în domeniul politici și ale politicului sunt tratate, deseori, drept factor declanșator cu impact negativ. Marketizarea politicului ar încerca, chipurile, să abată procesele de la mersul lor firesc, iar prin aceasta ar constitui o imixtiune din exterior în scopul atingerii unor obiective individuale, deseori egoiste. Toate aceste critici au făcut ca marketingul să nu aibă întotdeauna o reputație prea favorabilă. De aici și pericolul de a fi marginalizat dacă nu va încerca să vină cu un răspuns prompt și eficient noilor provocări.

Să recunoaștem că realitatea politică abundă cu exemple care pot alimenta asemenea puncte de vedere. Într-adevăr, suntem martorii unui veritabil război, când cetățenii devin ținta unui tir de artilerie susținut de mijloace și procedee tot mai sofisticate, multe dintre ele având drept finalitate manipularea opiniei publice în forme mai mult sau mai puțin discrete. Subscriem păreri lansate în diferite analize, potrivit căreia marketingul politic a devenit la etapa actuală un factor important, care în mare parte determină evoluția proceselor

din spațiul public, în general, și cel politic, în mod special. Însă, a vorbi despre tendințele de marketizare a politicului drept o incluziune artificială în evoluția firească a proceselor înseamnă, din punctul nostru de vedere, a rămâne sub aspect teoretic și conceptual cel puțin la nivelul mijlocului secolului trecut, iar sub aspect practic – a face abstracție de noile tendințe din domeniile conexe ale sistemului social global. Desigur, putem constata unele cazuri de abuz sau de aplicare inadecvată a noilor tehnologii. Aceasta, însă, nu reprezintă o regulă, dar, mai degrabă, o abatere de la esența fenomenului propriu-zis, ea fiind condiționată, la rândul său, de factori de ordin etic, moral și legal. Pentru practicienii marketingului este de o actualitate vitală înțelegerea limitelor dintre responsabilitate și ce trebuie el să influențeze [9]. Problemele cu care se confruntă marketingul ca disciplină „recomandă schimbarea fundamentală a rolului și a scopului lui: de la manipularea clientului la implicarea reală a acestuia; de la considerat secundar la rolul de purtător al credibilității firmei” [10].

În pofida obstacolelor ce apar în cale, marketingul politic cunoaște o dezvoltare continuă. În literatura de specialitate sunt identificați un șir de factori esențiali, de ordin obiectiv, care au condus și conduc în continuare la o largă dezvoltare a marketingului politic. Dacă e să ne referim la realitățile politice din Republica Moldova, vom menționa în mod special impactul proceselor legate de deschiderea sistemului și al celor provocate de pătrunderea și extinderea noilor tehnologii de comunicare.

Deschiderea sistemului a condiționat democratizarea și dinamizarea mediului social. Schimbările rapide ale mediului influențează obiectivele, programele, activitățile și rezultatele organizațiilor, iar o cunoaștere riguroasă, o monitorizare permanentă a lor asigură multiple avantaje în planul rezultatelor obținute [11]. „Prin intermediul marketingului politic se poate realiza o radiografiere pe orizontală și pe verticală a cerințelor individuale și a funcționării grupurilor sociale” [12]. Organizațiile politice trebuie să-și adapteze continuu strategiile, întrucât modificarea mediului duce la anularea calității strategiilor care au avut succes ieri și deci este nevoie de altele pentru mâine. Multiplicarea alegerilor în sectoarele politic, profesional, național, local, ca rezultat direct al deschiderii sistemului, favorizează dezvoltarea tehnologiei comunicaționale și lărgiște piața marketingului [13].

Concurența din ce în ce mai dură, ce capătă noi dimensiuni datorită aceleiași deschideri sistemice, reprezintă un alt factor de promovare mai intensă a marketingului, cu atât mai mult cu cât concurența se desfășoară și la scară globală, oferind, pe de-o parte, oportunități, iar, pe de altă parte, amenințări. Marketingul poate oferi soluții pentru a face față concurenței și a ieși învingător în competiția politică.

Revoluția tehnologică și, legată de aceasta, apariția noilor mijloace de comunicare au făcut ca comunicarea să devină un factor determinant în spațiul politic. Pe lângă faptul că au provocat schimbări esențiale în relațiile social-politice prin plasarea sferei publice ca sferă a socialului care începe să substituie „uzul public al rațiunii” cu „consumul depersonalizat” al societății de masă (proces teoretizat de către J.Habermas [14]), noile tehnologii au deplasat accentul pe formă, dându-i prioritate în confruntarea sa dialectică cu conținutul. Totodată, ar fi greșit să afirmăm că conținutul nu mai contează; aceasta ar fi o constatare antidialectică. Desigur, conținutul contează, însă atunci când el este unul aproape identic, unicul lucru care face diferența este forma. Or, în disputa politică, ca și în orice competiție, contează factorii ce pot face diferența care și asigură câștigul.

În literatură sunt menționate și alte circumstanțe care favorizează actualitatea marketingului politic. Dintre acestea menționăm existența unui electorat tot mai avizat, sofisticat și informat datorită impactului noilor tehnologii informaționale, precum și succesele obținute de științele socioumanistice, în special ale celor ce țin de studiul comportamentului social: psihologie socială, sociologie, științele comunicării, economie politică etc.

Toți factorii analizați sau menționați mai sus determinată accentuarea rolului importanței marketingului în activitatea organizației, dar impun cu necesitate restructurarea și reevaluarea modului de desfășurare a activității de marketing, o reexaminare a căilor prin care marketingul poate fi introdus și acceptat ca filosofie de acțiune politică. De aceea, marketingul transferat asupra activității organizațiilor politice trebuie privit ca „o filosofie foarte simplă” ce impune ca acestea să înceapă cu identificarea și specificarea nevoilor cetățenilor, mobilizând apoi eforturile și resursele disponibile, pentru a realiza o relație de schimb reciproc satisfăcătoare, de care să beneficieze ambele părți [15].

De menționat că domeniul de aplicare a marketingului politic nu se reduce la cadrul electoral. Unii chiar confundă aceste noțiuni suprapunându-le. Mai mult decât atât: marketingul electoral nu este decât una dintre specializările marketingului politic, o formă a sa de manifestare, adevărat, poate cea mai importantă (dacă pornim de la ideea că obiectivul oricărei acțiuni politice este puterea politică, iar câștigul în alegeri permite

atingerii lui). Cu toate acestea, unii cercetători constată o „asimilare a marketingului politic cu cel electoral” [16]. Drept exemplu este adus Michel Bongrand, unul dintre pionierii marketingului electoral din Franța, care în 1986 definea marketingul politic drept „ansamblu de tehnici având ca obiectiv favorizarea adecvării unui candidat la electoratul său potențial, cunoașterea lui de către cel mai mare număr de alegători și de fiecare dintre ei, crearea diferenței față de concurenți și adversari, optimizarea, cu un minimum de mijloace, a numărului de voturi necesar victoriei în decursul campaniei” [17].

Într-o altă perspectivă, unii specialiști subliniază că marketingul politic este o întreprindere mai generală care aplică o strategie de ansamblu ce integrează în proporții variabile, alături de tehnici de publicitate și relații publice și alte mijloace, de la sondaje și până la media de masă. El folosește un ansamblu de teorii, metode și practici sociale inspirate din marketingul comercial, destinat influențării opiniilor, atitudinilor, comportamentelor cetățenilor în vederea susținerii unui om, grup sau proiect politic [18].

Prin urmare, marketingul electoral nu este decât o parte a marketingului politic, el interesându-se de mijloacele luptei electorale, ajutând partidele și candidații să conceapă și să desfășoare o campanie eficientă. „Marketingul politic își dovedește utilitatea pornind de la organizarea unei structuri politice, continuând cu prestația pe piața politică și mergând până la actul de guvernare” [19].

După acapararea puterii, orice formațiune politică își propune menținerea ei și aici marketingul politic oferă soluțiile unei bune guvernări prin specializarea sa „Marketingul guvernamental și al administrației publice”. Marketingul guvernamental vizează concepte, principii, metode și tehnici pentru înțelegerea și perfecționarea activităților de marketing și de execuție din instituțiile publice și a comportamentului de marketing al funcționarilor publici, permanenți și/sau aleși din sectorul public. Prin optica și conținutul pe care le promovează, marketingul în administrația publică impune funcționarilor un nou mod de conduită care presupune, deopotrivă, receptivitate față de cerințele cetățenilor, capacitate înaltă de adaptare la evoluția cerințelor și exigențelor societății, spirit novator, transparență, flexibilitate în mecanismul de funcționare a instituțiilor publice, viziune unitară asupra activităților desfășurate și eficiență maximă, obținute ca rezultat al orientării efective a activităților către nevoile reale ale cetățenilor. Promovarea marketingului în domeniul administrației publice este o problemă inedită în cadrul reformelor social-politice și economice din Republica Moldova.

Tendențele lumii contemporane marcate de globalizare impun aplicarea marketingului politic în promovarea atât a intereselor statelor, cât și ale formațiunilor politice ce depășesc cadrul național. Astfel, marketingul politic internațional este un alt răspuns la provocările lumii contemporane abordate la nivel global.

Necesitatea aplicării marketingului politic se resimte și la nivelul organizațiilor, iar partidele politice rămân o piesă importantă în competiția politică. Într-o abordare sistemică, în cadrul unui regim politic democratic partidele politice au rolul de a realiza legătura cu mediul. Determinată de aceasta, creșterea complexității organizațiilor politice este un factor ce deschide perspective marketingului prin rolul important pe care îl are acesta în adaptarea structurilor organizatorice, a sistemelor de operare, comunicare, remunerare, precum și a activităților de training în vederea realizării obiectivelor trasate. Prin urmare, „structurile politice pot fi cercetate ca fiind nuclee de reechilibrare a disfuncționalităților sociale și chiar în interiorul instituțiilor” [20]. Pornind de la aceasta, aplicarea instrumentarului de marketing devine o necesitate vitală pentru partidele politice: „cu cât structurile politice vor întârzia implementarea marketingului, cu atât situația lor se agravează” [21].

Din cele menționate mai sus constatăm ca marketizarea politicului este un fenomen obiectiv; el este nu atât cauza cât efectul unor procese și tendințe ce au marcat domeniul social-politic în a doua jumătate a secolului XX. De aici și constituirea marketingului politic în calitate de preocupare specializată a științei politice la dimensiunea sa aplicativă, care nu este un moft, ci o necesitate, un răspuns la noile provocări ale timpului politic. Urmărind tendințele ce se produc la nivel global, este ușor de prevăzut că actualele provocări pentru marketingul politic țin de domeniul aplicării noilor tehnologii informaționale: Internet, e-mail, telefonie mobilă. Astăzi tot mai mult se vorbește despre influența și impactul Internetului prin rețelele sale de socializare asupra spațiului politic.

Prin urmare, marketingul politic constituie un demers original în problematica analizei pieței politice, a programelor și campaniilor de comunicare de tip politic și public de la nivelul organizațiilor și instituțiilor politice. Instrumentarul conceptual economic adaptat la problematica domeniului politic servește analizei și evaluării mecanismelor sociale care fundamentează opțiunile populației pentru anumite teme, idei sau proiecte politice și guvernamentale, precum și comunicării publice în context electoral, fenomene ce determină dinamica raporturilor între guvernanți și cetățeni într-o societate democratică. Totodată, adaptarea instrumentarului

existent, în paralel cu elaborarea unor abordări inedite prin prezentarea instrumentelor conceptuale necesare dezvoltării unor proiecte metodologice de analiză a proceselor de acțiune politică, rămâne a fi un imperativ și, în același timp, o provocare pentru știința politică aplicată la etapa actuală.

Referințe:

1. Miroiu A. Fundamentele politicii. Vol.1. - Iași: Polirom, 2006, p.23.
2. Robert E. Goodin, Hans-Dieter Klingemann (coord.). Manual de știință politică. - Iași: Polirom, 2005, p.205.
3. Miroiu A. Op. cit., p.8.
4. Kotler Ph. Managementul marketingului. - București: Teora, 1997, p.35.
5. Ce este marketingul? // http://businessportal.md/additional_pages/ce_este_marketingul.html
6. Kotler Ph., Saunders J., Armstrong G., Wong V. Principiile marketingului. Ediție europeană. - București: Teora, 1998, p.52.
7. Niculescu E. (coord.). Marketing modern: concepte, tehnici, strategii. - Iași: Polirom, 2000, p.31.
8. Almond Gabriel A. Politica comparată astăzi: cadru teoretic. - Iași: Institutul European, 2009, p.46.
9. Paul R. Gamble. Revoluția în marketing: o abordare radicală pentru o afacere de succes. - Iași: Polirom, 2008, p.71.
10. Niculescu E. (coord.). Op. cit., p.33.
11. Ibidem, p.25.
12. Pripp C. Marketingul politic. - București: Nemira, 2002, p.8.
13. Niculescu E. (coord.). Op. cit., p.43.
14. Habermas J. Sfera publică și transformarea ei structurală. - București: Univers, 1998, p.225.
15. Baker M.J. Marketing. - București: Știința și Tehnica S.A., 1996, p.601.
16. Nedelcu M. Oferta politică. - Iași: TipoMoldova, 2003, p.45.
17. Ibidem, p.46.
18. Ibidem.
19. Pripp C. Op. cit., p.8.
20. Ibidem.
21. Ibidem, p.30.

Prezentat la 15.10.2012

**ATITUDINILE ȘI MENTALITĂȚILE MIGRANȚILOR:
UN DEMERS ÎN FACILITAREA REÎNTOARCERII ȘI
REINTEGRĂRII MIGRANȚILOR PENTRU MUNCĂ ÎN MOLDOVA**

Mihail CREȚU

LCȘ „Sociologia Politicii”

In this article, the author identifies scientific and practical gaps in the perception of the phenomenon of labor migration management in the Republic of Moldova. Therefore, the author contributes to the disclosure of the characteristics of labor migration (positive and negative) in the Republic of Moldova. Systematically there are notified the immediate desires and regrets of the migrants (as well as their feelings and resentments for the mother country); and understood the expectations of the migrants and the degree of its fulfillment; the adaptation and nostalgia phases; also understood and rightly translated the needs to blame someone or something etc. The author concludes that at the stage of return and reintegration of the migrants, the process of migration management is a cause-effect type relationship. Migrants are more receptive when their needs and concerns are taken into account. This is a phase that can be achieved through the following steps: to protect the Moldavians living abroad (these are people that need training, guidance and continuous information); to assure a steady communication with the migrants, to capture their desires; to invite migrants to participate as stakeholders, to make them feel important (for example, to develop an association or ministry of migration, in order to represent them on a high-level); mass media is to become more involved in communicating with the migrants; to protect the citizens wherever they are.

Secolul XXI transpune situația migrației internaționale ca fiind una mai mult de natură deductivă cauză-efect, în calitate de soluție la încercările statelor puternic dezvoltate și ale structurilor internaționale de a edifica libertățile fundamentale ale omului, printre care și libertatea circulației forței de muncă. Migrația este acceptată în calitate de sistem mondial ce promovează în rândul oamenilor noi experiențe culturale, schimbul de tradiții și obiceiuri între societăți diferite, încurajează spre noi aventuri și aduce siguranța unui nou mediu și posibilități pentru exprimare profesională [1].

Evoluția recentă a înregistrat o serie de teorii ce definesc fenomenul migrației. Potrivit concepției lui Ravenstein, toate migrațiile presupun o întoarcere sau o dinamică migrațională. Majoritatea migranților parcurg distanțe mici, pe când migrațiunile la distanțe mari au loc spre orașele mari. Familiile migrează rar în comparație cu tinerii, ultimii fiind determinați de lipsa locurilor de muncă, oportunitățile limitate, condițiile de trai precare, presiunile crizei locale la toate nivelurile. Stimulii de atracție sunt existența oportunităților de muncă, condițiile de viață mai bune în țara de destinație, securitatea și gratuitatea educației etc.

Exemplul neoclasicist (teoria capitalului internațional) găsește un masiv potențial de forță de muncă în țările slab dezvoltate ce se deplasează spre țările înalt dezvoltate, în mare parte din cauza diferențelor de remunerare. Ideea economiei duale presupune o organizare bivalentă a economiei unui stat, unde piața primară a muncii este alcătuită de intelectuali, băștinași, pe când piața secundară a muncii este acoperită de migranți.

„Noua economie” este considerată colac salvator pentru țările slab dezvoltate, care își încurajează cetățenii să plece la muncă peste hotare cu scopul de a-și spori capitalul bugetului țării. Deși cu aceeași finalitate dar diferită după conținut, teoria depravării relative implică migrația pentru o viață mai bună [2].

Pe lângă toate aceste caracteristici generale, fenomenul migrației presupune și o vastă listă de factori generatori motivaționali la nivelul conștientului și inconștientului migranților. Variația condițiilor inițiale ale desfășurării acesteia, caracterul aleatoriu al factorilor care intervin în determinarea și evoluția fenomenului pe parcursul mișcării sale, caracterul oscilatoriu al stărilor migranților la început și pe parcurs ne poziționează în incapacitatea de a deține o cunoaștere absolută a fenomenului migraționist. Caracterul întâmplător și probabil al acestui proces este configurat de raporturi neunivoce, statistice, raporturi ce condiționează în plan gnoseologic o certitudine relativă.

Conform Organizației Internaționale a Muncii, în 2010 numărul migranților a fost estimat la 214 mln de oameni, printre care migranți de muncă (peste 100 mln), refugiați, căutători de azil, imigranți și alții, care trăiesc și lucrează într-o altă țară decât cea de origine sau a cărei cetățenie o dețin [3].

Valul neconținut al schimbărilor și transformărilor, începând cu secolul XX, plasează Republica Moldova în incapacitatea de a se exprima politic, social, economic etc. Instabilitatea, realitățile odioase din țară îndrumă oamenii, disperați, să-și forțeze norocul și să recurgă la migrație [4]. Sunt disponibile unele fapte și cifre care pot servi drept bază pentru niște discuții deschise pe marginea acestui fenomen, discuții necesare pentru a aborda evenimentele, cauzele producătoare de migrație.

Impasul politic, criza economică continuă, sărăcia, șomajul, nivelul ridicat al criminalității și corupției sunt cele mai grave motive generatoare de migrație și, în special, a migrației pentru muncă [5]. În 2012, circa 317 mii de cetățeni ai Republicii Moldova se află la muncă peste hotare. Cifra neoficială este una mult mai impresionantă, totodată alarmantă, care anunță peste 1 mln de moldoveni plecați peste hotare. În Republica Moldova, fiecare a doua familie are o rudă plecată în afară, anual trec granițele peste 10 mii de oameni, dintre care 10 definitiv. La fel, jumătate din tineret este plecat peste hotare [6].

Prin urmare, din perspectiva migrației ca fenomen social, amploarea acestuia, ce afectează direct o parte semnificativă a populației și se manifestă sub diferite forme asupra întregii societăți, este important a cunoaște și a evidenția profilul migrantului. Dar nu sub formă de date statistice, ci mai mult în calitate de portret psihologic-moral, o reflexie a comportamentului și atitudinilor migranților, în așa fel încât să înțelegem de la sursa primară starea dinaintea migrării, pe parcursul ei și, dacă se ajunge acolo, de după migrare. Aceasta face posibilă orientarea corectă a măsurilor de administrare a fenomenului migraționist și, implicit, de asistență oferită migranților pe viitor.

Migrația de muncă reprezintă doar o primă etapă, faza incipientă a unui proces extrem de complex, ce poate evolua în migrație permanentă (legală sau ilegală) sau în migrație circulatorie (legală sau ilegală). Scopul cercetării efectuate de noi este de a determina substratul psihologic și moral care a stat la baza deciziei de a emigra, de a identifica derivatele acesteia pentru a obține o imagine mai clară a premiselor migrației de muncă din Republica Moldova.

Cercetarea în sine a încorporat etape succesive: examinarea reperelor teoretice la tema migrației și migrației de muncă; cercetarea cantitativă statistică; realizarea cercetării calitative (intervievarea a 50 de migranți de muncă din Republica Moldova); însumarea, analiza și plasarea rezultatelor obținute în cadrul unui material științific.

Lista autorilor ce reprezintă baza teoretică a cercetării: S.Angenendt, B.Fellow, M.Hachi, B.Laubenthal, G.Savelieva, A.Stratan, A.Zaiceva, K.F. Zimmermann. Studiile respective au contribuit la introducerea și inițierea noastră în fenomenul migrației, cu precădere în cel al migrației pentru muncă. La fel, au ajutat la identificarea lacunelor în practica științifică de elaborare și aplicare a politicilor publice în domeniul migrației (migrației pentru muncă) și au pregătit terenul în demersul nostru de a analiza, deduce și lansa căi noi și eficiente de gestionare a migrației (a migrației pentru muncă) din Republica Moldova.

Cercetarea cantitativă statistică a fost desfășurată în 3 etape: documentarea masivului statistic potențial oferit de Biroul Național de Statistică, de Barometrul de Opinie Publică și de studiile elaborate de Organizația Internațională a Muncii și de alte structuri internaționale; prelucrarea masivului statistic potențial; selectarea informației relevante și reprezentative pentru problematica și scopul investigațiilor noastre. În baza datelor deschise ce ne-au fost puse la dispoziție de către instituții cu o vastă experiență în activitatea de măsurare și însumare statistică, ne-am creat o imagine mai mult decât relevantă despre starea actuală și tendințele migrației (migrației pentru muncă) din Republica Moldova.

Cercetarea calitativă a constat în interviuarea a 50 de migranți de muncă din Republica Moldova. Interviul pe care l-am elaborat a fost structurat în 10 întrebări (la nivel de simț comun) și conturat pe baza criteriilor de gen, vârstă și perioada petrecută peste hotare de către migranții de muncă. Faptul că răspunsul la întrebările interviului a fost pus în corelație cu aceste 3 categorii ne-a permis să definim populația care poate fi obiect al cercetării și, prin urmare, să selectăm respondenții, să alegem metoda de cercetare (interviul personalizat) și să desfășurăm activitatea de teren.

Criteriul de repartizare după gen, vârstă și perioada aflării peste hotare este produsul unei eșantionări logice. Pentru a indica trăsăturile necesare pe care trebuie să le dețină membrii eșantionului am recurs la experiența și raționamentul propriu. Mărimea eșantionului este una aleatorie, întrucât am aplicat metoda interviului personalizat (în profunzime), cu scopul de a înțelege deciziile și atitudinile la nivel individual, aspectele emoționale și uneori private ale vieții imigranților. Obiectivul a fost de a obține comentarii și opinii și de a pune întrebări care ne vor ajuta să înțelegem mai bine dimensiunile și substratul psihologic și moral al fenomenul migrației (migrației pentru muncă).

Tabelul 1

Migranții de muncă delimitați după criteriile de gen, vârstă și perioada aflării peste hotare

Genul		Vârsta		Perioada aflării peste hotare (ani)	
Masculin	20	→ 30	10	→ 2	24
		30 → 40	32	2 → 5	16
Feminin	30	40 → ...	8	5 → ...	10

Pe parcursul interviurilor individuale am aplicat următoarele metode de cercetare calitativă: metoda observației directe; strategia metodei comparate; metoda experimentului (provocarea unui fapt ce influențează psihicul, în condiții bine determinate, cu scopul de a verifica o ipoteză); metoda convorbirii.

Pentru a reda materialului calitate și valoare științifică, am folosit metodele analizei (analiza deductivă) și comparației. Acestea au fost utilizate cu succes la determinarea caracteristicilor (pozitive și negative) ale procesului de migrație pentru muncă; la perceperea anticipărilor migranților de muncă și la determinarea gradului de realizare a acestora peste hotare; la o mai bună cunoaștere a etapei de adaptare și de depășire a stării de nostalgie; la sesizarea dorințelor imediate și a regretelor migranților, sentimentelor și resentimentelor acestora pentru țara-mamă; la interpretarea nevoii de a învinui pe cineva/ceva; la elaborarea setului de concluzii și recomandări în scopul prevenirii emigrării și al reîntoarcerii și reintegrării migranților de muncă din Republica Moldova.

Conform art.2 alin.1 al Convenției Migranților de Muncă, „migrant de muncă” este „persoana de altă naționalitate ce urmează a fi angajată sau a fost angajată într-o activitate remunerabilă într-un stat”. Convenția depășește granițele generalului și desemnează derivate ale noțiunii „migrant de muncă”: „muncitori de frontieră”; „muncitori sezonieri”; „navigatori”; „muncitori aflați în larg”; „muncitori ambulanți”; „migranți angajați într-un anumit proiect”; „muncitori ce desfășoară muncă independentă”; „migranți în scopuri educaționale”.

Migrația pentru muncă poate fi considerată ca un export parțial și temporar, asociat cu beneficii potențiale relative. Prin câștigurile individuale care se transferă în țara de origine a familiei și prin consumul acestora pe piața internă de bunuri și servicii se susține cererea internă și, într-o anumită măsură, producția națională (în Republica Moldova ponderea remitențelor reprezintă 34% din PIB). Câștigurile, respectiv, pierderile afectează deopotrivă pe toți cei implicați, însă în proporții diferite [7].

Andrei (prenumele este fals, din motive de confidențialitate), aflat de 3 ani la muncă peste hotare, spune: „Punctul determinant în luarea deciziei a servit faptul că m-am săturat să trăiesc cu nesiguranța zilei de mâine și am hotărât că e timpul să realizez ceva mai bun pentru mine și copilul meu. Țara-gazdă mi-a oferit, în primul rând, posibilitatea de a duce un trai decent și de a mă simți liber în luarea deciziilor ce țin de viitorul meu. Am plecat cu gândul să-mi găsesc un loc de muncă și m-am stabilit cu traiul într-o țară civilizată, în care încerc să-mi construiesc un viitor pentru mine și copilul meu”.

Cercetarea rațiunilor pentru care migrarea externă pentru muncă în Republica Moldova ia proporții nuanțează o serie de concluzii. Pentru țara de origine a migrantului exportul forței de muncă reprezintă o pierdere de capital uman intelectual și profesional care s-ar fi putut realiza în țară, o sursă pentru o creștere economică durabilă. Dacă cererea pieței nu încurajează crearea de oportunități/locuri de muncă pentru forța de muncă disponibilă, atunci cea din urmă se orientează către zonele din afara spațiului național, ceea ce alimentează exodul creierelor și al forței de muncă [8].

Pentru țara de destinație, efectele sunt de regulă net favorabile. Ele se manifestă, înainte de toate, pe piața muncii, prin contribuția migranților la reducerea deficitului de forță de muncă, în special vizând specialiștii de înaltă calificare, fie a deficitului forței de muncă strict specializate, cu calificare redusă sau necalificată (locuri de muncă pentru care forța de muncă autohtonă manifestă reticențe).

Pentru lucrător și familia lui efectele de asemenea sunt diverse. Cele mai semnificative câștiguri constau în obținerea unor beneficii financiare, venit pe care în Republica Moldova nu l-ar fi obținut din cauza nivelului comparativ mult mai redus al salariilor pentru același gen de activitate. Se obțin câștiguri importante și în plan profesional, al culturii muncii – se obțin cunoștințe, se formează deprinderi, comportamente; în plus, se respectă disciplina muncii.

Elena (prenumele este fals, din motive de confidențialitate), aflată de 2 ani la muncă peste hotare, spune: „În Moldova asistăm la un spectacol în sfera economică, socială și politică ce se desfășoară timp de 15-20 de ani. Un spectacol monoton, trist și depresiv, fără a se prevedea o schimbare de scenariu. În momentul când a devenit clar că îmi ard tinerețea în lupta pentru simpla existență, luptă ce s-a soldat cu pierdere de timp, fiind mereu supusă stresului în doze mari, soluția pe care am considerat-o sănătoasă a fost să plec într-un loc mai puțin disperant”.

Intenția de a emigra în străinătate pentru un loc de muncă este mai probabilă la persoanele din comunitățile cu o rată mare a migrației circulatorii. Din zonele din care au mai plecat și alții vor pleca mai multe persoane; spre țările în care alți migranți au obținut succese și unde semnele reușitei se fac mai vădite migrația va fi mai mare. În acest fel, se formează rețele de migrațiune, prin care migranții deja stabiliți se adresează familiei sau prietenilor și cunoștințelor din țara de origine atrăgându-i la munci în străinătate și susținându-i în procesul de migrație [9].

Pentru aceștia, întoarcerea este la început iminentă, însă cu trecerea timpului, în contextul evenimentelor nefaste din țara de origine, gândurile la reîntoarcere se îndepărtează. Deși revin, imediat își fac planuri pentru a migra spre o altă țară. Potențat de astfel de tendințe, exodul în Republica Moldova a devenit cel mai mare din lume și constituie 30% din populația rămasă acasă. În cadrul Barometrului de Opinie Publică, răspunsurile înregistrate la întrebarea „În ce măsură sunteți mulțumiți de ceea ce face conducerea țării în următoarele domenii ...?” peste 50% din respondenți s-au declarat deloc nemulțumiți în legătură cu progresele înregistrate în ce privește asigurarea cu locuri de muncă, nivelul de trai, salariile, pensiile, combaterea corupției.

Migrația pentru muncă reprezintă faza incipientă a unui proces complex, care poate evolua în migrație temporară sau permanentă, circulatorie sau ilegală. În calitate de finalitate a migrației pentru muncă, *migrația temporară legală* se referă la cei ce se deplasează pe teritoriul unei alte țări pentru o perioadă limitată de timp (de la câteva luni la câțiva ani): studenți care merg la studii; lucrători care pleacă să muncească încheind contracte de muncă pe baza unor acorduri cu angajatorii locali etc., cetățeni ai Republicii Moldova care ulterior vor decide să emigreze definitiv.

Migrația permanentă legală reprezintă fluxurile migratorii din Republica Moldova către țări pentru a se stabili acolo pe baza obținerii unor vize de emigrare în cadrul unor programe speciale de încurajare a emigrării, gen loteria vizelor, fie prin căsătoria cu un cetățean al unei alte țări și schimbarea locului de rezidență în țara partenerului de viață.

Migrația ilegală cuprinde persoanele de naționalitate moldovenească ce pleacă din Republica Moldova și rămân ilegal într-o altă țară, persoane care pleacă în calitate de muncitori, dar care, după expirarea termenului legal de ședere, desfășoară activități lucrative pe piața neagră.

Migrația circulatorie cu ajutorul rețelelor migratorii se referă la mișcarea pendulară între țara de origine și una sau mai multe țări de destinație. Migranții merg și muncesc o perioadă în străinătate, se reîntorc în țară, unde stau o perioadă, după care pleacă din nou să muncească în străinătate. Aceștia își păstrează locuința și trăiesc cu gândul de a reveni peste câțiva ani [10].

Cea mai solicitată categorie este forța de muncă de înaltă calificare, considerată cea mai creativă și productivă (din domeniile științei, tehnologiilor, învățământului, medicinei). Cei ce fac parte din această categorie sunt recrutați direct, adesea chiar din ultimii ani de studii sau prin organisme specializate autohtone sau străine (ei având și cele mai mari șanse de a obține contracte pe termen lung și, în final, de a obține dreptul de a se stabili în țara-gazdă). După care urmează forța de muncă cu un nivel mediu de calificare, de specializare, care acoperă o gamă largă de activități și profesii, cum sunt: constructorii (categorie bine cotate pe piețele muncii occidentale); personalul hotelier (solicitat pe anumite piețe orientale); forța de muncă necalificată sau semicalificată în activități din agricultură.

Există și o destul de puternică mișcare migratorie pentru muncă necontrolată. Evident, o bună parte a acestora lucrează temporar, pe o perioadă nedefinită, cel mai adesea evitând formele legale, pe piața subterană a muncii din țările de destinație. Condițiile de muncă și de viață oferite și acceptate nu sunt dintre cele mai bune, situându-se mult sub standardele oferite forței de muncă autohtone. Firmele agreează această formă de ocupare, deoarece costurile salariale sunt mai reduse, aportul muncii acestor lucrători la sporirea competitivității firmei respective fiind însemnat [11].

De cele mai multe ori, decizia de a rămâne în țara-gazdă are mai multe determinante: integrarea desfășurată cu succes; reflecții asupra condițiilor și nivelului de trai mult mai ridicat decât acasă; noi prieteni și

cunoștințe; obținerea unui bun loc de muncă; educație gratuită; nu se decid să se întoarcă din cauza vârstei înaintate, nefiind atât de flexibili precum cei tineri; nu doresc să se expună riscului de reintegrare socială și de angajare în câmpul muncii; formarea unei noi familii; dorința de a-și crește copiii într-o societate cu adevărat democratică etc.

În același timp, decizia de a rămâne presupune și pierderi. Pierderile la nivel de individ sunt numeroase și greu de acceptat, acestea fiind mai ales de natură socială: discriminare de tratament, comparativ cu forța de muncă autohtonă sau chiar cu alți lucrători migrați; riscul de a nu fi respectat de către angajator contractul de muncă. Cazurile de acest gen au generat reacții în rândurile migraților: situații conflictuale în relațiile cu forța de muncă autohtonă; dificultăți de acomodare și, drept rezultat – eficiență redusă în muncă; securitate și condiții de muncă sub cele promise la angajare [12]. În general, migrații moldoveni se grupează în comunități omogene, ceea ce permite păstrarea identității culturale. Însă, traiul în grupuri omogene poate crea și obstacole în integrare, determinate atât de comunicarea insuficientă a moldovenilor cu membrii societății țării-gază, cât și de atitudinea rezervată a acestora din urmă față de moldoveni.

O provocare cu semnificații multiple pentru societate reprezintă reintegrarea moldovenilor ce revin în țară după o experiență de migrație externă.

În pofida rolului pozitiv important pe care îl pot avea în societate, migrații care se întorc în țară întâmpină numeroase dificultăți în procesul de reintegrare: de la șocul cultural resimțit după contactul și viața în societăți cu alte standarde economice și sociale asociate lipsei de atractivitate a locurilor de muncă în termenii salariilor și condițiilor de lucru oferite de angajatori. În consecință, se impun măsuri care să asigure un tratament corespunzător, bazat pe programe serioase de reintegrare și pe stimulente pentru revenirea în țară, astfel încât să se limiteze cât mai mult posibil fenomenul de migrație circulatorie.

Solicitați să facă un top al detestărilor ce ține de țara natală, intervievații au desconsiderat Republica Moldova la un șir de realități.

Tabelul 2

Topul detestărilor față de Moldova (la nivel de simț comun)

1.	Lipsa locurilor de muncă
2.	Sărăcia
3.	Birocrația, corupția, cumătrismul, nerespectarea legislației la toate nivelurile
4.	Instabilitatea politică
5.	Lipsa acțiunilor pentru îmbunătățirea situației

Acestea sunt confirmate de răspunsurile la întrebarea „Care sunt lucrurile ce vă îngrijorează cel mai mult în prezent?” din cadrul Barometrului de Opinie Publică: 30% din respondenți au denunțat sărăcia, 23% prețurile mari și 14% șomajul; totodată, 14% au semnalat că nu sunt deloc mulțumiți și 27% că nu prea sunt mulțumiți de felul cum o duc cu traiul în Republica Moldova [13]. Concluzia ce se impune este că administrației de stat, organizațiilor non-guvernamentale, mass media, comunității în general le revine sarcina grea de a răspunde provocărilor înaintate de conaționali lor, astfel încât să dea dovadă de solidaritate și pasare.

Amintirile despre Moldova ale migraților aflați la muncă peste hotare se reduc la persoanele dragi și la locurile natale, care cel mai mult le lipsesc, aceștia ducând și dorul bucatelor tradiționale moldovenești.

Tabelul 3

Topul venerărilor față de Moldova (la nivel de simț comun)

1.	Faptul că este țara mea de origine și că în Moldova locuiesc părinții și oamenii dragi mie
2.	Îmi place că ești liber și nediscriminat
3.	Oamenii și limba
4.	Accesul lejer la serviciile medicale și costul relativ mic al acestora
5.	Mâncarea tradițională

Rolul administrației de stat, al organizațiilor non-guvernamentale, al mass media, al comunității în general este de a înregistra progrese rapide importante la aceste capitole, de a contribui la crearea și susținerea unei ambianțe prielnice revenirii și reintegrării migranților de muncă în societatea moldovenească.

Spre regret, migrații (diaspora moldovenească, în general) manifestă de multe ori rețineri față de comunicarea cu autoritățile moldovene, rețineri alimentate de suspiciunile privind manipularea diasporei în scopuri politice.

Andreea (prenumele este fals, din motive de confidențialitate), aflată de 5 ani la muncă peste hotare, spune: „Pe cei de la conducere nu-i interesează problemele noastre, ei se pregătesc pentru campania electorală din 2014”.

În același timp, opinia publică și mass-media creează o imagine defavorabilă. Această percepție ar putea fi corectată prin intervenția în unison a mijloacelor de informare în masă, a administrației, a reprezentanților societății civile. Până în prezent nu putem afirma că mass-media și-a adus contribuția necesară la reflectarea adecvată a fenomenului migraționist, sub toate aspectele sale, și la desfășurarea unui comportament social corect atât în ceea ce privește procesul propriu-zis al migrației, cât și cel al integrării/reintegrării, accentul fiind pus mai ales pe relatarea unor fapte negative.

Răspunsurile la întrebări au venit în calitate de material mai ales în cercetarea proceselor de reîntoarcere a migranților de muncă din străinătate și de reintegrare a lor în țara de origine, în perceperea și interpretarea atitudinilor migranților de muncă cu privire la reîntoarcerea lor în Moldova. Mai exact, trebuie să înțelegem ce anume ar înlătura dubiile față de siguranța persoanei în țara natală și ar preveni eventuala emigrare definitivă.

Practica internațională în gestionarea fenomenului migraționist cunoaște o mai mare eficiență, dat fiind că există o bună conlucrare a dimensiunilor legal-aplicativă și socioculturală. În alți termeni, eficiența unor etape, precum elaborarea și adoptarea legilor, crearea instituțiilor, stabilirea strategiilor și politicilor corespunzătoare, definește randamentul acestui proces, dar succesul lor este în strânsă concordanță cu modul în care actorii principali – migrații (indivizii) – sunt ascultați și înțeleși de către terțele părți: administrația de stat, asociațiile obștești, mass-media, comunitățile, opinia publică. Calitatea activității celor din urmă imediat se raportează la gradul de înțelegere a mentalităților și atitudinilor migranților [14]. Acest din urmă factor (conlucrarea, colaborarea) va fi greu de realizat atât timp cât doar 1% din migranți sunt organizați în comunități sau asociații.

Direcțiile de migrație pentru muncă nu vor fi neapărat altele decât cele actuale. Factorii ce stimulează migrația vor rămâne în continuare lipsa unui loc de muncă (speranța obținerii unui loc de muncă mai bine remunerat în altă țară), dorința de afirmare profesională a celor cu potențial ridicat, de specializare sau continuare a studiilor, instabilitatea politică, birocrăția și corupția, sărăcia etc.

În viitor, migrația va deveni o sursă tot mai apreciată de acoperire a deficitului de forță de muncă din țările dezvoltate. Însă, accesul migranților pe piața muncii este descris de tendințe negative: ocuparea unui loc de muncă în străinătate se face, de regulă, pe un post mai slab calificat decât pregătirea profesională obținută de individ în țara de origine; se menține tendința de polarizare a locurilor de muncă ocupate de lucrătorii migranți (pe de o parte, activitate supercalificată, pe de altă parte – activitate slab calificată, remunerare mică, migrații activează în condiții de securitate nocive); ospitalitatea lasă de dorit; migrații sunt desconsiderați ca personalități etc.

Repatrierea se referă la moldovenii care anterior au emigrat și care acum doresc să se întoarcă și să se stabilească cu traiul în Moldova. Emigrația determină o pierdere finală, totală, însă majoritatea din cei intervievați vor să revină (au vrut să revină și acum au unele reticențe) și acest fapt deja reprezintă un punct de plecare, un start, un sentiment pe care cei cointeresați trebuie să-l exploateze. Răspunsurile la întrebări și analiza acestora au servit ca suport la examinarea proceselor de reîntoarcere și reintegrare a migranților pentru muncă în țara natală, facilitând perceperea și interpretarea atitudinilor acestora față de acest proces.

La etapa de reîntoarcere și reintegrare a migranților, procesul de management al migrației capătă un caracter de cauză-efect. Migrații sunt mai receptivi la reacția celor cointeresați în a le satisface interesele și necesitățile, a căror implicare și participare poate fi realizată prin următorii pași: prin asigurarea protecției moldovenilor aflați peste hotare, care au nevoie de instruire, îndrumare și informare continuă; prin comunicarea cu migrații, fiindu-le ascultate dorințele; prin invitarea migranților să participe în calitate de factori de decizie, astfel încât să se simtă importanți (de exemplu, fiind creată o asociație sau un minister în care aceștia

să fie reprezentați la nivel înalt, instituție care să răspundă solicitărilor și să reacționeze la chemările migrantilor); printr-o mai largă implicare a mijloacelor de informare în masă în comunicarea cu migrații. Iar, principalul, cetățenii Republicii Moldova trebuie protejați oriunde s-ar afla ei.

Referințe:

1. Angenendt S., Fellow B. Studiu: Labor Migration Management in Times of Recession: Is Circular Migration a Solution? Academia Transatlantică, 2009, p.4-8 // http://www.gmfus.org/doc/Steffan%20Angenendt_Final.pdf
2. Migrația umană. Enciclopedia online Wikipedia // http://en.wikipedia.org/wiki/Human_migration
3. Date Statistice cu privire la Migrația Internațională pentru Muncă. Organizația Internațională a Muncii // <http://laborsta.ilo.org/>
4. Zaiceva A., Zimmermann K.F. Studiu: Scale, Diversity and Determinants of Labour Migration in Europe. Institutul pentru Cercetarea Muncii, Bonn, Germania, 2008, p.5-8 // <http://www.econstor.eu/dspace/bitstream/10419/35035/1/573772967.pdf>
5. Hachi M. Migrația Internațională a Forței de Muncă. 2008, p.18-21 // <http://de.scribd.com/doc/56393482/migratia-internationala-a-forței-de-munca-conspecte-md>
6. Migrația forței de muncă – populația aflată de 15 ani și peste la lucru sau în căutare de lucru în străinătate, după țara de instruire, nivelul de instruire, pe grupe de vârstă, sexe. Biroul Național de Statistică // <http://statbank.statistica.md/pxweb/Database/RO/03%20MUN/MUN07/MUN07.asp>
7. Stratan A., Savelieva G., Cotelnic V. Impactul Migrației Forței de Muncă asupra Republicii Moldova: Aspecte Demografice și Economice. Revista de Știință Akademos, 2012, p.82-90 // http://akademos.asm.md/files/Impactul%20migrației%20forței%20de%20munca%20asupra%20Republicii%20Moldova_Aspecte%20demografice%20și%20economice.pdf
8. Studiu: Consolidarea legăturii dintre migrație și dezvoltare în Moldova. Centrul de Analiză și Investigații Sociologice, Politologie și psihologie / Agenția Internațională pentru Informație din Țara de Origine, 2010, p.9-15 // <http://siteresources.worldbank.org/INTMOLDOVA/Resources/ConsolidareaLegaturiiDintreMigratieDezvoltare.pdf>
9. Migrația circulară. Enciclopedia online Wikipedia // http://en.wikipedia.org/wiki/Circular_migration
10. Migrantul pentru muncă. Enciclopedia online Wikipedia // http://en.wikipedia.org/wiki/Migrant_worker
11. Laubenthal B. Labour Migration Governance in Contemporary Europe. The Case of Germany. Proiectul Which labour migration governance is for a more dynamic and inclusive Europe. Universitatea din Konstanz, Germania, 2012, p.7-12, 27-29 // http://www.labmiggov.eu/wp-content/uploads/2012/05/laubenthal_case-study_-Germany_17.05.pdf
12. Raportul Lumea Muncii: Better Jobs for a Better Economy. Organizația Internațională a Muncii, 2012, p.53-73 // <http://www.ilo.org/global/research/global-reports/world-of-work/lang--en/index.htm>
13. Barometrul de Opinie Publică, Institutul de Politici Publice, aprilie 2012 // <http://www.ipp.md/libview.php?l=ro&idc=156&id=610>
14. Studiu: Labour Shortages and the Need for Immigrants. Organizația pentru Cooperare Economică și Dezvoltare, 2003, p.1-15.

Prezentat la 19.10.2012

OBIECTIVELE CONSTITUIRII SISTEMULUI NAȚIONAL DE MANAGEMENT ÎN DOMENIUL SIGURANȚEI TRAFICULUI RUTIER

Viorel BULIMAGA

Comisia Națională pentru Securitatea Circulației Rutiere a MAI al Republicii Moldova

In the context of the desideratum of Republic of Moldova regarding the adhering to the European Union the modernization of the transport compartment has an important role, especially the traffic security enhancement aspect.

International practice proves that the situation in this field can be improved by creating and applying an advanced management system of the road security, up-to-date and durable for the road infrastructure, which should include adequate and efficient legal and institutional stipulations, as well as techniques or methods that will be used by the agencies in charge for the organization of road traffic.

The present study, basing on a complex analysis of the agents influencing the system in which traffic participants act, identifies the responsibilities of public authorities in creating the national road traffic security management system in the following fields: training and informing road traffic participants, traffic legislature and regulations, controlling and penalizing, road infrastructure development, emergency and medical assistance services' organization.

Introducere

În contextul dezideratului Republicii Moldova privind aderarea la Uniunea Europeană, un rol important revine modernizării sectorului transporturilor, în special sub aspectul sporirii securității traficului rutier.

În această ordine de idei, în luna martie a anului 2010 Republica Moldova a semnat Rezoluția ONU privind declararea anilor 2011-2020 „Deceniul de acțiune pentru siguranță rutieră”, asumându-și responsabilitățile ce decurg din aceasta, printre care și obiectivul de a reduce cu 50%, până în anul 2020, numărul deceselor ca urmare a accidentelor.

Reieșind din actualitatea problemelor cu care se confruntă Republica Moldova la acest capitol, Guvernul, prin Hotărârea nr.1214 din 27 decembrie 2010, aprobă Strategia națională pentru siguranță rutieră, care stabilește drept obiectiv prioritar constituirea unei baze pentru o politică de siguranță rutieră eficientă și durabilă, ce include organizarea domeniului siguranței rutiere din punct de vedere strategic și instituțional, crearea unui sistem eficient de management în domeniul siguranței traficului rutier, precum și creșterea gradului de conștientizare a siguranței rutiere la nivel național.

Studiul efectuat de experții internaționali în procesul elaborării Strategiei naționale pentru siguranță rutieră a constatat o situație alarmantă la acest capitol, caracterizată prin majorarea continuă în Republica Moldova a numărului de accidente pe fondul unei creșteri alerte a parcului auto: de la 399.995 autovehicule în 2004 la 643.429 în 2009. Cele mai semnificative creșteri a înregistrat parcul autoturismelor personale, al celor utilizate în regim de taxi, precum și al autovehiculelor de marfă. În consecință, numărul de accidente rutiere a evoluat de la 2.447 evenimente produse în anul 2004, soldate cu 406 persoane decedate și 2.887 traumatizate, la 2.729 (+11,5%) cazuri înregistrate în 2009, rezultate cu 476 (+17,2%) decese și 3.288 (+20,5%) traumatisme. Anual, prejudiciul cauzat bugetului de stat este estimat de experți la 1,9% din Produsul Intern Brut.

În condițiile păstrării tendințelor actuale în dinamica accidentelor și dacă nu se vor întreprinde la nivel statal și interstatal măsuri adecvate de prevenire, experții prognozează către anul 2020 dublarea, la scară mondială, a numărului de persoane decedate în urma accidentelor în traficul rutier.

Concomitent, practica internațională demonstrează că situația în domeniu poate fi redresată prin constituirea și aplicarea unui sistem performant de management al siguranței rutiere, modern și durabil pentru infrastructura rutieră, care trebuie să includă atât măsuri, prevederi legale și instituționale adecvate și eficiente, cât și tehnici sau metode ce vor fi folosite de agențiile responsabile de organizarea circulației rutiere.

Elementele sistemului de management în domeniul siguranței traficului rutier

Fiind condiționată de multipli factori, siguranța traficului rutier reprezintă o problemă complexă, a cărei soluționare necesită o abordare de sistem la nivel național.

Managementul siguranței rutiere este un proces care implementează eficient politicile de siguranță rutieră, incluzând grupurile organizate, coordonarea intervențiilor de siguranță rutieră menite să reducă decesele și

accidentele din trafic, fiind în mod tradițional o responsabilitate a sectorului public. În acest context, urmează să fie stabilite clar obligațiile autorităților publice, de a căror competență ține controlul factorilor care influențează sistemul în care operează participanții la trafic: pregătirea și informarea participanților la trafic, legislația și reglementările de circulație, controlul și sancționarea, dezvoltarea infrastructurii rutiere, legislația aplicată vehiculelor, organizarea serviciilor de urgență și asistență medicală.

La etapa actuală, politicile fiecărei dintre autoritățile cu responsabilități în domeniul asigurării securității circulației rutiere sunt axate preponderent pe consolidarea capacităților instituționale în vederea realizării atribuțiilor specifice. Coordonarea insuficientă a acțiunilor acestor autorități la nivel interdepartamental condiționează dublarea activităților la anumite compartimente, altele fiind lăsate fără atenție, precum și instituirea unor reglementări contradictorii pentru agenții economici implicați în acest proces, fapte ce conduc în final la utilizarea ineficientă a alocațiilor bugetare și la contribuția redusă per ansamblu la sporirea gradului de siguranță rutieră.

Prin urmare, devine iminentă necesitatea unei structuri directoare, responsabile de siguranța rutieră la nivel național. Biroul Național pentru Siguranță Rutieră are rolul de a elabora politici de siguranță rutieră și de a coordona aplicarea acestora de către autoritățile de resort. Abordarea obiectivă și sub toate aspectele a situației în domeniul siguranței rutiere, precum și identificarea unor soluții eficiente de ameliorare a acesteia, este irealizabilă în lipsa unor studii și analize cost-beneficiu, elaborate în cadrul unei Comisii de experți pentru evaluare și monitorizare, instituite cu statut permanent pe lângă Biroul Național pentru Siguranță Rutieră.

De asemenea, pentru efectuarea studiilor corespunzătoare este necesar un sistem eficient de colectare și administrare a datelor privind evoluarea traficului rutier, accidentelor în trafic și impactul acestora, atât în cadrul autorităților publice competente, cât și în sectorul privat – importatorii de vehicule, companiile de asigurare etc. De menționat că sistemul existent de evidență a accidentelor înregistrate în traficul rutier este bazat preponderent pe informațiile cu privire la circumstanțele producerii, consecințele acestora, precum și pe evaluările cauzelor și condițiilor care le-au favorizat, furnizate de subdiviziunile teritoriale ale Ministerului Afacerilor Interne, pe contribuția în acest context a altor autorități, cum ar fi Ministerul Sănătății, Ministerul Transporturilor și Infrastructurii Drumurilor, Ministerul Justiției, identificarea mecanismului cauză-efect prin prisma factorilor om-vehicul-drum-mediul fiind doar una ocazională.

Studierea experienței internaționale, precum și practica organizării la nivel național a campaniilor având ca obiectiv promovarea siguranței rutiere, denotă o receptivitate redusă în rândul societății civile, respectiv, un impact nesemnificativ asupra grupurilor-țintă de participanți la trafic, în cazul realizării acestora doar din contul bugetelor autorităților publice implicate. În același timp, în cadrul întrunirilor cu reprezentanții organizațiilor internaționale de profil și cu potențialii donatori, ultimii exprimă rezerve privind eventuala contribuție la acest capitol, invocând drept motiv atât neidentificarea unei structuri coordonatoare la nivel național, cât și lipsa unui mecanism financiar desemnat în acest scop. În contextul instituirii structurilor menționate mai sus, se impune crearea unui cont special pentru acumularea mijloacelor provenite din donații și granturi, oferite de donatorii din țară și de peste hotare și agenții economici interesați, destinate organizării acțiunilor în domeniul siguranței rutiere.

În aceeași ordine de idei, sporirea nivelului de conștientizare a problemei privind siguranța rutieră la nivel național poate fi realizată doar prin implicarea în campaniile de informare și sensibilizare a organizațiilor non-guvernamentale, asociațiilor profesionale și a altor grupuri organizate de cetățeni, a sectorului privat, în special a companiilor de asigurări. Pe lângă faptul că poate oferi un suport important în promovarea acțiunilor de siguranță rutieră, parteneriatul între autoritățile guvernamentale, societatea civilă și sectorul privat va contribui la atragerea de fonduri pentru campaniile de siguranță rutieră.

Ponderea accidentelor comise din vina conducătorilor de autovehicule prin abaterea de la normele de circulație rutieră constituie circa 86%, comparativ cu cele 60% atestate în țările cu grad avansat de siguranță rutieră. Nivelul redus de disciplină în trafic a conducătorilor de vehicule este condiționat în mare parte de ineficiența procesului de pregătire în cadrul instituțiilor de profil și de examinarea superficială a cunoștințelor teoretice și a deprinderilor practice ale acestora în cadrul centrelor de examinare. Actualmente, competențele privind supravegherea procesului de instruire și calificare a conducătorilor de autovehicule la diferite etape sunt distribuite între diverse autorități publice centrale, nefiind asigurat controlul corespunzător al procesului, începând cu etapa de admitere la instruire și finalizând cu examenul de calificare.

În consecință, diversitatea planurilor didactice utilizate, de rând cu baza tehnico-materială proastă și necorespunderea calificării cadrelor didactice normativelor aprobate, conduc la o calitate precară a procesului de instruire în ansamblu, soldată cu o fiabilitate redusă a absolvenților acestuia în calitate de participanți la trafic. Situația este complicată și de faptul că învățământul privat, inclusiv cursurile de instruire pentru adulți, au fost excluse din lista genurilor de activitate supuse licențierii, autoritatea responsabilă, modalitatea de autorizare, precum și mecanismul de control al acesteia rămânând până în prezent lipsite de reglementare.

Statistica denotă că, de rând cu erorile comportamentale ale utilizatorilor drumurilor publice, condițiile rutiere nesatisfăcătoare constituie cauza complementară a producerii a circa **19%** din numărul accidentelor de circulație, în anul 2010 fiind înregistrate **555** asemenea accidente, soldate cu **95** persoane decedate și altele **789** traumatizate.

Studiul circumstanțelor producerii accidentelor rutiere realizat în anul 2010 relevă **130** sectoare ale drumurilor naționale cu o frecvență sporită de accidente. Pe aceste tronsoane s-au comis **401** accidente rutiere, soldate cu **108** persoane decedate, iar altele **526** s-au ales cu diverse vătămări corporale. Conform aceluiași studiu, **22** din tronsoanele menționate se regăsesc ca și sectoare cu risc sporit al accidentelor înregistrate în anul 2009.

Fiecare din sectoarele nominalizate necesită o examinare multiaspectuală prin deplasarea la fața locului, în vederea elaborării măsurilor corespunzătoare privind modificarea modului de organizare a circulației rutiere și/sau edificarea de amenajări suplimentare în conformitate cu normele de siguranță rutieră. Prin urmare, existența unor asemenea sectoare pe drumurile naționale modernizate denotă deficiențe serioase în metodologia existentă de evaluare sub aspectul garantării siguranței rutiere a proiectelor de construcție a drumurilor publice, a proiectelor de reabilitare și/sau modernizare a drumurilor publice existente.

De asemenea, practica aplicată în procesul proiectării și dezvoltării infrastructurii rutiere nu ia în considerare în deplină măsură necesitățile categoriilor celor mai vulnerabile de participanți la trafic, precum pietonii, cicliștii, copiii și persoanele cu deficiențe fizice.

Reglementările stabilite în Directiva europeană 2008/96/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 19 noiembrie 2008 privind gestionarea siguranței infrastructurii rutiere identifică drept soluție la acest capitol punerea în aplicare a procedurilor referitoare la evaluările de impact și auditul în domeniul siguranței rutiere.

Un factor important al siguranței rutiere este menținerea în stare tehnică corespunzătoare a parcului de autovehicule. În acest scop, transportul auto este supus controlului tehnic periodic în cadrul stațiilor de testare tehnică, aflate în gestiunea agenților economici autorizați de către Ministerul Transporturilor și Infrastructurii Drumurilor.

Deja este implementată pe larg rețeaua stațiilor de testare tehnică a autovehiculelor, însă până în prezent nu sunt stabilite reglementări tehnice privind omologarea autovehiculelor și certificarea componentelor acestora în vederea admiterii la traficul rutier, la care urmează a fi ajustat utilajul de testare.

Necesitatea armonizării legislației naționale cu prevederile acquis-ului comunitar la capitolul transport și turism, compartimentul transportului rutier, impune desemnarea autorității responsabile de stabilirea cadrului legal pentru organizarea și desfășurarea activităților de transport rutier național și internațional de mărfuri și călători, a regimului de muncă al conducătorilor de autovehicule, a metodologiei de utilizare a aparatului de înregistrare instalate la bordul vehiculelor, precum și de organizare a calificării inițiale și formării periodice a conducătorilor auto profesioniști.

Obiectivul privind dezvoltarea și educarea comportamentului participanților la trafic include astfel de priorități, precum: respectarea regimului de viteză, utilizarea centurii de siguranță și a scaunului auto pentru copii, prevenirea conducerii sub influența alcoolului și altor substanțe cu efecte similare, protecția celor mai vulnerabili participanți la trafic – pietoni, copii și bicicliști.

Pentru realizarea priorităților menționate se impune ajustarea cadrului legislativ în vederea eficientizării sancțiunilor legale și modernizării sistemului de impunere a respectării legii.

În scopul diminuării gravității consecințelor accidentelor rutiere, este necesară crearea unui sistem de management integrat al intervenției resurselor serviciilor specializate de urgență care intervin în cazul accidentelor rutiere. În acest sens, urmează a fi implementat Sistemul național unic pentru apeluri de urgență, platformă care asigură la nivel național accesul populației la numărul unic european de urgență 112 și care pune la dispoziția serviciilor specializate de intervenție în caz de urgență un suport informatic și de comunicații care să asigure interoperabilitatea și cooperarea acestor servicii, intervențiile coordonate ale acestora

fiind făcute conform clasificării incidentelor pe linia siguranței rutiere, stabilite pe baza experienței de către aceste servicii de urgență.

Concluzii

Analiza efectuată ne permite să identificăm următoarele obiective pentru crearea unui sistem eficient de management în domeniul siguranței rutiere:

- ✓ instituirea Biroului Național pentru Siguranță Rutieră în calitate de organ de specialitate al Guvernului, responsabil de elaborarea politicilor în domeniul siguranței rutiere, menit să asigure coordonarea generală și controlul asupra realizării acestora de către autoritățile de resort;
- ✓ concretizarea atribuțiilor și responsabilităților autorităților publice centrale abilitate în sistemul de asigurare a securității circulației rutiere;
- ✓ eficientizarea acțiunilor orientate spre ameliorarea siguranței rutiere prin abordarea situației în baza studiilor și analizelor cost-beneficiu realizate în cadrul Comisiei de experți pentru evaluare și monitorizare instituite odată cu Biroul Național pentru Siguranță Rutieră;
- ✓ dezvoltarea metodologiei de colectare și administrare a datelor privind evoluarea traficului rutier, accidentelor în trafic și a consecințelor acestora, organizarea schimbului informațional între autoritățile interesate, efectuarea studiilor și implementarea soluțiilor pentru ameliorarea siguranței rutiere;
- ✓ asigurarea susținerii acțiunilor cu caracter de siguranță rutieră prin crearea unui cont special pentru acumularea mijloacelor provenite din donații și granturi, oferite de donatorii din țară și de peste hotare, agenții economici interesați, pentru organizarea acțiunilor în domeniul siguranței rutiere;
- ✓ stabilirea parteneriatelor între autoritățile guvernamentale, societatea civilă și sectorul privat pentru promovarea acțiunilor orientate spre ridicarea nivelului de conștientizare a problemei siguranței rutiere la nivel național;
- ✓ stabilirea normelor legale privind modul de organizare a activității didactice în cadrul unităților de instruire și calificare a conducătorilor de autovehicule, evaluare a cunoștințelor teoretice și aptitudinilor practice ale absolvenților acestora în vederea eliberării certificatului de absolvire, precum și ale solicitanților obținerii permisului de conducere;
- ✓ sporirea nivelului de siguranță a infrastructurii rutiere prin punerea în aplicare a practicilor internaționale avansate la capitolul evaluării drumului public la etapele de proiectare, de dare în folosință, precum și în proces de exploatare prin proceduri de audit de siguranță rutieră și inspecție de siguranță rutieră, luându-se în considerație și necesitățile categoriilor vulnerabile de participanți la trafic;
- ✓ implementarea standardelor internaționale și a normelor comunitare la capitolul sporirea siguranței în procesul de admitere la trafic a vehiculelor și a conducătorilor acestora;
- ✓ ajustarea cadrului legislativ în vederea eficientizării sancțiunilor legale și modernizării sistemului de impunere a respectării legii;
- ✓ implementarea Sistemului național unic pentru apeluri de urgență cu accesarea numărului unic european de urgență 112.

Astfel, pentru realizarea obiectivelor menționate se impune ajustarea cadrului legal în vederea stabilirii clare a atribuțiilor instituțiilor abilitate în domeniul siguranței rutiere conform sectoarelor de competență, implementării mecanismelor și instrumentelor recomandate de practica internațională, asigurării susținerii acțiunilor întreprinse, precum și sporirii responsabilității tuturor actorilor implicați în acest proces. Actul legislativ de bază ce reglementează relațiile juridico-sociale din domeniul circulației și siguranței rutiere fiind Legea nr.131-XVI din 7.06.2007, iar măsurile legale de influență pentru abaterile comise împotriva regimului din transporturi, precum și în domeniul circulației rutiere fiind stabilite în Codul contravențional, nr.218-XVI din 24.10.2008.

Prezentat la 03.10.2012

ROLUL ȘI PERSPECTIVELE PARTENERIATULUI ESTIC ÎN SPORIREA CAPACITĂȚII DE INTEGRARE EUROPEANĂ A REPUBLICII MOLDOVA

Oxana LEAHU, Svetlana CEBOTARI

Catedra Relații Internaționale

Eastern Partnership builds on the achievements of the European Neighborhood Policy, which was developed in 2004, for the 16 southern and eastern neighbors and the purpose of these policies are to strengthen security and stability, and preventing new divisions between EU and its neighbors. It was launched in May 2009, in Prague; its purpose is to implement a political association and economic integration between the EU and its Eastern neighbors. This situation would imply new association agreements including deep and comprehensive areas of free trade and gradual integration into the EU economy. Also, this would facilitate travel to the EU through gradual visa liberalization, accompanied by measures to combat illegal migration.

Lansat oficial la 7 mai 2009, Parteneriatul Estic are la bază Sinergia Mării Negre și este o parte componentă a Politicii Europene de Vecinătate (PEV). În acest sens, vom face o scurtă retrospectivă asupra locului și rolului Republicii Moldova în cadrul Parteneriatului Estic ca parte componentă a PEV. Politica propusă la 11 martie 2003 de către Uniunea Europeană a făcut ca Republica Moldova să devină protagonista unei noi politici europene – cea a „noii vecinătăți”. „Noua politică” lansată de Uniunea Europeană „Europa extinsă – Noua vecinătate” în relațiile cu statele cu care, după extinderea din 2004, urma să aibă frontieră comună, prevedea aprofundarea cooperării prin oferirea unui acces mai mare pe piața internă europeană, oferea noi perspective de integrare politică și economică țărilor ce nu pot fi acceptate, deocamdată, ca membre ale Uniunii Europene.

Realizarea Politicii Externe de Vecinătate se face prin intermediul Planurilor de Acțiuni. Planul Individual de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană a fost semnat la 22 februarie 2005, la Bruxelles, în cadrul celei de-a șaptea reuniuni a Consiliului de Cooperare Republica Moldova – UE. Complexitatea Planului de Acțiuni (PA) și angajamentele pe care el le include au determinat crearea unui mecanism național, care să asigure îndeplinirea eficientă a prevederilor sale. Una dintre prioritățile Planului de Acțiuni este și facilitarea regimului de vize pentru cetățenii moldoveni. Inițierea unui dialog privind regimul de vize reprezintă prima etapă în procesul de negociere a unui acord propriu-zis.

Pentru aprofundarea primului document de fond, Comisia Europeană prezintă în mai 2004 cel de-al doilea document, intitulat „Politica europeană de vecinătate – Document de orientare”. Documentul stabilește etapele Politicii după extindere și precizează contururile PEV, recomandând includerea celor trei țări din Caucazul de Sud [1]. La fel, sunt adoptate Rapoartele de țară pentru Ucraina și Moldova. Atât Chișinăul, cât și Kievul s-au arătat a fi rezervați față de comunicare. Ministerul Afacerilor Externe al Ucrainei a dezaprobat propunerea UE, declarând că acest tip de acord nu corespunde intereselor sale, insistând asupra semnării unui Acord de Asociere în viitorul apropiat, fără a condiționa perspectiva aderării sale la UE [2]. Mai mult, la summit-ul UE-Ucraina de la Haga, președintele Cucima a declarat că Politica Europeană de Vecinătate nu corespunde intereselor Ucrainei, refuzând să semneze Planul de Acțiuni propus. Conducerea Republicii Moldova s-a abținut de la astfel de acțiuni și declarații dure, exprimându-și doar regretul față de marginalizare.

Reticența reieșea din caracterul Noii Politici de Vecinătate, confirmat prin declarațiile înalților funcționari, care excludea orice perspectivă a aderării Moldovei și Ucrainei. Astfel, G.Verheugen, Comisar European pentru extindere, declara la Chișinău în decembrie 2003, că „politica de vecinătate a Uniunii este diferită de problema posibilei extinderi pe viitor. Permiteți-mi să spun aceasta foarte clar. Această politică se referă la țările pentru care calitatea de membru nu este în prezent pe agendă, dar ea nu închide ușa pentru aspirațiile europene ale oricărei dintre aceste țări”.

În opinia lui Ian Boag, șeful Delegației Comisiei Europene pentru Moldova, Ucraina și Belarus cu sediul la Kiev, PEV nu are neapărat ca scop final calitatea de membru al UE pentru Republica Moldova. La fel, menționa că țara noastră nu va putea aspira la statutul de membru asociat dacă va adera la Uniunea vamală

CSI [3]. În timpul vizitei sale de la Chișinău, din 13-14 iulie 2006, Eneko Landaburu, Directorul General pentru Relații Externe al Comisiei Europene, a declarat că condițiile existente în cadrul UE nu permit un nou val de aderări, deși pentru Moldova toate opțiunile sunt valabile [4].

În afara declarațiilor timide ale Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene al Moldovei și ale conducerii de vârf a republicii, în cadrul Conferinței internaționale cu genericul „Moldova pe calea spre Uniunea Europeană”, desfășurate la Chișinău în perioada 13-14 octombrie 2003, a fost discutată politica estică europeană, reflectându-se asupra principalelor curențe. Chiar și cercetătorii europeni recunosc insuficiențele PEV față de țara noastră. Sunt relevante în acest sens titlurile publicațiilor specialistului notoriu în problema Comunității Statelor Independente (CSI), Dov Lynch: „Moldova. Laboratorul noii strategii europene” și „Vecinătatea comună sau o nouă linie de front? Răspântia Moldovei” [5].

În contextual evenimentelor de mai sus, pentru a acoperi insuficiențele în relațiile, inclusiv cu Republica Moldova, în cadrul UE se conturează proiectul polono-suedez – *Parteneriatul Estic*. Astfel, la 7 mai 2009, Republica Moldova, alături de alte cinci state ex-sovietice, este inclusă în Parteneriatul Estic.

Obiectivele Parteneriatului Estic vor fi realizate prin intermediul a două dimensiuni: dimensiunea bilaterală, care se va realiza prin semnarea cu statele partenere a Acordurilor bilaterale de Asociere mai avansate decât acordurile existente, și dimensiunea multilaterală, care include următoarele Platforme de Cooperare și inițiative directorii:

1. Platforma de Cooperare nr.1 „Democrație, bună guvernare și stabilitate”: Managementul integrat al frontierei; Prevenirea, pregătirea pentru răspunsul la dezastrele naturale și cele provocate de om; Lupta împotriva corupției; Reforma administrației publice.
2. Platforma de Cooperare nr.2 „Integrare economică și armonizarea cu politicile UE”: Facilități pentru întreprinderi mici și mijlocii; Promovarea bunei guvernări în domeniul mediului; Comerț și aproximarea regulativă în domeniul comerțului, legată de Zona de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (ZLSAC).
3. Platforma de Cooperare nr.3 „Securitatea Energetică”: Piețele energetice regionale și eficiența energetică; Diversificarea livrării energetice.
4. Platforma de Cooperare nr.4 „Contacte interumane”.

În contextul instituirii unei alianțe de guvernământ proeuropene în Republica Moldova, dar și revenirii Ucrainei în tradiționalul „parteneriat” cu Rusia, anul 2010 a fost unul benefic pentru relațiile moldo-europene. Astfel, la 12 ianuarie au fost lansate negocierile privind Acordul de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană, acord care va cuprinde și instituirea unui Acord de Liber Schimb Aprofundat și Comprehensiv dintre cele două părți. Totodată, la 15 iunie este lansat, la Luxemburg, Dialogul privind liberalizarea regimului de vize dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, iar în cadrul Consiliului UE din 25 octombrie 2010 Comisia Europeană a fost însărcinată cu misiunea de a pregăti Planul de Acțiuni pentru Moldova, care să stabilească termenele și criteriile concrete de realizat în scopul eliminării vizelor.

Pe lângă aceste acte semnate dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova, Moldova este treptat atrasă în fluxurile economico-comerciale ale Uniunii Europene. Capitalul european este tot mai interesat de economia moldovenească, iar Uniunea Europeană a devenit principalul partener comercial al Republicii Moldova. Astfel, dacă în 1995 ponderea comerțului cu UE în volumul total al comerțului extern efectuat de agenții economici moldoveni reprezenta 12,7% [6], în primul semestru al anului 2008 statele UE aveau o pondere de 51,6% din exporturile și 44,1% din importurile moldovenești [7]. Uniunea Europeană a acordat substanțială asistență financiară nerambursabilă Moldovei pentru diferite proiecte, asistență care în perioada 1991-2003 a totalizat peste 250 milioane euro [8], în 2006 a ajuns la cca 320 milioane euro, iar în Programul Indicativ Național pentru anii 2007-2010 a fost prevăzută o asistență financiară, în cadrul Instrumentului European de Vecinătate și Cooperare, de 209,7 milioane euro.

Pași importanți în relațiile moldo-europene au fost demararea, la 12 ianuarie 2010, a negocierilor dintre delegația UE și reprezentanții Guvernului Republicii Moldova cu privire la Acordul de Asociere, precum și desfășurarea, la 22 martie 2012, a celei de-a zecea runde a negocierilor privind Acordul de Asociere, delegația Republicii Moldova fiind condusă de dna N.Gherman, viceministru de Externe, iar cea a Uniunii Europene – de Miroslav Lajcak, Director executiv pentru Europa și Asia Centrală în cadrul Serviciului European pentru Acțiune Externă. Pentru prima dată pe agenda sesiunilor plenare a negocierilor privind Acordul de Asociere a fost inclus drept subiect separat prezentarea rezultatelor negocierilor privind Zona de Comerț Liber Aprofundat și Cuprinzător, ca parte componentă a Acordului de Asociere. În rezultatul negocierilor au fost înregistrate

progrese în negocierea Preambulului, Obiectivelor și Principiilor Generale și, de asemenea, Dispozițiilor Instituționale, Generale și Finale ale Acordului. De asemenea, cele două delegații au constatat închiderea provizorie a două importante capitole din domeniul Cooperării economice și sectoriale, și anume – Transport și Participarea la Programele și Agențiile UE, rămânând a fi finalizate negocierile pe capitolele Mediu și Impozitare. Rondă de negocieri din iunie 2012 [9] a evidențiat progresele realizate până în prezent, precum și perspectivele pe viitor. Chiar dacă în viitorul apropiat va fi semnat un acord de asociere, aceasta nu va însemna că Moldova va deveni un stat candidat ori potențial candidat pentru a adera la UE. Parteneriatul Estic este o oportunitate pentru Republica Moldova, dar totul depinde de Guvernul de la Chișinău, care și-a arătat capacitatea de a implementa reformele pe parcursul acestor trei ani de zile.

După semnarea Acordului de Asociere, urmează Acordul de Liber Schimb Comprehensiv și Aprofundat. În rezultatul analizei efectuate de către Centrul Analitic Independent Expert Grup, din Chișinău, asupra fezabilității acestui Acord de Liber Schimb, s-a ajuns la concluzia că Moldova va avea doar beneficii semnând un astfel de acord. Beneficiari direcți vor fi exportatorii din ambele părți, iar beneficiari indirecți – cetățenii Republicii Moldova. Totuși, ultimul Raport de țară al Comisiei Europene evidențiază faptul că Moldova nu este pregătită la momentul actual pentru a semna un astfel de acord. Este necesară conformarea cu normele UE cu privire la unele produse ce vor fi exportate și necesitatea unor studii de fezabilitate.

Totodată, sunt necesari specialiști în domeniu care să instruiască funcționarii publici din administrația centrală a Republicii Moldova. Astfel, în rezultatul unui proiect finanțat de *Black Sea Trust for Regional Cooperation*, prin intermediul Institutului European din România și al Institutului de Dezvoltare și Inițiativă Socială „Viitorul”, pe parcursul anului 2010 au fost instruiți 30 de funcționari publici din administrația centrală a Republicii Moldova cu privire la libera circulație a bunurilor și serviciilor în Uniunea Europeană. Aceștia își vor aduce aportul la viitoarele negocieri cu privire la Acordul de Liber Schimb Moldova-UE.

În Polonia, care a fost inițiatorul Parteneriatului Estic, studenții unei universități din Varșovia au pus bazele proiectului internațional de cercetare *Youth Eastern Partnership*, care are ca membri studenți din statele membre și din cele care fac parte din Parteneriatul Estic. În cadrul *newsletter*-ului doi și trei au fost publicate articole despre Moldova și Transnistria. Acest grup informează pe cei care sunt interesați despre anumite aspecte-cheie din țările din Parteneriatul Estic, inclusiv din Republica Moldova.

De asemenea, în acest context, Parteneriatul Estic a fost supus criticii atât din partea statelor membre, în special a celor „sudice”, cât și de către unele state ale PE, ca Moldova și Ucraina. Ambele țări invocau faptul ca aceasta nu este decât o nouă inițiativă cu același conținut. Mai mult, în cazul Republicii Moldova (care a acceptat prezența sa în 2008) mai exista și componenta transnistreană. În acea perioadă, Vladimir Voronin, președintele țării, încerca să se apropie de Rusia, lucru demonstrat și de acțiunile sale ulterioare. Astfel, într-un interviu acordat publicației „Kommersant” la 27 februarie 2009 acesta numește PE „un inel care înconjoară Rusia”. În același context, Andrei Stratan, pe atunci ministru de Externe, își manifestase nemulțumirea și nedumerirea față de faptul că Moldova este pusă în același coș cu statele din Caucaz. Mai mult, la 18 martie 2009, la Moscova, președintele Republicii Moldova Vladimir Voronin și liderul transnistrean Igor Smirnov au semnat o declarație, în prezența lui Dmitrii Medvev, care, printre altele, consfințește prezența trupelor rusești pentru o perioadă nedeterminată, lucru ce contravenea poziției Republicii Moldova de până atunci, dar și poziției UE și SUA. Prin aceasta, Vladimir Voronin a mizat pe sprijinul Rusiei în reglementarea conflictului din zona estică a țării, subminând rolul UE.

Alegerile din 2009 din Moldova s-au soldat cu venirea la guvernare a Alianței pentru Integrare Europeană. Spre deosebire de predecesorii săi, noua conducere a început o nouă etapă în relația cu UE, Moldova devenind dintr-un stat codaș o „poveste de succes”. Astfel, în scurt timp, Moldova a înregistrat progrese în negocierile privind atât liberalizarea regimului de vize, cât și Acordul privind Zona de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător. De asemenea, a fost redresat și dialogul politic, Chișinăul fiind vizitat de o serie de oficiali europeni de rang înalt.

În domeniul reglementării transnistrene, Republica Moldova a reușit să aducă problema pe agenda marilor cancelarii. Astfel, Germania a accentuat de mai multe ori că progresul în relațiile ruso-europene vor depinde de disponibilitatea Rusiei de a contribui la reglementarea conflictului transnistrean. Acesta a fost menționat, la întâlnirea de la Meseberg [10] și Deauville, ca un conflict în care se pot realiza succese. De asemenea, întâlnirile Filat - Smirnov sau „diplomația fotbalistică” au condiționat definitivarea aspectelor finale privind circulația pe cale ferată a trenului Chișinău – Tiraspol – Odesa, precum și facilitarea exportului pe cale ferată

pentru agenții economici din stânga Nistrului. Totodată, au fost discutate măsurile necesare pentru restabilirea comunicării telefonice normale între cele două maluri. De altfel, cea mai mare realizare a anului 2011 este, cu siguranță, oficializarea și reluarea negocierilor în formatul 5+2, lucru reușit în urma eforturilor comune, dar în special a eforturilor partenerilor europeni ai Republicii Moldova. Chiar dacă nu credem că procesul ulterior poate fi unul cursiv, și, cel mai probabil, administrația de la Tiraspol va face mai multe încercări de a periclita procesul, sperăm, totuși, că aceste începuturi vor apropia UE de reglementarea transnistreană, transformând Republica Moldova într-o țară europeană.

Determinând rolul Parteneriatului Estic în sporirea capacității funcționale a Republicii Moldova față de cerințele UE, este necesar să supunem unei analize negocierea Acordului de Asociere. Astfel, odată cu lansarea Politicii de Vecinătate, fostul președinte al Comisiei Europene Romano Prodi sintetiza relațiile în cadrul acesteia prin formula „*totul în afară de instituții*”, care nu presupunea perspectiva aderării pentru vecini. Principiul utilizat de actualul președinte al Comisiei, Jose Manuel Barosso – „mai mult pentru mai mult” – pare să fie un termen mai elastic, dar și mai dificil de definit. Este important să înțelegem aceste formule diplomatice raportate la Republica Moldova, care, fiind numită povestea de succes a Parteneriatului, poate (ipotetic) arăta „cel mai mult posibil” capacitatea maximă a proiectului, reieșind din prevederile ce vizează cooperarea bilaterală (cea care permite diferențierea statelor din proiect), pe care le găsim în comunicarea Comisiei de la sfârșitul anului 2008 [11].

Primul palier bilateral al Parteneriatului – *noi relații contractuale* – presupune înlocuirea Acordurilor de Parteneriat și Cooperare cu Acorduri de Asociere, care, se menționează în Comunicarea Comisiei, „vor crea un atașament politic mai profund și vor promova o mai mare convergență prin stabilirea unei legături mai strânse cu legislația și standardele UE”. Europeanizarea legislației statelor post-sovietice, prin implementarea *acquis-ului* comunitar este în sine o procedură necesară statelor care sunt în căutarea unor modele de dezvoltare, însă nu și suficientă.

Republica Moldova sau Ucraina nu pot fi satisfăcute de diplomația incluzivă într-un program alături de Belarus, care a semnat deja apartenența la Uniunea Vamală (alături de Rusia și Kazahstan), din moment ce documentele politice ce urmează a fi semnate în cadrul acestui program nu conțin în mod expres prevederea aderării la Uniunea Europeană. Într-o asemenea formulă, există riscul ca Parteneriatul Estic să devină un „mecanism de amortizare” a aspirațiilor europene ale Republicii Moldova (sau ale oricărui alt stat din program), un nou deceniu de incertitudine care lasă deschisă perspectiva semnării unor acorduri integraționiste în Est. Fără perspectiva aderării, nu doar că va fi mai dificilă condiționarea reformelor structurale în statele Parteneriatului, acestea vor rezista tot mai greu presiunilor Rusiei de a adera la Uniunea Vamală sau, în perspectivă, la comunitatea economică pe care ultima o construiește [12]. Este un scenariu absolut fezabil, în special în cazul în care Rusia are deocamdată baze militare în Belarus și în Armenia (ambele membre ale Organizației Securității Colective), baze militare „neautorizate” în Transnistria, Abhazia și în Osetia de Sud, arendează stația-radar de la Gabala (aflată la 200 kilometri de capitala Azerbaidjanului), iar în primăvara anului 2010 a semnat cu noua conducere a Ucrainei acordul care permite flotei militare ruse de la Sevastopol să rămână aici cel puțin până în 2042.

Deși există o mențiune că noile acorduri „ar trebui să conducă la adâncirea cooperării în ceea ce privește Politica Externă și de Securitate Comună și Politica Europeană de Securitate și Apărare”, Comunicarea Comisiei din decembrie 2008 „*Parteneriatul Estic*”, care a stat la baza noului proiect, pornește de la premisa că „Uniunea Europeană are un interes vital în asigurarea stabilității, îmbunătățirii guvernantei și dezvoltării economice la frontierele sale răsăritene”, iar Parteneriatul Estic trebuie să consolideze în continuare relațiile dintre UE și vecinii săi estici [13], fără a se face referire la „conflictele înghețate” [14]. Astfel, nu poate fi asigurată securitatea Republicii Moldova făcându-se abstracție de secesionismul transnistrean și militarii ruși din estul țării, căci la un moment dat cooperarea în acest domeniu, pentru a fi una serioasă, va presupune obligatoriu și sporirea implicării Uniunii Europene în soluționarea conflictului. Altfel, înțelegem că poziția UE a fost schimbată de războiul din Georgia (august 2008), din moment ce într-un alt document al Comisiei Europene, care lansa în primăvara lui 2007 un proiect european pontic, numit *Sinergia Mării Negre*, Uniunea Europeană și-a asumat reglementarea conflictelor înghețate din zonă (Transnistria, Abhazia, Osetia de Sud și Nagorno-Karabah), iar în Parteneriatul Estic nu.

Republica Moldova va beneficia în continuare de oportunitățile oferite de Parteneriatul Estic atât pe dimensiunea bilaterală, cât și pe cea multilaterală. După cum prevede abordarea „*mai multă asistență pentru*

mai multe reforme”, ne dorim ca UE să aprecieze performanțele Moldovei de reformare și apropiere de UE. Pe dimensiunea multilaterală a Parteneriatului Estic, instituțiile de resort participă cu regularitate la reuniunile din cadrul platformelor tematice ale Parteneriatului. Este salutară decizia de a lansa panelul „Migrație și azil” în cadrul reuniunii a 6-a a Platformei nr.1 „Democrație, bună Guvernare și stabilitate” a PE, din 17 noiembrie 2011.

Considerăm că acest format de cooperare va crea un forum pentru un schimb multilateral de informații și bune practici privind politicile de migrație și azil, precum și va contribui la o cooperare mai bună între state atât la nivel bilateral, cât și la nivel regional. În rezultatul Conferinței internaționale „Contribuția Partenerilor Estici la Programul Stockholm: sinergii pentru îmbunătățirea mobilității și consolidarea securității”, care și-a desfășurat lucrările la 24-25 ianuarie 2011 la Chișinău, Republica Moldova a contribuit la crearea acestei platforme de discuții integrând Procesul de la Soderköping în cadrul Platformei nr.1. De asemenea, se mai cere de menționat că negocierile asupra Acordului de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană se desfășoară dinamic și de o manieră eficientă [15].

Astfel, în opinia Nataliei Gherman, negociator-șef al Acordului de Asociere din partea Republicii Moldova, în cadrul ultimei runde de negocieri s-au înregistrat progrese concrete în negocierea preambulului obiectivelor, principiilor generale, precum și a dispozițiilor instituționale, generale și finale ale acordului. În acest context, la negocieri nu au fost închise toate capitolele din Acordul de Asociere, iar cel mai problematic rămâne a fi subiectul ce se referă la perspectiva europeană a Moldovei.

Progresele înregistrate de Republica Moldova în procesul de discuții asupra Acordului de Asociere au fost apreciate de Miroslav Lajcak, negociator-șef din partea UE, exprimându-și speranța că aceste negocieri vor fi finalizate cât mai curând posibil. Oficialul european a salutat participarea reprezentantului regiunii transnistrene la negocieri și a calificat-o drept „o parte a măsurilor de consolidare a încrederii și un ajutor la procesul de soluționare a conflictului transnistrean”.

Referindu-ne la crearea graduală a zonei de comerț liber aprofundat între Republica Moldova și Uniunea Europeană, este de menționat că dialogul cu UE privind instituirea Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător între Moldova și UE (negociată ca parte componentă a Acordului de Asociere) a demarat în 2010. Nivelul de pregătire a țării noastre pentru negocierea ZLSAC a fost inițial evaluat în baza unui chestionar al Comisiei Europene (COM), în mai 2010 [16]. De asemenea, în rezultatul vizitei, din 31 mai – 2 iunie 2010, a delegației COM au fost elaborate Recomandările-cheie în care sunt trecute în revistă acțiunile ce urmează a fi întreprinse de Republica Moldova, în vederea inițierii negocierilor (Recomandările de bază) și a instituirii ulterioare a unei ZLSAC (Recomandările adiționale), textul cărora a fost transmis autorităților moldovenești în noiembrie 2010. În baza acestui document, Guvernul Republicii Moldova a elaborat și aprobat un Plan de Acțiuni privind realizarea acestor Recomandări (HG nr.1125 din 14.12.2010) [17], proiectul căruia a fost coordonat în prealabil cu experții Comisiei Europene.

În vederea implementării Planului de Acțiuni, au fost create următoarele structuri instituționale: Grup de lucru nr.III „Cooperare economică, sectorială și financiară” pentru negocierea Acordului de Asociere și a ZLSAC (nivelul de viceministri); Grupul tehnic pentru susținerea activității GL III (nivelul de directori și experți), care, la rândul său, conține 4 subgrupuri: SG I. Accesul pe piață și administrarea vamală; SG II. Măsuri și bariere de comerț; SG III. Servicii financiare și mediul concurențial; SG IV. Consultări cu sectorul privat și neguvernamental. La 14 martie 2011, Republica Moldova a prezentat Comisiei Europene primul Raport de progres privind implementarea Recomandărilor-cheie.

Mandatul Comisiei Europene pentru demararea negocierilor cu Republica Moldova privind crearea ZLSAC a fost aprobat în cadrul reuniunii din 20 iunie 2011 a Consiliului pentru Afaceri Externe al UE. Aprobarea mandatului pentru Comisia Europeană nu presupune, însă, lansarea imediată a negocierilor cu Moldova, fiind necesară obținerea unei evaluări pozitive prelabile din partea UE privind implementarea suficientă de către statul nostru a Recomandărilor-cheie ale Comisiei Europene, aceasta fiind o abordare comună pentru toate statele ce fac parte din Parteneriatul Estic.

La 30 iunie 2011, autoritățile Republicii Moldova au transmis COM cel de-al doilea Raport de progres privind implementarea Recomandărilor cheie, iar la 26 august – un raport intermediar în contextul Summit-ului Parteneriatului Estic de la Varșovia. Urmare a solicitării Republicii Moldova de a avea o evaluare a Comisei Europene privind progresul înregistrat în implementarea Recomandărilor-cheie, la 10 octombrie 2011 COM a transmis documentul „Situația actuală privind implementarea de către Republica Moldova a Recomandărilor-

cheie ale Comisiei Europene privind ZLSAC”. Domeniile prioritare semnalate în acest document, asupra cărora Republica Moldova urmează să-ți concentreze atenția pentru a obține o evaluare pozitivă din partea COM, sunt următoarele: coordonarea generală și consolidarea capacităților administrative, barierele tehnice în calea comerțului (TBT), măsurile sanitare și fitosanitare (SPS), concurența (inclusiv ajutorul de stat) și serviciile financiare [18].

De asemenea, *integrarea progresivă în economia UE* mai presupune semnarea unor Acorduri de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător, care, conform logicii celui de-al doilea pilon al Parteneriatului Estic, presupune nu doar o simplă liberalizare comercială, dar perspectiva creării, pe termen lung, a unei Comunități Economice de Vecinătate, în cadrul căreia să fie intensificate circulația de mărfuri, capitaluri și servicii. Aparținerea la o Comunitate economică europeană ar permite Republicii Moldova, pe termen lung, relansarea economică și întoarcerea cetățenilor acasă. Forța de muncă mai ieftină și fiscalitatea mai puțin împovărătoare pentru mediul de afaceri ar putea constitui semnale serioase pentru companiile europene (și nu doar) de a investi într-o economie conectată la cea mai mare piață din lume. Totuși, integrarea economică în termenii propuși suscită, cel puțin pe termen scurt, o serie de riscuri [19].

Mediul de afaceri moldovenesc nu va suporta ușor șocurile liberalizării economice, mai ales că economia țării nu este una neo-mercantilă, care produce peste capacități și este în căutare de deșeu. Comerțul cu Uniunea Europeană este cu deficit pentru Republica Moldova (0,9 miliarde euro în 2010 [20]), în condițiile când beneficiem de facilități comerciale unilaterale din partea Uniunii. Astfel, într-un regim comercial liberalizat, adică în care producătorii autohtoni vor concura în regim de piață liberă cu cei europeni, deficitul comercial va crește, iar multe companii moldovenești nu vor rezista normelor și concurenței europene. Pe lângă avantajele tehnologice, fermierii europeni sunt subvenționați prin Fondul European pentru Agricultură și Dezvoltare Rurală, iar companiile – prin Fondul European de Dezvoltare Regională și prin alte inițiative comunitare. Tot aici, inflația ridicată din Republica Moldova ține sus dobânzile la creditarea economiei reale și, drept consecință, pune din nou în situație inegală producătorii moldoveni în raport cu cei din zona euro, care activează în spatele unei monede (euro) puternice și se pot credita la dobânzi mult mai joase.

Liberalizarea regimului de vize, îndeplinirea condițiilor Planului de Acțiuni reprezintă mai mult decât o prioritate a Guvernului – aceasta a devenit o „sarcină națională”. Suntem foarte motivați să înregistrăm progrese în acest domeniu. Astfel, la 23 mai 2011, Republica Moldova a prezentat Comisiei Europene primul Raport de Progres privind implementarea Planului de Acțiuni Republica Moldova – UE în domeniul liberalizării regimului de vize, care cuprinde măsurile realizate din momentul înmânării oficiale a Planului de Acțiuni, la 24 ianuarie 2011, urmând cu strictețe structura și logica acestuia. Raportul este axat preponderent pe implementarea acțiunilor ce țin de realizarea primei etape de consolidare a cadrului legislativ în conformitate cu cele 4 Blocuri tematice ale Dialogului Republica Moldova – UE privind liberalizarea regimului de vize, dar și descrierea unui șir de măsuri deja întreprinse ce se referă la cea de a doua etapă de implementare a Planului de Acțiuni.

Republica Moldova a salutat noua viziune a UE privind liberalizarea regimului de vize reflectată în cadrul Declarației finale a Summit-ului *Parteneriatului Estic* prin excluderea sintagmei „perspectivă pe termen lung”, în favoarea abordării diferențiate a fiecărui partener estic în dependență de performanțele individuale „în timp potrivit”. Unul dintre angajamentele asumate complementar de statul nostru în procesul realizării Programului Național de implementare a Planului de Acțiuni Republica Moldova – UE în domeniul liberalizării regimului de vize este reforma Ministerului Afacerilor Interne. Totodată, la 3 noiembrie 2011 a fost aprobat în prima lectură proiectul Strategiei de reformare a sectorului Justiției pentru anii 2011-2016, care se axează pe o abordare complexă și multidimensională a întregului sector al Justiției. Aceste reforme presupun un efort instituțional și legislativ cuprinzător și vor viza practic toate structurile de drept [21].

Până în prezent, Republica Moldova a avansat semnificativ în procesul de modificare și ajustare a cadrului juridic național la normele și standardele UE. Pe parcursul anului 2012 este preconizată realizarea completă a măsurilor legislative din cadrul primei etape a Planului de Acțiuni Republica Moldova – UE în domeniul liberalizării regimului de vize, ceea ce va permite să trecem la cea de-a doua etapă, de implementare.

Detașându-ne de cele de mai sus, vom menționa că dacă liberalizarea comercială și integrarea economică nu va fi una etapizată (cel puțin în zece ani) și însoțită de sporirea asistenței financiare, liberalizarea pieței muncii sau (ca variantă de rezervă) de eliminarea vizelor, există riscul să fie aruncați în șomaj muncitori care efectiv nu vor avea soluții de angajare. Pentru că din moment ce economia moldovenească va fi integrată în

economia europeană, Rusia poate oricând închide piața muncii pentru cetățenii moldoveni [22]. Republica Moldova, care își formează o mare parte din buget din impozitarea importurilor/consumului, și-ar reduce substanțial încasările vamale/bugetare într-o zonă de liber schimb cu Uniunea Europeană, primul său partener comercial. Aceasta în condițiile în care finanțele publice moldovenești sunt deja sub presiune, iar Guvernul are semnat un Acord *Stand-by* cu Fondul Monetar Internațional, prin care se împrumută pentru finanțarea deficitelor bugetare și a stabilității macroeconomice [23]. De altfel, și aceasta este o dovadă că fondurile nerambursabile europene, dar și proiectele finanțate de Banca Europeană de Investiții sau de Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare reprezintă singura alternativă la imposibilitatea unor mari investiții publice în infrastructura de bază. Susținerea financiară a Parteneriatului va fi asigurată prin majorarea pachetului financiar actual al Instrumentului European de Vecinătate și Parteneriat cu fonduri suplimentare în valoare de 350 milioane euro, care se adaugă la resursele planificate pentru perioada 2010-2013, în timp ce suma totală a resurselor destinate noilor „inițiative estice” este de 600 milioane euro.

Supunând analizei *securitatea energetică*, este de menționat că „Parteneriatul Estic va avea drept obiectiv consolidarea securității energetice a UE și a partenerilor săi în ceea ce privește aprovizionarea cu energie și tranzitul de energie pe termen lung”. Totuși, deocamdată demersurile concrete ale Uniunii Europene pe sectorul energetic au ținut doar de asigurarea propriei securități energetice și numai tangențial a partenerilor estici. După deschiderea oleoductului Baku-Tbilisi-Ceyhan, se negociază în continuare cu Azerbaidjanul posibilitatea exploataării în comun a rezervelor și a importului de petrol și gaze, se negociază cu Georgia construcția unor noi infrastructuri de transport, iar cu Ucraina se semnează, în martie 2009, o Declarație comună privind modernizarea sistemului ucrainean de tranzitare a gazului. Însă, Republica Moldova nu este inclusă (cel puțin deocamdată) în principalele proiecte de infrastructură energetică, cum ar fi gazoductul Nabucco sau oleoductul Odesa-Brody-Gdansk, prin care urmează a fi tranzitate hidrocarburile caspice pe piața europeană, în timp ce oficialitățile europene și președintele polonez Bronislaw Komorowski, care a avut la sfârșitul lunii iulie o vizită de o săptămână în statele caucaziene, discută în continuare doar individual securitatea energetică nu și în cadrul largit al Parteneriatului Estic. De menționat însă că securitatea energetică într-un parteneriat nu poate fi decât una a tuturor, și nicidecum selectivă.

Sprrijinirea dezvoltării economice și sociale – ultimul palier bilateral al Parteneriatului Estic, care încearcă să transfere practicile politicii de coeziune europene în reducerea disparităților geografice și sociale interne din statele partenere, este unul de bună seamă binevenit. Lipssește doar finanțarea sau, mai exact, nivelul de finanțare de care beneficiază proiectele similare europene prin Instrumentele Structurale. Mai mult, în contextul evenimentelor din sud-estul Mediteranei, Franța, Italia și Spania, de rând cu alte trei state europene, au solicitat ca Uniunea Europeană să acorde o mai mare prioritate și, drept consecință, o finanțare mai mare vecinilor sudici, nu celor estici, în cadrul Politicii Europene de Vecinătate [24].

Astfel, relațiile comerciale ale Republicii Moldova cu Uniunea Europeană se înscriu în limitele unor valori destul de modeste. De aceea, Republica Moldova trebuie să stabilească care sunt posibilitățile de ameliorare a relațiilor comerciale cu Uniunea Europeană, care ar trebui să devină în viitorul apropiat principala destinație a exporturilor moldovenești. O creștere considerabilă a exporturilor spre Uniunea Europeană ar avea un efect benefic asupra ameliorării competitivității produselor moldovenești, ar contribui la crearea unui climat favorabil pentru atragerea investițiilor străine, care, implicit, ar contribui la înviiorarea comerțului extern și ar stimula creșterea economică.

Deși, în temeiul unor motive obiective, autoritățile europene încă nu și-au exprimat sprijinul în favoarea unui Acord de Comerț Liber (ACL) asimetric sau de asociere cu Moldova în viitorul apropiat, dorința celor două părți de a fortifica parteneriatul lor în contextul Politicii Europene de Vecinătate este, în mod categoric, o expresie a unei dorințe politice pozitive. Fiind printre primele state ce au semnat un Plan de Acțiune cu UE și luând un angajament ferm de a-l implementa, Moldova are un avantaj față de alte state membre ale CSI ce și-au declarat aspirațiile de integrare europeană. Obținerea Preferințelor Comerciale Autonome sau semnarea unui Acord de Comerț Liber cu UE reprezintă cadrul juridic necesar și baza politică pentru promovarea ulterioară a relațiilor comerciale. Acesta ar putea fi, totodată, unul dintre instrumentele pentru promovarea obiectivului strategic al Moldovei – integrarea europeană.

Acțiunile recente întreprinse de Moldova în vederea creării unui mediu de afaceri favorabil și a garantării investițiilor străine reprezintă doar începutul unor schimbări pozitive pe plan intern. Acțiunile continue orientate spre mărirea credibilității reformei regulatorii din Moldova vor crea premisele unui mediu de afaceri mai

sigur. În general, acestea vor avea repercusiuni pozitive asupra creșterii economice prin crearea de stimulenți direcți pentru activitățile interne și prin asigurarea creșterii investițiilor străine și locale directe împreună cu beneficiile asociate transferului de tehnologii [25].

Parteneriatul Estic al Uniunii Europene vine să consolideze pozițiile Uniunii Europene pe dimensiunea estică a Politicii Europene de Vecinătate, prin asociere politică și integrare economică cu șase state ex-sovietice din Europa de Est și Caucazul de Sud. Acest nou proiect comunitar acoperă un areal dominat de instabilitate și incertitudine și, prin urmare, de realizarea acestuia se leagă nu doar viitorul statelor vizate, dar și capacitatea Uniunii Europene de a elabora și implementa strategii într-o zonă proximală. Lansarea Parteneriatului a fost intens mediatizată, a suscitat mari așteptări în statele eligibile și a nemulțumit Rusia. Însă, obiectivele Parteneriatului și, mai ales, finanțarea realizării acestora nu poate, cel puțin în actuala formulă, să reprezinte un angajament serios al UE la granițele sale estice, precum nu poate să reprezinte o ofertă serioasă pentru statele incluse în Parteneriat.

Astfel, deși Parteneriatul Estic este un proiect european, care nu are ca obiectiv final aderarea Republicii Moldova la UE în viitorul apropiat, totuși beneficiile care se oferă în cadrul acestuia nu pot fi neglijate. Asistența financiară, tehnică și de expertiză, oferită de statele UE, condiționează demararea unui șir de reforme interne, manifestate prin ajustarea sistemului național la standardele UE. În acest context, sperăm ca rezultatul acestor reforme să fie, în cele din urmă, cel scontat, iar realizările care vor fi întreprinse să fie apreciate de UE la justa lor valoare. La moment, Republica Moldova ar trebui să beneficieze pe deplin de ofertele Parteneriatului Estic și să parcurgă calea reformelor deja inițiate, ca în cele din urmă Uniunea Europeană să fie cointereseată de aderarea statului nostru la această entitate europeană.

Referințe:

1. <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/dossiers/europe-bielorussie-moldavie-ukraine/chronologie.shtml>
2. Cosmolici D. Integrarea Europeană a Republicii Moldova? <http://www.pca.md/news/954>
3. Țău N. Concepția relațiilor economice internaționale, specificul și cadrul lor de manifestare // Studii Economice (Chișinău, ULIM), 2007, nr.1-2, p.61.
4. Landaburu E. Condițiile existente în UE nu permit un nou val de aderări. www.pca.md/news/378
5. Lynch D. Moldavie. Laboratoire de la nouvelle strategie europeenne // Le courrier des pays de l'Est, 2004, no.1042, mars-avril, p.9.
6. Cebotari S. Politica externă a Republicii Moldova în contextul proceselor integraționiste: interese și priorități: Autoreferatul tezei de doctor în științe politice. - Chișinău, 2007, p.96.
7. Buletin Statistic (ianuarie-iunie 2008). - În: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Chișinău, 2008.
8. Popescu L. Optimizarea practicilor și politicilor Republicii Moldova de utilizare constructivă a ofertei asistențiale a UE. - Chișinău: ADEPT, 2006, p.13. <http://www.mfa.gov.md/comunicate-presa-md/491738/>
9. <http://www.mfa.gov.md/din-istoria-rm-ue/>
10. Меморандум по итогам встречи Президента России Д.Медведева и Федерального канцлера Германии А.Меркель 4-5 июня 2010 года, г. Мезеберг. http://news.kremlin.ru/ref_notes/575
11. Maximilian S. ș.a. Comerțul exterior în sistemul crizelor economice mondiale // Studii economice (Chișinău, ULIM), 2010, nr.1-2, p.157.
12. Roșca P., Roșca L. Международный бизнес: природа и эволюция // Analele ULIM. Seria „Economie” (Chișinău, ULIM), 2011, nr.11, p.21.
13. Țugui E. Moldova și viitorul Parteneriatului Estic: Perspectivele Summit-ului de la Varșovia, nr.38, septembrie 2011, p.6.
14. Molle Willem. Economia integrării europene: teorie, practică, politici. - Chsinau: Epigraf SRL, 2009, p.41.
15. Negocierile Acordului de Asociere între R.Moldova și UE se desfășoară dinamic și eficient, susține viceministrul de Externe. <http://www.novisa.md/2012/03/23/negocierile-acordului-de-asociere-intre-r-moldova-si-ue-se-desfasoara-dinamic-si-eficient-sustine-viceministrul-de-externe>
16. Tendințe în economia Moldovei, nr.1 (trim. 1) 2011. - Chișinău: IEFS, 2011, p.33.
17. Hotărâre cu privire la aprobarea Planului de Acțiuni al Republicii Moldova privind implementarea Recomandărilor Comisiei Europene pentru instituirea Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, nr.1125 din 14.12.2010 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.252-253/1258.
18. Duca Gh. Revitalizarea economiei este imperativul național care ne unește // Fin Consultant (Chișinău), 2010, nr.12, p.37.
19. Țău N. Concepția relațiilor economice internaționale, specificul și cadrul lor de manifestare // Studii Economice (Chișinău, ULIM), 2007, nr.1-2, p.61.

20. EU's Trade relations with Moldova, 2011. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113419.pdf
21. <http://www.mfa.gov.md/din-istoria-rm-ue/>
22. Burlacu N., Buluc M. Аутсортинг как способ обработки экономической информации // Analele ULIM. Seria „Economie” (Chișinău, ULIM), 2011, nr.11.
23. Burlacu N. Criteriile eficacității gestiunii anticriză // Studii Economice (Chișinău, ULIM), 2008, nr.3-4, p.118.
24. Țugui E. Moldova și viitorul Parteneriatului Estic: Perspectivele Summit-ului de la Varșovia, nr.38, septembrie 2011, p.6.
25. Raportul Băncii Naționale cu privire la Balanța de plăți a Republicii Moldova pentru anul 2009. http://www.bnm.md/md/bnm_balance

Prezentat la 27.06.2012